

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Serkan DOĞANAY

GÜMÜŞHANE ŞEHİR COĞRAFYASI

DOKTORA TEZİ

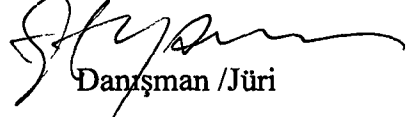
Tez Yöneticisi
Doç.Dr. Hakkı YAZICI

T 105204

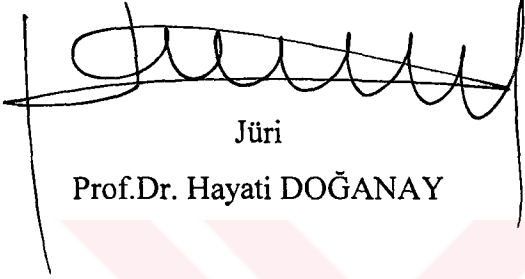
ERZURUM-2001

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu çalışma, Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı'nın Coğrafya Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

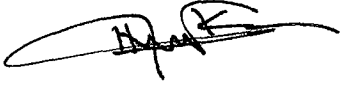

Danışman /Jüri
Doç.Dr. Hakkı YAZICI

Jüri
Prof.Dr. Hayati DOĞANAY

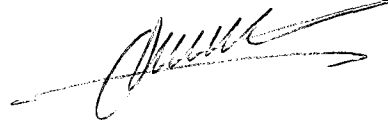
Jüri
Doç.Dr. Sedat AVCI

Jüri
Doç.Dr. Halil KOCA

Jüri
Doç.Dr. Saliha KODAY

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir/...../2001

(İMZA)
Enstitü Müdürü

ÖZET**DOKTORA TEZİ
GÜMÜŞHANE ŞEHİR COĞRAFYASI
Serkan DOĞANAY****Danışman: Doç. Dr. Hakkı YAZICI****2001-SAYFA: 162****Jüri: 1. Doç.Dr. Hakkı YAZICI
2. Prof.Dr. Hayati DOĞANAY
3. Doç.Dr. Sedat AVCI
4. Doç.Dr. Halil KOCA
5. Doç.Dr. Saliha KODAY**

Güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akarak Karadeniz'e ulaşan Harşit çayının yerleştiği dar bir vadi ile bu vadinin kuzey yamaçları üzerinde yer alan Gümüşhane şehri, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Nemli Karadeniz iklimi ile Doğu Anadolu'nun karasal iklimi arasındaki geçiş sahasında bulunan Gümüşhane şehrinde, yıllık ortalama sıcaklık 9.7 °C, yıllık ortalama yağış miktarı ise 424.2 mm kadardır.

Gümüşhane'nin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgiler olmasa da şehrin iki defa yer değiştirdikten sonra bugünkü konumuna yerleştiği bilinmektedir. Kuruluşu ve gelişmesi hemen tamamiyle gümüş madenine bağlı olan Gümüşhane ilk kez, günümüzde Canca olarak bilinen mahallede kurulmuştu. Daha sonra ise Süleymaniye mahallesine (Eski Gümüşhane) taşınan Gümüşhane, 19. yüzyılın sonlarına doğru gümüş madenlerinin verimliliğini kaybetmesiyle birlikte, Harşit çayı vadisine taşınmıştır. Gümüş madenlerinin tükenmesinin yanında Harşit çayı vadisinin önemli bir ulaşım güzergâhını oluşturması, şehrin yer değiştirmesindeki temel etkenlerdir.

Gümüşhane'nin 1997 yılındaki nüfusu 22775 kadardı. 1990 yılına göre (bu dönemde şehirde 26014 kişi yaşamaktaydı) şehrin nüfusunda belirgin bir azalmanın görülmesi, istihdam imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle sanayileşmiş büyük şehirlere gerçekleşen göçlerle ilgilidir.

Hemen her dönemde olduğu gibi, günümüzde de Gümüşhane, tarım dışı ekonomik fonksiyonların geliştiği bir şehir yerleşmesi durumundadır. Nitekim, şehirde iktisaden faal olan nüfusun % 90.5 (Bunun % 80.3'ünü hizmetler, % 10.2'sini ise sanayi sektörü oluşturmaktadır)'i tarım dışı sektörlerde istihdam edilmektedir.

Topografik nedenlerle Gümüşhane şehri, büyük ölçüde Harşit çayı vadisi boyunca doğrusal bir uzanış göstermiştir. Şehrin bulunduğu konumun fizikî gelişme ve genişlemeye uygun olmaması yanısıra istihdam oluşturacak kaynakların da kısıtlı olması, şehirden dışarıya olan göçlerin yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Günümüzde de güncelliğini koruyan bu sorunlar, Gümüşhane’de nüfus birikimini engellediği gibi şehirselleşmenin de gelişmesini sekteye uğratmıştır.

ABSTRACT**Ph. D. THESIS
URBAN GEOGRAPHY OF GÜMÜŞHANE****Serkan DOĞANAY****Supervisor: Asc. Prof. Hakkı YAZICI****2001-PAGE: 162****Jury: 1. Doç.Dr. Hakkı YAZICI
2. Prof.Dr. Hayati DOĞANAY
3. Doç.Dr. Sedat AVCI
4. Doç.Dr. Halil KOCA
5. Doç.Dr. Saliha KODAY**

Gümüşhane, located in a narrow valley which Harşit stream passes through and reaches Black Sea on a Southeast-Northwest direction and on the Northern slopes of the above-mentioned valley, is within the Eastern Black Sea Part of Black Sea Region.

In the city, an intersection between mild Black Sea climate and continental Eastern Anatolian climate, yearly average temperature is about 9.7 °C, and yearly average rain is about 424.2 mm.

Although there is no certain knowledge about when Gümüşhane was founded, it is known that the city was founded on its present location after changing place twice. Gümüşhane, whose foundation and development has depended completely on silver mine, was first founded on a neighbourhood known as Canca at present. The city, which was later located at Süleymaniye neighbourhood (Old Gümüşhane), moved to Harşit stream valley because silver mines were no longer profitable. The fact that Harşit stream valley is an important way for transportation is an important factor for the change in the place of the city as well as the loss of productivity in silver mines.

The population of Gümüşhane in 1997 was about 22775. The decrease in the population compared to 1990 (when the population was 26014) is related to the migration to industrial greater cities because of the lack of means of employment in Gümüşhane.

Like in every period, Gümüşhane is a type of urban settlement in which economical functions other than agriculture have developed. Therefore 90.5 % of the economically active population is employed in areas other than agriculture (80.3 % in services, 10.2 % in industry).

Due to topographical reasons, Gümüşhane mostly exerts a linear enlargement on Harşit stream valley. Because the location of the city does not let physical development

and enlargement, and because the means of employment are scarce, the migration from the city is continually increasing. These problems, the gravity of which is heavily felt at present, both prevents increase in the population of the city and makes it more difficult for the city to develop its functions.

ÖNSÖZ

Gümüşhane Şehir Coğrafyası adlı araştırma, bir doktora tezi çalışmasıdır.

Çeşitli bilimlere inceleme konusu oluşturan şehirler ve şehirleşme hareketleri, coğrafyanın da en önemli ilgi alanlarından birisini oluşturur. Esas itibarıyla yerleşme coğrafyasının bir bölümü olan şehir coğrafyası, şehirlerdeki hemen hemen tüm faaliyetlerle (topraktan faydalanma, ticaret ve sanayi gibi) ilgilenmektedir.

Bilindiği üzere Türkiye, hızlı bir şehirleşme sürecinden geçmektedir. Bu süreç, doğal nüfus artışı yanında kırsal yerleşmelerden önemli nüfus kitlelerinin şehirlere göç etmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak ülkemizdeki şehirleşme hareketleri büyük oranda eşitsizlik göstermektedir. Bunda esas rolü, şehir yerleşmelerinin sahip olduğu istihdam imkânları oynamaktadır.

Hatırlanacağı gibi herhangi bir yerleşmenin şehir kategorisine dahil edilebilmesi için *nüfus, ekonomik fonksiyonlar ve plânlama* kriterlerine bakılması gerekir. Gümüşhane, 10000 nüfus (1997 nüfusu 22775) ve iktisaden faal nüfusun % 50'den fazlasının tarım dışı (faal nüfusun % 90.5'i tarım dışı sektörlerde çalışmaktadır) sektörlerde çalışıyor olması kriterlerine göre şehir yerleşmesi özelliği göstermektedir. Ancak plânlama kriteri dikkate alındığında, ülkemizdeki birçok şehir yerleşmesinde olduğu gibi, Gümüşhane'de de önemli eksikliklerin olduğu dikkati çeker.

Kuruluşu ve gelişmesini büyük ölçüde gümüş madeni çıkarımı ve işlemesine borçlu olan Gümüşhane, bu madenin tükenmesiyle birlikte Harşit çayı vadisindeki bugünkü konumuna taşınmıştır. Ulaşım fonksiyonu avantajlarının da eski önemini kaybetmesi, şehrin gelişimini sekteye uğratmıştır. İçinde bulunduğu coğrafi çevrenin birçok ekonomik faaliyeti sınırlandırması, Gümüşhane'den özellikle ülkemizin gelişmiş merkezlerine doğru yoğun bir göç hareketine neden olmuştur. Bu gelişmeler Gümüşhane'de nüfus birikimini engelleyerek, şehrsel fonksiyonların çeşitlenmesini ve güçlenmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu çalışmada, Gümüşhane'nin kuruluş ve gelişmesi, şehrsel fonksiyonları, şehrsel arazi kullanılışı, nüfusun çeşitli sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı ile bazı plânlama sorunları analiz edilerek, uygulamalı coğrafya yöntemi ilkeleri dahilinde, sorunlara çözüm önerileri getirilmeye gayret edilmiştir.

Araştırma konusunun seçiminde ve eldeki duruma gelmesinde; başta tez danışmanı hocam **Doç.Dr. Hakkı YAZICI** olmak üzere, **Yrd.Doç.Dr. İ.Fevzi ŞAHİN**,

Yrd.Doç.Dr. Ünal ÖZDEMİR, Yrd.Doç.Dr. Mustafa ERTÜRK ve yardımlarını gördüğüm tüm saygıdeğer hocalarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca coğrafya ilmini meslek olarak seçmemde ve yetişmemde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan hocam **Prof.Dr. Hayati DOĞANAY**'a minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Çalışmamızın dokümanter veri derlenmesi aşamasında, Gümüşhane ili mülkî ve yerel yönetim yetkililerinin önemli yardımlarını gördüm. Özellikle de İl Plânlama ve Koordinasyon Müdürü Veysel BAŞER ve Gümüşhane Belediyesi Fen İşleri Müdürü Salih DEVRAN başta olmak üzere yardımlarını gördüğüm herkese teşekkür ediyorum.

Gümüşhane Şehir Coğrafyası adlı araştırmanın, Gümüşhane'nin tanıtımı ve sorunlarının çözümüne yönelik bir adım olacağı ümidini taşımaktayız.

Arş. Gör. Serkan DOĞANAY
21 Mart 2001, ERZURUM

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No:</u>
ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	X
HARİTALAR LİSTESİ	X
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1
1. Araştırma Sahasının Konumu ve Başlıca Özellikleri	1
2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	5
I. BÖLÜM	7
COĞRAFİ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ	7
1.1. Fizikî Coğrafya Özellikleri	8
1.2. Beşerî Coğrafya Özellikleri	14
1.2.1. Nüfus	14
1.2.1.1. Nüfusun Gelişimi	14
1.2.1.2. Nüfusun Yaş ve Cins Yapısı	20
1.2.1.3. Nüfus Hareketleri	24
1.2.1.3.1. Göçler	24
1.2.1.4. Aile Nüfus Büyüklükleri	30
1.2.1.5. Nüfusun Kültürel Özellikleri	33
1.2.1.6. Mahalle Nüfus Yoğunlukları ve Dağılışı	35
1.2.2. Yerleşme	37
1.2.2.1. Yerleşmenin Tarihî Gelişimi	37
1.2.2.2. Yerleşmenin Yatay Gelişimi	40
1.2.2.3. Yerleşmenin Dikey Gelişimi	46
II. BÖLÜM	48
ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR VE FONKSİYON ALANLARI	48
2.1. Gümüşhane'nin Başlıca Şehirsel Fonksiyonları	49
2.1.1. Tarım Fonksiyonu	51
2.1.2. Hizmetler Fonksiyonu	53
2.1.2.1. Yönetim Fonksiyonu	55
2.1.2.2. Genel Hizmet Fonksiyonları	59
2.1.2.3. Kültür Fonksiyonu	60
2.1.2.4. Sağlık Fonksiyonu	72
2.1.2.5. Ulaşım Fonksiyonu	74
2.1.2.6. Turizm Fonksiyonu	80
2.1.2.7. Ticaret Fonksiyonu	88
2.1.2.8. Diğerleri	94
2.1.3. Sanayi Fonksiyonu	94
2.1.3.1. Atölye Tipi Sanayi	95
2.1.3.2. Modern Sanayi	97
2.1.3.2.1. Taşa-Toprağa Dayalı Sanayi	97
2.1.3.2.1.a. Gümüşhane Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	97

2.1.3.2.1.b. Gümüşkale Kireç Sanayi Ticaret A.Ş.	101
2.1.3.2.1.c. Barit Maden Türk A.Ş.	103
2.1.3.2.2. Giyim Sanayi	104
2.1.3.2.2.a. İncinur Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.	104
2.1.3.2.3. Gıda Sanayi	105
2.1.3.2.3.a. Güdesan Un Fabrikası	105
2.1.3.2.3.b. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş.	108
2.1.3.2.3.c. Mezbaa	111
2.2. Gümüşhane'nin Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri	112
2.3. Gümüşhane Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı	115
2.3.1. Ticaret Fonksiyon Alanları	116
2.3.2. Sanayi Fonksiyon Alanları	120
2.3.3. Konut Fonksiyon Alanları	122
2.3.4. Resmî Fonksiyon Alanları	125
2.3.5. Ulaşım Fonksiyon Alanları	127
2.3.6. Park ve Yeşil Alanlar	127
2.3.7. Diğer Kullanılış Alanları	129
2.4. Gümüşhane'nin Etki Alanı	129
III. BÖLÜM	131
GÜMÜŞHANE'NİN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ	131
3.1. Şehrin Yerleşim Plânı ve Onu Şekillendiren Faktörler	132
3.2. Şehirsel Altyapı	134
3.3. Konut Tipleri ve Yapı Malzemeleri	137
3.4. Başlıca Şehirsel Plânlama Sorunları	144
SONUÇ VE ÖNERİLER	150
YARARLANILAN KAYNAKLAR	157
ÖZGEÇMİŞ	162

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No:

BİRİNCİ BÖLÜM

Tablo 1.1. Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu'na Ait Bazı İklim Verileri (1960-1985).	12
Tablo 1.2. Gümüşhane'de Çeşitli Yönlerden Esen Rüzgârların Esme Sayıları ve % Frekansları (1963-1985).....	13
Tablo 1.3. Gümüşhane İl Merkezi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Durumu (1927-1997).....	15
Tablo 1.4. 1927 ve 1997'de Gümüşhane İli ile Gümüşhane İl Merkezi Nüfuslarının Durumu.....	16
Tablo 1.5. Sayım Dönemlerine Göre Gümüşhane Nüfusunun Cins Durumu (1927-1997).....	20
Tablo 1.6. Gümüşhane Şehir Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Durumu (1999).	22
Tablo 1.7. Araştırma Sahası Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Grupları (1999).....	24
Tablo 1.8. 1980-1990 Döneminde Gümüşhane İlinden Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı.	28
Tablo 1.9. Gümüşhane Şehrinde Ailelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1990).	31
Tablo 1.10. Gümüşhane'de Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklüğü (1999).....	32
Tablo 1.11. Gümüşhane Nüfusunun Eğitim Durumu (1990).	33
Tablo 1.12. Gümüşhane'de Okuma Yazma Bilmeyen Nüfusun Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).	34
Tablo 1.13. Gümüşhane Şehrinde Aritmetik Nüfus Yoğunluğunun Mahallelere Göre Dağılımı (1999). ..	35

İKİNCİ BÖLÜM

Tablo 2.1. Gümüşhane Şehrinde Faal Nüfusun Çalıştığı Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).	51
Tablo 2.2. Gümüşhane Şehrinde Hizmetler Fonksiyonunda Çalışan Nüfusun Dağılımı (2000).....	54
Tablo 2.3. Gümüşhane Şehrinde Yönetim Fonksiyonu ile İlgili Kurumlar ve Çalışan Sayıları (2000). ...	55
Tablo 2.4. Gümüşhane Yönetim Bölgesi Nüfusunun Sayım Yıllarına göre Durumu.	57
Tablo 2.5. Gümüşhane Şehrinde Genel Hizmet Fonksiyonu İle İlgili İş Yerleri ve Çalışanlar Sayısı (2000).	60
Tablo 2.6. Gümüşhane Şehrindeki Örgün Eğitim Kurumları ve Çalışan Sayıları (1999-2000).	61
Tablo 2.7. Gümüşhane Şehrindeki Kültür Fonksiyonu İle İlgili Diğer Kurumlar ve Çalışan Sayıları (2000).	62
Tablo 2.8. Gümüşhane Şehrindeki Okullarda Cinsiyetlerine Göre Öğrenci Sayıları (1999-2000).	63
Tablo 2.9. Gümüşhane Şehrindeki İlk ve Orta Dereceli Okulların Kuruluş Alanı Yüzölçümleri, Bulundukları Mahalleler ve Derslik Sayıları (2000).	65
Tablo 2.10. Gümüşhane Şehrinde Sağlık Hizmetlerinde Çalışanların Dağılımı (2000).....	73
Tablo 2.11. Gümüşhane Şehrindeki Ulaşım Fonksiyonu İle İlgili Kurumlar ve Çalışan Sayıları (2000). 75	
Tablo 2.12. Gümüşhane Şehrindeki Ticarî Motorlu Taşıt Sayısı (1999).....	78
Tablo 2.13. Gümüşhane Şehrinden Geçen E-97 (D-885) Karayolunun Değişik Kesitlerinde Günlük Ortalama Trafik Yoğunluğu.	79
Tablo 2.14. Gümüşhane Şehrindeki Ticarî İş Yeri ve Çalışan Sayıları (2000).	89
Tablo 2.15. Gümüşhane Şehrindeki Sanayi Faaliyetlerinin Türlerine Göre Dağılımı (2000).	95
Tablo 2.16. Gümüşhane Çimento Sanayi'nin Çimento Üretimi ile Çimento Satışlarının Yıllara Göre Değişimi (1991-1999).	99
Tablo 2.17. Gümüşhane Çimento Sanayi'nin Mevsimlere Göre Çimento Satışı.	100
Tablo 2.18. Gümüşhane Kireç Sanayi'nin Yıllara Göre Üretim Durumu.	102
Tablo 2.19. Güdesan Un Fabrikası'nın Yıllara Göre Üretim Durumu (1987-1999).	107
Tablo 2.20. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Fabrikası'nın Yıllara Göre Üretim Miktarları (1994-1999)....	110
Tablo 2.21. Gümüşhane Şehrinde Faal Nüfusun Çalıştığı Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).	113
Tablo 2.22. Gümüşhane Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı (2000).....	116
Tablo 2.23. Gümüşhane Şehrinde Mahallelere Göre Konut ve Bina Yoğunluğu (1999).....	125
Tablo 2.24. Gümüşhane'de Resmî Kurumlara Ait Kullanım Alanları (1999).	126

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No:

BİRİNCİ BÖLÜM

Şekil 1.1. Gümüşhane İl Merkezi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Değişimi (1927-1997).	16
Şekil 1.2. Gümüşhane Nüfusunun Yıllara Göre Cinsiyet Durumu (1927-1997).	21
Şekil 1.3. Gümüşhane Şehrinin Nüfus Piramidi (1999).	23
Şekil 1.4. Gümüşhane Şehir Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılışı (1999).	24
Şekil 1.5. Gümüşhane Şehrinde Ailelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1990).	31
Şekil 1.6. Gümüşhane'de Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklüğü (1999).	32
Şekil 1.7. Gümüşhane'de Okuma Yazma Bilen Nüfusun Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olup Olmamasına Göre Dağılımı (1990).	33
Şekil 1.8. Gümüşhane'de Okuma Yazma Bilmeyen Nüfusun Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990). ..	34

İKİNCİ BÖLÜM

Şekil 2.1. Gümüşhane Şehrinde Çalışan Nüfusun Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).	51
Şekil 2.2. Gümüşhane Şehrinde Hizmetler Fonksiyonunda Çalışanların Dağılımı (2000).	55
Şekil 2.3. Gümüşhane Yönetim Bölgesi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Gelişimi.	58
Şekil 2.4. Gümüşhane Şehrindeki Ticarî Motorlu Taşıtların Türlerine Göre Dağılımı (1999).	78
Şekil 2.5. Gümüşhane Şehrinde Ticarî İş Yerleri ve Çalışanların İş Kollarına Göre Dağılımı (2000).	90
Şekil 2.6. Gümüşhane Çimento Sanayi'nin Yıllara Göre Çimento Üretim Durumu (1991-1999).	100
Şekil 2.7. Gümüşhane Çimento Sanayi Çimento Satışlarının Mevsimlere Göre Dağılımı (1995).	101
Şekil 2.8. Gümüşhane Kireç Sanayi'nin Üretimindeki Gelişmeler.	102
Şekil 2.9. Güdesan Un Fabrikası'nın Üretimindeki Gelişmeler (1987-1999).	107
Şekil 2.10. Gümüşhane'de Faal Nüfusun Çalıştığı Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Şekil 3.1. Gümüşhane Evlerinin Birinci Kat Plânı.	140
Şekil 3.2. Gümüşhane Şehrinde Kırsal Özellik Gösteren Bir Konut Plânı.	141
Şekil 3.3. Gümüşhane Şehrinde Geçiş Tipi(1) ve Modern Konutların(2) Plânları.	144

HARİTALAR LİSTESİ**Sayfa No:****BİRİNCİ BÖLÜM**

Harita 1.1. Gümüşhane'nin Lokasyon Haritası.....	1
Harita 1.2. Gümüşhane İli'nin Topografya Haritası.	3
Harita 1.3. Gümüşhane Şehri ve Yakın Çevresinin Topografya Haritası.	9
Harita 1.4. Gümüşhane İlinden Ülke İçine Olan Göçlerin İllere Dağılımı (1980-1990 Dönemi).....	29
Harita 1.5. Gümüşhane'de Nüfus Yoğunluğunun Mahallelere Göre Dağılımı (1999).	36
Harita 1.6. Gümüşhane Şehrinin Yatay Gelişimi.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

Harita 2.1. Yönetim Bölgesi Haritası.....	56
Harita 2.2. Gümüşhane Şehir İçi Arazi Kullanım Haritası.	117

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Sayfa No:

BİRİNCİ BÖLÜM

Fotoğraf 1.1. Gümüşhane şehrinin güneybatıdan genel görünümü.....	2
Fotoğraf 1.2. Şehrin kuzeydoğusundaki Kuşakkaya Tepesi, sahanın en yüksek noktasını oluşturmaktadır.	10
Fotoğraf 1.3. Gümüşhane’de ocak ayı kar yağışlı geçmektedir. Karla örtülü gün sayısı ise 48 gündür. ..	11
Fotoğraf 1.4. Gümüşhane’nin ikinci kez kurulduğu Süleymaniye mahallesinin (Eski Gümüşhane) bugünkü görünümü.....	41
Fotoğraf 1.5. Süleymaniye mahallesinin (Eski Gümüşhane) yakın plân görünümü.	42
Fotoğraf 1.6. Gümüşhane şehrinin 1962 yılındaki görünümü.	44
Fotoğraf 1.7. Gümüşhane’de özellikle 1980’li yıllardan sonra çok katlı modern konutlar inşa edilmektedir.....	47

İKİNCİ BÖLÜM

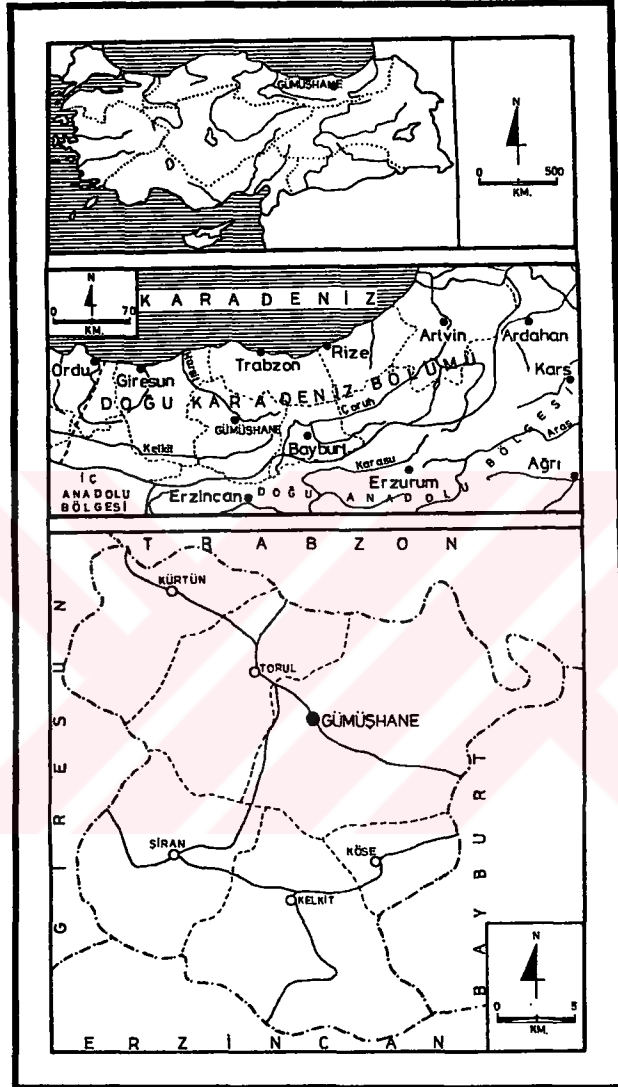
Fotoğraf 2.1. Harşit Çayı vadisindeki meyve bahçelerinden bir görünüm.....	53
Fotoğraf 2.2. Gümüşhane Adliye Sarayı’ndan bir görünüm.	59
Fotoğraf 2.3. Yatılı İlköğretim Bölge Okulu’ndan bir görünüm.....	64
Fotoğraf 2.4. İmam Hatip Lisesi’nden bir görünüm.	66
Fotoğraf 2.5. K.T.Ü. Rektörlüğüne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu’ndan bir görünüm.....	68
Fotoğraf 2.6. Gümüşhane Mühendislik Fakültesi’nden bir görünüm.	69
Fotoğraf 2.7. 1-2-3 Eylül 2000 tarihinde yedincisi yapılan geleneksel Gümüşhane Kuşburnu-Pestil, Kültür ve Turizm Şenliği, şehirdeki en önemli kültürel etkinliktir.	72
Fotoğraf 2.8. Gümüşhane’deki en büyük sağlık kuruluşunu Devlet Hastahanesi oluşturur.	73
Fotoğraf 2.9. Bugünkü Gümüşhane şehrinin kurulup gelişmesindeki en önemli etkenlerden birisi olan ve Karadeniz kıyılarını Doğu Anadolu üzerinden İran’a bağlayan E-97 (D-885) karayolundan bir görünüm.	76
Fotoğraf 2.10. Gümüşhane Otobüs Terminali’nden bir görünüm.....	77
Fotoğraf 2.11. Damlatası oluşukları bakımından çok zengin olan Karaca mağarası, yoğun bir şekilde turizme hizmet etmektedir(Foto Ali UZUN).	82
Fotoğraf 2.12. Gümüşhane ilindeki turizm potansiyeli yüksek bir diğer mağarayı da Akçakale mağarası oluşturur.	83
Fotoğraf 2.13. Tomara çağlayanından bir görünüm.....	84
Fotoğraf 2.14. Büyük ölçüde Gümüşhane şehir nüfusunun faydalandığı Gümüşdamla Yüzme Havuzu’na (Tekke beldesinde) olan talep, özellikle hafta sonlarında yoğunlaşmaktadır.	86
Fotoğraf 2.15. Gümüşhane şehir nüfusunun rekreasyon ihtiyacını karşılayan Gümüşhane Belediyesi Aile Bahçesi’nden bir görünüm.	87
Fotoğraf 2.16. Gümüşhane şehrindeki en önemli konaklama tesisini, Yeni Gümüş Oteli oluşturur.	88
Fotoğraf 2.17. Gümüşhane şehrinde ticarî faaliyetler daha çok Cumhuriyet ve devamındaki Atatürk caddeleri üzerinde yoğunlaşmıştır.	91
Fotoğraf 2.18. Haftalık pazarın kurulduğu salı, şehirdeki ticarî aktivitenin en yüksek olduğu gündür. ...	92
Fotoğraf 2.19. Gümüşhane’de üretilen pestil ve kömenin bir kısmı, Trabzon-İran Transit Karayolu boyunca inşa edilen kulübelerde satışa sunulmaktadır.	93
Fotoğraf 2.20. Yörenin kalkındırılması ve işsizliği önlemek amacıyla kurulan Gümüşhane Çimento Fabrikası’ndan bir görünüm.	98
Fotoğraf 2.21. Gümüşhane’deki taş-toprağa dayalı bir diğer sanayi tesisi olan Gümüşkale Kireç Fabrikası’ndan bir görünüm.	102
Fotoğraf 2.22. Barit Maden Türk A.Ş. Fabrikası’ndan bir görünüm.	103
Fotoğraf 2.23. Gümüşhane’deki en büyük modern sanayi tesisi durumundaki İncinur Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.’den bir görünüm.	105
Fotoğraf 2.24. Güdesan Un Fabrikası’ndan Bir Görünüm.....	106
Fotoğraf 2.25. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Fabrikası’ndan bir görünüm.....	108
Fotoğraf 2.26. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Fabrikası’nda üretilen ürünlerden bir görünüm.	109
Fotoğraf 2.27. Önemli bir sanayi hammaddesi olan ve Gümüşhane ile âdeta özdeşleşen kuşburnu bitkisinin görünümü.	111

Fotoğraf 2.28. Mezbağa, özellikle merkez ilçe köylerindeki hayvancılık faaliyetlerini destekleyen önemli tesislerden biridir.	112
Fotoğraf 2.29. Gümüşhane’de ticarî faaliyetlerin yoğun olduğu Cumhuriyet Caddesi’nden bir görünüm.	119
Fotoğraf 2.30. Gümüşhane şehrindeki haftalık pazarda gıda bölümü, Kıbrıs Caddesi üzerinde kurulmaktadır.	120
Fotoğraf 2.31. Gümüşhane Küçük Sanayi Sitesi’nin genel görünümü.	121
Fotoğraf 2.32. Gümüşhane Otobüs Terminali’nin hemen güneyinde bulunan eski küçük sanayi sitesinden bir görünüm.	121
Fotoğraf 2.33. Gümüşhane’nin Hasanbey ve Karaer mahallelerindeki konut alanlarından bir görünüm.	123
Fotoğraf 2.34. Karşıyaka mahallesi son yıllarda gelişen toplu konut alanlarının yoğunlaşma sahasıdır.	123
Fotoğraf 2.35. Gümüşhane şehrinin güneydoğu kesimleri, yeni konut genişleme alanları olarak belirlenmiştir.	124
Fotoğraf 2.36. Gümüşhane şehrinde yönetim fonksiyonuna hizmet eden birçok kurum, Hükümet Konağı’nda toplanmıştır.	126
Fotoğraf 2.37. Gümüşhane Belediye Binası’ndan bir görünüm.	127
Fotoğraf 2.38. Fatih Parkı’ndan bir görünüm.	128
Fotoğraf 2.39. Atatürk Parkı’ndan bir görünüm.	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Fotoğraf 3.1. Gümüşhane şehri, topografyanın etkisiyle, Harşit çayı vadisi boyunca gelişerek çizgisel bir uzanış kazanmıştır.	133
Fotoğraf 3.2. Gümüşhane şehrinin çöp döküm sahasından bir görünüm.	136
Fotoğraf 3.3. Eski Gümüşhane evleri geniş bahçeler içerisinde inşa edilmiştir.	138
Fotoğraf 3.4. Şehirdeki diğer binalarla tezat oluşturan Gümüşhane evlerine tipik iki örnek.	138
Fotoğraf 3.5. Gümüşhane’de kırsal özellikteki konutlarda yapı gereci olarak büyük ölçüde taş kullanılmaktadır.	142
Fotoğraf 3.6. Taş malzeme ile birlikte kerpiçin de kullanıldığı konutlardan bir görünüm.	142
Fotoğraf 3.7. Gümüşhane şehrindeki konutlarda çatı örtü gereci olarak büyük ölçüde sac malzeme kullanılmıştır.	143
Fotoğraf 3.8. Gümüşhane’deki en yaygın konut tipini ortalama 2-3 katlı geçiş tipi konutlar oluşturur.	143
Fotoğraf 3.9. Gümüşhane’deki otopark sıkıntısı nedeniyle motorlu araçların bir kısmı, E-97 karayolu kenarlarına park ederek yol güvenliğini tehlikeye sokmaktadırlar.	147
Fotoğraf 3.10. Yaya kaldırımlarının dar ve bakımsız olması yanında, eğim değerlerinin fazla olduğu kenarlarında korkuluklar da yoktur.	148

Araştırma sahasını oluşturan Gümüşhane şehri, Karadeniz Bölgesi'nin Doğu

güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akarak Karadeniz'e ulaşan

Gümüşhane, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akarak Karadeniz'e ulaşan Harşit çayının yerleştiği dar bir vadi ile bu vadinin az eğimli kuzey yamaçları üzerinde kurulmuştur (Fotoğraf 1.1). Deniz seviyesinden olan yüksekliği 1150 m (Hükümet Konağı) ile 1219 m (Meteoroloji İstasyonu) arasında değişen Gümüşhane şehri, topografik faktörlerin etkisiyle doğrusal bir yerleşme özelliği kazanmıştır. Nitekim şehrin Harşit vadisi boyunca gösterdiği uzunluk 12 km kadardır. Aynı zamanda bir yol boyu şehri olan Gümüşhane, Trabzon-Erzurum karayolu ve Harşit çayı nedeniyle

parçalı bir yerleşme şekline sahip olmuştur. Ancak şehir yerleşim alanının büyük bir kısmı Harşit çayının kuzey kesimindedir. Harşit vadisinin güney yamaçlarında eğim değerlerinin yüksek ve jeolojik yapının yerleşmeye elverişsiz olması, Gümüşhane'nin bu yönde gelişmesini engellemiştir.

Fotoğraf 1.1. Gümüşhane şehrinin güneybatıdan genel görünümü.

Gümüşhane'nin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgiler olmasa da şehrin ilk kurulduğu yerin, yukarıda belirtilen alanda olmadığı ve iki defa yer değiştirdikten sonra bugünkü konuma yerleştiği bilinmektedir¹. Gümüş madenine bağlı olarak yer değiştiren Gümüşhane ilk olarak, günümüzde Canca adıyla bilinen ve bugünkü şehrin kuzeybatısındaki mahallenin bulunduğu konumda kurulmuştu. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman döneminde şehrin yerindeki ilk değişiklik gerçekleşti. Gümüş yataklarına daha yakın olan ve günümüzde Süleymaniye mahallesi ya da Eski Gümüşhane adı verilen şehrin temelleri atılmış oldu. Eski Gümüşhane, Harşit çayına güneybatıdan katılan bir kol olan Musalla deresinin yamaçlarında ve bugünkü Gümüşhane'ye 4 km kadar uzaklıkta kurulmuştu. XIX. yüzyılın sonlarında tükenen maden ocakları, Gümüşhane'nin ikinci defa yer değiştirerek Harşit vadisindeki bugünkü konumuna inmesine neden olmuştur².

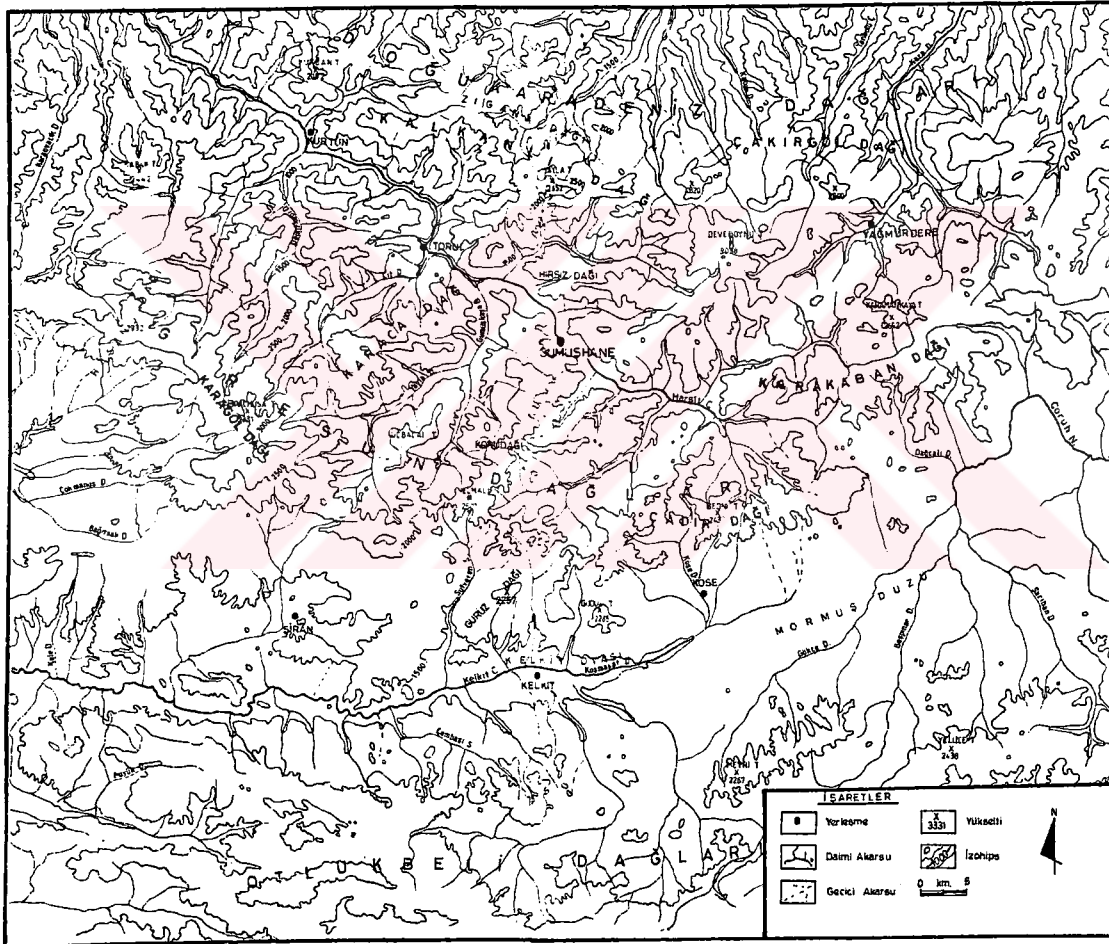
Yönetim bölgesi yüzölçümü 6575 km² kadar olan Gümüşhane ili kuzeyde Trabzon, doğuda Bayburt, güneyde Erzincan ve batıda Giresun illeri ile komşudur. Gümüşhane ili Merkez ilçe, Torul, Kürtün, Kelkit, Şiran ve Köse olmak üzere altı ilçe ile üç bucak ve 333 köy idarî biriminden oluşmaktadır (Harita 1.1).

Gümüşhane ilini çevreleyen başlıca yüksek dağlar, genelde doğu-batı

¹ TUNCEL, M., 1996, Gümüşhane. Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 14, İstanbul, s. 273.

doğrultusunda üç sıra halinde uzanırlar (Harita 1.2). Bunlar kuzeyden güneye doğru, kabaca Trabzon-Gümüşhane il sınırını oluşturan Kalkanlı Dağları (Zigana Geçidi 2030 m, Yayla Tepe 2652 m, Deveboynu Tepesi 3082 m), Gümüşhane Dağları olarak da bilinen ve Kelkit ile Harşit havzaları arasında uzanan Giresun Dağları (Abdalmusa Tepesi 3331 m, Elmalı Tepe 2507 m) ve Gümüşhane ile Erzincan illerinin sınırını oluşturan Otlukbeli Dağları'dır.

Araştırma sahasını oluşturan Gümüşhane şehri, kuzeyde Yeşildere ve Aktutan, doğuda Akçakale, güneyde Alemdar, batıda ise Dibekli ve Gözeler köyleri (bu köyler Merkez ilçeye bağlıdır) ile çevrilidir (Harita 2.1). Şehir, kuzeyde Hırsız dağı, güneyde Kuru dağı arasında yer alan Harşit çayı vadisinde yer almaktadır (Harita 1.2).

Harita 1.2. Gümüşhane İli'nin Topografya Haritası.

1219 m yükseklikte kurulmuş olan Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu'nun rasat sonuçlarına göre uzun yıllık ortalama sıcaklık değeri 9.7 °C, uzun yıllık yağış miktarı ise 424.2 mm kadardır. Karadeniz havzasına dahil olan Gümüşhane ve çevresinin

² TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 273-274.

suları, Harşit çayı tarafından drene edilmektedir. Gümüşhane ilinin doğu sınırındaki Vavuk Dağı'ndan kaynağını alan Harşit, güneydoğu-kuzeybatı yönünde şehri katederek Tirebolu'nun (Giresun) yaklaşık 5 km kadar doğusundan Karadeniz'e dökülür.

1924 yılında il yönetim merkezi durumuna getirilen Gümüşhane'ye Bayburt, Kelkit, Şiran ve Torul ilçeleri bağlanmıştır. Bununla birlikte 1989 yılında il statüsüne kavuşan Bayburt, Gümüşhane'den ayrılmıştır. 1990 yılında ise Köse ve Kürtün bucaklarının ilçe yönetim merkezi olmasıyla Gümüşhane'nin ilçe sayısı, merkez ilçe dahil altıya ulaşmıştır. Gümüşhane şehrinde belediye teşkilâtı ise 1908 yılında kurulmuştur.

1997 Genel Nüfus Sayımı'na göre 22775 kişinin yaşadığı Gümüşhane'de Süleymaniye, Karaer, Hasanbey, Karşıyaka, İnönü, Bağlarbaşı, Eskibağlar, Çamlıca, Hacıemin, Özcan, Canca ve Yenimahalle'den oluşan 12 mahalle yerleşmesi bulunmaktadır. Köyden şehre göç ve gelir seviyesinin düşük olması, şehir yerleşim alanının dikey yönden daha çok yatay yönde gelişmesine neden olmaktadır. Topografik faktörlerin etkisiyle doğrusal bir gelişme gösteren Gümüşhane'de yatay yöndeki gelişmeler, Harşit çayının yerleştiği Harşit vadisindeki E-97 (D-050) karayolu boyunca meydana gelmektedir.

Bilindiği üzere Gümüşhane şehri, önemli bir ulaşım ekseninde bulunmaktadır. Zira Doğu Karadeniz kıyılarının önemli liman şehri olan Trabzon'u İran'a bağlayan tarihî yol, Değirmendere vadisi ve Zigana Tüneli (Eskiden 2030 m yüksekliğindeki Zigana Geçidi kullanılırdı) vasıtasıyla Harşit vadisine ulaşmaktadır. Gümüşhane ve çevresi bu yol ile kolaylıkla Bayburt'a bağlanmakta, ardından Kop Geçidi (2370 m) üzerinden Erzurum'a ulaşmakta, daha doğuda Aras vadisi izlenerek İran'a geçilmektedir. Trabzon-İran Transit Karayolu (E-97) olarak bilinen bu yol, çeşitli nedenlerle eski önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Gümüşhane merkezî konumu nedeniyle çevre illerle kolaylıkla bağlantı sağlamaktadır. Zira şehir Trabzon'a 98 km, Bayburt'a 78 km, Erzincan'a 148 km, Giresun'a 160 km ve Erzurum'a 210 km kadar uzaklıkta bulunmaktadır.

İş imkânlarının kısıtlı olmasına bağlı olarak devamlı göç veren bir şehir konumundaki Gümüşhane, önemli bir nüfus birikimi sağlayamamıştır. Nitekim 1990'da 26014 kişinin yaşadığı şehrin nüfusu 1997'de 22775 kişiye düşmüştür. Tarım arazilerinin yok denecek kadar az olması, sanayi faaliyetlerinin yeterince gelişmemesi

nüfus birikimini engelleyen faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Gümüşhane şehrinde istihdam edilen nüfusun büyük bir kısmının hizmetler sektöründe (% 80.3) çalışıyor olması, yukarıdaki ifadeleri doğrulamaktadır.

Gümüşhane şehri, içinde bulunduğu coğrafi çevrenin kalkınmayı güçleştirici etkilerine rağmen, değerlendirilebilecek bazı ekonomik kaynaklara da sahiptir. Söz konusu kaynaklardan rasyonel bir şekilde yararlanılması halinde, oluşacak istihdam imkânlarıyla göçün bir miktar azalacağı kanaatindeyiz.

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırma, bir *doktora tezi* çalışmasıdır. Şehir coğrafyası etüdü niteliğindeki çalışmanın esas amacını; Gümüşhane'nin şehrsel gelişiminin belirlenmesi, fonksiyonel özelliklerinin değerlendirilmesi, şehir içi arazi kullanılışlarının tespit edilmesi ile nüfus ve yerleşme özelliklerinin incelenmesi oluşturmaktadır. Ayrıca şehrin plânlanmasından kaynaklanan sorunlara da modern coğrafya ilminin ilkeleri çerçevesinde çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır.

Hatırlanacağı üzere Türkiye, hızlı bir şehirleşme süreci geçirmektedir. Hızlı nüfus artışına paralel olarak şehir sayısı ve şehirli nüfus miktarı da artmaktadır. Nitekim 1927 sayımına göre, ülkemizdeki şehirli nüfus miktarı (10000 nüfus kriterine göre) 3.3 milyon (ülke nüfusunun yaklaşık % 24'ünü oluşturmaktaydı) iken, 1997'de şehirli nüfus miktarı 40.8 milyona (ülke nüfusunun yaklaşık % 65'ini oluşturmaktadır) yükselmiştir.³

Şehirleşme hareketleri, dünyanın farklı ülke ve bölgelerinde olduğu gibi ülkemizin değişik coğrafi bölgeleri ve hatta yöreleri arasında farklı özellikler göstermektedir. Bu nedenle şehirleşme sorunlarına getirilecek plânlama kararları, yerel ölçekteki şehir incelemelerini zorunlu hale getirmektedir.

Araştırma sahası olan Gümüşhane, ülkemizdeki hızlı şehirleşme sürecine ayak uyduramayan yerleşmeler arasındadır. Nitekim 1927'de yapılan ilk sayımda 2549 olan Gümüşhane şehir nüfusu, 1997'de 22775 kişiye ulaşmıştır. Söz konusu bu dönemde (1927-1997) Türkiye şehirli nüfusu yaklaşık 13 kat artış gösterirken, Gümüşhane'de bu artış 9 kat kadar olmuştur. Gümüşhane'de şehirleşme aktivitesinin düşük olmasının temel sebepleri; doğal çevre faktörlerinin (jeolojik-jeomorfolojik faktörler) yerleşmeye uygun olmaması, istihdam imkânlarının yetersiz olması ve bunlara bağlı olarak büyük boyutlara ulaşan göç hareketleridir. Dolayısıyla şehrin doğal, ekonomik ve beşerî çevre

şartları analiz edilmeden alınacak plânlama yatırım kararlarının, amaca uygun ve isabetli olmayacağı biz coğrafyacılara tarafından bilinmektedir.

Yapmış olduğumuz çalışma, birkaç aşamada gerçekleşmiştir. İlk olarak araştırma sahasını ilgilendiren yazılı kaynaklar gözden geçirilmiş ve dokümanter veriler derlenmiştir. Daha sonra, coğrafyanın temel araştırma yöntemlerinden biri olan, *gezi-gözlem* aşaması gerçekleştirilmiştir. Özellikle bu aşama, çalışmanın en önemli kısmını oluşturmuştur. Çünkü, çalışmanın esasını teşkil eden bilgiler bu yolla derlenmiştir.

H.G.K.'nın 1/100000 ve 1/25000 ölçekli Topografya Haritaları ile Gümüşhane Nâzım İmar Plânları ve açıklamalı raporlarından geniş ölçüde faydalanılmıştır. Genel olarak bu yollarla derlenen dokümanter veriler, *dağılım* ve *sebe-sonuç ilişkileri* gibi temel coğrafi düşünce ilkeleri esas alınarak olgular arası korelatif ilişkiler kurulmaya çalışılmıştır. Bu düşüncenin gerektirdiği dağılım haritaları, grafik gibi yardımcı şekiller hazırlanarak, gözlemlerimiz sırasında görüntülediğimiz fotoğrafları da ilgili bölümlerde ve konularda kullanarak araştırmada ortaya konan fikirler güçlendirilmiştir.

Ana çizgileri ile bu esaslara uyularak tamamlanan **Gümüşhane Şehir Coğrafyası** adlı çalışmada ulaşılan sonuçların, şehre yönelik plânlama yatırım kararlarında dikkate alınacağı umudunu taşımaktayız.

³ Sözkonusu nüfus miktarları, 1927 ve 1997 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından hesaplanmıştır.

I. BÖLÜM

COĞRAFÎ ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

1.1. Fizikî Coğrafya Özellikleri

Araştırma sahası olan Gümüşhane şehri, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan Harşit çayı vadisi ile bu vadinin kuzey yamaçları üzerinde kurulmuştur.

Gümüşhane şehrinin temelinde Paleozoik yaşlı kayaçlar yer alır. Bunlar granit, granodiorit ve kuvarslı dioritlerdir. *Gümüşhane Graniti* olarak da bilinen bu formasyon, araştırma sahasının güney ve güneybatı kesimlerinde bulunur⁴. Şehrin doğu ve kuzeydoğusunda ise Mesozoik yaşlı kireçtaşı ile başlayan ve marn, kiltası, tuf ardalanması ile devam eden Kretase formasyonu yaygındır⁵. Kuzey ve kuzeybatıda andezit, bazalt, tuf ve aglomeradan oluşan Eosen (Tersiyer) yaşlı kayaçlar görülür⁶. Harşit çayı vadisi boyunca ise kumlu, çakıllı ve yer yer killi unsurları içeren Kuaterner yaşlı alüvyonlar yer alır⁷.

Ülkemizin batısında Saroz Körfezi'nden başlayan ve doğuda Karlıova'ya (Bingöl) kadar uzanan Kuzey Anadolu Fay Hattı, Gümüşhane'nin güneyinden geçmektedir. Bu nedenle Gümüşhane ilinin Şiran ve Kelkit ilçeleri birinci derece deprem bölgesi içerisinde bulunurlar. Gümüşhane şehri ise üçüncü derece deprem bölgesindedir⁸. Kuzey Anadolu Fay Hattı'nda meydana gelen depremlerin etki sahasında bulunan şehirde, bugüne kadar herhangi bir yıkım kaydedilmemiştir. Ancak 1939 Erzincan depreminde, şehir içindeki binalarda sıva çatlaklarının meydana geldiği belirtilmektedir.

Harşit çayı vadisindeki Gümüşhane şehrinin kuzey ve güney kesimleri yüksek dağlık alanlarla çevrilidir. Bu dağlık alanlardaki yükselti, 1528 m ile 1952 m arasında değişmektedir (Harita 1.3). Şehrin hemen kuzeydoğusundaki Kuşakkaya Tepesi (1952 m), sahanın en yüksek noktasını oluşturmaktadır (Fotoğraf 1.2). Kuşakkaya Tepesi, Kretase yaşlı kireçtaşı, marn, kiltası ve tuf dolgularından meydana gelmiştir⁹. Güney kesimdeki Şahin Tepe'de ise yükselti 1528 m'ye kadar inmektedir.

⁴ KETİN, İ., 1983, Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış. İstanbul Teknik Üniv. Kütüphanesi, Sayı: 1259, İstanbul, s. 379.

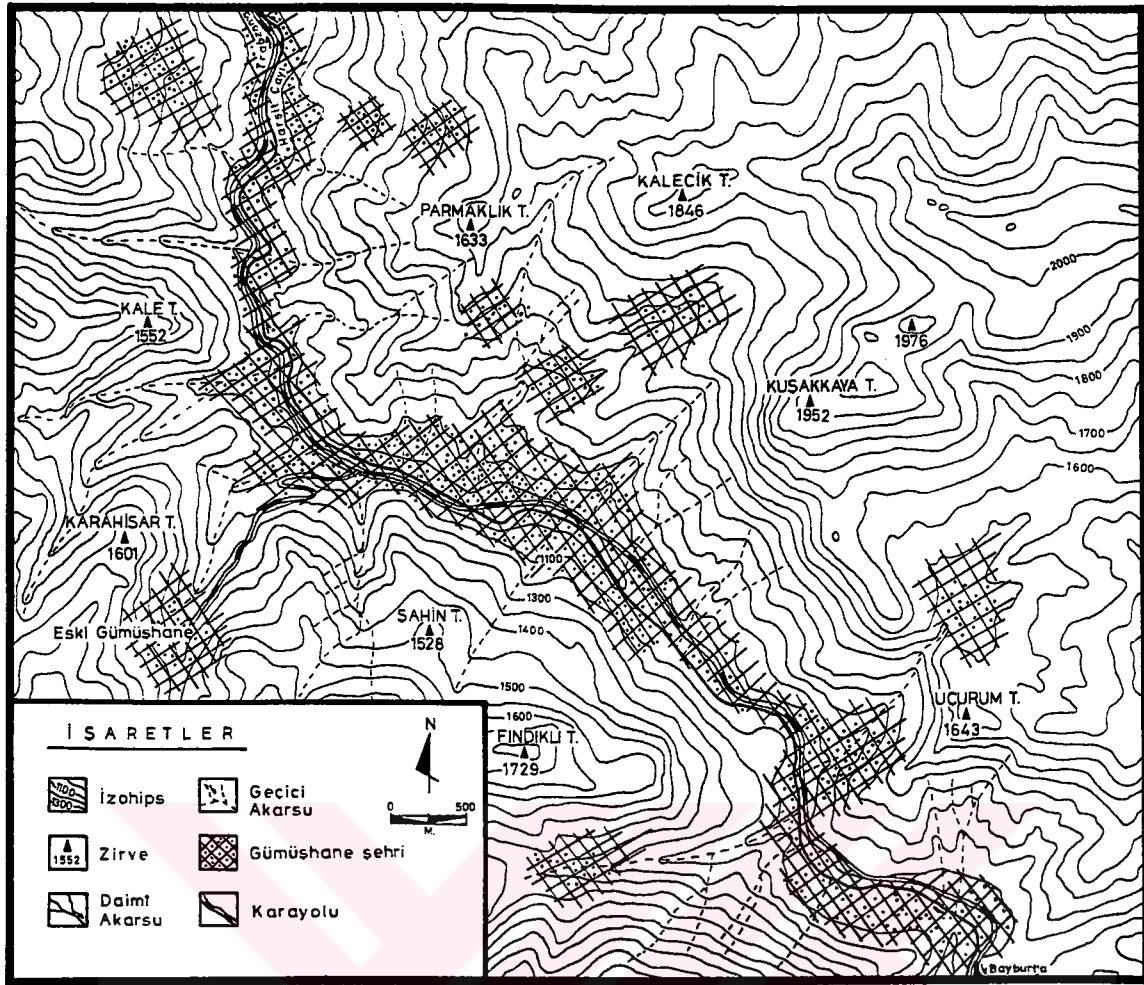
⁵ GATTİNGER, T.E., 1962, 1:500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Trabzon Paftası. M.T.A. Enstitüsü Yay., Ankara, s. 20.

⁶ ERGUVANLI, K., 1950, Trabzon-Gümüşhane Arasındaki Bölgenin Jeolojik Etüdü. M.T.A. Raporları, Ankara, s. 7-17.

⁷ GÜMÜŞHANE BELEDİYESİ, 1988, Gümüşhane (Merkez) İlave İmar Plânı Araştırması. Adana, s. 66.

⁸ TABBAN, A., 1980, Kentlerin Jeolojisi ve Deprem Durumu. İmar ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 158.

⁹ GATTİNGER, T.E., 1962, a.g.e., s. 20.

Harita 1.3. Gümüşhane Şehri ve Yakın Çevresinin Topografya Haritası.

Daha önce de değinildiği üzere Gümüşhane şehri, Harşit çayının açmış olduğu dar ve derin bir vadide kurulmuştur. Sahanın jeolojik ve jeomorfolojik özellikleri, vadinin gelişerek tabanlı bir vadi şeklini almasını engellemiştir. Nitekim vadinin en geniş yeri yaklaşık 4 km kadardır. Oldukça dar olan vadi tabanı, Kuaterner yaşlı kumlu ve çakıllı alüvyon dolgularından oluşmaktadır.

Karadeniz iklim bölgesi içerisinde¹⁰ bulunmasına rağmen Gümüşhane’de; yükselti, orografya ve denize uzaklık gibi coğrafi faktörler nedeniyle iklim elemanları farklı değerler göstermektedir. Kuzeydeki Kalkanlı Dağları nemli Karadeniz ikliminin, güneydoğudaki Kop Dağı ise karasal Doğu Anadolu ikliminin şehre ulaşmasına imkân vermez. Bu nedenle Gümüşhane ve çevresi, Karadeniz iklimi ile Doğu Anadolu’nun karasal iklimi arasında bir geçiş sahası durumundadır.

Fotoğraf 1.2. Şehrin kuzeydoğusundaki Kuşakkaya Tepesi, sahanın en yüksek noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma sahasında yıllık ortalama sıcaklık değeri, 9.7°C 'dir¹¹. Bu değerler Trabzon'da 14.4°C , Bayburt'ta 7°C ve Erzurum'da 5.9°C kadardır. En sıcak ay 20.1°C ile temmuz iken, en soğuk ay -2.2°C sıcaklık ortalaması ile ocaktır. Gümüşhane'de sadece ocak ve şubat aylarında sıcaklık ortalaması 0°C 'nin altındadır. Şehirde ortalama en yüksek sıcaklık 28.2°C (ağustos) ve ortalama en düşük sıcaklık değeri de -5.9°C (ocak) olarak ölçülmüştür. Aynı verilere göre mutlak ekstrem sıcaklıklar 40°C (1977 ve 1980 yıllarında) ile -25.7°C (1985 yılında) arasında değişmektedir.

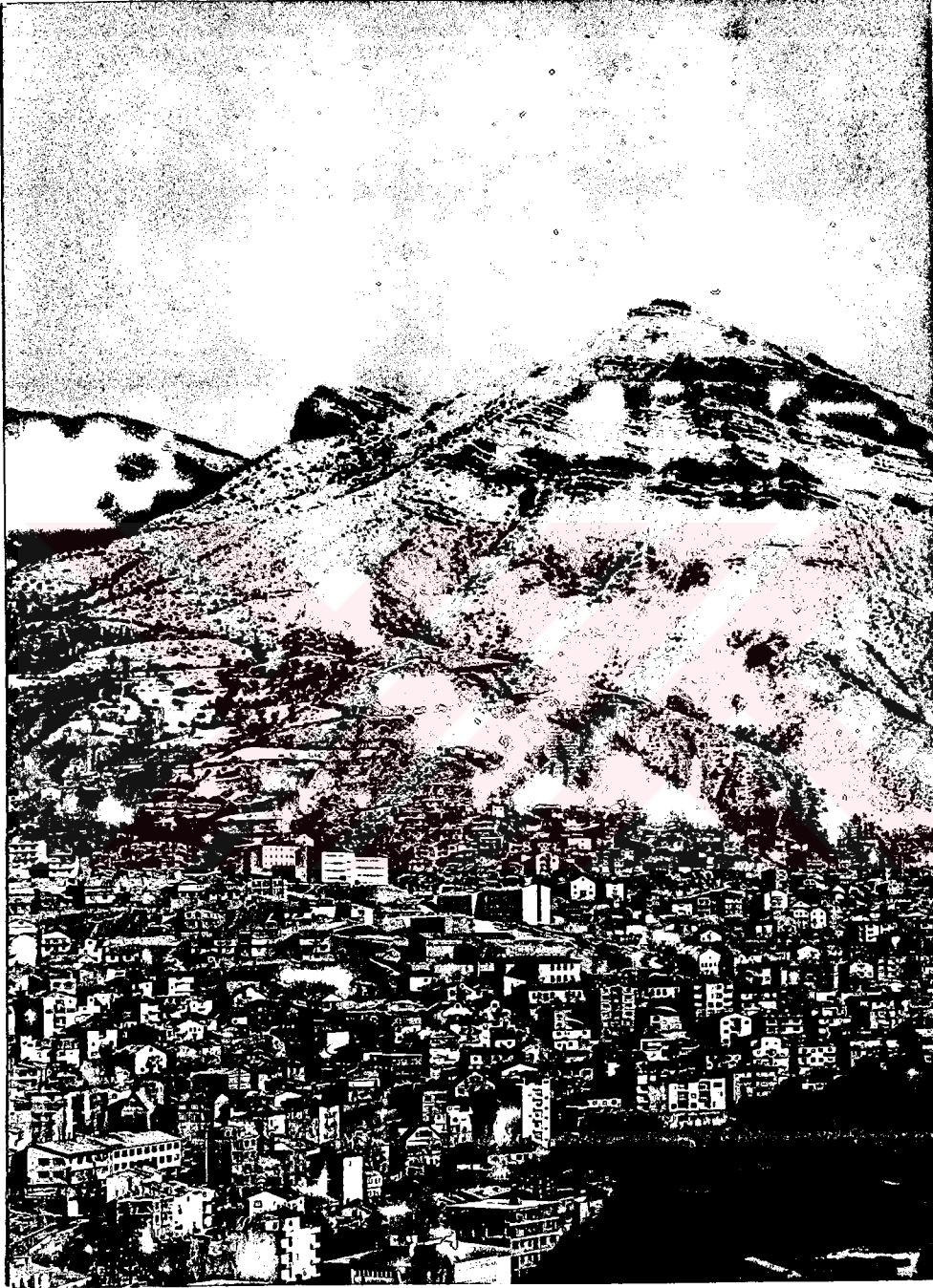
Gümüşhane'de yıllık ortalama yağış miktarı, 424.2 mm 'yi bulmakta ve bunun % 39'luk bir oranı ilkbahar mevsiminde düşmektedir. En az yağış ise % 16'yı bulan bir oranla yaz mevsiminde görülür. Bu yağış rejimi ile Gümüşhane, *Doğu Anadolu karasal yağış rejimi* özellikleri göstermektedir. Kış mevsiminde yağışlar, genellikle kar şeklindedir. Kar yağışlı günler sayısı 28.6 'yı bulmakta ve yağın yerde kalma süresi 47.6 güne ulaşmaktadır (Fotoğraf 1.3). Ortalama donlu gün sayısı ise 57 gün olup, en fazla don görülen ay kasımdır.

Havadaki su buharı ve sıcaklık derecesine bağlı olarak değişen nisbi nem miktarı

¹⁰ KOÇMAN, A., 1993, Türkiye İklimi. Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 72, İzmir, s. 80.

¹¹ Araştırma sahası ile ilgili iklim verileri, Tablo 1.1 ve Tablo 1.2'de gösterilmiştir.

% 62 kadardır. Nisbî nem miktarının aylara göre dağılışına bakıldığında, % 57 ile ağustos nisbî nem miktarının en az olduğu aydır. Kış aylarında nisbî nem artmakta ve aralık ayında % 69'a ulaşmaktadır.

Fotoğraf 1.3. Gümüşhane’de ocak ayı kar yağışlı geçmektedir. Karla örtülü gün sayısı ise 48 gündür.

Havanın bulutlu ya da açık olması, gün boyunca ölçülen sıcaklık değerlerini ve güneşlenme süresini etkilemesi bakımından önem taşımaktadır. Gümüşhane’deki rasat

sonuçlarına göre yıllık ortalama bulutluluk (0-10 arası) 4.9'dur. Yıllık ortalama açık gün sayısının 78.7 olduğu Gümüşhane'de ortalama kapalı gün sayısı 69.6 gün kadardır. Yıllık ortalama 217.3'ü bulan bulutlu günler, mayıs ayında (22.9 gün) maksimum, aralık ayında (15.7 gün) ise minimum değerler göstermektedir. Aynı verilere göre yıllık ortalama sisli gün sayısı 4.9 dur.

Gümüşhane şehrinde yıllık ortalama basınç değeri 879.6 mb. kadardır. Kış aylarında bu değer 882.4 mb.a (kasım) ulaşırken yaz aylarında 877.6 mb.a (temmuz) düşmektedir. Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu verilerine göre, hâkim rüzgâr yönü batıdır (Tablo 1.1, Tablo 1.2). Güney ve güneybatı ise ikinci ve üçüncü hâkim rüzgâr yönlerini oluşturmaktadır. Sahamızda kuzey ve kuzeydoğu, rüzgârların en az estiği yönlerdir. Yıllık ortalama rüzgâr hızı 1.4 m/sn kadarken bu değerler ekim, kasım aylarında en düşük (1.0 m/sn) değeri gösterirken, temmuz ayında en yüksek (2.0 m/sn) değere ulaşmaktadır.

Tablo 1.1. Gümüşhane Meteoroloji İstasyonu'na Ait Bazı İklim Verileri (1960-1985).

GÜMÜŞHANE	AYLAR												
Meteorolojik Unsurlar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	A	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	-22	-01	40	95	141	172	201	200	166	113	56	02	9.7
Ort. En Yüksek Sıcaklık (°C)	22	46	94	162	208	245	274	282	253	185	103	41	15.9
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	-59	-50	-11	41	79	107	138	134	100	56	11	-31	4.3
Ortalama Yağış Miktarı (mm)	31.1	27.4	39.4	56.9	70.3	44.4	12.9	12.2	18.5	34.9	39.9	36.2	424.2
Ort. Kar Yağışlı Günler Sayısı	83	65	42	10	-	-	-	-	-	02	23	61	28.6
Ort. Karla Örtülü Günler Sayısı	168	131	50	06	-	-	-	-	-	01	22	98	47.6
Ortalama Bulutluluk	61	58	57	58	53	42	33	32	33	45	52	59	4.9
Ortalama Açık Günler Sayısı	42	38	47	38	35	73	107	106	108	81	62	50	78.7
Ortalama Bulutlu Günler Sayısı	169	161	176	185	229	194	191	194	177	176	164	157	217.3
Ortalama Kapalı Günler Sayısı	100	83	87	78	46	34	12	10	15	53	75	103	69.6
Ortalama Sisli Günler Sayısı	04	04	03	04	05	04	03	02	03	07	06	04	4.9
Ortalama Nisbi Nem (%)	67	64	62	59	60	58	58	57	58	63	67	69	62
Ortalama Basınç (mb.)	880.0	879.1	878.5	877.7	878.9	878.3	877.6	878.2	880.9	882.5	882.4	881.0	879.6
Ortalama Rüzgâr Hızı (m/sn)	12	14	14	13	13	16	20	18	14	10	10	12	1.4
En Hızlı Rüzgâr Yönü	E	W	SE	SSW	SW	SW	WSW	SSE	SSW	S	SSW	WSW	W
En Hızlı Rüzgâr Hızı (m/sn)	123	176	112	136	120	132	129	172	171	112	147	124	17.6

Kaynak: D.M.İ.G.M. verilerinden derlenmiştir.

Toprak örtüsü litolojik yapı, iklim, bitki örtüsü ve topografya gibi fizikî coğrafya özelliklerine bağlı olarak oluşur. Gümüşhane ilinde en geniş dağılım alanına sahip toprak grubu kahverengi topraklardır. Bundan başka ilde kahverengi orman toprakları,

kestane renkli topraklar ve alüviyal topraklar da yer almaktadır. Gümüşhane şehri ise kırmızımsı kahverengi topraklar üzerinde kurulmuştur. Şehrin ortasından geçen Harşit çayı vadisinde ise alüviyal malzeme yer almaktadır.¹²

Tablo 1.2. Gümüşhane’de Çeşitli Yönlerden Esen Rüzgârların Esme Sayıları ve % Frekansları (1963-1985).

Esış Yönü	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	Toplam
Esme Sayısı	667	508	1068	1309	1638	1598	2308	1204	10300
Frenks %’si	6.5	5.0	10.0	12.8	16.0	15.5	22.5	11.7	100.0

Kaynak: D.M.İ.G.M. verilerinden derlenmiştir.

Karadeniz Bölgesi ve dolayısıyla da Gümüşhane, *Avrupa-Sibirya Fitocoğrafya Bölgesi* sınırları içerisinde yer almaktadır¹³. Ancak il genelinde yağış ve sıcaklık rejimlerinde görülen farklılık, değişik bitki topluluklarının yetişmesine zemin hazırlamıştır. Araştırma sahamız olan Gümüşhane şehrinin güneyindeki dağlık sahalarda (kuzeye dönük yamaçlar) daha çok sarıçam, meşe, kuşburnu ve alıç gibi bitki türleri bulunmaktadır. Buna karşın kuzeydeki dağlık alanların güneye dönük yamaçları, bitki örtüsü bakımından yoksundur denebilir. Yüksek kesimlerinde meşe topluluklarının yerleştiği bu saha, jeolojik özellikleri ve bakı faktörü nedeniyle bitki örtüsü bakımından fakirdir. Harşit çayı vadisindeki en yaygın doğal bitki türlerini ise kavak, iğde ve akasyalar oluşturmaktadır.

Araştırma sahasının en önemli akarsuyu, Karadeniz havzasına dahil olan Harşit çayıdır. Doğankent çayı olarak da bilinen Harşit çayı, Gümüşhane ilinin doğu sınırındaki Vavuk dağlarından kaynağını alır. Yaklaşık 3000 km² genişliğindeki bir havzanın sularını toplayan Harşit, güneydoğu-kuzeybatı yönünde şehri katederek Tirebolu’nun (Giresun) 5 km kadar doğusundan Karadeniz’e dökülür. 24 yıllık rasat sonuçlarına göre Harşit’in ortalama akım değeri 16.26 m³/sn’dir. Yağışların artması ve karların erimesiyle nisan-mayıs aylarında suları kabaran Harşit, sel rejimi gösterir. Yağışların azalmasına bağlı olarak ağustos ve eylül ayından itibaren su miktarı azalır. Bu dönem içinde Harşit çayının maksimum akım değeri 320 m³/sn, minimum akım değeri ise 1 m³/sn kadardır. Yukarıdaki veriler Harşit çayının, tipik bir *yağmurlu-karlı*

¹² ÖZEY, R., 1991, *Gümüşhane ve Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Coğrafi Sorunları ve Çözüm Yolları*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 314.

¹³ ATALAY, İ., 1994, *Türkiye Coğrafyası* (Genişletilmiş 4. Baskı). Ege Üniv. Basımevi, İzmir, s. 182-183.

*karmaşık rejime sahip olduğunu göstermektedir*¹⁴.

Torul'dan önce baraj yapımının plânlanmadığı Harşit çayı üzerinde, enerji amaçlı beş baraj projesi bulunmaktadır. Bunlar güneyden kuzeye doğru Torul barajı (ihalesi yapılmış ve inşaata başlanacak), Kürtün barajı (inşaata bitmek üzeredir), Akköy ve Aslancık barajları (inşaata başlamamış) ile Tirebolu barajıdır (sadece plânlaması yapılmıştır).¹⁵

Gümüşhane şehrinde Harşit çayı dışında, önemli miktarda su taşıyan büyük akarsular bulunmamaktadır. Tepelik alanlardan vadi tabanına ulaşan çok sayıdaki dereler *episodik* akış gösterirler. Nitekim bu dereler, yılın büyük bir bölümünde kurudurlar. İklim özelliklerine bağlı olarak, ilkbaharda karların erimesi ve yağış maksimumunun görülmesi ile bu dereler su taşımaya başlarlar. Yaz mevsiminde karların tamamen ortadan kalkması ve yağışların azalmasıyla kururlar.

1.2. Beşerî Coğrafya Özellikleri

1.2.1. Nüfus

1.2.1.1. Nüfusun Gelişimi

Hangi tarihte ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmese de bazı kaynaklara göre Gümüşhane'de yerleşme tarihi, M.Ö. 3000 yıllarına kadar gitmektedir. Gümüşhane'nin ilk olarak bugünkü Canca mahallesinde kurulduğu, daha sonra gümüş madenlerine bağlı olarak Süleymaniye mahallesine (Eski Gümüşhane) taşındığı bilinmektedir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde gelişmiş bir madencilik şehri olan Gümüşhane'de yaklaşık 60000 kişinin yaşadığı belirtilmektedir¹⁶.

Yerleşme tarihi çok eski olan Gümüşhane'de, nüfusun gelişimi ve çeşitli demografik özelliklerinin kronolojik bir sıra içinde incelenmesi oldukça zordur. Osmanlı döneminde çeşitli nüfus sayımları yapılmış ise de bunlar daha çok vergilendirme ve askerî amaçlara yönelik olmuştur. Çeşitli eksiklikleri nedeniyle ayrıntılı nüfus verileri elde edilemese de bu sayımlar, ilk nüfus bilgilerini vermesi bakımından önem taşımaktadır.

¹⁴ HOŞGÖREN, M.Y., 1984, Hidrografya'nın Ana Çizgileri I (Yeraltı Suları, Kaynaklar, Akarsular). İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2619, İstanbul, s. 80.

¹⁵ Barajlarla ilgili bilgiler, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 22. Bölge Müdürlüğü (Trabzon) Etüt ve Plân Şube Müdürlüğü'nden alınmıştır.

¹⁶ KUTLUTAN, R., 1991, *Geçmişten Bugüne Gümüşhane ve Geleceğe Ait Düşünceler*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 56.

Gümüşhane nüfusu hakkındaki bilgilere, Trabzon vilâyeti salnamelerinde rastlanılmaktadır. Bu dönemde Trabzon vilâyetine bağlı olan Gümüşhane sancağında, 1869 yılı itibariyle 38319, Gümüşhane kazasında ise 4627 erkek yaşamaktaydı¹⁷. 1881 tarihli Trabzon Vilâyeti Salnamesi'ne göre Gümüşhane kazasında, 8184 erkek nüfus yaşamaktaydı¹⁸. Gümüş madenlerinin verimliliğini kaybetmesi sonucu Gümüşhane, XIX. yüzyıl sonlarında ikinci kez yer değiştirerek Harşit vadisine inmiştir. Bu dönemde şehirde 3240'ı müslüman olmak üzere toplam 5930 erkek nüfus bulunmaktaydı¹⁹.

Gümüşhane'de nüfusun gelişimi ve çeşitli özelliklerinin belirlenmesi açısından en sağlıklı bilgiler, kuşkusuz Cumhuriyet döneminde başlamış olan periyodik nüfus sayımlarının sonuçlarına dayanmaktadır. 27 Ekim 1927'de yapılan ilk genel nüfus sayımına göre 2549 kadar olan Gümüşhane il merkezi nüfusu, 1997 yılında 22775 kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde (1927-1997) Gümüşhane nüfusunda yaklaşık dokuz katlık bir artış meydana gelmiştir (Tablo 1.3, Şekil 1.1).

Tablo 1.3. Gümüşhane İl Merkezi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Durumu (1927-1997).

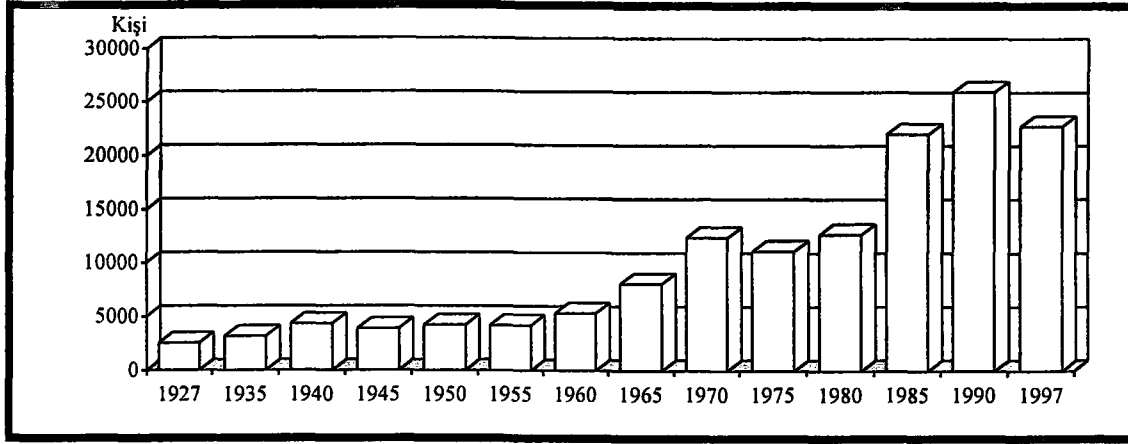
Sayım Yılı	İl Merkezi Nüfusu	Artış %'si	Yıllık Artış (%)
1927	2549	-	-
1935	3161	24.1	3.0
1940	4343	37.4	7.5
1945	3894	-10.4	-2.1
1950	4220	8.4	1.7
1955	4189	-0.8	-0.2
1960	5312	26.8	5.4
1965	8092	52.3	10.5
1970	12440	53.7	10.7
1975	11166	-10.2	-2.0
1980	12735	14.1	2.8
1985	22067	73.3	14.7
1990	26014	17.9	3.6
1997	22775	-12.5	-2.5

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından.

¹⁷ 1869 Trabzon Vilâyeti Salnamesi. Trabzon, s. 141.

¹⁸ Yurt Ansiklopedisi, 1982, Anadolu Yay. A.Ş., Cilt: 5, İstanbul, s. 3219.

¹⁹ 1904 Trabzon Vilâyeti Salnamesi. Trabzon, s. 119.

Şekil 1.1. Gümüşhane İl Merkezi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Değişimi (1927-1997).

Aynı dönem (1927-1997) içerisinde Gümüşhane ili nüfusu ise 122201 kişiden yaklaşık % 26'lık bir artış göstererek 153990 kişiye ulaşmıştır (Tablo 1.4). Bu nüfusun 63169'u (% 41) şehirlerde, 90821'i (% 59) kırsal kesimde yaşamaktadır.

Tablo 1.4. 1927 ve 1997'de Gümüşhane İli ile Gümüşhane İl Merkezi Nüfuslarının Durumu.

Sayım Yılı	1927	1997	Artış %'si
Gümüşhane İl Nüfusu	122 201	153 990	26
Gümüşhane İl Merkezi Nüfusu	2549	22 775	793.5

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından.

1927-1997 yılları arasındaki 70 yıllık sürede Gümüşhane şehir nüfusu yaklaşık dokuz katlık bir artış gösterirken, il nüfusundaki artış düşük (% 26) bir düzeyde kalmıştır. Bu durumun temel sebebi, 1989 yılında Bayburt ilçesinin Gümüşhane'den ayrılarak il haline getirilmesidir. Nitekim bu dönemde Bayburt, yaklaşık 110000 nüfusla Gümüşhane'den ayrılmıştır. Ayrıca istihdam imkânlarının kısıtlı olmasına bağlı olarak ülkemizin gelişmiş merkezlerine gerçekleşen yoğun göçler, Gümüşhane'de nüfus birikimini engelleyen bir diğer faktör olarak dikkati çekmektedir.

Diğer taraftan aynı devre (1927-1997) içerisinde Karadeniz Bölgesi nüfusu 199085 kişiden, yaklaşık 19 katı bir artış ile 3768765'e yükselmiştir²⁰. Ancak bu artış daha çok Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesimlerinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise 1927'de 3305879 kişi olan şehir nüfusu, 1997'de on üç katlık bir artışla 40882357'ye ulaşmıştır. Bu açıklamalar, başta ekonomik faktörler²¹ olmak üzere çeşitli nedenlerle

²⁰ BEKDEMİR, Ü., 2000, Giresun Kent Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, s. 86.

²¹ EMİROĞLU, M., 1975, Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, Ankara, s. 132.

(yükselti, topografya, iklim, toprak verimi, yerleşme tarihi)²², Gümüşhane’de şehirleşme hareketinin hem Karadeniz Bölgesi’ne ve hem de ülkemiz geneline oranla düşük olduğunu göstermektedir.

Gümüşhane’de Cumhuriyet devri nüfusu, her sayım yılı için farklı değerler göstermiştir. 1985 yılında şehir nüfusu en yüksek artış oranına (% 73.3) ulaşırken; 1945, 1955, 1975 ve 1997 yıllarında ise nüfusta azalmalar meydana gelmiştir. Gümüşhane şehir nüfustaki en büyük azalma ise 1997 nüfus sayımında gerçekleşmiştir. Bu dönemde şehir nüfusu 3239 kişi (% 12.5) azalmıştır (Tablo 1.3, Şekil 1.1).

Gümüşhane il merkezi nüfusu ile ilgili ilk sağlıklı veri, 1927 Genel Nüfus Sayımı’ndan elde edilmiştir. Bu sayımda 2549 olan nüfus, 1935 yılında 612 kişi artarak 3161 kişiye ulaşmıştır (Tablo 1.3, Şekil 1.1). Bu sekiz yıllık devrenin artış hızı % 24.1 olarak gerçekleşirken, yıllık artış hızı da % 3.0 kadar olmuştur. Bu dönemdeki artışın Erzurum’da % 12.4²³, Erzincan’da % 0.32²⁴ ve Türkiye’de % 15.0²⁵ oranında gerçekleştiği düşünülürse, Gümüşhane’de şehirleşme aktivitesinin nispeten yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu devredeki nüfus artışını sadece doğal nüfus artışı ile açıklayamayız. Bunda, 1924 yılında il yönetim merkezi durumuna getirilmesinin etkisi büyüktür. İl yönetim merkezi olmasına paralel olarak Gümüşhane’de yönetimle ilgili kamu kuruluşlarının kurulmuş olması, ekonomik faaliyetlerin yavaş da olsa canlanmaya başlaması şehirde nüfus birikimine elverişli bir ortam hazırlamıştır.

Gümüşhane’nin nüfusu, 1935-1940 devresinde 1182 kişi artarak 4343’e ulaşmıştır. Bu dönemde nüfus % 37.4 oranında artarken, yıllık nüfus artış hızı da % 7.5 olarak gerçekleşmiştir. Gümüşhane nüfusunda meydana gelen bu yüksek artış, çevre kırsal yerleşmelerden aldığı göçlerden kaynaklanmıştır.

Gümüşhane nüfusunda, 1940-1945 döneminde belirgin bir azalma olduğu görülür. 1940’da 4343 olan nüfus, 1945’te 449 kişi azalarak 3894’e düşmüştür. 1935-1940 devresinde nüfus % 37.4 oranında artış gösterirken, bu dönemde nüfusta % 10.4’lük bir azalma meydana gelmiştir. Nüfusta meydana gelen bu düşüşte, kuşkusuz

²² TANOĞLU, A., 1959, *Türkiye’de Nüfusun Dağılışı*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 10, İstanbul, s. 9.

²³ DOĞANAY, H., 1983, Erzurum’un Kentsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları (Basılmamış Doçentlik Tezi). Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, Erzurum, s. 331.

²⁴ ALTINBİLEK, M.S., 1997, Plânlama Sorunları Açısından Erzincan’ın Şehir Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, s. 81.

²⁵ EMİROĞLU, M., 1981, *Türkiye’de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 10, Ankara, s. 52.

savaş dönemi olmasının etkileri ön plâna çıkmaktadır. Gerçi Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'na katılmamıştı ancak savaşın getirdiği olumsuz ekonomik baskılar, yetişkin erkek nüfusun silâh altına alınmasına bağlı olarak doğumların azalması ve gelişmeyi teşvik edecek yatırımların yapılmaması yerleşmenin nüfus kaybetmesindeki temel etmenlerdir²⁶.

Gümüşhane nüfusu, 1945-1950 döneminde % 8.4 (326 kişi) lük bir artışla 4220 kişiye ulaşmıştır. Savaş yıllarının olumsuz etkilerinin yavaş yavaş silindiğini gösteren bu artışa rağmen, nüfus 1940'daki düzeyine ulaşamamıştır. 1950-1955 döneminde ise 31 kişi (% 0.8) azalarak il merkezi nüfusu 4189'a düşmüştür.

İstikrarlı bir büyüme eğilimine giren Gümüşhane nüfusu, 1960 yılında 1123 kişilik bir artışla, 5312'ye ulaşmıştır. Bu devredeki nüfus artış oranı % 26.8, yıllık artış oranı da % 5.4 kadar olmuştur.

Gümüşhane'nin 1960-1970 dönemindeki on yıl içerisindeki nüfusu 7128 kadar artarak 5312'den 12440'a yükselmiştir. Başka bir ifadeyle bu devredeki nüfus artış oranı % 134'e ulaşırken, yıllık artış oranı da % 13.4 kadar olmuştur. Dolayısıyla Gümüşhane, 10000 nüfus kriteri bakımından, 1970 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre şehir yerleşmesi özelliği kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde görülen yüksek artış, 1960'lı yılların başında başlayıp 1970'li yıllarda hız kazanan yurt içi ve yurt dışına yönelik göçlerin, henüz araştırma sahasında önemli olmadığını göstermektedir.

Gümüşhane şehir nüfusu, 1970-1980 döneminde sadece 295 kişi artarak 12440'dan 12735'e ulaşmıştır. Bu dönemdeki nüfus artışının % 2 gibi düşük bir oranda kalması, yurt içi göçlerle yakından ilgilidir²⁷. Gerçekten de 1975-1980 döneminde ülkemizde göç veren iller arasında % 074'e ulaşan net göç verme oranı ile göç veren iller arasında Gümüşhane'nin 4. sırada yer aldığı tespit edilmiştir²⁸.

Şehrin 1980-1985 dönemindeki 5 yıllık devrede nüfusu, 9332 kişi artarak, 58 yıllık devredeki en yüksek artış miktarına erişmiştir. Başka bir ifadeyle bu devredeki nüfus artışı % 73.3, yıllık nüfus artışı ise % 14.7 oranında gerçekleşmiştir. Hiç şüphesiz bu artışı sadece doğal nüfus artışı olarak kabul edemeyiz. Bu durumda 1980 sonrası

²⁶ DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşerî Coğrafyası. Millî Eğitim Bakanlığı Yay. No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul, s. 157.

²⁷ ZAMAN, M., -DOĞANAY, S., 2000, *Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Erzurum, s. 252.

²⁸ TANDOĞAN, A., 1991, *Türkiye'de Göç Veren İller Arasında Gümüşhane'nin Yeri*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 187.

Ülkemizde sağlanan siyasi istikrar ve i huzurun yanısıra, şehirde bazı sanayi tesislerinin (Güdesan Un Fabrikası, Gümüşsu Meyve Suyu Fabrikası, Gümüşkale Kireç Fabrikası) faaliyete geçmesiyle kırsal kesimden g almasının önemli etkileri bulunmaktadır. Ayrıca 1982 yılında Karadeniz Teknik niversitesi'ne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksekokulu'nun kurulmasıyla da ehre olan g artmıştır.

Gümüşhane ehir nüfusundaki artış 1985-1990 döneminde de devam etmiştir. Nitekim 1985'te 22067 olan ehir nüfusu, 3947 kişi artarak 26014'e ulaşmıştır. Bu devredeki artış % 17.9 olurken, yıllık artış oranı da % 3.6 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Türkiye'deki nüfus artışının % 2.4 kadar olduğu dikkate alınacak olursa, Gümüşhane nüfusunun daha hızlı bir artışa sahip olduğu görülür. Bu artışın gerçekleşmesinde, imento Sanayi ve Köyteks Konfeksiyon fabrikaları gibi sanayi tesislerinin hizmete girmesi ve Trabzon Limanı'ndan İran ve Irak'a yönelik transit taşımacılık, şehirde hizmet sektörünün (ulaşım, ticaret vb.) gelişmesine zemin hazırlayarak etkili olmuştur. Böylece istihdam imkânlarının artmasına paralel olarak, kırsal kesimden ehre yönelik göçlerin arttığını söyleyebiliriz.

1997 yılında yapılan nüfus sayımında ise şehrin nüfusunun 22775 kadar olduğu tespit edilmiştir. 1990'da 26014 olan Gümüşhane nüfusu, 1997'de 3239 kişi azalarak 22775'e düşmüştür. Bu yedi yıllık dönemde ehir nüfusu yaklaşık % 12.5 oranında azalmıştır. Çeşitli ekonomik nedenlerden dolayı bazı sanayi tesislerinin (Gümüşkale Kireç Sanayi ve imento Sanayi) retimlerini durdurmaları yanısıra İran ve Irak yönelik transit taşımacılığın sekteye uğraması sonucu ülke içine yönelik göçlerin artması, bu dönemdeki azalışın temel sebepleri arasındadır.

Türkiye'de 1997 yılında yapılan nüfus sayımına göre nüfusu 22775 olan Gümüşhane ehri, ülkemizin küçük kent yerleşmeleri arasındadır. Nitekim 1989 yılına kadar Gümüşhane'nin bir ilçesi olan Bayburt, 1997'de 38453 kadarlık ehir nüfusuna ulaşmıştır. Bu iki yerleşme arasındaki fark, topografik yapının yerleşmeye ve ekonomik faaliyetlerde bulunmaya elverişli olup olmamasıyla doğru orantılıdır. Gümüşhane ilinin 153990 kadar olan nüfusunun sadece % 14.7 kadarı (22775 kişi) araştırma sahasında oturmaktadır. İl genelinde nüfusun 10000'i açtığı yerleşme sayısı, Gümüşhane ehri ile birlikte tr (Gümüşhane ehri: 22775, Kelkit: 12777, şiran 13138). İstihdam imkânlarının kısıtlı olması yanısıra Trabzon gibi büyük bir yerleşme merkezinin etki bölgesinde bulunan Gümüşhane'de, yakın gelecekte de büyük bir nüfus birikiminin

olabilmesi mümkün gözükmemektedir.

1.2.1.2. Nüfusun Yaş ve Cins Yapısı

Genel olarak *100 veya 1000 kadına düşen erkek sayısı* olarak hesaplanan cins oranı²⁹; özellikle savaşlar, doğumlar, ölümler ve göçler gibi olguların etkilerini göstermesi bakımından önemlidir.

Gümüşhane cins yapısını gösteren tablo incelendiğinde, 1927-1997 yılları arasında kadın-erkek ayırımının yapıldığı 12 sayım döneminde, toplam nüfus içerisindeki erkek sayısının kadın sayısından belirgin bir şekilde fazla olduğu görülür (Tablo 1.5, Şekil 1.2).

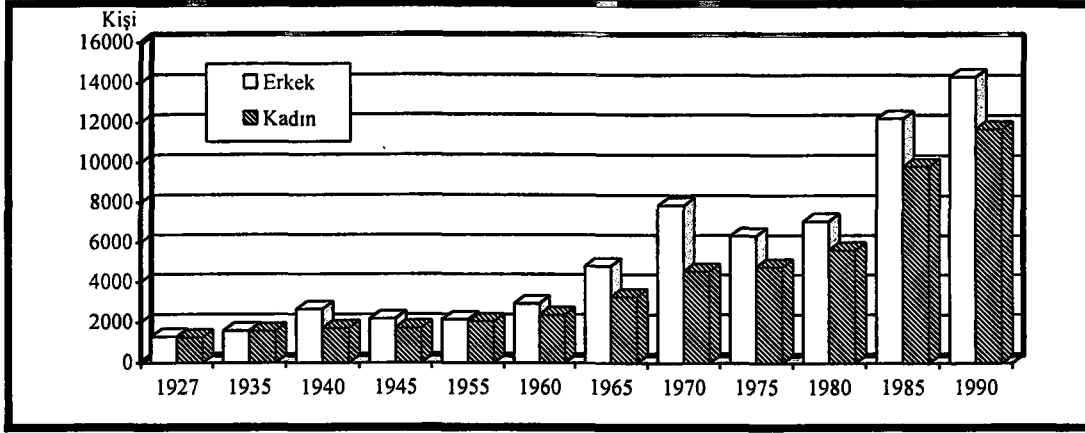
1940 ve 1945 yıllarında erkek nüfusta görülen fazlalığın temel nedeni, İkinci Dünya Savaşı'ndan dolayı çevredeki kırsal alanlardan silah altına alınan nüfusun Gümüşhane'de toplanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Göç veren bir yerleşme birimi olmasına rağmen özellikle 1960'lı yıllardan sonra Gümüşhane nüfusunda erkek nüfusun fazla olması şehrin önemli bir eğitim merkezi olmasıyla açıklanabilir. Nitekim şehirdeki öğrenci nüfusun büyük bir kısmını, çevre kır yerleşmelerinden gelen ve yurtlarda kalan erkek öğrenci grubu oluşturmaktadır.

Tablo 1.5. Sayım Dönemlerine Göre Gümüşhane Nüfusunun Cins Durumu (1927-1997).

Sayım Yılı	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı (%)
1927	1299	1250	2549	103
1935	1589	1572	3161	101
1940	2648	1695	4343	156
1945	2180	1714	3894	127
1950	-	-	4220	-
1955	2143	2046	4189	104
1960	2936	2376	5312	123
1965	4822	3270	8092	147
1970	7878	4562	12440	172
1975	6373	4793	11166	132
1980	7086	5649	12735	125
1985	12216	9851	22067	124
1990	14309	11705	26014	122
1997	-	-	22775	-

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından.

²⁹ TÜMERTEKİN, E.,-ÖZGÜÇ, N., 1998, Beşerî Coğrafya (İnsan-Kültür-Mekân). Çantay Kitabevi, İstanbul, s. 289.

Şekil 1.2. Gümüşhane Nüfusunun Yıllara Göre Cinsiyet Durumu (1927-1997).

Gümüşhane şehir nüfusu 1999'da İl Sağlık Müdürlüğü verilerine göre 21263 olup, bunun % 50.5 (10747 kişi)'i erkek, % 49.5 (10516 kişi)'i kadındır (Tablo 1.6, Şekil 1.3). Erkek nüfusun kadın nüfus toplamından 231 kişi kadar fazla olduğu yerleşme nüfusunun cins oranı % 102'dir. Buna göre erkek ve kadın nüfus dağılışının hemen hemen eşit olduğu Gümüşhane'de, 100 kadın nüfus başına 102 erkek nüfus düşmektedir. Bilindiği üzere göç veren yerleşmelerde genelde kadın nüfus fazlalığı görülür. Ülkemizin en çok göç veren yerleşmelerinden birisi olan Gümüşhane'de bu durumun gözükmemesi, göç hareketlerinin daha çok aile göçleri şeklinde olması yanısıra, eğitim amacıyla çevre kır yerleşmelerinden gelen erkek nüfusla ilgilidir.

Nüfusun değişken özelliklerinden birisi de *yaş yapısı*dır. Belli bir yerdeki nüfusun miktarı yanında, onun çeşitli yaş gruplarına göre dağılımı da önemlidir. Çeşitli yaş gruplarındaki nüfus miktarlarının belirlenmesi özellikle *faal* ve *bağımlı nüfus* oranlarının ortaya konulmasında büyük önem taşımaktadır. Bu konuda farklı ayırmalar yapılmış olmakla beraber genellikle 0-14, 15-64, 65+ şeklindeki geniş aralıklı gruplandırma tercih edilmektedir. Bu gruplandırmada 15-64 yaş dilimleri arasındaki nüfus *faal* veya *çalışabilir nüfus*, diğer iki yaş dilimi (0-14, 65+) arasındaki nüfus da *çalışmayan* yahut *bağımlı nüfus* olarak kabul edilmektedir. Faal nüfus miktarları işgücü kapasitesi, gıda ve çeşitli hizmetlere olan ihtiyaç, aile tipleri, ölüm ve doğum oranları ile göçler bakımından önemlidir³⁰.

Gümüşhane'deki nüfusun yaş gruplarına göre sergilediği kompozisyonu ortaya koyabilmek amacıyla, öncelikle dar aralıklı gruplandırma incelenecektir (Tablo 1.6, Şekil 1.3). Bu amaçla Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu Ev ve

³⁰ TUMERTEKİN, E.,-ÖZGÜÇ, N., 1998, a.g.e., s. 282-283.

Hanehalkı İstatistikleri'nden yararlanılmıştır.

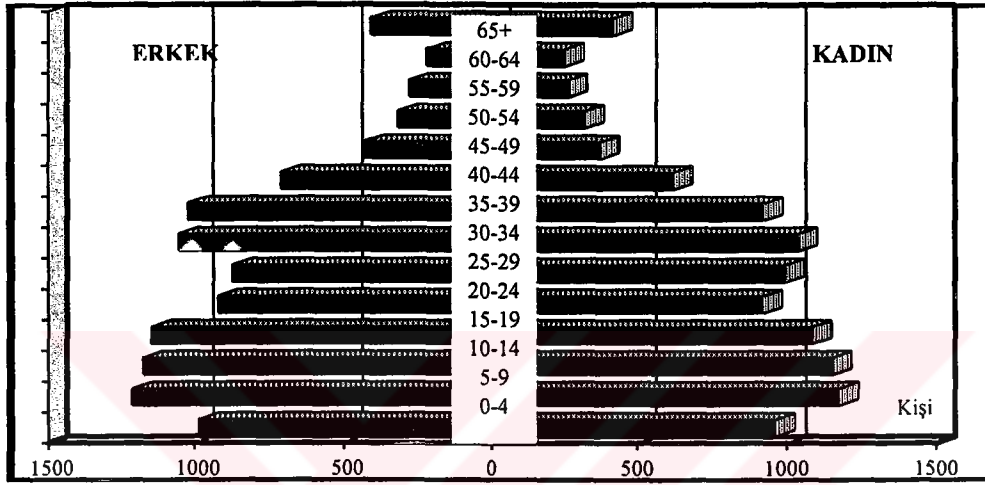
Tablo 1.6.Gümüşhane Şehir Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Göre Durumu (1999).

Mahalleler		0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+	Top.
Bağlarbaşı	E	30	39	40	41	29	32	25	32	27	23	10	12	6	27	373
	K	27	30	31	34	36	20	31	30	26	17	13	7	12	30	344
	T	57	69	71	75	65	52	56	62	53	40	23	19	18	57	717
Canca	E	10	11	11	10	10	9	15	7	3	5	8	8	5	21	133
	K	7	3	12	1	11	8	19	3	4	3	3	6	14	23	117
	T	17	14	23	11	21	17	34	10	7	8	11	14	19	44	250
Çamlıca	E	30	39	29	38	35	45	41	38	17	10	10	11	11	23	377
	K	40	39	35	34	28	44	50	25	19	9	19	10	12	20	384
	T	70	78	64	72	63	89	91	63	36	19	29	21	23	43	761
Eskibağlar	E	22	22	23	26	17	12	26	21	20	12	10	5	8	18	242
	K	29	29	27	20	16	26	19	21	13	12	7	6	12	21	258
	T	51	51	50	46	33	38	45	42	33	24	17	11	20	39	500
Hacıemin	E	3	2	7	7	10	4	12	15	6	7	8	2	3	3	89
	K	1	3	5	6	8	3	9	12	4	8	5	3	4	5	76
	T	4	5	12	13	18	7	21	27	10	15	13	5	7	8	165
Hasanbey	E	374	477	462	481	379	367	429	388	287	136	129	108	72	141	4230
	K	351	476	466	469	381	446	404	361	237	140	124	108	90	153	4206
	T	725	953	928	950	760	813	833	749	524	276	253	216	162	294	8436
İnönü	E	157	218	272	199	155	93	157	156	109	79	40	31	31	42	1739
	K	130	186	243	217	163	155	145	151	85	53	35	31	26	35	1655
	T	287	404	515	416	318	248	302	307	194	132	75	62	57	77	3394
Karaer	E	213	266	164	142	151	176	204	209	125	86	71	55	45	75	1982
	K	236	258	157	138	154	164	223	172	132	72	70	58	50	73	1957
	T	449	524	321	280	305	340	427	381	257	158	141	113	95	112	3939
Karşıyaka	E	81	75	78	87	60	86	85	87	62	36	14	23	22	24	820
	K	88	72	72	77	75	86	79	72	49	36	21	24	20	24	795
	T	169	147	150	164	135	172	164	159	111	72	35	47	42	48	1615
Özcan	E	26	28	34	39	38	25	26	26	19	20	5	10	9	13	318
	K	25	23	24	32	27	17	26	28	16	11	10	6	6	17	268
	T	51	51	58	71	65	42	52	54	35	31	15	16	15	30	586
Süleymaniye	E	4	5	2	4	3	4	4	1	3	3	-	3	-	5	41
	K	1	2	5	5	3	4	4	3	1	2	3	-	2	5	40
	T	5	7	7	9	6	8	8	4	4	5	3	3	2	10	81
Yenimahalle	E	35	30	52	71	33	20	27	41	35	15	10	9	10	15	403
	K	28	54	75	51	19	22	28	45	36	13	15	9	7	14	416
	T	63	84	127	122	52	42	55	86	71	28	25	18	17	29	819
Toplam	E	985	1212	1174	1145	920	873	1051	1021	713	432	315	277	222	407	10747
	K	963	1175	1152	1084	921	995	1037	923	622	376	325	268	255	420	10516
	T	1948	2387	2326	2229	1841	1868	2088	1944	1335	808	640	545	477	827	21263

Kaynak: Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü kayıtlarından.

Gümüşhane şehrinin nüfus piramidi, erkek ve kadın nüfus miktarının birbirine eşit olduğu dar bir temel ile başlamakta ve 10-14 yaş dilimine kadar genişleyerek devam etmektedir (Şekil 1.3). Bu durum araştırma sahasındaki doğum oranlarının önceki yıllara göre azaldığını göstermektedir. Ancak, 10-14 ve 15-19 yaş dilimlerinde nüfus piramidi en geniş halini almaktadır. 10-14 ve 15-19 yaş dilimlerinde olanların toplam sayısının bütün yaş dilimleri içerisinde % 22.2 (4713 kişi)'lik bir oranla ilk sırayı aldığı görülür. Kanaatimizce bunun en önemli nedeni, 1980-1985 ve 1985-1990 yılları arasında doğum oranının, daha sonraki dönemlere göre çok daha yüksek olması ile ilgilidir. Bu dönemde doğum oranlarının yüksek olmasında, 1980 yılından sonra ülkemizde sağlanan siyasi istikrar ve ekonomik gelişmeler yanısıra, bazı sanayi

tesislerinin hizmete girmesiyle kırsal kesimden alınan göçler etkili olmuştur. Bu yaş dilimlerinde erkek ve kadın nüfus sayıları hemen hemen birbirine eşittir. 15-19 yaş dilimindeki nüfus azalma eğiliminde de olsa, % 10.5'lik bir oranla nüfusu fazla olan yaş dilimleri arasında üçüncü sırada gelmektedir. Doğum oranlarının yüksekliği nedeniyle nüfus artış hızının fazla olduğu 1965-1975 yılları arasında doğanların oluşturduğu 20-24 ve 25-29 yaş dilimlerinde nüfus piramidinin daralması, sözü edilen yaş dilimlerini oluşturan genç nüfusun çalışma amacıyla büyük şehirlere göç etmesinin bir sonucudur.

Şekil 1.3. Gümüşhane Şehrinin Nüfus Piramidi (1999).

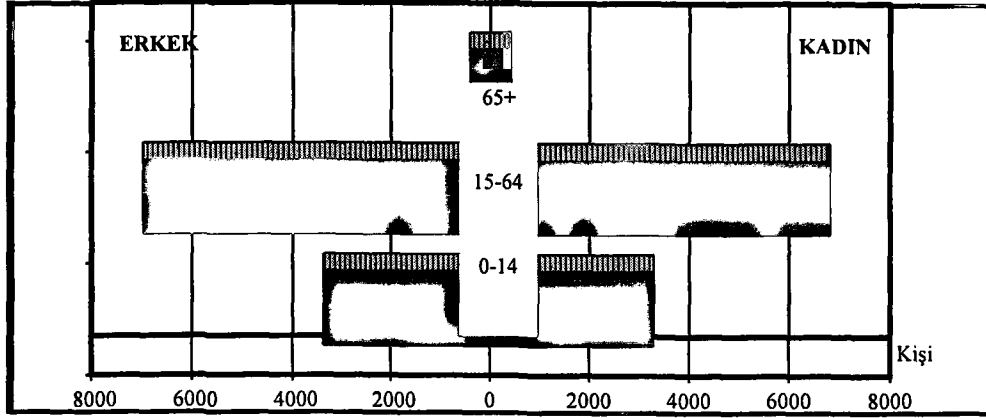
Nüfus piramidinin 30-34 ve 35-39 yaş dilimlerinde görülen genişleme, 40-44 yaş diliminden 60-64 yaş dilimine kadar kademeli olarak daralma şeklinde kendini göstermektedir. 65 ve daha yukarı yaş dilimlerindeki nüfusta nisbî bir artışın görülmesi, ortalama insan ömrünün giderek uzaması ile 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun geniş bir yaş dilimini kapsamaları ile ilgilidir.

Aktif ve bağımlı nüfusun belirlenmesi bakımından nüfusun 0-14, 15-64 ve 65+ şeklinde geniş aralıklı olarak gruplandırılması uygun olacaktır. Buna göre Gümüşhane'deki nüfusun % 64.8'ini *aktif nüfus* (15-64 yaş grubu), % 35.2'sini ise *bağımlı nüfus* (0-14 ve 65+ yaş grupları) meydana getirmektedir (Tablo 1.7, Şekil 1.4). Buna göre şehir nüfusunun bağımlılık oranı % 54.0'dır. Gümüşhane'de faal nüfusun düşük olmasında, 0-14 yaş grubundaki nüfus fazlalığı ve sağlık şartlarındaki iyileşmelerin ortaya çıkardığı ölüm oranındaki azalmaların yanısıra 15-64 yaş grubundaki aktif nüfusun (özellikle 20-24 ve 25-29 yaş grupları) çalışma amacıyla büyük şehirlere göç etmiş olmasının bir sonucudur.

Tablo 1.7. Araştırma Sahası Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Grupları (1999).

Yaş Grubu	Erkek Nüfus	%'si	Kadın Nüfus	%'si	Toplam Nüfus	%'si
0-14	3371	15.8	3290	15.5	6661	31.3
15-64	6969	32.7	6806	32.1	13775	64.8
65+	407	1.9	420	2.0	827	3.9

Kaynak: Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü kayıtlarından.

Şekil 1.4. Gümüşhane Şehir Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Dağılışı (1999).

Araştırma sahası nüfusu için belirlenen % 54'lük potansiyel bağımlılık oranı gerçeği yansıtmaz. Çünkü, şehirde çalışma yaşı 15 yaşından değil daha küçük yaşlardan itibaren başlamaktadır. Üst yaş gruplarına ise, belli bir sınırlama koymak oldukça zordur. Öte yandan çalışma çağındaki nüfusun tümü, iktisaden faal nüfus anlamına gelmez. 15-64 yaş grubundaki nüfusun tamamının iktisaden faal olmasını, istihdam imkânlarının yetersizliği ve öğrenim nedeniyle iş bulamama gibi faktörler engeller.

1.2.1.3. Nüfus Hareketleri

1.2.1.3.1. Göçler

Nüfusun; devamlı yaşama bölgelerini kişisel olarak, aileler veya gruplar halinde terk edip, geçici veya sürekli olarak yaşamak amacıyla bir başka yere gitmesi hareketine göç denir³¹. Nüfus ile geçim kaynakları arasında daha iyi bir denge sağlanması için kendiliğinden meydana gelen hareketler olarak da yorumlanan göçler³², belli bir yerdeki nüfus miktarı ve demografik yapı (özellikle nüfusun yaş ve cins yapısı) üzerinde bazı değişikliklere neden olmaktadır³³. Diğer yandan yerleşmelerin nüfuslarındaki hızlı artış ve azalmalar; zamanla altyapı tesislerinin yetersiz kalması, işsizlik, gecekondü sorunu, çevre sorunları, göç alan büyük şehirlerde suç oranlarının artması, bazı yatırımların

³¹ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 172-173

³² TÜMERTEKİN, E., 1994, Beşerî Coğrafya. İstanbul Üniv. Yay. No: 3819, İletişim Fak. Yay. No: 2464, İstanbul, s. 160.

hizmet dışı kalması ve ekonomik kaynakların verimli bir şekilde değerlendirilememesi gibi çok yönlü sorunlara da yol açmaktadır. Dolayısıyla göçlerin neden ve sonuçlarının detaylı bir şekilde incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

İstihdam olanaklarının yetersizliği ve aşırı nüfus artışına bağlı olarak Gümüşhane’de, özellikle genç nüfusun büyük şehirlere göç etmesi; günümüzde de önemini koruyan sorunların başında gelmektedir. Bunun yanısıra çeşitli dönemlerde yaşanan savaşlar ve bunlara bağlı olarak yapılan antlaşmalar da göçlere neden olmaktadır ki bu tür göçlere *zorunlu göç* denilmektedir³⁴.

Gümüşhane’deki göç hareketlerinin çeşitli özellikleri dikkate alınarak; dış göçler, iç göçler ve mevsimlik göçler şeklinde incelenmesi amacımız yönünden uygun olacaktır.

Yurt dışına yönelik göçlerin temel nedenini istihdam imkânlarının yetersiz oluşu, diğer bir ifadeyle geçim zorlukları oluşturmaktadır. Ayrıca uygun ücret koşulları, sosyal güvenlik avantajları, çok kazanma gibi faktörler de göç hareketlerinde etkili olmaktadır³⁵.

Ülkemiz genelinde olduğu gibi, Gümüşhane’den yabancı ülkelere yönelik göçler (dış göçler) daha çok *işgücü göçü* şeklinde olmuştur. 1961 yılından itibaren başlayıp 1965-1970 yılları arasında yoğunlaşan³⁶ bu tip göç hareketlerine, Gümüşhane’den de katılanlar olmuştur. Yurt dışına yönelik göçlerde 1974 yılı sonuna kadar başta Almanya olmak üzere Hollanda, Belçika, Fransa, İngiltere ve Avusturya gibi Avrupa ülkelerine yaklaşık 10000 Gümüşhane’li gitmiştir³⁷. Ancak göçlerle ilgili ayrıntılı bir istatistik bulunmadığından, bu göçlerin ne kadarının Gümüşhane şehrinden olduğunu ve hangi ülkeye ne kadar nüfus gittiğini tespit etmemiz mümkün olmamıştır.

1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşı’ndan sonra petrol fiyatlarında görülen büyük artışın sebep olduğu ekonomik kriz döneminde; Avrupa ülkeleri işçi alımlarını azaltırken, başta Libya ve Suudi Arabistan gibi Ortadoğu ülkelerinin Türkiye’den işçi alımına başladığını görmekteyiz³⁸. Söz konusu dönemde Gümüşhane’den yurt dışına göçlerin büyük bir kısmının bu ülkelere gerçekleşmesi yukarıdaki ifadeleri

³³ AKKAYAN, T., 1979, Göç ve Değişme. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2573, İstanbul, s. 20.

³⁴ TUMERTEKİN, E.,-ÖZGÜÇ, N., 1998, a.g.e., s. 307.

³⁵ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 201.

³⁶ TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Eser Ofset Matbaacılık Yay., Trabzon, s. 104-105.

³⁷ Gümüşhane Nüfus Müdürlüğü istatistiklerinden alınmıştır.

doğrulamaktadır. 1991 sonrası yani Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu, eski birlik üyesi ülkelere, özellikle inşaat işçiliği yapmak üzere birçok Gümüşhaneli gitmiştir. Ancak yetersiz istatistikler nedeniyle bu bilgileri sayısal verilerle ortaya koyma imkânımız olmamıştır.

Avrupa ülkelerinde çalışanlar, ilk önce yalnız gittikleri halde daha sonra ailelerini de yanlarına almışlardır. Göçmen işçilerimizin çoğu uzun yıllardan beri bu ülkelerde ikamet etmektedirler. 1980 yılından sonra ise Avrupa'daki ekonomik durgunluk ve artan işsizlik, işçilerimizin bir kısmının geri dönmesine neden olmuştur.

Suudi Arabistan, Libya ve B.D.T. gibi ülkelerde çalışan inşaat işçileri, buralarda kısa süreli kalmaktadırlar. Ayrıca bu ülkelerde çalışma sürelerinin kısa, sosyal güvenlik şartlarının yetersiz oluşu gibi nedenlerle çalışmaya gidenler ailelerini yanlarında götürmemektedirler.

Türkiye genelinde olduğu gibi, Gümüşhane'deki mevcut işgücü arz ve talebi arasındaki dengesizlikten kaynaklanan yurt dışına göç hareketleri, **istihdam sorununa** bir parça rahatlama getirmesi bakımından kısa vadede olumlu olarak değerlendirilse bile, uzun vadede özellikle ülkemizin kalkınması bakımından bir takım olumsuzluklar getireceği açıktır. İşgücünün yabancı ülke toplumları için değerlendirilmesi, bu ülkelerde doğan çocuk nüfusun Türk kültürüne yabancılaşması ve yurt dışındaki nüfusumuzun o toplumlar tarafından *yabancı* olarak tanımlanmasına bağlı olarak yapılan baskılar bu olumsuzlukların başında gelmektedir.

Cumhuriyetten önce Gümüşhane'deki en önemli nüfus hareketlerini hiç kuşkusuz, XIX. yy. sonlarında gümüş madenlerinin verimliliğini kaybetmesi üzerine özellikle yabancı nüfusun göçü oluşturur. Nitekim Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaklaşık 60000 kişinin yaşadığı tahmin edilen Gümüşhane'de, 1927'de nüfus miktarı 2549 kişi olarak tespit edilmiştir. Ayrıca I. Dünya Savaşı yanısıra 1916-1918 yılları arasında şehrin Ruslar tarafından işgal edilmesi, şehirdeki Türk nüfusun büyük bir kısmının daha güvenli yerlere göç etmesine neden olmuştur. Kurtuluş Savaşı sırasında ise azınlık nüfusun büyük bir kısmı şehri terk etmiştir.

Bilindiği gibi Türkiye, hızla sanayileşmekte olan bir ülkedir. Bu kalkınma hareketi, özellikle 1950'den sonra hız kazanmıştır. Gerçekten Türkiye'de gerek sanayide çalışan işçi, gerek tesis sayısı ve gerekse sanayi gelirinin millî gelirdeki payı

³⁸ ÖZGÜR, E.M., 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası. GMC Basın-Yay. Ltd.Şti., Ankara, s. 55.

bu yıllardan itibaren belirli bir şekilde artmaya başlamıştır³⁹. Bu iktisadî sektördeki tesislerin çoğunluğunun büyük şehirlerde bulunuyor olması; özellikle kırsal kesimde ve gelişmemiş şehirlerde *geçim sıkıntısı* yaşayan nüfusun, bu merkezlere doğru harekete geçmesine zemin hazırlamıştır⁴⁰. Nitekim, ülkemizdeki büyük sanayi bölgeleri aynı zamanda göçlerin yoğunlaştığı sahalar olarak dikkati çekmektedir. Bilindiği gibi göçle bir yerdeki nüfusun aktif kesimi gitmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi kalmaktadır. Bu da net göç veren yerleşmelerin gelişme hızlarını büyük oranda düşürmektedir⁴¹.

Gümüşhane’de geçim kaynaklarının sınırlı ve mevcut potansiyelin iyi değerlendirilmemiş olması, 1960’lı yıllardan itibaren nüfusun bir kısmının göç etmesine neden olmuştur. Araştırma sahasından göç hareketlerine katılan nüfusun sayısı ile ülke içinde hangi merkezlere yöneldiklerinin kesin rakamsal değerlerle tespiti; göç hareketi sürecinin çok uzun bir zaman dilimini kapsaması, bazen bütün aile bireylerini kapsayan bu göç hareketinin çoğunlukla aile bireylerinden birkaçının katılımıyla eğitim, çalışma, evlenme veya başka sosyal amaçlı göçler şeklinde gerçekleşmesi gibi nedenlerle mümkün olamamaktadır. Ancak, belirtilen etmenler nedeniyle eksik ve yetersiz olmasına rağmen elde edilen değerler, göç hareketlerinin boyutlarını ve yönünü göstermesi bakımından önemlidir.

Devlet İstatistik Enstitüsü’nün 1985 ve 1990 nüfus sayımı verilerini esas alarak hazırladığı *Daimî İkametgâha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri* adlı çalışmaların sonuçlarına göre, Gümüşhane’den bu dönemde 59615 kişilik bir nüfus göç etmiştir (Tablo 1.8, Harita 1.4). Göç hareketine katılan nüfusun % 37.8 (22509 kişi)’i İstanbul’a yerleşmiştir. İstanbul’da bulunan çok sayıdaki sanayi tesisi, göçleri çeken unsurların başında gelmektedir⁴². Diğer illerin bu göçten aldıkları pay oldukça düşüktür. Gümüşhanelilerin, yerleşmek üzere ikinci derecede tercih ettikleri iller; Bursa, Kocaeli, Ankara, Trabzon ve Erzincan’dır⁴³. Bu illerimizi daha düşük oranlarla İzmir, Samsun,

³⁹ TÜMERTEKİN, E., 1977, *Türkiye’de İç Göçler Üzerine*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 22, İstanbul, s. 29.

⁴⁰ TÜMERTEKİN, E., 1968, *Türkiye’de İç Göçler*. İstanbul Üniv. Yay. No: 1371, Coğrafya Enst. Yay. No: 54, İstanbul, s. 88.

⁴¹ TEKELİ, İ., 1998, *Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi*. Türkiye’de İç Göç Konferansı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., İstanbul, s. 16.

⁴² DARKOT, B., 1955, *Altıncı Genel Nüfus Sayımı*. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: XII, Sayı: 15-16, İstanbul, s. 99.

⁴³ TANDOĞAN, A., 1989, *Türkiye’de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler*. Karadeniz Teknik Üniv. Yay. No: 141, İktisadî ve İdarî Bilimler Fak. Yay. No: 5, Trabzon, s. 10.

Giresun, Erzurum, Sakarya, Rize ve Zonguldak izlemektedir. Başka bir deyişle sözkonusu on yıllık (1980-1990) dönemde Gümüşhane ilinden göç edenlerin yaklaşık yarısı Marmara Bölgesi'nin dört iline (İstanbul, Bursa, Kocaeli ve Sakarya) yerleşmiştir⁴⁴. 1991 yılında yayımlanan bir çalışmada⁴⁵, sadece Gümüşhane doğumlu olup Trabzon'da yaşayan nüfus miktarının 7691'i bulunduğu belirtilmektedir. Trabzon'a göç veren Gümüşhane iline bağlı yerleşim merkezleri arasında, Gümüşhane merkez ilçesi % 36'lık bir oranla başta gelmektedir. Trabzon'un Gümüşhane şehrine yakın (yaklaşık 98 km) olması ve çeşitli hizmetler bakımından elverişli şartlar taşıması, buraya yönelik göçlerin zeminini oluşturmuştur⁴⁶. 1990'lı yıllardan sonra ise Gümüşhane'den göç eden nüfus, ülkemizin turizm açısından gelişmiş yerleşmeleri (Antalya, Muğla) ile gelişmekte olan sanayi merkezlerine (Konya, İçel) yerleşmektedir⁴⁷.Yapılan bu değerlendirmeler, sınırlı bir dönemi ve il genelini kapsamakla birlikte göç hareketlerinin yönünü ve boyutlarını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Tablo 1.8. 1980-1990 Döneminde Gümüşhane İlinden Göç Eden Nüfusun İllere Göre Dağılımı.

Göç Alan İl	Göç Eden Nüfus	%'si
İstanbul	22509	37.8
Ankara	4255	7.1
Bursa	3495	5.9
Kocaeli	5035	8.4
Trabzon	2875	4.8
Erzincan	3177	5.4
İzmir	2012	3.4
Samsun	1331	2.2
Giresun	1056	1.8
Erzurum	546	0.9
Sakarya	730	1.2
Rize	467	0.8
Zonguldak	560	0.9
Diğer İller	11567	19.4
Toplam	59615	100.0

Kaynak: 1985 ve 1990 Genel Nüfus Sayımı, Daimî İkametgâha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri'nden.

⁴⁴ TANDOĞAN, A., 1991, a.g.e., s. 188.

⁴⁵ KILIÇASLAN, A., 1991, *Trabzon'daki Gümüşhaneliler. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 199.

⁴⁶ KILIÇASLAN, A., 1991, a.g.e., s. 200.

⁴⁷ Genel Nüfus Sayımı, 1990, Daimî İkametgâha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Devlet İstatistik Enst. Yay., Ankara, s. 27.

Sonuç olarak Gümüşhane şehri, büyük ölçüde göç veren bir yerleşmedir. 1960'lı yıllarda başlayıp 1980'li yıllarda yoğunlaşan göç olayı, bugün de (2000) güncelliğini korumaktadır. Büyük oranda il dışına gerçekleşen göçlerin en önemli sebebi ise geçim sıkıntısıdır. Bu nedenle artan nüfusu yerinde tutmak için, şehirde istihdam oluşturacak kaynakların rasyonel bir yaklaşımla harekete geçirilmesi gerekmektedir⁴⁸. Bu şekildeki yaklaşım, şehirden gelişmiş batı illerine olan göçü biraz olsun azaltacaktır. Göçün azalmasıyla birlikte istenilen ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi yanında, büyük oranda göç alan illerimizdeki düzensiz şehirleşmenin de önüne geçilebileceği kanaatindeyiz.

1.2.1.4. Aile Nüfus Büyüklükleri

Nüfusun sosyal ve ekonomik özelliklerinin belirlenmesinde kullanılan kriterlerden birisi de aile büyüklüğüdür. Gümüşhane şehrinin 1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfusu 26014 iken, yerleşik nüfusu 22191 kişi kadardır⁴⁹. Geriye kalan nüfusun büyük bir kısmını sayım gününde şehirde bulunan öğrenci nüfus oluşturmaktadır.

1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre 4540 ailenin bulunduğu şehirde ortalama aile büyüklüğü 4.9 kişi kadardı (Tablo 1.9, Şekil 1.5). Bu değer 5.0 olan Türkiye ortalaması⁵⁰ ile hemen hemen paralellik göstermektedir. Hanehalkı büyüklüğü 7 kişiden fazla olan ailelerin tamamının bileşik aile olduğu kabul edilirse, şehirde bu tip ailelerin (938 aile) toplam aile sayısının % 20.7'sini oluşturduğu görülür. Bu durum, ülkemizde yaygın olarak görülen geleneksel *bileşik aile* yapısının; son yıllarda kaydedilen sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak azalmış olduğunu ortaya koymaktadır. Anne-baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan *çekirdek aile*⁵¹ sayısı ise 3602 (% 79.3)'dir (Tablo 1.9, Şekil 1.5).

Gümüşhane'de 4540 ailenin 177 (% 3.9)'sini bir kişiden, 422 (% 9.3)'sini ise iki kişiden oluşan aileler oluşturmaktadır. Bu tip ailelerin büyük çoğunluğunu yaşlı ve emekli nüfus oluşturmaktadır.

Araştırma sahasındaki ailelerin % 46.4'ünü, anne-baba ile bir veya iki çocuktan meydana gelen *çekirdek aile* tipi oluşturmaktadır. Bu da son yıllarda yaşanan ekonomik

⁴⁸ TÜRKDOĞAN, O., 1999, *Türkiye'de Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları*. Türk Dünyası Araştırmaları Yay., Sayı: 119, İstanbul, s. 21-22.

⁴⁹ 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Gümüşhane'den alınmıştır.

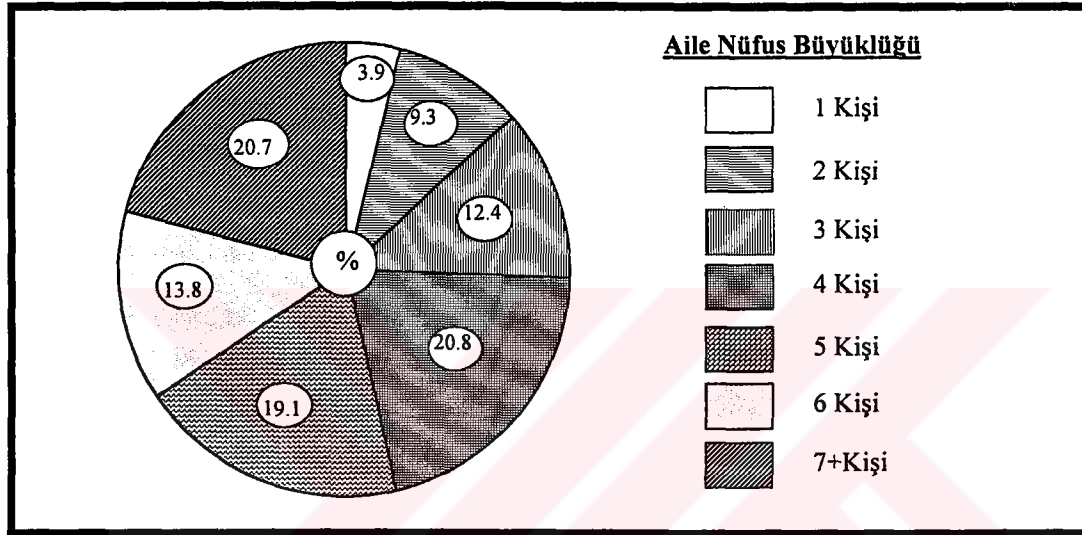
⁵⁰ D.İ.E., 1993, Türkiye İstatistik Yılı. Ankara, s. 92'den yararlanılarak hesaplanmıştır.

ve kültürel gelişmelere paralel olarak şehirdeki ailelerin fazla çocuk sahibi olma isteklerinin azaldığını göstermektedir.

Tablo 1.9. Gümüşhane Şehrinde Ailelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1990).

Aile Nüfus Büyüklüğü	1	2	3	4	5	6	7	8	9+	Toplam
Aile Sayısı	177	422	565	944	868	626	533	155	250	4540
%’si	3.9	9.3	12.4	20.8	19.1	13.8	11.8	3.4	5.5	100.0
	13.2		33.2		32.9		20.7		100.0	
Ort. Aile Büyüklüğü	4.9									

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri- Gümüşhane'den.

Şekil 1.5. Gümüşhane Şehrinde Ailelerin Nüfus Büyüklüklerine Göre Dağılımı (1990).

Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü verileri (1999 yılı) kullanılarak elde edilen ortalama aile büyüklüğünün mahalleler düzeyinde dağılışı gözden geçirilecek olursa, bazı farklılıkların ortaya çıktığı görülür.

Söz konusu verilere göre 1999 yılı itibariyle 21263 yerleşik nüfusun bulunduğu şehirde, toplam aile sayısı 4731 kadardı. Bu iki rakam birbirine oranlandığında, şehrin ortalama aile büyüklüğü 4.5 kişi olarak bulunur (Tablo 1.10, Şekil 1.6). 1990 yılına göre ortalama aile büyüklüğü azalarak çekirdek aile yapısı iyice belirginleşmiştir. Gümüşhane şehri için tespit edilen ortalama aile büyüklüğü değerlerinin mahallelere göre incelenmesi daha isabetli olacaktır.

Yenimahalle'de ortalama aile büyüklüğü 6.2 kişi ile en yüksek, Hacıemin mahallesinde ise 3.4 kişi ile en düşük değerleri göstermektedir. Yenimahalle'de ortalama aile büyüklüğünün yüksek olması, bu mahallenin özellikle merkez ilçeye bağlı

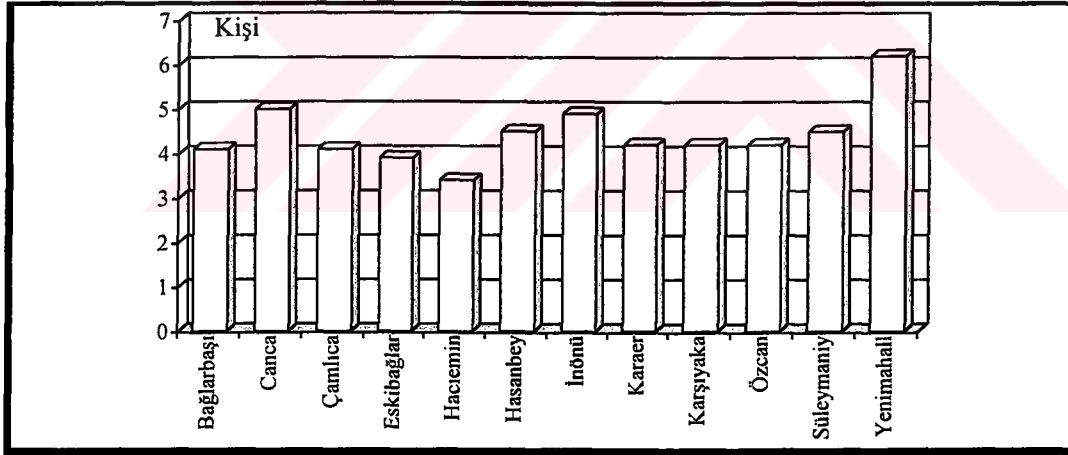
⁵¹ TİMUR, S., 1972, Türkiye'de Aile Yapısı. Hacettepe Üniv. Yay. No: D-15, Ankara, s. 27.

köylerden çok sayıda göç almasıyla ilgilidir. Köyden şehre göç eden bu aileler, kalabalık nüfuslarıyla dikkat çekmektedirler. Canca, Hasanbey, İnönü gibi mahalleler de çevre kırsal yerleşmelerden nüfus almaları nedeniyle aile büyüklükleri ortalamanın üzerinde gerçekleşmiştir. Bağlarbaşı, Çamlıca, Eskibağlar, Karaer, Karşıyaka, Özcan ve Süleymaniye mahallelerinde ise aile büyüklükleri ya ortalamaya eşit, ya da ortalamanın altındadır (Tablo 1.10, Şekil 1.6).

Tablo 1.10. Gümüşhane’de Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklüğü (1999).

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Nüfus	Ortalama Aile Büyüklüğü
Bağlarbaşı	175	717	4.1
Canca	50	250	5.0
Çamlıca	187	761	4.1
Eskibağlar	128	500	3.9
Hacıemin	48	165	3.4
Hasanbey	1860	8436	4.5
İnönü	685	3394	4.9
Karaer	923	3939	4.2
Karşıyaka	385	1615	4.2
Özcan	140	586	4.2
Süleymaniye	18	81	4.5
Yenimahalle	132	819	6.2
Toplam	4731	21263	4.5

Kaynak: Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü kayıtlarından.

Şekil 1.6. Gümüşhane’de Mahallelere Göre Ortalama Aile Büyüklüğü (1999).

Yukarıdaki verilere paralel olarak kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse, Gümüşhane’deki ailelerin % 96 (4549 aile)’sını hanehalkı büyüklüğü 5 kişiden az olan aileler meydana getirir. Bu da son yıllarda büyük önem verilen ve az sayıda çocuk sahibi olmayı teşvik eden aile plânlaması çalışmalarının büyük ölçüde başarıya ulaştığını göstermektedir. Ayrıca sosyo-ekonomik ve kültürel yapıda meydana gelen gelişme ve değişimler de şehirdeki çekirdek aile tipinin yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır diyebiliriz.

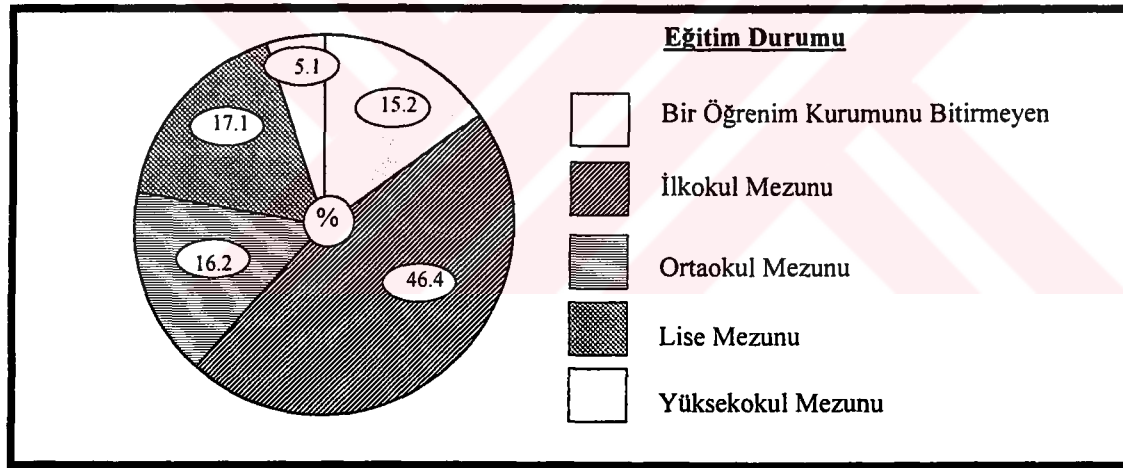
1.2.1.5. Nüfusun Kültürel Özellikleri

Nüfusun kültürel yapısının belirlenmesinde temel göstergelerden biri eğitim durumu, özellikle de okur-yazarlık oranıdır. Buna göre, 6 yaşın üzerindeki nüfusu 23280 (1990 Genel Nüfus Sayımına göre) olan Gümüşhane’de okuma-yazma bilen nüfus 21404 olup, okur-yazarlık oranı % 91’dir (Tablo 1.11). Türkiye genelinde bu oranın % 80.4 kadar olduğu hatırlanırsa⁵², şehirde okur-yazarlık oranının çok yüksek olduğu görülür.

Tablo 1.11. Gümüşhane Nüfusunun Eğitim Durumu (1990).

	Okuma Yazma Bilmeyen	Okuma Yazma Bilen			Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olan				Top.
		Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olmayan	Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olan	Toplam	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yük.Okul	
Erkek	535	1692	10716	12408	4944	2437	2482	853	12943
Kadın	1341	1560	7436	8996	4999	1023	1169	245	10337
Toplam	1876	3252	18152	21404	9943	3460	3651	1097	23280

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri –Gümüşhane’den.

Şekil 1.7. Gümüşhane’de Okuma Yazma Bilen Nüfusun Bir Öğrenim Kurumundan Mezun Olup Olmamasına Göre Dağılımı (1990).

Gümüşhane şehrinde okuma yazma bilmeyen 15 yaşın üzerindeki 1357 kişinin % 86.3 (1171 kişi)’ünü 35 yaşın üzerindikiler, hatta sadece % 31.2 (423 kişi)’sini 65 yaşın üzerindikiler oluşturmaktadır (Tablo 1.12, Şekil 1.8).

Gümüşhane’de okuma yazma bilmeyen 1876 kişinin % 28.4 (535 kişi)’ünü erkek nüfus, % 71.6 (1341 kişi)’sini ise kadın nüfus oluşturmaktadır. Şehirde 35 yaşın üzerinde okuma yazma bilmeyen nüfusun (1171 kişi) % 80.8 (946 kişi)’ini kadın nüfus

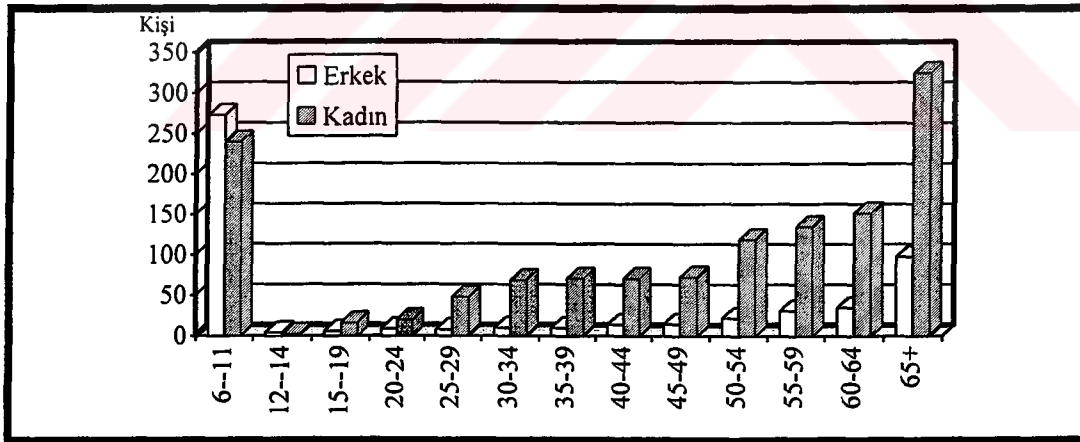
⁵² D.İ.E., 1995, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar. Ankara, s. 334.

oluşturmaktadır ki bu durum, en azından 1960'lı yıllara kadar kız çocukların eğitime önem verilmediğini ortaya koymaktadır. Bu dönemde sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle okula gidemeyen erkek nüfus bulunsun da, bu nüfusun kadın nüfusa göre çok daha az olması ve askerlik eğitimi sırasında okuma yazma öğrenme imkânına sahip olmaları, okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranının yüksek gerçekleşmesine neden olmuştur.

Tablo 1.12. Gümüşhane'de Okuma Yazma Bilmeyen Nüfusun Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).

Yaş Grubu	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
6-11	273	14.5	240	12.8	513	27.3
12-14	4	0.2	2	0.1	6	0.3
15-19	6	0.3	16	0.9	22	1.2
20-24	9	0.5	20	1.1	29	1.5
25-29	8	0.4	48	2.5	56	3.0
30-34	10	0.5	69	3.7	79	4.2
35-39	10	0.5	71	3.8	81	4.3
40-44	14	0.7	71	3.8	85	4.5
45-49	15	0.8	73	3.9	88	4.8
50-54	22	1.2	119	6.3	141	7.5
55-59	31	1.7	135	7.2	166	8.9
60-64	35	1.9	152	8.1	187	10.0
65+	98	5.2	325	17.4	423	22.5
Toplam	535	28.4	1341	71.6	1876	100.0

Kaynak: 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri –Gümüşhane'den.

Şekil 1.8. Gümüşhane'de Okuma Yazma Bilmeyen Nüfusun Yaş ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).

Okuma yazma bilmeyenler içerisinde 20-39 yaş grubunun oranı % 13.5 (245 kişi)'dir. 12-19 yaş grubunda okuma yazma bilmeyen nüfusun % 1.5 (28 kişi) olması, 1970'li yıllarda bile şehirde okullaşma oranının yüksek olduğunu göstermektedir.

İlkokul hariç diğer öğrenim kademelerinden mezun olanlar arasında erkek nüfus lehine bir fazlalık bulunmaktadır. Nitekim ortaokul ve lise mezunlarının % 69.2 (4919

kişi)'sini ve yüksekokul mezunlarının 77.8 (853 kişi)'ini erkek nüfus oluşturmaktadır.

1.2.1.6. Mahalle Nüfus Yoğunlukları ve Dağılışı

Gümüşhane'nin şehirsal alanı 2000 yılında 3148.1 ha. kadardı. Nüfusu ise İl Sağlık Müdürlüğü verilerine göre 21263 kişi olan şehirde, ortalama nüfus yoğunluğu 6.8 kişi/ha.'dır (Tablo 1.13, Harita 1.5). Görüldüğü üzere Gümüşhane şehrinde nüfus yoğunluğu oldukça düşüktür. Bu değer Giresun'da 45.1 kişi/ha.⁵³, Erzincan'da ise 54.0 kişi/ha.⁵⁴ kadardır. Gümüşhane'de nüfus yoğunluğunun düşük olmasında; şehir arazisinin geniş bir alana yayılmasına karşın, nüfusun oldukça az olması etkili olmuştur. Belediye sınırlarının genişletilmesi ile şehre dahil edilen yeni yerlerin daha çok kırsal özellik göstermesi, nüfus yoğunluğunun düşük olmasının diğer nedenidir.

Bilindiği gibi şehirler, belirli bir sahada büyük nüfus kitlelerinin toplandığı yerleşmelerdir. Ancak hemen hemen bütün şehir yerleşmelerinde olduğu gibi Gümüşhane'de de nüfus miktarında, merkezden çevreye doğru bir azalma gözlenmektedir. Bu özellik şehirsal nüfusun dağılışıda büyük bir dengesizlik meydana getirdiği gibi, mahalle nüfus yoğunluklarının da büyük ölçüde farklılık göstermesine neden olmuştur. Şehirsal nüfusun dağılışıdaki bu farklılık birçok coğrafi faktörün etkisi sonucu oluşmuştur.

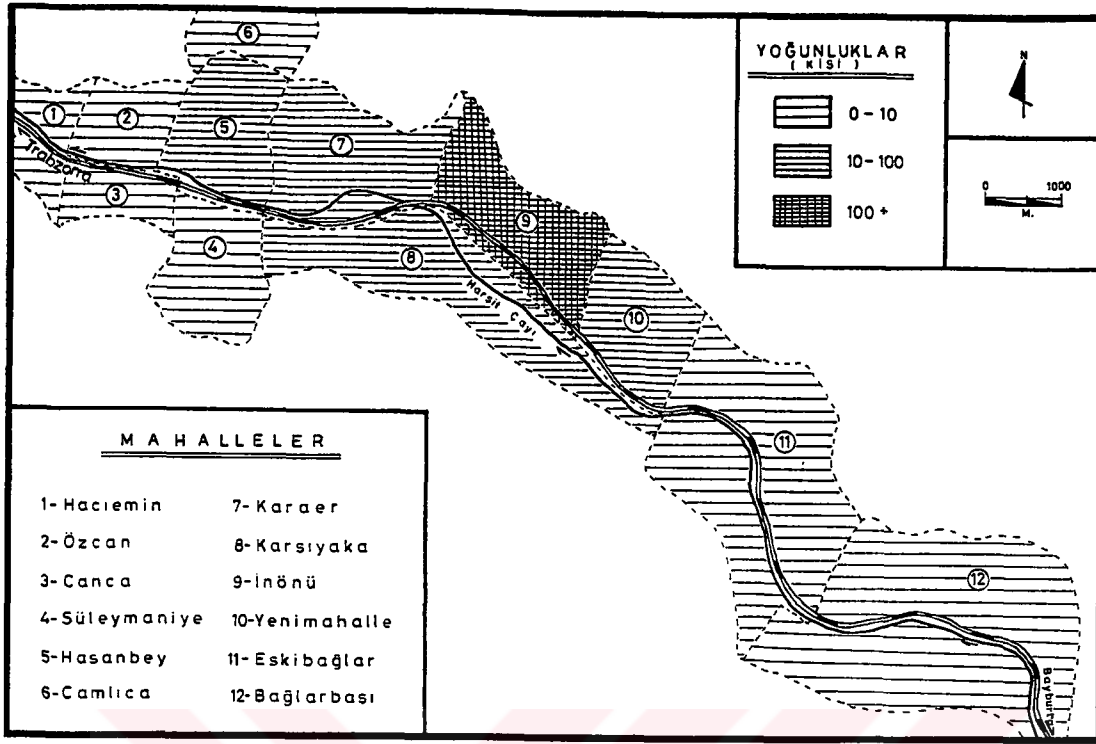
Tablo 1.13. Gümüşhane Şehrinde Aritmetik Nüfus Yoğunluğunun Mahallelere Göre Dağılımı (1999).

Mahallenin Adı	Yüzölçümü (ha.)	Nüfusu	Yoğunluğu (kişi/ha.)
Bağlarbaşı	88.0	717	8.1
Canca	1096.0	250	0.2
Çamlıca	440.0	761	1.7
Eskibağlar	54.7	500	9.1
Hacıemin	190.0	165	0.9
Hasanbey	168.2	8436	50.2
İnönü	23.2	3394	146.3
Karaer	47.9	3939	82.2
Karşıyaka	16.3	1615	99.1
Özcan	258.2	586	2.3
Süleymaniye	745.8	81	0.1
Yenimahalle	19.8	819	41.4
Toplam	3148.1	21263	6.8

Kaynak: Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü ve Tapu Kadastro Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

⁵³ BEKDEMİR, Ü., 2000, a.g.e., s. 136.

⁵⁴ ALTINBİLEK, M.S., 1997, a.g.e., s. 130.

Harita 1.5. Gümüşhane'de Nüfus Yoğunluğunun Mahallelere Göre Dağılımı (1999).

Gümüşhane şehir nüfusunun büyük bir kısmı (yaklaşık 17384 kişi) merkezî mahallelerde toplanmıştır. Şehir nüfusunun % 81.8'i Hasanbey, İnönü, Karaer ve Karşıyaka mahallelerinde oturmaktadır. Nitekim bu mahallelerin nüfus yoğunluğu 50 ile 146 arasında değişmektedir. Şehirde nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu mahalleler İnönü (146.3 kişi/ha.), Karşıyaka (99.1 kişi/ha.), Karaer (82.2 kişi/ha.), Hasanbey (50.2 kişi/ha.) ve Yenimahalle (41.4 kişi/ha.)'dir. Şehrin merkezî kesimlerinde bulunan bu mahallelerde boş alan oldukça az olup, konut yoğunluğu oldukça fazladır. Ayrıca bu mahallelerin nüfuslarının fazla olmasına karşın, yüzölçümlerinin çok az olması nüfus yoğunluklarının yüksek değerler göstermesine zemin hazırlamıştır. Nitekim İnönü mahallesinde 3394 kişi yaşarken, bu mahallenin yüzölçümü 23.2 ha.'dır. Dolayısıyla bu mahallede ortalama nüfus yoğunluğu 146.3 kişi/ha. gibi yüksek bir değere ulaşmıştır.

Gümüşhane şehrinde nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu mahalleler Süleymaniye ve Canca'dır. Şehrin ilk kurulduğu Canca'da nüfus yoğunluğu 0.2 kişi/ha. kadarken, yer değiştirilerek ikinci kez kurulan Süleymaniye'de bu değer 0.1 kişi/ha.dır.

Sözü edilen bu iki mahallenin eski önemlerini kaybetmeleri sonucu nüfusları önemli ölçüde azalmıştır. Nitekim Süleymaniye mahallesinde 81 kişi yaşamaktadır. Nüfuslarının az olması yanısıra yüzölçümlerinin de fazla olması, bu mahallelerdeki düşük nüfus yoğunluğunun sebepleri arasındadır (Tablo 1.13).

Gümüşhane’de nüfus yoğunluğunun düşük olduğu diğer mahalleler Bağlarbaşı (8.1 kişi/ha.), Çamlıca (1.7 kişi/ha.), Eskibağlar (9.1 kişi/ha.), Hacıemin (0.9 kişi/ha.) ve Özcan (2.3 kişi/ha.)’dır. Bu mahallelerde konut yoğunluğunun düşük, konutların bahçeler içerisinde dağınık bir şekilde bulunması yanısıra konutların kat sayılarının az olması, nüfus yoğunluklarının düşük bir düzeyde kalmasına neden olmuştur.

Gümüşhane’de mahallelere göre nüfus yoğunluğu ve dağılışı incelendiğinde, şehir nüfusunun önemli bir bölümünün merkez mahallelerde toplandığı görülür. Yönetim, ticaret ve eğitim fonksiyonlarının geliştiği bu mahalleler nüfus yoğunlukları bakımından başta gelmektedir. Harşit vadisi boyunca uzanan diğer mahallelerde ise konutlar bahçeler içerisinde, az katlı ve birbirlerinden uzak olarak inşa edilmişlerdir. Dolayısıyla kırsal özellik taşıyan bu mahallelerde nüfus miktarı ve nüfus yoğunluğu çok düşük düzeyde kalmıştır.

1.2.2. Yerleşme

1.2.2.1. Yerleşmenin Tarihî Gelişimi

Gümüşhane şehri, Karadeniz Bölgesi’nin Doğu Karadeniz Bölümü’nün iç kesimlerinde, Kalkanlı Dağları ile Gümüşhane Dağları’nı birbirinden ayıran ve güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akarak Karadeniz’e ulaşan Harşit çayının yerleştiği dar ve derin bir vadide deniz seviyesinden yaklaşık 1150 m yükseklikteki taban düzlükleri ile vadi yamaçlarında kurulmuştur⁵⁵.

Gümüşhane yöresinin yerleşme tarihi ve şehrin ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte bazı kaynaklarda M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanan Gümüşhane ve çevresinin Protohitit, Hitit, İran, Roma, Makedonya, Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuklular, İlhanlılar, Trabzon Rum İmparatorluğu, Akkoyunlular ve Osmanlı dönemine ait izler taşıdığı belirtilmektedir⁵⁶. M.Ö. 1410-1320 yılları arasındaki devrenin bilinmediğini belirten USLU, bölgedeki en belirgin hâkimiyetin Urartular

⁵⁵ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 273.

⁵⁶ Sayılarla Gümüşhane, 1997, Gümüşhane Valiliği Yay. No: 2, İstanbul, s. 11.

zamanında kurulduğunu ifade etmektedir⁵⁷. Yine aynı yazara göre, Urartuların batı kanadını oluşturan *Haldiler*⁵⁸, Gümüşhane'ye yerleşen Anadolu'nun ilk madenci ve en eski halkıdır⁵⁹.

Hitit İmparatorluğu devrinde Trabzon çevresinde hüküm süren Tabaritler'in Van bölgesindeki Urartu krallığının denetimine girmeleri sonucunda, Gümüşhane bu krallığa bağlanmış oldu. Daha sonra ise sırasıyla İran, Makedonya ve Roma imparatorlukları bölgede hüküm sürmüşlerdir⁶⁰.

Makedonya kralı Büyük İskender zamanında Gümüşhane'de gümüş madeni bulunması üzerine Canca kalesi onarılmış ve şehrin önemi büyük ölçüde artmıştır. Bu dönemden sonra Pontus Devleti'nin daha sonra da Roma İmparatorluğu'nun hükümlerine altında bulunan Gümüşhane, bu imparatorluğun 395 yılında ikiye ayrılmasıyla birlikte Doğu Roma (Bizans) sınırları içerisinde kalmıştır⁶¹.

VII. yüzyıl sonları ile VIII. yüzyıl başlarında Gümüşhane ve çevresine Müslüman Arapların akınları başladı ve 699 yılından sonra Emeviler ile Abbasiler arasında birkaç kez el değiştirdi. Bu durum, Selçuklu akınlarına kadar devam etmiştir⁶².

Harşit vadisi ve bu arada Canca kalesi (Gümüşhane), Selçuklular'ın en erken ulaştığı yerler arasındadır. Gerçekten de Çağrı Bey'in 1016 yılında yapmış olduğu Doğu Anadolu seferi sırasında Gümüşhane ve çevresine geldiği, daha sonra Tuğrul Bey'in ordusu 1058'de Bayburt üzerinden Trabzon'a akınlar yaparken İbrahim Yinal Bey'in ekonomik yönden büyük öneme sahip olan Gümüşhane'yi fethettiği belirtilmektedir⁶³.

Daha önce de belirtildiği gibi, Gümüşhane'deki mücadeleler (Roma, Makedonya ve İran arasında) sırasında Hazar Türkleri bu durumdan istifade ederek bölgeye Türk oymaklarından *Çepni* ve *Peçenekleri* yerleştirmişlerdir. Sözü edilen bu oymakların Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesinde önemli roller üstlendikleri bilinmektedir⁶⁴.

Alparslan'ın Malazgirt Savaşı'nı kazanmasından sonra Erzincan yöresine hâkim olan Emir Mengücek Gazi, Gümüşhane dolaylarını zaptederek Erzincan imaretine

⁵⁷ USLU, G.A., 1980, Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri (1969-1971). İstanbul, s. 1.

⁵⁸ Doğu Karadeniz kıyı bölümünde özellikle de Trabzon'da yaşayanlar, Gümüşhane ve Bayburt çevresindeki halk için *Halt* tabirini kullanmaktadırlar.

⁵⁹ USLU, G.A., 1980, a.g.e., s. 1.

⁶⁰ Sayılarla Gümüşhane, 1997, s. 11.

⁶¹ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 273.

⁶² Türk Ansiklopedisi, 1970, M.E.B. Basımevi, Cilt: 18, Ankara, s. 165-166.

⁶³ Sayılarla Gümüşhane, 1997, s. 12.

⁶⁴ TURAN, O., 1971, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi (İkinci Baskı). Nakışlar Yayınevi. İstanbul, s. 51.

bağladı. Anadolu Selçukluları zamanında Gümüşhane, Harşit vadisinden geçerek Maçka'ya kadar ilerleyen Melik II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve atabegi Mübarizüddün Ertokuş kumandasındaki kuvvetler tarafından ele geçirildi⁶⁵. Moğol istilâsı başladıktan sonra Anadolu'nun birçok yeri gibi Gümüşhane ve çevresi de İlhanlılar'ın hâkimiyeti altına girdi. İlhanlılar'ın saltanat kavgasına düşerek kuvvetlerini kaybettikleri sırada ise Gümüşhane, komşusu Bayburt gibi Celâyirliler'in idaresine geçti. XIV. yüzyılın ilk yarısında merkezi önceleri Sivas, daha sonra Kayseri olan Eretnaogulları'nın hâkimiyetini tanıdı. Ardından da Akkoyunlular ile Karakoyunlular arasında el değiştirdi ve zaman zaman da Trabzon Rum Devleti'nin idaresine girdi. Fatih Sultan Mehmet'in bu devlete son vermesi (1461) üzerine de Osmanlı topraklarına katıldı. Fakat bu hâkimiyet uzun sürmedi ve 1467'de Gümüşhane ve çevresi Akkoyunlular tarafından ele geçirildi. Akkoyunlu hükümrânlığı 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Otlukbeli savaşında Uzun Hasan'ı yenilgiye uğratmasıyla son buldu. Bu tarihten sonra şehir kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu⁶⁶.

Osmanlı idaresi altında Gümüşhane önceleri Erzurum, daha sonra da Trabzon beylerbeyliklerinin sınırları içerisinde kaldı. Tanzimat döneminde 1867 yılındaki düzenleme ile Osmanlı idarî teşkilâtında eyalet sisteminden büyük vilâyet sistemine geçilince Gümüşhane, Trabzon vilâyeti içerisinde bir sancak merkezi durumuna getirildi⁶⁷. 6 Aralık 1870'te ise Osmanlı Âli Meclisi kararı uyarınca Trabzon vilâyetinden ayrılarak *Müstakil Mutasarrıflık* olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, 1916-1918 yılları arasında, Rus işgalinde kalan Gümüşhane, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sona ermesinden sonra 20 Nisan 1924 tarihli *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu*'nun 89. maddesi gereğince de merkez ilçeyle birlikte Kelkit, Şiran ve Torul ilçelerinden oluşan bir il olmuştur⁶⁸. Cumhuriyetin ilk yıllarında Erzurum'a bağlı bir ilçe olan Bayburt, 1927 yılında Gümüşhane iline bağlanmıştır. Bayburt 1989 yılında il statüsünü kazanınca yeniden Gümüşhane'den ayrılmıştır. Gümüşhane ili kuzeyden Trabzon, güneyden Erzincan, doğudan Bayburt ve batıdan ise Giresun illeri ile çevrilidir. Yönetim bölgesi yüzölçümü 6575 km²'yi bulan Gümüşhane ilinde, merkez ilçe ile birlikte Torul, Kürtün, Kelkit, Şiran ve Köse olmak üzere altı ilçe ile bunlara

⁶⁵ TURAN, O., 1971, a.g.e., s. 361.

⁶⁶ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 273.

⁶⁷ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 273-274.

⁶⁸ KURAN, E., 1991, *Cumhuriyet Devrinde Gümüşhane'nin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişmesi*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 23.

bağlı üç bucak ve 333 köy yerleşme birimi bulunmaktadır.

1.2.2.2. Yerleşmenin Yatay Gelişimi

Bugünkü Gümüşhane şehri, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akarak Karadeniz'e ulaşan Harşit çayının yerleştiği dar ve derin bir vadi ile bu vadinin kuzey yamaçları üzerinde kurulmuştur.

Ülkemizde ekonomik nedenle yer değiştiren şehirlere en tipik örneği oluşturan Gümüşhane'nin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgiler olmasa da şehrin ilk kurulduğu yerin, yukarıda belirtilen alanda olmadığı ve iki defa yer değiştirdikten sonra bugünkü konumuna yerleştiği bilinmektedir⁶⁹. Gümüş madenine bağlı olarak yer değiştiren Gümüşhane ilk olarak, günümüzde *Canca* adıyla bilinen ve bugünkü şehrin kuzeybatısında bulunan mahallenin olduğu yerde kurulmuştu⁷⁰. Bu sebeple şehrin adı bazı kaynaklarda *Canca* olarak geçmektedir⁷¹.

Gümüşhane şehrinin yerindeki ilk değişiklik Kanuni Sultan Süleyman döneminde meydana gelmiştir. Bu dönemde gümüş yataklarına daha yakın olan ve günümüzde Süleymaniye mahallesi (Eski Gümüşhane) olarak bilinen şehrin temelleri atılmış oldu. Eski Gümüşhane, Harşit çayına güneybatıdan katılan bir kol olan Musalla deresinin yamaçlarında ve bugünkü Gümüşhane'ye yaklaşık 4 km kadar uzaklıkta kurulmuştu. Bu kentin mahalleleri eğimli bir yüzeyde 1400-1500 m yükseltiler arasında yayılıyordu. Bu nedenle bazı kaynaklarda şehrin adı *gümüş şehri* anlamına gelen *Argyropolis* şeklinde geçmektedir⁷². Kanuni Sultan Süleyman İran seferi sırasında (1534) Harşit vadisinden geçerken, Eski Gümüşhane (Süleymaniye mahallesi) olarak bilinen mevkide gümüş madenlerinin işletmeye elverişli olduğu görünce; *Canca* mahallesinde olan şehrin bugünkü Süleymaniye mahallesine taşınması için ferman çıkartmıştır. İlk olarak 50 ev ile kurulan şehirde kendi adını taşıyan bir de cami yaptırmıştı⁷³. Bu şekilde günümüzde Süleymaniye mahallesi ya da Eski Gümüşhane olarak bilinen şehrin temelleri atılmış oldu (Fotoğraf 1.4, Fotoğraf 1.5). Bunun üzerine

⁶⁹ TUNCEL, M., 1974-1977, *Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 20-21, İstanbul, s. 121.

⁷⁰ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 273.

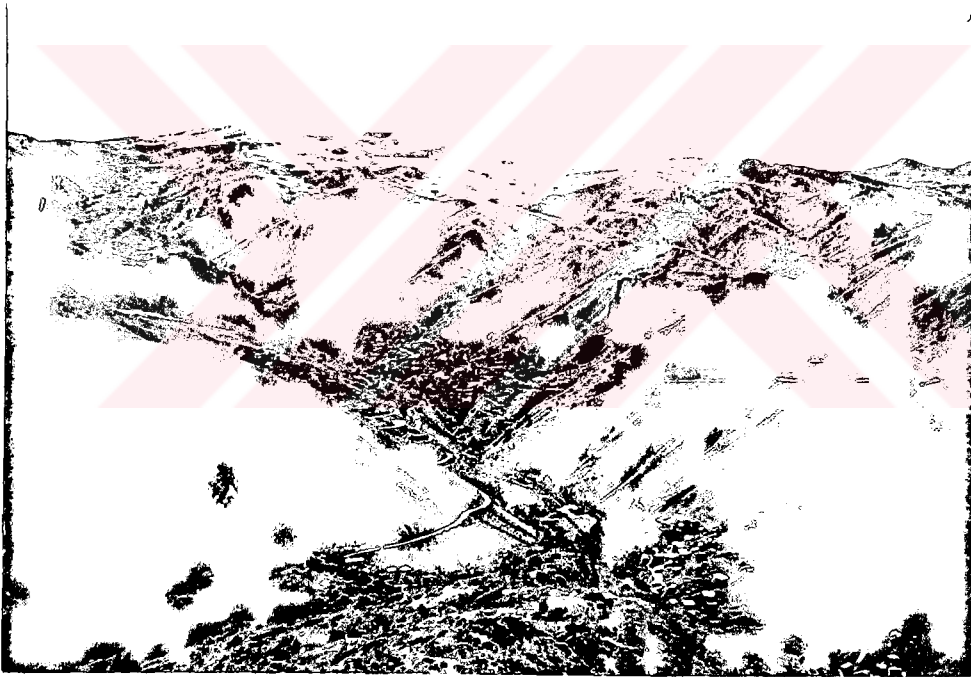
⁷¹ TOZLU, S., 1998, XIX. Yüzyılda Gümüşhane. Akademik Araştırmalar Yay. No: 6, Araştırma İnceleme Seri No: 4, Erzurum, s. 19-20.

⁷² TUNCEL, M., 1991, *Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirler ve Gümüşhane Örneği*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 31.

⁷³ KIRZIOĞLU, I., 1991, *Gümüşhane Kentinin İmâr Plânı Çalışmaları*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 48.

Canca sönükleşmeye, yeni kurulan ve muhtemelen bu dönemde *Gümüşhane* adı verilen şehir gelişmeye başlamıştır. Burada elde gümüş ülkenin başka darphânelerine gönderildiği gibi Gümüşhane’de de sikke kesilmekteydi⁷⁴. IV. Murat devrinde (1623-1640) gümüş üretimi en yüksek seviyesine ulaştığından, şehrin nüfusunun da 60000 kişiye çıktığı tahmin edilmektedir⁷⁵.

XVIII. yüzyılda maden çıkarılması ve aynı yüzyılın ilk yarısında gümüş sikke üretimine devam edilmiştir. Ancak XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde maden yatakları giderek tükenmeye yüz tutmuştur. Ayrıca 1829 yılındaki Osmanlı-Rus savaşından etkilenen Gümüşhane’de özellikle madencilikle uğraşan gayri müslim nüfusun büyük bir kısmının başka yerlere göç etmesine bağlı olarak şehrin eski önemi azalmaya başlamıştır. Yine aynı yüzyılın ortalarında yöre ormanlarının tükenmesi sonucu yakıt sıkıntısı da buna eklenince maden işletmesi durduruldu⁷⁶.

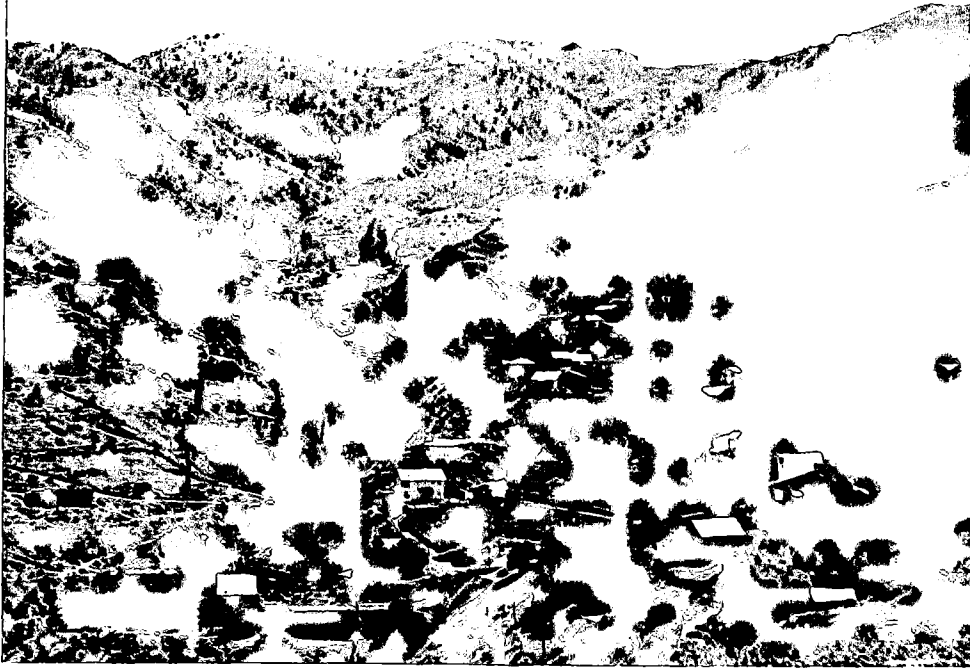

Fotoğraf 1.4. Gümüşhane’nin ikinci kez kurulduğu Süleymaniye mahallesinin (Eski Gümüşhane) bugünkü görünümü.

⁷⁴ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 274.

⁷⁵ KIRZIOĞLU, I., 1991, a.g.e., s. 48.

⁷⁶ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 274.

Fotoğraf 1.5. Süleymaniye mahallesinin (Eski Gümüşhane) yakın plân görünümü.

XIX. yüzyılın ilk yarısında kapatılan gümüş madeni ocakları için 1883'te son bir denemeye girişildi ve maden işletmesi yabancı bir şirkete verildi. Fakat bu girişim de başarılı olmayınca, madencilik faaliyeti 1888 yılında tamamen durduruldu. Bunun üzerine kurulup ve gelişmesi çevresindeki gümüş madenlerinin varlığına dayanan yerleşmenin merkezi yavaş yavaş 4 km uzaklıktaki Harşit vadisine kaymıştır. Bu yönüyle paradoks⁷⁷ bir şehir (kurulup gelişmesi çevresindeki tarım alanlarına dayanmayan şehir) özelliği gösteren Gümüşhane, ikinci kez yer değiştirmiş oldu. Zamanla bu kesimde Trabzon'u Erzurum'a bağlayan işlek yolun kenarında önce ticaret sonra da bir yönetim merkezi doğdu. Bu gelişmelere paralel olarak Eski Gümüşhane'nin gerilemesi hızlanmıştır⁷⁸. Şüphesiz bu çöküşte Rus istilâsı, nüfusun göçü, madenlerin kapanması ve ekonomik hayatın sekteye uğraması gibi faktörler etkili olmuştur. Harşit vadisine taşınan şehirde ilk zamanlar resmî binalar inşa edilmediğinden, idarî bina olarak yazlık konaklardan faydalanılırdı. Hükümet Konağı'nın 1922 yılında yapılmasıyla idarî hizmetler burada yürütölmeye başlamıştır. Daha sonraki yıllarda halkevi, okul, hastane ve otel gibi binaların inşa edilmesiyle Hasanbey ve Özcan mahalleleri oluşmaya başlamıştır. Ana caddeler kenarında sıralanan ticarethaneleri diğer fonksiyonların gelişmesi izlemiştir. Böylece yönetim ve ticaret etkinliği Harşit

⁷⁷ DOĞANAY, H., 1999, Coğrafya'ya Giriş. Çizgi Kitabevi Yay. (Beşinci Basım), Konya, s. 88.

vadisindeki yeni Gümüşhane'de toplanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun sonlarına doğru Trabzon vilâyetinden ayrılarak müstakil bir sancağın merkezi olan Gümüşhane şehri Cumhuriyetin ilk yıllarında (1924) il merkezi durumuna getirilmiştir⁷⁹. İl yönetim merkezi olmasıyla birlikte Gümüşhane şehri hızlı bir gelişim sürecine girmiştir.

Bugünkü Gümüşhane şehrinin yerleşme çekirdeğini Hükümet Konağı'nın merkez durumda olduğu, Karaer mahallesi ile Hasanbey mahallesi oluşturmaktadır. Gümüşhane'de şehir imar plânlaması çalışmaları Cumhuriyet döneminde başlamıştır. Ancak imar plânları ile ilgili yeterince bilgi yoktur. Bununla birlikte 1964 yılında başlayan çalışmalar neticesinde 1967 yılında şehrin ikinci imar plânı hazırlanmıştır. Bu plânda şehir gelişim alanı 109 ha. olarak öngörülmüştür. Zaten bu yıllarda Gümüşhane şehrinde gevşek dokulu bir yerleşme hâkim durumdaydı (Fotoğraf 1.6). Harşit çayı vadisinin genişlediği Hasanbey ve Karaer mahallelerinde bir toplanma eğilimi görülürken, diğer kesimler hemen hemen boştu.

1970 yılına kadarki dönemde yerleşim alanı, çekirdek bölümünün çevresine doğru zayıf bir genişleme gösterirken bu dönemden sonra Gümüşhane, hızlı bir şehirleşme sürecine girmiştir (Harita 1.6). Nitekim şehirdeki yeni yapılaşma ve gelişmelere paralel olarak 1981 yılında başlanan çalışmalar 1985'te ilave ve revizyon imar plânları ile sonuçlandırılmıştır. Şehrin bundan sonraki yeni ilave imar plânı ise 1988 yılında hazırlanmış ve böylece şehrin gelişim alanının 150 ha. olması öngörülmüştür⁸⁰.

⁷⁸ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 274.

⁷⁹ TUNCEL, M., 1996, a.g.e., s. 275.

⁸⁰ Gümüşhane İli Çevre Durum Raporu, 1999, Gümüşhane Valiliği Çevre Koruma Vakfı Müdürlüğü Yay., Trabzon, s. 25.

Fotoğraf 1.6. Gümüşhane şehrinin 1962 yılındaki görünümü.

uzanıŖa sahip olan Ŗehir Hacıemin, Canca, Süleymaniye (Eski Gümüşhane), Özcan, Hasanbey, Karaer, Karşıyaka, İnönü, Çamlıca, Yenimahalle, Eskibağlar ve Bağlarbaşı olmak üzere 12 mahalleden oluşmaktadır. Bunlardan Hasanbey, Karaer, Özcan, İnönü ve Karşıyaka mahalleleri toplu yerleşme özelliğı gösteren Ŗehrin merkezî mahalleleridir.

1.2.2.3. Yerleşmenin Dikey Gelişimi

Gümüşhane Ŗehri bir yandan yatay yönde gelişirken, diğeryandan dikey yönde gelişerek yükseklik kazanmıştır. Özellikle 1980'li yıllara kadar olan dönemde konutlar, yakın çevreden temin edilen inŖaat malzemeleri ile basit bir şekilde yapıldığı için teknik olarak dikey yönde gelişmemişler; sosyal, ekonomik ve kültürel yapının da etkisiyle yerleşim alanı yatay yönde yayılmak zorunda kalmıştır. Bu döneme kadar yapılan konutlar daha çok konak tipi evler oldukları için genelde 2-3 katlı olarak inŖa edilmişlerdir. 1980'den sonra ise, nüfusun artması yanında yerleşim alanının kısıtlı olması ve nüfusun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısındaki gelişmelere bağılı olarak konut inŖasında modern yapı malzemelerinin kullanılmasıyla çok katlı konut sayısı hızla artmaya başlamıştır (Fotoğraf 1.6).

Bilindiğı üzere Gümüşhane, Ŗehirsel gelişim bakımından elverişli Ŗartlara sahip değildir. Dar ve derin bir vadide bulunan Ŗehrin zemininin kayalık olması yanısıra eğim değerlerinin de yüksek olması bu olumsuzlukların başında gelmektedir. Bu nedenle Ŗehrin yatay yönden ziyade dikey yönde geliştirilmesi zorunluluğı ortaya çıkmaktadır. Yıkıcı deprem olaylarının yaşanmadığı Gümüşhane Ŗehrinde (zaten Ŗehir 3. derece deprem bölgesi içerisinde bulunmaktadır), inŖaat esaslarına uyulmak kaydıyla çok katlı binalar yapılabilir.

Ŗehrin dikey yöndeki gelişimi incelendiğinde, merkezî mahalleleri oluşturan Karaer, Hasanbey, İnönü ve Karşıyaka'da çok katlı konutlara sıkça rastlanmaktadır. Ortalama 4-5 kat yüksekliğine sahip olan bu mahallelerde 9-10 katlı kooperatif evleri de bulunmaktadır. Süleymaniye, Canca, Bağlarbaşı, Eskibağlar, Çamlıca ve Hacıemin gibi mahallelerde ise 1-3 katlı konutlar yaygındır. Gecekondu tipindeki tek katlı konutlar daha çok Karaer ve Hasanbey mahalleleri ile Yenimahalle'nin üst kesimlerinde bulunmaktadır.

Fotoğraf 1.7. Gümüşhane’de özellikle 1980’li yıllardan sonra çok katlı modern konutlar inşa edilmektedir.

Gümüşhane şehrinin dikey gelişimi ile ilgili kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse; yerleşim alanının merkezinden kenar kesimlerine doğru konutların kat sayısı azalmakta, tek katlı ve bahçeli konutlar (Süleymaniye, Hacıemin, Canca, Bağlarbaşı, Eskibağlar mahallelerinde olduğu gibi) hâkim duruma geçmektedir. Ancak bu kademelenme merkezden çevreye doğru düzenli bir geçiş özelliği göstermez. Nitekim şehrin merkezinde yer alan Karşıyaka mahallesinde 9-10 katlı modern konutlar yanında tek katlı ve bahçeli konutlara da rastlamak mümkündür.

II. BÖLÜM

ŞEHİRSEL FONKSİYONLAR VE FONKSİYON ALANLARI

2.1. Gümüşhane'nin Başlıca Şehirsel Fonksiyonları

Kelime karşılığı olarak iş, görev, hizmet gibi anlamlara gelen *fonksiyon* kavramı şehir coğrafyasında *bir yerleşmenin ortaya çıkışını, gelişmesini ve büyümesini sağlayan faaliyetler*⁸² şeklinde tanımlanır. Şehir fonksiyonunu Tümertekin, *şehrin varlığını ve gelişmesini mümkün kılan, hayatıyeti için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler*⁸³ olarak değerlendirmektedir.

Şehir yerleşmeleri sahip oldukları fonksiyonlar ölçüsünde etki alanı içerisindeki diğer küçük yerleşmelerin mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılama görevini üstlenmiş merkezî bir yer olarak önem taşır⁸⁴. Ancak, şehir ile etki bölgesi arasındaki ilişkiler karşılıklıdır⁸⁵. Bunlardan birincisi şehirlerde üretilen mal ve hizmetlerin çevreye dağıtılması, ikincisi ise şehirli nüfusun ihtiyacı olan gıda maddeleri ile sanayi tesisleri için gerekli olan hammaddelerin çevreden temini şeklindedir.

Yerleşmelerin kır ve şehir olarak ikiye ayrılmasında; *yerel yönetim, plânlama, nüfus ve ekonomik fonksiyonlar* gibi kriterler kullanılmaktadır. Bunlardan yerel yönetim kriteri, genel olarak köy, kasaba ve şehir ayırımı yapılmaksızın, belediye yönetim organizasyonuna sahip yerleşmelerin şehir kabul edilmesi gerektiğini kabul eder. Şehirlerdeki yatay ve dikey gelişmelerin belirli bir plân dahilinde olması şehirleri kırlardan ayıran plânlama kriterini oluşturmaktadır⁸⁶.

Şehir ve kır yerleşmelerinin ayırımında en fazla kullanılan nüfus kriteri, ülkeler bazında olduğu kadar, resmî kurumlar ve coğrafyacılarda da önemli farklılıklar göstermektedir. Nitekim 442 sayılı Köy Kanunu'nda nüfusu 2000'den az olan yerleşmeler köy, nüfusu 2000-20000 arasında olan yerleşmeler kasaba, nüfusu 20000'den fazla olan yerleşmeler şehir olarak tanımlanırken; DARKOT 3000'den az nüfuslu yerleşmelerin köy, 3000-10000 arasında nüfusu olanların kasaba ve 10000'den fazla nüfuslu yerleşmelerin ise şehir olarak kabul edilmesinin uygun olacağını ileri sürmüştür⁸⁷. Ancak bu konuda çoğu araştırmacı (TÜMERTEKİN⁸⁸, DOĞANAY⁸⁹,

⁸² DOĞANAY, H., 1983, a.g.e., s. 38.

⁸³ TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul, s. 41.

⁸⁴ KARABORAN, H., 1989, Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar. Fırat Üniv. Dergisi, Sosyal Bilimler, Cilt: 3, Sayı: 1, Elazığ, s. 82.

⁸⁵ GÖNEY, S., 1977, Şehir Coğrafyası-I. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2274, Coğrafya Enst. Yay. No: 91, Cilt: 1, İstanbul, s. 75-76.

⁸⁶ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 417-424.

⁸⁷ DARKOT, B., 1967, Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 17, İstanbul, s. 3-8.

EMİROĞLU⁹⁰), ülke gerçeklerine daha uygun olması görüşünden hareketle 10000 nüfus kriterini esas almıştır.

Yukarıda belirtilen farklı değerlerden de anlaşılacağı üzere kır ve şehir yerleşmelerinin ayırımında nüfus miktarı, tek başına güvenilir ve yeterli bir kriter değildir. Nitekim YÜCEL, salt nüfus miktarının isabetli sonuçlar ortaya koymayacağını belirtmektedir⁹¹. Yine aynı araştırmacıya göre şehri köyden ayıran en önemli kriter, yerleşmelerin sahip olduğu ekonomik fonksiyonlardır⁹².

Fonksiyonlar, şehir-kır yerleşmelerinin ayırımında kullanılan en önemli kriterlerden biridir. Şehirler, tek ve hâkim fonksiyonu tarım olan kır yerleşmelerinin aksine, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin toplandığı yerleşmelerdir. Başka bir ifade ile şehir nüfusu, geniş ölçüde topraktan kopmuş olmalı, faal nüfusun % 50'den fazlası tarım dışı faaliyetlerde (hizmetler ve sanayi fonksiyonu) çalışmalıdır⁹³.

Şehirlerin ortaya çıkışını ve gelişmesini sağlayan pek çok fonksiyon bulunmaktadır. Bu fonksiyonlara göre şehirleri sınıflandırırken *faal nüfusun fonksiyonlara göre dağılımı* başvuru en önemli kriterdir. Bu dağılıma göre *hâkim fonksiyon* belirlenerek şehrin fonksiyonel sınıflandırmadaki yeri tespit edilir. Asker şehri, turizm şehri, ticaret şehri, eğitim şehri gibi⁹⁴.

Bir şehir yerleşmesinin dikkati çeken bir diğer özelliği, fonksiyon sahalarının birbirinden ayrılabilmesidir. Ancak bu, şehrin nüfus büyüklüğü ve merkeziyet gücüne bağlı olarak değişmektedir. Küçük şehirlerde hemen bütün fonksiyonlar, iş ve ticaret merkezi olan bir ana cadde üzerinde toplanma eğilimi göstermektedir. Bir başka deyişle bu yerleşmelerde iş ve ticaret merkezi ile ikâmetgâh sahası iki ayrı arazi kullanılışını oluşturur. Büyük şehirlerde ise iş ve ticaret sahası, yönetim, sanayi, ticaret, ulaşım gibi farklı fonksiyon sahaları büyük oranda birbirinden ayrılmıştır. Bütün bu değerlendirmelere karşın şehir içi fonksiyonel arazi kullanılışları şehrin hâkim fonksiyonuna göre değişiklik göstermektedir.

⁸⁸ TUMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., s. 1.

⁸⁹ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 421.

⁹⁰ EMİROĞLU, M., 1975, a.g.e., s. 127-128.

⁹¹ YÜCEL, T., 1961, *Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri*. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: XVII, Sayı: 21, Ankara, s. 38-39.

⁹² YÜCEL, T., 1960, *Türkiye'de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler*. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: XVI, Sayı: 20, Ankara, s. 31.

⁹³ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 424.

⁹⁴ BULUT, İ., 1998 *Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun*. Atatürk Üniv. Yay. No: 877, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 96, Araştırma Serisi No: 36, Erzurum, s. 39.

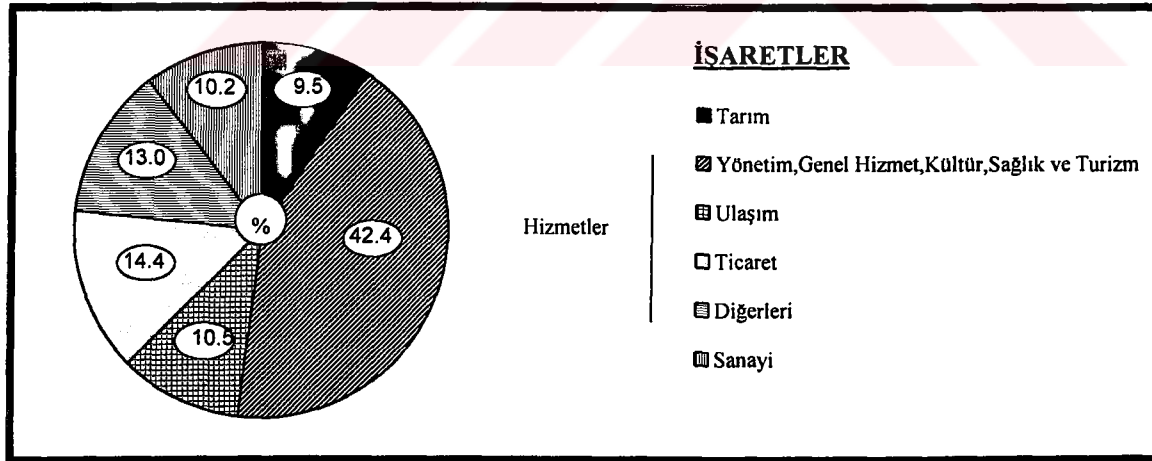
1999 yılı itibariyle Gümüşhane'nin çalışma çağı nüfusu (15-64 yaş dilimi) 13775 kişi kadardı⁹⁵. Aynı yıl 8060 kadar faal nüfus bulunduğuna göre, çalışma çağındaki nüfusun ancak % 58.5'i iktisaden faal demektir. Bu durum Gümüşhane şehrindeki faal nüfus oranının nispeten düşük olduğunu göstermektedir. Hiç şüphesiz bu durum, istihdam imkânlarının kısıtlı olması nedeniyle çalışma çağındaki nüfusun önemli bir kısmının işsiz olması ve öğrenim nedeniyle iş bulamama gibi faktörlerle ilgilidir.

Gümüşhane şehrinde faal nüfusun çalıştığı faaliyet alanlarına göre bir gruplandırma yapıldığında, hizmetler fonksiyonunun % 80.3 gibi yüksek bir oranla ilk sırayı aldığı, bunu % 10.2 ile sanayi ve % 9.5 ile tarım fonksiyonunun izlediği görülür (Tablo 2.1, Şekil 2.1).

Tablo 2.1. Gümüşhane Şehrinde Faal Nüfusun Çalıştığı Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).

Fonksiyon	Tarım	Hizmetler				Sanayi	Toplam
		Yönetim, Genel Hizmet, Kültür Sağlık ve Turizm	Ulaşım	Ticaret	Diğerleri		
Çalışan Nüfus	768	3420	845	1162	1044	821	8060
%'si	9.5	42.4	10.5	14.4	13.0	10.2	
Toplam	768	6471				821	
%'si	9.5	80.3				10.2	100.0

Kaynak: Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası ile diğer kuruluşların verilerinden.

Şekil 2.1. Gümüşhane Şehrinde Çalışan Nüfusun Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).

2.1.1. Tarım Fonksiyonu

Gümüşhane şehrinde faal nüfusun % 9.5 (768 kişi) kadarı tarım fonksiyonunda

⁹⁵ İl Sağlık Müdürlüğü Verilerinden.

çalışmaktadır. Tarım dışı faaliyetlerde çalışan nüfusun % 90'ın üzerinde olması nedeniyle Gümüşhane, tarımsal faaliyetlerin ortaya çıkardığı bir yerleşme özelliğinde değildir. Zaten daha önce de belirtildiği gibi Eski Gümüşhane'nin kuruluş ve gelişmesi tamamen çevresindeki gümüş madenlerinin işletilmesine bağlı olmuştur. Tarihî gelişim içerisinde değerlendirildiğinde Eski Gümüşhane'de madencilik temel ekonomik faaliyet durumundayken, ulaşım güzergâhları bakımından elverişli bir konumda bulunan bugünkü Gümüşhane'nin kuruluş ve gelişmesi ulaşım fonksiyonuna bağlı olmuştur. Bundan da anlaşılabileceği gibi tarım fonksiyonu, Gümüşhane'de hemen hiçbir dönem hâkim fonksiyon olmamıştır.

Gümüşhane şehrini güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda ikiye bölen Harşit çayının dar vadisi, 1. sınıf tarım arazisi durumundadır. Alüvyon dolgu malzemesinden meydana gelen bu arazi, toprağın fiziksel ve kimyasal özellikleri yanında, sulama imkânına sahip olması nedeniyle şehrin en verimli tarım alanı durumundadır. Ancak verim değeri oldukça yüksek olan bu arazilerin son yıllarda yapı kooperatiflerine tahsis edilmesi, güncelliğini koruyan sorunların başında gelmektedir.

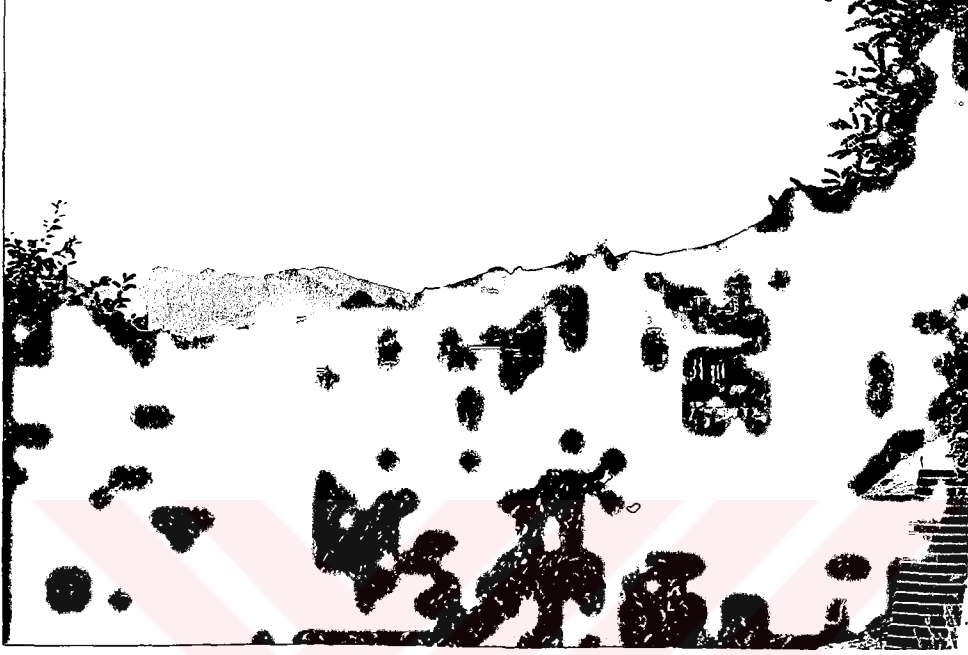
Şehrin tarımsal gıda ihtiyacının bir bölümünün karşılandığı merkez ilçe sınırları içerisinde ise 2254 hektarı sulanabilen, 9503 hektarı ise kuru tarım arazilerinden oluşan toplam 11757 hektar tarım arazisi bulunmaktadır⁹⁶.

Gümüşhane şehrinde az miktardaki tarım arazileri genellikle küçük parsellerden meydana gelir. Nitekim, tarım alanları çoğunlukla 1-2 dönüm arasında genişliğe sahip tarlalardan oluşur. Şehirde küçük parsellerin hâkim oluşunda en önemli etken, arazilerin miras yoluyla parçalanmasıdır.

Belediye sınırları içerisinde 128 olan çiftçi aile sayısı en fazla Bağlarbaşı, Eskibağlar, Hacıemin, Çamlıca, Özcan ve Canca gibi mahallelerde bulunmaktadır. Daha çok meyve üretimiyle uğraşan aileler az da olsa çeşitli sebzeler de yetiştirmektedir. Elma, armut, kayısı, vişne, kiraz, dut, erik, çilek ve ceviz yetiştirilen meyveleri oluştururken (Fotoğraf 2.1); salatalık, domates, fasulye, patates, kabak, ıspanak, lâhana, marul ve maydanoz yetiştirilen başlıca sebzelerdir. Gümüşhane denildiğinde, kaliteli dut ve cevizden yapılan, pestil-köme üretimi akla gelir. Aynı şekilde ülkemizin birçok meyve suyu fabrikası özellikle vişne alımları için Gümüşhane'yi tercih etmektedir. Bunun temel sebebi yetiştirilen meyvelerin kalitelerinin çok yüksek olmasıdır.

⁹⁶ Tarım İl Müdürlüğü verilerinden.

Gümüşhane şehri ve merkez ilçede özellikle son yıllarda seracılık gelişmeye başlamıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ile Özel İdare'nin teşvik ve yardımları ile yapılan seralarda kışın yaprağı yenen sebzeler (ıspanak, marul), ilkbahar başlarında ise salatalık ve domates yetiştirilmektedir.

Fotoğraf 2.1. Harşit Çayı vadisindeki meyve bahçelerinden bir görünüm.

Gümüşhane şehrinde tarla tarımı ile uğraşan ailelerin bir kısmı aynı zamanda büyükbaş ve kümes hayvanı da beslemektedir. Ayrıca şehirde oturan ailelerin çoğunluğu köylerde arazi sahibidirler. Özellikle yaz aylarında köylerine giderek buralarda tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Yapılan bu açıklamalar, Gümüşhane'nin şehirselleşme fonksiyonları içerisinde, tarım fonksiyonunun çok belirgin bir etkinliği olmadığını göstermektedir.

2.1.2. Hizmetler Fonksiyonu

Gümüşhane şehrinde, 2000 yılı itibarıyla faal nüfusun % 80.3 (6471 kişi) kadarı hizmet fonksiyonunda çalışmaktadır. Bu değerlere göre şehrin hâkim fonksiyonu, hizmet sektörüdür (Tablo 2.1, Şekil 2.1).

XIX. yüzyılın başlarına kadar önemli bir madencilik şehri olan Gümüşhane, birçok yerleşmeyi etkisi altında bulundurmaktaydı. Aynı zamanda ticaret faaliyetlerinin de geliştiği şehir, yaklaşık 60000 kişinin yaşadığı bir yerleşme merkezi durumundaydı. Ancak özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gümüş madenlerinin tükenmeye yüz tutması, şehrin kuruluşunu ve gelişmesini sağlayan fonksiyonun büyük

ölçüde önemini yitirmesine neden olmuştur. Bu durum şehrin etki sahasının önemli oranda daralmasına yol açmıştır. Söz konusu gelişmeler Gümüşhane şehrinin ikinci kez yer değiştirerek, ulaşım bakımından elverişli bir konumu olan, bugünkü yerine taşınmasına zemin hazırlamıştır.

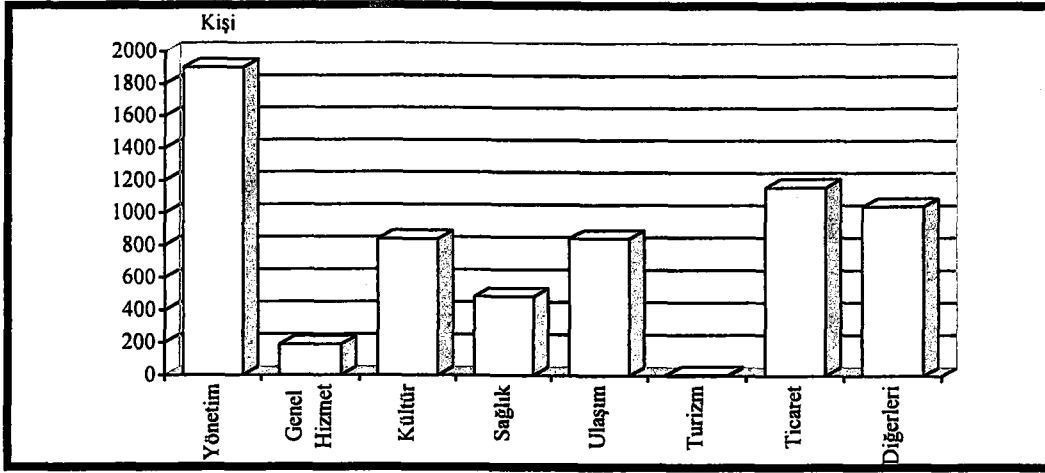
Gümüşhane’de şehrsel fonksiyonların gelişmesini ve hizmetlerin en önemli fonksiyon olmasını sağlayan etken, yerleşmenin 1924 yılında il yönetim merkezi olması nedeniyle kazandığı *yönetim fonksiyonudur*. İl yönetim merkezi olmasıyla Gümüşhane’de oluşturulan kamu hizmetleri, yeni istihdam olanakları sağlayarak nüfus artışı için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Tüm bu gelişmelere rağmen Gümüşhane, hiçbir zaman eski önemini kazanamamıştır. Nüfus miktarının az olması yanısıra birçok fonksiyonun etki sahasının genellikle il yönetim bölgesi sınırlarını aşmaması, Gümüşhane şehrinde yakın bir gelecekte de önemli gelişmelerin olması ihtimalini azaltmaktadır.

Gümüşhane şehrinde hizmetler fonksiyonunda çalışan yaklaşık 6471 kişinin % 29.4 (1901 kişi)’ü yönetim, % 2.9 (188 kişi)’u genel hizmet, % 13.0 (840 kişi)’ı kültür, % 7.5 (485 kişi)’i sağlık, % 13.0 (845 kişi)’ı ulaşım, % 0.1 (6 kişi)’i turizm, % 18.0 (1162 kişi)’ı ticaret ve % 16.1 (1044 kişi)’i diğer hizmet alanlarında çalışmaktaydı (Tablo 2.2, Şekil 2.2).

Tablo 2.2. Gümüşhane Şehrinde Hizmetler Fonksiyonunda Çalışan Nüfusun Dağılımı (2000).

Hizmetler Fonksiyonu	Çalışan Sayısı	%’si
Yönetim	1901	29.4
Genel Hizmet	188	2.9
Kültür	840	13.0
Sağlık	485	7.5
Ulaşım	845	13.0
Turizm	6	0.1
Ticaret	1162	18.0
Diğerleri	1044	16.1
Toplam	6471	100.0

Kaynak: Tablo 2.1’den yararlanılmıştır.

Şekil 2.2. Gümüşhane Şehrinde Hizmetler Fonksiyonunda Çalışanların Dağılımı (2000).

2.1.2.1. Yönetim Fonksiyonu

Bilindiği üzere *yönetim fonksiyonu*, kır ve şehir ilişkilerini geliştiren, şehre merkeziyet gücü kazandıran bir özelliğe sahiptir⁹⁷. Zira bu fonksiyonun uygulayıcısı durumundaki çeşitli kuruluşlar ve devlet daireleri, genellikle şehirlerde toplanmışlardır (Tablo 2.3)⁹⁸.

Tablo 2.3. Gümüşhane Şehrinde Yönetim Fonksiyonu ile İlgili Kurumlar ve Çalışan Sayıları (2000).

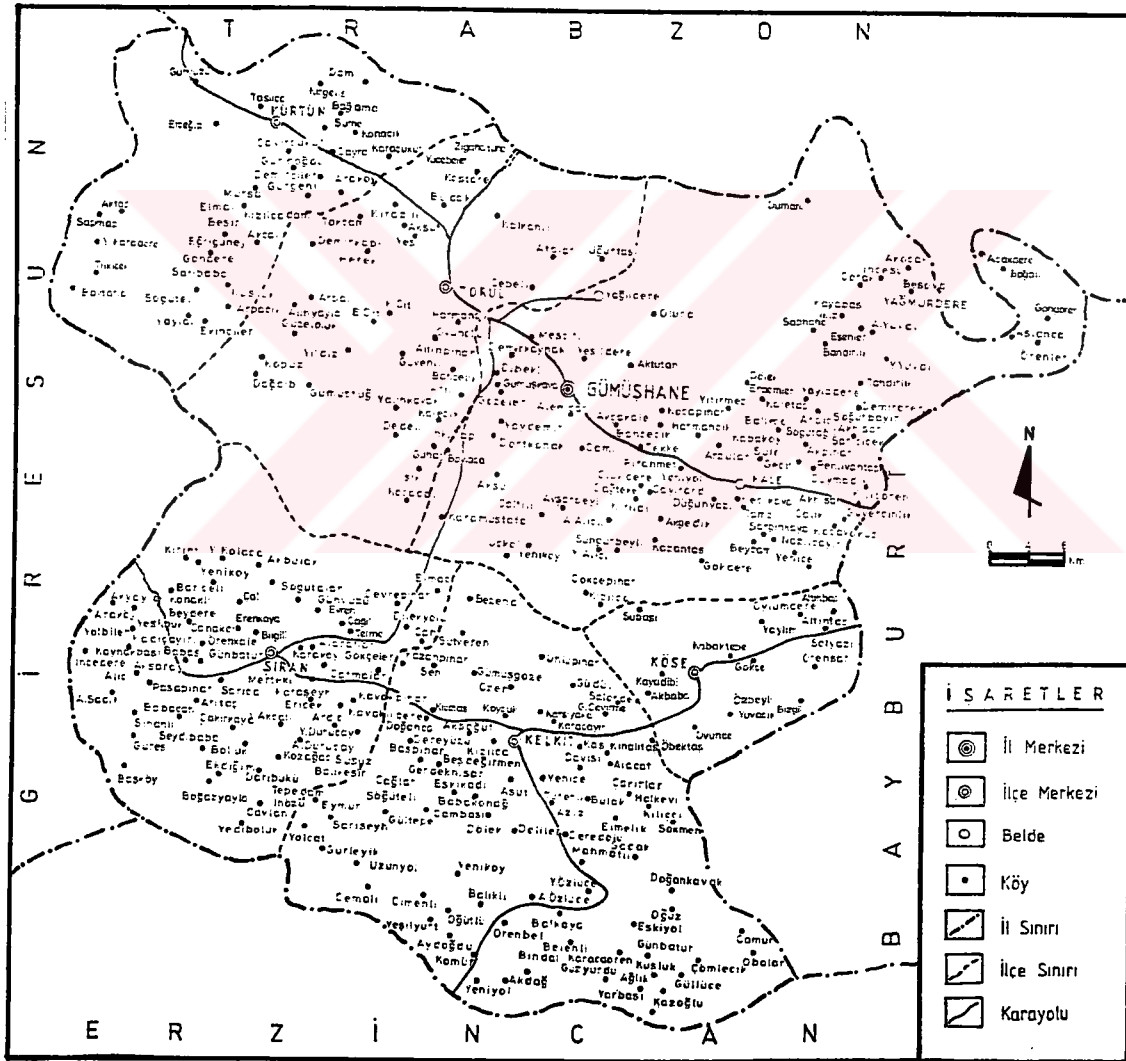
Kurum Adı	Çalışan Sayısı (Kişi)	Kurum Adı	Çalışan Sayısı (Kişi)
Belediye	215	Bayındırlık ve İskân Müd.	61
S.S.K. Sigorta Müdürlüğü	63	İl Sosyal Hizmetler Müd.	5
Tarım İl Müd.	87	Meteoroloji İstasyon Müd.	8
Adliye	229	Gençlik ve Spor İl Müd.	26
İl Özel İdare Müd.	41	Askerlik Şubesi Başkanlığı	6
İl Nüfus ve Vatandaşlık Müd.	12	İl Hukuk İşleri Müd.	2
Tapu Sicil Müd.	5	İl Sivil Savunma Müd.	4
İş ve İşçi Bulma Kurumu	9	İl Plânlama ve Koordinasyon Müd.	2
İl Müftülüğü	44	İl Yazı İşleri Müd.	25
Esnaf ve Sanatkarlar Odası	7	Özel Kalem Müd.	3
Ticaret ve Sanayi Odası	3	İl Mahalli İdare Müd.	5
Otel ve Kahveciler Odası	3	Basın ve Halkla İlişkiler Müd.	2
Bakkallar Odası	1	İl İdare Kurulu Müd.	3
Tekel Müd.	29	İl Defterdarlığı	81
Çevre Koruma Vakfı Müd.	2	Bağ-Kur İl Müd.	16
AGM Mühendisliği	4	Sanayi ve Ticaret İl Müd.	11
ORKÖY Mühendisliği	7	Toprak Mahsulleri Ofisi Müd.	2
DSİ 223. Şube Müd.	85	Sosyal Hiz. ve Çocuk Esirg. Müd.	36
İl Kültür Müd.	8	Tapu Kadastro Müd.	34
TEDAŞ	91	Polisevi	8
Orman İşletme Müd.	74	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı	1
Köy Hizmetleri XI. Bölge Müd.	540	Toplam	1901

Kaynak: İl Plânlama ve Koordinasyon Müdürlüğü verilerinden.

⁹⁷ GÜNER, İ., 1997, *İğdir'in Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 32, İstanbul, s. 86-87.

⁹⁸ YAZICI, H., 1995, *Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, İstanbul, s. 201.

Gümüşhane gerek Osmanlılar, gerekse de Cumhuriyet döneminde hemen daima bir yönetim merkezi olmuştur. Nitekim şehir, Osmanlı döneminde bir süre Erzurum vilâyetine, bir süre de Trabzon vilâyetine bağlı bir kaza merkezi durumundaydı. Tanzimat döneminde ise Trabzon vilâyetine bağlı bir sancak merkezi iken 1870 yılında bağımsız mutasarrıflık olmuştur⁹⁹. Cumhuriyet döneminde ise 1924 yılında Gümüşhane il yönetim merkezi durumuna getirilmiştir. Günümüzde (2000) Gümüşhane şehri, 6575 km²'lik yönetim sınırları içerisinde yer alan 6 ilçe (birisi merkez ilçe), üç bucak (Kale, Yağmurdere, Çayra), 333 köy ve 300'den fazla da geçici (yayla, mezra vb.) yerleşmenin yönetim merkezidir (Harita 2.1). Sözkonusu bu yerleşmelerde, 1997 yılında yapılan nüfus sayımına göre 153990 kişi yaşıyordu (Tablo 2.4, Şekil 2.3).

Harita 2.1. Yönetim Bölgesi Haritası.

Gümüşhane il yönetim bölgesi sınırlarında en önemli değişikliklerden birisi

⁹⁹ KURAN, E., 1991, a.g.e., s. 23.

Cumhuriyet döneminde meydana gelmiştir. Nitekim, 1927-1989 yılları arasında Gümüşhane'ye bağlı bir ilçe merkezi olan Bayburt, 15.06.1989 tarihinde kabul edilen 3578 sayılı kanun ile il yönetim merkezi durumuna getirilmiştir¹⁰⁰. Bu dönemde yaklaşık 3578 km² lik bir arazi ile 110000 kişilik bir nüfus Gümüşhane ilinden ayrılmıştır. 1997 yılında ise Bayburt ilinin nüfusu 99638 kişi kadardı. Doğal olarak bu gelişmeler, nüfus birikimini azaltarak Gümüşhane'nin yönetim fonksiyonu bakımından etkinliğinin zayıflamasına neden olmuştur.

Gümüşhane şehri, ulaşım bakımından elverişli bir konumda olması nedeniyle, çevresindeki yerleşmeleri doğal olarak fonksiyonel etki sahası içerisinde bulunduruyordu. Bununla birlikte şehrin il yönetim merkezi olmasıyla, bu fonksiyonların etki gücü daha da artmıştır. Bu şekilde 1924 yılından itibaren şehirdeki kamu kurum ve kuruluşlarının teşkilâtlandırılması, yönetim hizmetlerinde çalışan işgücü sayısının artmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim 2000 yılı itibariyle hizmetler sektöründe çalışan nüfusun (6471 kişi) % 29.4 (1901 kişi) gibi yüksek bir oranını yönetim fonksiyonunda çalışanlar oluşturmaktaydı (Tablo 2.2, Şekil 2.2). Şüphesiz bu gelişmeler, Gümüşhane'de şehirleşme sürecinin başlamasında ve hız kazanmasında yönetim fonksiyonunun etkin bir rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 2.4. Gümüşhane Yönetim Bölgesi Nüfusunun Sayım Yıllarına göre Durumu.

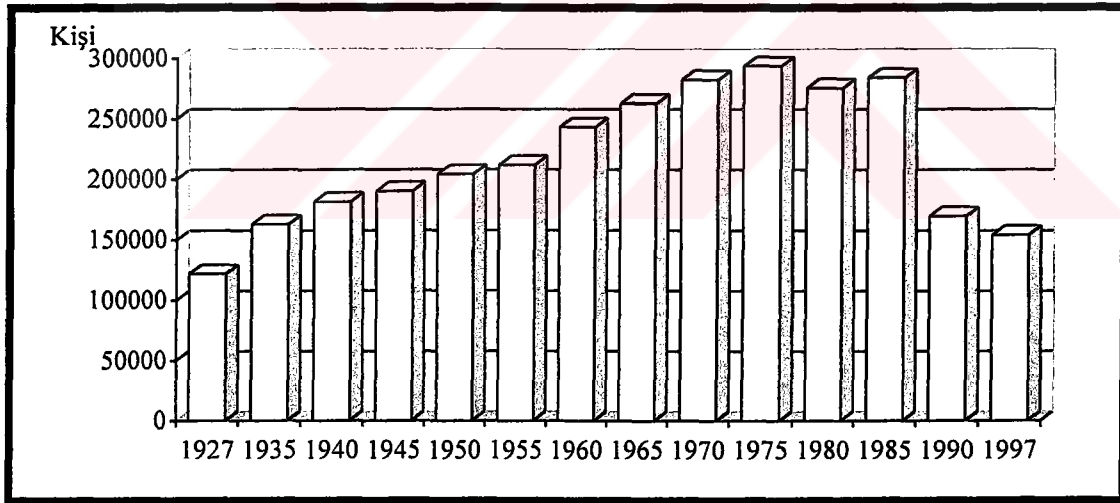
Sayım Yılı	Yönetim Bölgesi Nüfusu	Sayı m Yılı	Yönetim Bölgesi Nüfusu
1927	121797	1965	262731
1935	162667	1970	282238
1940	181290	1975	293673
1945	190130	1980	275191
1950	203994	1985	283753
1955	211563	1990	169375
1960	243115	1997	153990

Kaynak: D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı sonuçlarından.

Yönetim hizmetlerinin önem kazanması ile kırsal yerleşmelerden Gümüşhane şehrine olan göçlerde artış gözlenmiştir. Ancak yönetim fonksiyonunun etki gücünü sadece kamu kurumlarında çalışan işgücü ile değerlendirmek yeterli olmaz. Kuşkusuz bu kurumların işlevlerini de dikkate almak gerekir. Konuya bu açıdan bakıldığında, müdürlük, başmüdürlük veya bölge müdürlüklerinin hemen tamamıyla il merkezlerinde teşkilâtlandıkları görülür. Bu nedenle belirtilen kuruluşların hizmetlerinden ilk önce ve

¹⁰⁰ AVCI, S., 1992, *Bayburt İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 27, İstanbul, s. 159.

en fazla şehirlerde yaşayanlar yararlanma şansına sahiptirler. Nitekim kır yerleşmelerine göre şehirler; ulaşım, haberleşme, güvenlik altyapı, temizlik, sağlık, maliye ve eğitim gibi hizmetlerin en etkin olduğu yerleşmelerdir¹⁰¹. Ancak bu etkinlik merkezden çevreye gidildikçe, uzaklıkla orantılı olarak azalmaktadır. Aynı şekilde yönetim fonksiyonu bakımından da Gümüşhane şehrinin sahip olduğu merkeziyet gücü, yönetim sınırları içinde bulunan tüm yerleşmeler üzerinde aynı derecede etkin değildir. Özellikle şehre yakın olan yerleşmelerde yönetim fonksiyonunun önemi artarken, şehir ile diğer yerleşmeler arasında mesafe arttıkça bu fonksiyonun gücü azalmaktadır. Gümüşhane şehri ile bağlı ilçe merkezleri arasında zaman ve mesafe yönünden erişebilirliğin en güç olduğu yerleşmeler, güneyde bulunan Şiran ve Kelkit ilçeleridir. Nitekim Kelkit ilçe merkezinin şehre olan uzaklığı 71 km kadarken, Şiran ilçe merkezinin şehre olan uzaklığı 101 km'yi bulmaktadır. Bu yüzden Kelkit ilçesi nüfusunun büyük bir kısmı, ulaşımın daha kolay sağlandığı Erzincan'ın şehrsel hizmetlerinden faydalanmaktadır. Erişebilirliğin güçlüğü yanı sıra, nüfusun sosyal ve ekonomik seviyesinin de düşük oluşu, yönetim hizmetlerinden yeterince faydalanmayı sınırlandıran ve dolayısıyla Gümüşhane şehrinin merkeziyet gücünü zayıflatan en önemli faktörlerdir.

Şekil 2.3. Gümüşhane Yönetim Bölgesi Nüfusunun Sayım Yıllarına Göre Gelişimi.

Gümüşhane'de bulunan kamu hizmet kuruluşları içerisinde en fazla işgücü çalıştıranları sırasıyla; Köy Hizmetleri XI. Bölge Müdürlüğü (540 kişi), Adliye (229 kişi), Belediye (215 kişi), TEDAŞ (91 kişi), Tarım İl Müdürlüğü (87 kişi), DSİ 223. Şube Müdürlüğü (85 kişi), İl Defterdarlığı (81 kişi) ve Orman İşletme Müdürlüğü (74 kişi)'dür (Tablo 2.3). Köy Hizmetleri, TEDAŞ, Tarım İl Müdürlüğü, DSİ, İl

¹⁰¹ YAZICI, H., 1995, a.g.e., s. 202.

Defterdarlığı ve Orman İşletme Müdürlüğü gibi kamu kurumlarının personel sayılarının fazla olmasının temel sebebi, hizmet sahalarının oldukça geniş ve iş yoğunluklarının fazla olmasıdır. Adliye’de çalışan 229 kişinin büyük bir kısmını, Gümüşhane E Tipi Kapalı Ceza Evi personeli oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.2).

Yukarıdaki değerlendirmeler, Gümüşhane şehrindeki hizmetler fonksiyonu içerisinde, yönetim fonksiyonunun etkin bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bu da il merkezlerinde bulunması gereken kamu kurumlarında istihdam edilen işgücüne bağlıdır. Zaten Gümüşhane gibi hinterlandları dar olan şehirlerde hizmetler özellikle de yönetim en fazla gelişme gösteren fonksiyondur.

Fotoğraf 2.2. Gümüşhane Adliye Sarayı’ndan bir görünüm.

2.1.2.2. Genel Hizmet Fonksiyonları

Yönetim hizmetleri dışında kalan ve *genel hizmet fonksiyonları* adı altında toplanan faaliyetler içerisinde, şehir ve yönetim bölgesi nüfusuna belirli hizmetlerin sunulduğu muhasebe, noter, bankalar, hamam ve otel gibi iş yerleri girmektedir. Bu faaliyet alanında çalışanların sayısı 188 kişi olup, hizmetler fonksiyonunda çalışanların (6471 kişi) % 2.9’unu oluşturur (Tablo 2.5).

İl yönetim merkezi olmasıyla birlikte 153990 kişiye (1997 yılı itibariyle) hukuk hizmetlerinin verildiği Gümüşhane şehrinde arzuhalci, noter ve avukatlık bürosu gibi adli hizmet iş yerleri ortaya çıkmıştır. Ancak diğer yandan yönetim bölgesi nüfusunun az ve adli dava sayısının düşük olmasına bağlı olarak bu hizmetlerde çalışanlar sayısı 19

kişi ile sınırlı kalmıştır.

Tablo 2.5. Gümüşhane Şehrinde Genel Hizmet Fonksiyonu İle İlgili İş Yerleri ve Çalışanlar Sayısı (2000).

Hizmet Türü	İş Yeri Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Kişi)
Arzuhalci	3	3
Noter	1	4
Avukatlık Bürosu	6	12
Muhasebe Bürosu	10	25
Sigorta Bürosu	3	10
Banka	6	77
Hamam	1	3
Berber-Kuaför	17	30
Otel	4	22
Veteriner	1	2
Toplam	52	188

Kaynak: Anket ve mülakat sonuçlarından.

Gümüşhane şehrinde sözü edilen faaliyetler içerisinde en önemlilerini 10'u muhasebe bürosu ve 6'sı banka olmak üzere toplam 16 adet malî kuruluş oluşturur. Son yıllardaki ekonomik gelişme ve değişmelere bağlı olarak muhasebe büroları kurulmuş olmasına karşın ticaret potansiyelinin sınırlı olması nedeniyle bu hizmet iş yeri ve çalışan sayısı fazla artmamıştır.

Gümüşhane şehrindeki altı bankada toplam 77 kişi çalışmaktadır. En fazla işgücünün çalıştığı Ziraat Bankası (30 kişi), gerek bir kamu kuruluşu olması ve gerekse şehir ile etki bölgesindeki çiftçilere kredi sağlayarak tarımın gelişmesine katkı yapmaktadır. Daha sonraları nüfus artışı ile birlikte nüfusun ekonomik seviyesinin yükselmesi ve ticaret potansiyelinin artışına bağlı olarak banka sayısı altıya yükselmiştir. Ziraat Bankası, Emlâk Bankası, İş Bankası, Halk Bankası, Vakıfbank ve Adabank gibi özellikle bankaların oluşturduğu malî kuruluşlar, Gümüşhane şehrine merkeziyet gücü kazandıran unsurların başında gelmektedir.

2.1.2.3. Kültür Fonksiyonu

Şehirlerin yakın veya uzak çevrelerindeki nüfusa verdikleri hizmetlerden birini de kültür hizmetleri oluşturmaktadır¹⁰². Üniversiteler, yüksek okullar ve çeşitli meslek okulları genellikle şehirlerde bulunmaktadır¹⁰³. Yine tiyatro, opera ve bale gibi sanatsal etkinlikler ile çeşitli sportif müsabakalar büyük ölçüde şehrsel merkezlerde düzenlenmektedir. O halde şehirler özellikle de büyük şehirler, birçok kültürel faaliyetin

¹⁰² DOĞANAY, H., 1983, a.g.e., s. 151.

¹⁰³ GÖNEY, S., 1977, a.g.e., s. 79.

doğması ve gelişmesine zemin hazırlayan yerleşmelerdir.

Gümüşhane şehri, yönetim bölgesindeki eğitim hizmetlerini düzenleyen İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve sahip olduğu orta dereceli eğitim kurumları vasıtasıyla, çevresinde belirli genişlikteki bir sahayı etkisi altında tutmaktadır. Ayrıca şehirde bulunan Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu ve Mühendislik Fakültesi, ülkemizin hemen her ilinden öğrenci almaktadır.

Gümüşhane'de hizmetler fonksiyonunda çalışan nüfusun % 13.0 (840 kişi)'ı kültür hizmetlerinde çalışmaktadır (Tablo 2.6, Tablo 2.7). Bu ifadeler şehirde kültür fonksiyonunun önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 2.6. Gümüşhane Şehrindeki Örgün Eğitim Kurumları ve Çalışan Sayıları (1999-2000).

Eğitim Kurumu	Öğretmen Sayısı	Yardımcı Personel Sayısı	Toplam
Yatılı İlköğretim Bölge Okulu	25	15	40
Yusuf Çiftçioğlu İ.O.	17	3	20
Aysin-Rafet Ataç İ.Ö.	32	5	37
Dumlupınar İ.O.	31	7	38
Fevzipaşa İ.O.	18	2	20
Gazipaşa İ.O.	37	6	43
Atatürk Kız Pansiyonlu İ.O.	36	15	51
İnkılâp İ.O.	5	1	6
Nesrin-Halit Zarbun Ana Okulu	5	2	7
Işıl Sema Doğan İ.O.	25	3	28
Mehmet Akif Ersoy İ.O.	16	2	18
Ali Fuat Kadirbeyoğlu Anadolu Lisesi	21	12	33
Anadolu Ticaret Meslek Lisesi	18	5	23
Gümüşhane Lisesi	22	6	28
İmam Hatip Lisesi	24	14	38
Kız Meslek Lisesi	20	7	27
Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen L.	11	17	28
Teknik Lise ve Endüstri Meslek L.	26	17	43
Adalet Meslek Lisesi	11	25	36
Sağlık Meslek Lisesi	4	13	17
K.T.Ü. Gümüşhane M.Y.O.	19	27	46
K.T.Ü. Gümüşhane Mühendislik Fak.	24	13	37
Toplam	447	217	664

Kaynak: Gümüşhane Millî Eğitim Müdürlüğü ve anket sonuçlarından.

Osmanlı İmparatorluğu devrinde Gümüşhane'de eğitim kurumu olarak medreseler, sübyan sınıfları, kız ve erkek ilk ve ortaokulları vardı. Bu okullarda eğitim-öğretim hizmetleri dinî esaslara ve milliyetlere göre yapılıyordu. I. Dünya Savaşı sırasında Gümüşhane'deki Türk mahallelerin hepsinde mahalle mektepleri vardı. Şehirdeki Rüştîye Okulu, Liva Rüştîyesi'ydi. Öte yandan Eski Gümüşhane'de bir Rum ilkokulu ve Hıdırelles mahallesinde bir Rum koleji ile Rum Kız Sanat Okulu ile Ermeni

kilisesinin bitişinde bir Ermeni ilkokulu bulunmaktaydı¹⁰⁴.

Tablo 2.7. Gümüşhane Şehrindeki Kültür Fonksiyonu İle İlgili Diğer Kurumlar ve Çalışan Sayıları (2000).

Kurum Adı	Çalışan Sayısı (Kişi)
İl Millî Eğitim Müdürlüğü	31
YÖK ve Yurtlar Kurumu Yurt Müd.	47
Halk Eğitim Merkezi	28
İl Halk Kütüphanesi	8
Fem Dershanesi	15
Güven Dershanesi	10
Özel Gümüşhane Fen Motorlu Taşıtlar Sürücü Kursu	13
Gümüşhane Akgün Bilgisayar Kursu	4
Öğretmenevi	10
Demokrat Gümüşhane Gazetesi	4
Kuşakkaya Gazetesi	3
Memleket Gazetesi	3
Toplam	176

Kaynak: Anket ve mülakat sonuçlarından.

Gümüşhane şehrinde modern anlamda eğitim-öğretim faaliyetlerine Cumhuriyet dönemi ile başlanmıştır. 1923 yılında açılan Gazipaşa ilkokulu, 1931 yılında yeni binasında hizmet vermeye başlamıştır. Gümüşhane ortaokulu ise 1928 yılında eğitim-öğretime başlamıştır. Bu okul ilk zamanlarda 5 öğretmen ile 50 öğrenciye hizmet veriyordu¹⁰⁵. Günümüzde (2000) şehirde 1 ana okulu, 10 ilköğretim okulu ile 9 lise ve Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu ile Mühendislik Fakültesi bulunmaktadır. Söz konusu bu okullarda 1999-2000 eğitim-öğretim yılında 9407 kadar öğrenci öğrenim görmekteydi (Tablo 2.8).

Az önce de belirttiğimiz gibi Gümüşhane şehrinde 1 ana okulu ile 10 ilköğretim okulu bulunmaktadır (Fotoğraf 2.3). 1999-2000 eğitim-öğretim yılında bu okullarda toplam 5162 öğrenci öğrenim görmekteydi. Bu öğrencilerin % 47.7 (2548 öğrenci)'sini kız, % 52.3 (2704 öğrenci)'ünü ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. İlköğretim eğitiminin ülkemizde zorunlu olması, şehirde bu kademedeki kız ve erkek öğrenci sayısının hemen hemen birbirine eşit olmasını sağlamıştır. Erkek öğrencilerin yaklaşık 300 kişilik bir fazlalığını, öğrenim görmek amacıyla kırsal yerleşmelerden şehre gelen erkek öğrenciler oluşturur.

¹⁰⁴ SAN, S.Ö., 1991, *Gümüşhane Müstakil Sancağı'ndaki Mahalleler, Aileler ve Efsaneler, Hikâyeler. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu* (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 129.

¹⁰⁵ OKAY, V., 1938, Cumhuriyet'in 15. Yılında Gümüşhane. Atatürk Üniv. Kütüphanesi, Erzurum, s. 53-56.

Tablo 2.8. Gümüşhane Şehrindeki Okullarda Cinsiyetlerine Göre Öğrenci Sayıları (1999-2000).

Eğitim Kurumu	Öğrenci Sayısı					
	Kız	%'si	Erkek	%'si	Toplam	%'si
Yatılı İlköğretim Bölge Okulu	182	3.5	321	6.2	503	9.7
Yusuf Çiftçioglu İ.O.	130	2.5	169	3.3	299	5.8
Aysin-Rafet Ataç İ.O.	365	7.1	371	7.2	736	14.3
Dumlupınar İ.O.	285	5.5	335	6.5	620	12.0
Fevzipaşa İ.O.	72	1.4	87	1.7	159	3.1
Gazipaşa İ.O.	480	9.3	510	9.9	990	19.2
Atatürk Kız Pansiyonlu İ.O.	514	10.0	462	8.9	976	18.9
İnkılâp İ.O.	5	0.1	12	0.2	17	0.3
Nesrin-Halit Zarbun Ana Okulu	30	0.6	19	0.4	49	1.0
Işıl Sema Doğan İ.O.	289	5.6	307	5.9	596	11.5
Mehmet Akif Ersoy İ.O.	106	2.1	111	2.1	217	4.2
Toplam	2458	47.7	2704	52.3	5162	100.0
Ali Fuat Kadirbeyoglu Anadolu Lisesi	83	2.8	227	7.7	310	10.5
Anadolu Ticaret Meslek Lisesi	193	6.5	321	10.8	514	17.3
Gümüşhane Lisesi	208	7.2	474	15.8	682	23.0
İmam Hatip Lisesi	95	3.2	155	5.2	250	8.4
Kız Meslek Lisesi	50	1.7	-	-	50	1.7
Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen L.	114	3.8	293	9.9	407	13.7
Teknik Lise ve Endüstri Meslek L.	15	0.5	291	9.8	306	10.3
Adalet Meslek Lisesi*	90	3.0	105	3.7	195	6.7
Sağlık Meslek Lisesi*	185	6.3	65	2.1	250	8.4
Toplam	1033	35.0	1931	65.0	2964	100.0
K.T.Ü. Gümüşhane M.Y.O.*	420	32.8	610	47.6	1030	80.4
K.T.Ü. Gümüşhane Mühendislik Fakültesi*	51	3.9	200	15.7	251	19.6
Toplam	471	36.7	810	63.3	1281	100.0
Genel Toplam	3962	42.1	5445	57.9	9407	100.0

Kaynak: Gümüşhane Millî Eğitim Müdürlüğü ve anket sonuçlarından.

*Bu okulların öğrenci sayıları, 1998-1999 eğitim-öğretim yılına aittir.

Gümüşhane şehrindeki ilköğretim okullarında en fazla öğrencisi olanlar, şehirdeki en eski okul durumundaki Gazipaşa (990 öğrenci), Atatürk Kız Pansiyonlu İlköğretim Okulu (976 öğrenci), Aysin-Rafet Ataç İlköğretim Okulu (736 öğrenci), Dumlupınar İlköğretim Okulu (620 öğrenci) ve Işıl Sema Doğan İlköğretim Okulu (596 öğrenci)'dur. Bu ilköğretim okullarının mahallelere dağılımı incelendiğinde Hasanbey'de 2, Bağlarbaşı'nda 2, İnönü'de 2, Karaer, Eskibağlar, Çamlıca ve Yenimahalle'de 1'er okul olduğu görülür (Tablo 2.9).

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin niteliklerini ortaya koyabilmek amacıyla, ilköğretim okullarının öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ile ortalama sınıf mevcutlarının da incelenmesi önem taşımaktadır. Bu yönüyle ele alındığında şehirdeki toplam 10 ilköğretim okulunda 5113 öğrenci bulunmaktadır. 242 öğretmenin görev yaptığı ilköğretim okullarının derslik sayısı ise 162 kadardır (Tablo 2.9). Dolayısıyla şehirde ortalama sınıf mevcudu yaklaşık 32 öğrenciyi bulurken, öğretmen başına düşen

öğrenci sayısı da 21 kadardır. Sözü edilen bu değerlerden anlaşılacağı üzere derslik sayısının yetersiz olduğu görülür. Ancak bu sorunu çözümlmek için tüm ilköğretim okullarında ikili öğretim yapılmaktadır.

Fotoğraf 2.3. Yatılı İlköğretim Bölge Okulu'ndan bir görünüm.

İlköğretim okullarının kuruluş alan genişlikleriyle öğrenci sayıları toplamı arasında bir oranlama yapıldığında, donatımın bu yönüyle de ihtiyaçla orantılı olmadığı dikkati çeker (Tablo 2.9).

Batı ülkelerinde benimsenen ve uygulanan normlara göre, 180 öğrencilik bir ilköğretim okulu için gerekli alan 4850 m^2 dir. Yani öğrenci başına düşmesi gereken alan yaklaşık 27 m^2 kadardır. Uygulanmamasına rağmen ülkemizde, bir ilköğretim okulunun kuruluş alanı 5000 m^2 olarak öngörülmüştür¹⁰⁶. Oysa elde ettiğimiz verilere göre Gümüşhane'de sadece üç ilköğretim okulunda kuruluş alanları bu değerlerin üzerindedir (Yatılı İlköğretim Bölge Okulu 12000 m^2 , Dumlupınar İlköğretim Okulu 8680 m^2 ve Atatürk Kız Pansiyonlu İlköğretim Okulu 7500 m^2). Şehirdeki en geniş alanlı ilköğretim okulu 12000 m^2 ile Yatılı İlköğretim Bölge Okulu iken, en dar alanlı olanı 520 m^2 ile İnkılâp İlköğretim Okulu'dur. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Gümüşhane'de eğitim-öğretim gören her ilköğretim öğrencisine yaklaşık olarak 7.5 m^2 lik bir alan düşer. Bu da batı ülkelerindeki 27 öğrenci/m^2 ye göre oldukça düşüktür. Söz konusu okullarda öğrenci başına düşen kullanım alanının az olmasında, artan

öğrenci sayısına karşılık okulların kapalı ve açık alanlarının yetersiz kalması ile bazı okulların plânsız yapılmış olması etkilidir. Ayrıca Gümüşhane’de şehirsiz arazinin az olması, okulların kullanım alanlarının düşük olmasındaki en önemli etkidir.

Tablo 2.9. Gümüşhane Şehrindeki İlk ve Orta Dereceli Okulların Kuruluş Alanı Yüzölçümleri, Bulundukları Mahalleler ve Derslik Sayıları (2000).

Okulun Adı	Mahallesi	Yüzölçümü (m ²)	Derslik Sayısı
Yatılı İlköğretim Bölge Okulu	Bağlarbaşı	12.000	15
Yusuf Çiftçioğlu İ.O.	İnönü	580	9
Aysin-Rafet Ataç İ.O.	Hasanbey	1220	23
Dumlupınar İ.O.	Hasanbey	8680	20
Fevzipaşa İ.O.	Bağlarbaşı	1298	9
Gazipaşa İ.O.	Karaer	1350	29
Atatürk Kız Pansiyonlu İ.O.	İnönü	7500	22
İnkılâp İ.O.	Eskibağlar	520	5
İşıl Sema Doğan İ.O.	Çamlıca	2985	20
Mehmet Akif Ersoy İ.O.	Yenimahalle	1527	10
Toplam	-	37660	162
Ali Fuat Kadirbeyoğlu Anadolu Lisesi	Karaer	4413	20
Anadolu Ticaret Meslek Lisesi	İnönü	5000	16
Gümüşhane Lisesi	İnönü	8319	15
İmam Hatip Lisesi	Çamlıca	5000	20
Kız Meslek Lisesi	Çamlıca	4106	4
Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen L.	İnönü	21500	17
Teknik Lise ve Endüstri Meslek L.	Hasanbey	11050	11
Adalet Meslek Lisesi	Karaer	3476	8
Sağlık Meslek Lisesi	Çamlıca	3200	9
Toplam	-	66064	120
Genel Toplam	-	103724	282

Kaynak: Gümüşhane Millî Eğitim Müdürlüğü verilerinden.

Gümüşhane şehrinin ilköğretim okulları eğitim fonksiyonu etki sahası, hemen hemen belediye yönetim bölgesi ile sınırlıdır. Çünkü merkez ilçenin birçok köyünde ilkokul veya ilköğretim okulu bulunması nedeniyle buralardan şehre gelen öğrenci sayısı oldukça azdır. Ayrıca köylerden göçler sonucunda öğrenci potansiyeli de düşmüştür. Bu nedenle özellikle merkez ilçeye bağlı 55 köy ilkokulu öğrenci yetersizliği nedeniyle kapanmıştır. Yapılan değerlendirmelerden ilköğretim okullarının Gümüşhane şehrine güçlü bir merkezîlik özelliği kazandırmadığını söyleyebiliriz.

Gümüşhane’deki orta öğretim kurumlarını lise ve dengi okullar oluşturur (Fotoğraf 2.4). Şehirde Ali Fuat Kadirbeyoğlu Anadolu Lisesi, Anadolu Ticaret Meslek Lisesi, Gümüşhane Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesi, Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi, Adalet Meslek Lisesi

¹⁰⁶ DOĞANAY, H., 1983, a.g.e., s. 158.

ve Sağlık Meslek Lisesi olmak üzere toplam 9 lise bulunmaktadır (Tablo 2.8). 1999-2000 eğitim-öğretim yılında bu okullarda toplam 2964 öğrenci öğrenim görmekteydi. Adı geçen okullardaki öğrencilerin % 35.0 (1033 öğrenci)'ını kız, % 65.0 (1931 öğrenci)'ını ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Görüldüğü üzere şehirdeki orta dereceli okullarda öğrenim gören öğrencilerin büyük bir kısmını erkek öğrenciler oluşturmaktadır. İlköğretim kademesinde hemen hemen birbirine eşit olan bu oran, orta öğretime geçildiğinde kız öğrenciler aleyhine bozulmaktadır. Mevcut göstergeler ülkemiz genelinde olduğu gibi Gümüşhane'de de özellikle orta öğretim kademesinde kız öğrencilerin okula gönderilmemesi ile ilgilidir.

Fotoğraf 2.4. İmam Hatip Lisesi'nden bir görünüm.

Gümüşhane'deki liselerde en fazla öğrenci, şehrin en eski okullarından biri olan Gümüşhane Lisesi (682 öğrenci)'nde bulunmaktadır. Anadolu Ticaret Meslek Lisesi (514 öğrenci) ve Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesi (407 öğrenci) öğrenci sayılarının fazlalığı bakımından önde gelen diğer okullardır.

Gümüşhane şehrindeki orta öğretim kurumlarında görev yapan öğretmen sayısı 157'dir. Toplam 2964 öğrencinin öğrenim gördüğü bu okullarda, öğretmen başına yaklaşık 19 öğrenci düşmektedir. Belirtilen değerler özellikle lise ve dengi okullarda öğretmen sıkıntısı olmadığını göstermekle birlikte, özellikle yabancı diller ve matematik derslerinde branş öğretmeni sıkıntısı olduğu dikkati çekmektedir. Orta öğretim okullarının kuruluş alan genişlikleriyle öğrenci sayıları toplamaları birbirine

oranlandığında, öğrenci başına düşen alanın yaklaşık 22 m² kadar olduğu görülür. Bu değer de ideal şartlara hemen hemen yakındır.

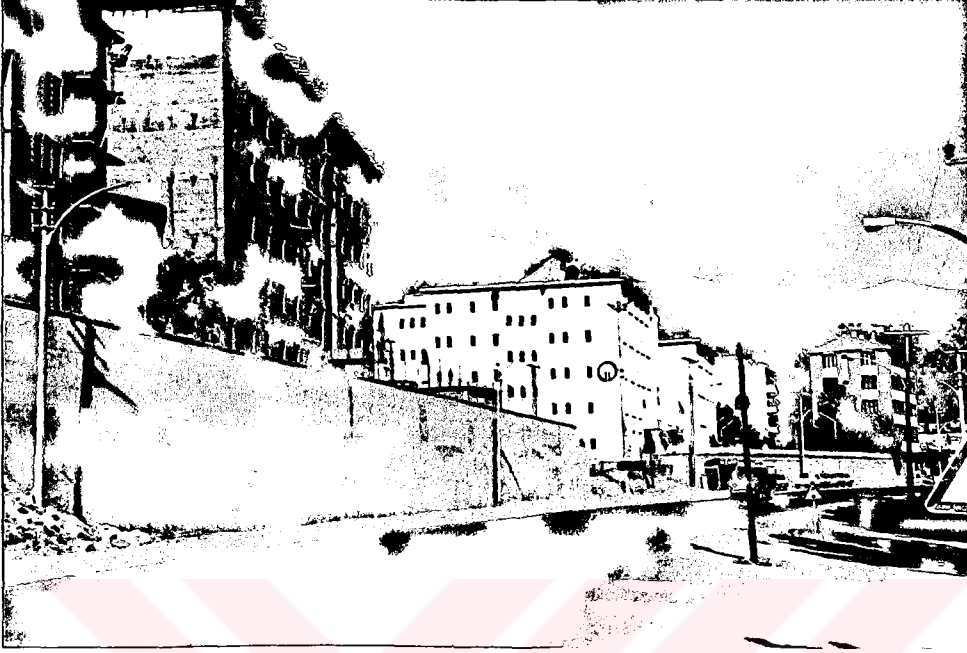
Gümüşhane’de bulunan Anadolu Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, Ticaret Meslek Lisesi ve Adalet Meslek Lisesi gibi okullar seçme sınavı ile öğrenci aldıklarından, ülkemizin çeşitli bölgelerinden özellikle çevre il ve ilçelerden gelen öğrenciler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu okullar şehrin merkeziyet gücünü büyük oranda arttırmaktadır. Ayrıca şehirdeki Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi de özellikle merkez ilçeye bağlı köylerden çok sayıda öğrenci çekmektedir. Bu açıdan Gümüşhane’nin önemli bir sahanın merkezi durumunda olduğu görülür. Nitekim Gümüşhane’nin köylerinde bulunan birçok aile çocuklarını bu okullarda okutabilmek amacıyla eğitim-öğretim devresinde şehre gelirler. Yapılan bu açıklamalar Gümüşhane’nin önemli bir eğitim şehri olduğunu göstermektedir.

Az önce de belirtildiği üzere Gümüşhane’nin merkezîlik özelliğini arttıran okulların başında Adalet Meslek Lisesi ile Sağlık Meslek Lisesi gelmektedir. Seçme sınavlarıyla öğrenci alan bu okullara Türkiye’nin hemen her yerinden öğrenci gelmektedir.

Ülke genelinde üç tane olan ve Adalet Bakanlığı’na bağlı Adalet Meslek Liselerinden biri de 1989 yılında eğitim-öğretime başlayan Gümüşhane Adalet Meslek Lisesi’dir. İlköğretim okullarının 8. sınıflarındaki öğrencilerden, Millî Eğitim Bakanlığı’nın açmış olduğu kurumlar sınavına girerek başarılı olanlar bu okullara alınmaktadır. Adliye ve ceza evlerine ara personelin yetiştirildiği okulun 1997-1998 eğitim-öğretim yılı sonunda yatılı kısmı kapanmıştır. Dolayısıyla ülkemizin dört bir yanından bu okula gelen öğrencilerin en önemli sorunu barınma yerleridir. Bu problemi çözmek için öğrenciler daha çok ev kiralama yoluna gitmektedir. Belirtilen sıkıntıların giderilmesi için okulun yatılı kısmının ivedilikle açılması gerekmektedir. Her yıl 72 öğrencinin alındığı okulda, 1998-1999 eğitim-öğretim yılında 195 öğrenci öğrenim görmekteydi.

Gümüşhane şehrinde bulunan ve ülkemizin hemen her yerinden öğrenci alan bir diğer okul da, Sağlık Meslek Lisesi’dir. 1989 yılında eğitim-öğretime başlayan okul Sağlık Bakanlığı’na bağlıdır. Millî Eğitim Bakanlığı’nın açtığı merkezi sınavla öğrenci alınan lisede *ilk yardım* ve *lâboratuar* gibi iki bölüm bulunmaktadır. 1998-1999 eğitim-öğretim yılında 250 öğrencinin (185’i kız 65’i erkektir) öğrenim gördüğü okulun eğitim

süresi dört yıldır. Bu okul her türlü sağlık kuruluşunda çalışabilecek ara personel yetiştirmektedir. Yatılı kısmı bulunmayan okulda, öğrenciler barınma problemlerini ev kiralarak çözmektedirler.

Fotoğraf 2.5. K.T.Ü. Rektörlüğüne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu'ndan bir görünüm.

Araştırma sahasındaki yüksek öğretim kurumlarını Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğü'ne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu ile Mühendislik Fakültesi oluşturmaktadır. Bunlardan Meslek Yüksek Okulu M.E.B.'na bağlı olarak 1976 yılında Gazipaşa ilkokulunun zemin katında açılmıştır. İşletme ve muhasebe programlarının olduğu okulda bu dönemde 42 öğrenci öğrenim görmekteydi. Eğitim-öğretime üç yıl devam edildikten sonra 1979-1980 yılında kapanmıştır. 20 Temmuz 1982 gün ve 41 sayılı kanun hükmünde kararname ile K.T.Ü. Rektörlüğüne bağlanarak Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesi binasının bir bölümünde tekrar eğitim-öğretim faaliyetlerine başlamıştır. 1992-1993 eğitim-öğretim yılında ise bugünkü binasına taşınmıştır (Fotoğraf 2.5). 1999 yılı itibariyle okulda Teknik Programlar (Elektrik Programı ve İnşaat Programı) ile İktisadî ve İdarî Programlar (Bilgisayarlı Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı ile İşletmecilik Programı) gibi iki bölüm bulunmaktaydı. Ayrıca İktisadî ve İdarî Programlar bölümünün ikinci öğretimi de açılmıştır. 1998-1999 eğitim-öğretim yılında 1030 öğrencinin (610 erkek, 420 kız) öğrenim gördüğü okulda 19'u akademik personel olmak üzere toplam 46 kişi çalışmaktaydı. Hemen her ilden öğrenci alan okul daha çok Trabzon, Gümüşhane,

Giresun, Samsun, Ordu ve Rize gibi Karadeniz Bölgesi illerinden öğrenci çekmektedir.

Gümüşhane'deki bir diğer yüksek öğretim kurumu da aynı üniversiteye bağlı olarak 1994-1995 eğitim-öğretim yılında açılan Mühendislik Fakültesi'dir (Fotoğraf 2.6). Jeoloji ve İnşaat bölümlerinin bulunduğu fakültede 24'ü akademik personel olmak üzere toplam 37 personel çalışmaktadır. 200'ü erkek, 51'i kız olmak üzere 251 öğrenci öğrenim görmektedir. Mühendislik Fakültesi daha çok Trabzon, Rize, Giresun, Gümüşhane, Samsun, Ordu, Artvin ve Erzurum gibi illerden öğrenci almaktadır.

Fotoğraf 2.6. Gümüşhane Mühendislik Fakültesi'nden bir görünüm.

Gümüşhane şehrinde yüksek öğretim öğrencilerinin barınabileceği iki yurt bulunmaktadır. Ancak günümüzde bu yurtlar ihtiyaca cevap verememektedir. Öğrencilerin kalacak yer sorunlarının giderilmesi için birisi kız, diğeri erkek öğrenci yurdu olmak üzere iki yurt binası inşa edilmektedir.

Gümüşhane şehrinin ticaret hayatı üzerinde önemli bir etkinliğe sahip olan yüksek öğretim kurumlarında toplam 1281 öğrenci öğrenim görmektedir. Bu öğrencilerin % 36.7 (471 öğrenci)'sini kız öğrenciler, % 63.3 (810 öğrenci)'ünü ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır (Tablo 2.8).

Örgün eğitim kurumları dışında Gümüşhane'de eğitim hizmetleri veren bir diğer kuruluş, *Gümüşhane Halk Eğitim Merkezidir*. 1974 yılında hizmete açılmış olan Halk Eğitim Merkezi'nin her yıl düzenlediği kültürel (halk oyunları) ve meslekî (bilgisayar, daktilo, muhasebe, biçki-dikiş, el sanatları ve giyim) kurslarla özellikle genç nüfus

aydınlatılmaktadır. Ayrıca düzenlenen okuma yazma kursları, şehirdeki okur yazarlık oranının artmasına yardımcı olmaktadır.

Gümüşhane şehrinde bir halk kütüphanesi bulunmaktadır. 1944 yılında hizmete açılan kütüphanede yeterli sayılabilecek kaynak bulunmaktadır. Büyük ölçüde öğrencilerin faydalandığı kütüphanede 1991’de 24421 kaynak kitap bulunurken bu sayı, 1997’de 27700 adete ulaşmıştır. 1997 yılında kütüphaneden faydalanan okuyucu sayısı ise yaklaşık 27967 kadardı.

Halkı çeşitli konularda bilgilendirmek amacıyla Gümüşhane Tarım İl Müdürlüğü tarafından da çeşitli kurslar düzenlenmektedir. Kumes hayvancılığı, arıcılık, seracılık alanlarında organize edilen kurslar sonucu başarılı olanlara sertifika verilmektedir. Yine köylü kadınlara el sanatları ve beslenme konularında da kurslar verilmektedir.

Gümüşhane’de şehrin kültürel hayatını destekleyen iki dersane, bir sürücü kursu ve bir bilgisayar kursu bulunmaktadır. Özellikle dershaneler öğrenci aldıkları yerler itibariyle Gümüşhane ili içerisinde önemli bir etkiye sahiptir. Bunun yanında sürücü kursu ve bilgisayar kursu şehrin merkeziyet gücünü attırmaktadır. Ayrıca Teknik Lise ve Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde hizmete açılmış olan Çıraklık Eğitim Merkezi’nde 1998-1999 eğitim-öğretim yılında 60 öğrenciye beceri kazandırılmıştır. Yine Rehberlik ve Araştırma Merkezi tarafından görme, işitme, ortopedik ve zihinsel engelli özel eğitime muhtaç öğrencilerin taraması, 1997-1998 eğitim-öğretim yılında, yapılmış ve Aysin-Rafet Ataç İlköğretim Okulu bünyesinde Eğitilebilir Özel Eğitim Sınıfları oluşturulmuştur. Kız yetiştirme yurdunda ise zihinsel engelli öğrencilere bilgi ve beceri kazandırmak için kurslar düzenlenmektedir¹⁰⁷.

Gümüşhane şehrinde nüfusun az olmasına bağlı olarak yerel radyo, televizyon, sinema ve tiyatro gibi kültürel etkinlikler ortaya çıkmamıştır. Bununla birlikte zaman zaman Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu öğrencileri, Halk Eğitim Merkezi salonunda tiyatro gösterileri yapmaktadırlar.

Gümüşhane’de ülkemiz genelinde günlük yayın yapan gazetelerin bir kısmının temsilciliği bulunduğu gibi, haftalık ve aylık olarak yayımlanan 6 tane yerel gazete (Demokrat Gümüşhane, Kuşakkaya, Memleket, Gümüş Belde, Zigana ve Vilâyet) ile 1 adet dergi de (Kültür Vadisi Gümüşhane) bulunmaktadır. Günümüze kadar (2000) 17 yerel gazete ve derginin yayımlandığı şehirde ilk çıkan gazete 1929 yılından 1952 yılına

¹⁰⁷ ZAMAN, M.,-DOĞANAY, S., 2000, a.g.e., s. 269.

kadar yayın hayatını sürdüren Gümüşeli Gazetesi'dir. Halen yayın hayatına devam gazeteler il genelinde satıldığı gibi Gümüşhane'den başka illere (İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir, Antalya) göç etmiş kişilere ve yurt dışındaki (Almanya, Fransa, A.B.D.) abonelerine de gönderilmektedir.

Gümüşhane şehrindeki en önemli etkinliklerden birisini, *Gümüşhane Kuşburnu-Pestil, Kültür ve Turizm Şenliği* oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.7). 1992 yılında başlatılan ve bu yıldan itibaren geleneksel hale getirilen şenliklerin 1-2-3 Eylül 2000 tarihinde yedincisi yapılmıştır. Üç gün boyunca devam eden ve içeriği oldukça zengin olan bu şenlik, şehirdeki aktiviteyi oldukça arttırmaktadır. Şenlik çerçevesinde Zafer Meydanı'nda kurulan stantlarda hemen her ilçe yer alır ve kendilerine has çeşitli tarım ürünleri, sanayi ürünlerini ve el sanatları ürünlerini satışa sunarlar. Romanya, Gürcistan ve Bulgaristan halk oyunları ekiplerinin katılımlarıyla uluslar arası nitelik kazanan şenliğe, Gümüşhane ilinin hemen her yerinden gelenler olduğu gibi ülkemizin çeşitli illerindeki Gümüşhaneliler de şenliklerde yer almaktadır. Bu nedenle şenlik boyunca şehirdeki ticarî canlılık en yüksek noktasına ulaşmaktadır. Ayrıca çiftçileri daha kaliteli üretim yapmaya teşvik eden bal, pekmez ve pestil yarışmaları yapılmaktadır. Yukarıda belirtildiği gibi üç gün devam eden şenlik, zengin bir programa sahiptir. Çeşitli sergiler, tel cambazı gösterileri, halk oyunları gösterileri, aşık şöleni, havaî fişek gösterileri, açık hava sineması, bal-pekmez-pestil yarışması, paneller, mehter takımı gösterisi, Türk halk müziği konseri ve Eski Gümüşhane'ye gezi gibi etkinlikler şenlik programını oluşturmaktadır. Bu tür kültürel faaliyetler, şehir ile etki bölgesi arasındaki ilişkileri güçlendirdiği gibi şehrin merkeziyet gücünü de arttırmaktadır.

Kültür fonksiyonu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa, bu fonksiyonun Gümüşhane'nin şehirleşmesindeki etkin itici güçlerden birisi olduğu görülür. Gümüşhane'de öğrenciler de dahil edildiğinde eğitim ile ilgisi olan yaklaşık 10000 nüfus bulunmaktadır. Bir başka deyişle *eğitim şehri* olarak da adlandırabileceğimiz Gümüşhane'de, bu fonksiyonun daha da güçlendirilmesi için üniversite kurulması girişimleri devam etmektedir. Ancak kampüs binaları için elverişli bir üniversite arazisi bulunmadığı gibi, kurulacak üniversitede akademik personel tutmanın zor gözükmesi, eğitim kalitesinin de düşük olacağı sonucunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle Gümüşhane'de yakın bir gelecekte de üniversite kurulması için uygun şartların oluşabileceği kanaatinde değiliz.

Fotoğraf 2.7. 1-2-3 Eylül 2000 tarihinde yedincisi yapılan geleneksel Gümüşhane Kuşburnu-Pestil, Kültür ve Turizm Şenliği, şehirdeki en önemli kültürel etkinliktir.

2.1.2.4. Sağlık Fonksiyonu

Gümüşhane şehrine merkezilik özelliği kazandıran hizmet fonksiyonlarından birini de sağlık hizmetleri oluşturur. Şehirde sağlık hizmetleri Devlet Hastahanesi, Merkez Sağlık Ocakları, Verem Savaş Dispanseri, Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Plânlaması, S.S.K. Dispanseri, Halk Sağlığı Lâboratuvarı, Sağlık Eğitim Merkezi, İl Sağlık Müdürlüğü, Seltom Tomografi Merkezi, İbn-i Sina Tıp Merkezi, Hemodializ Ünitesi ve Kan Merkezi gibi kuruluşlar ile eczahaneler ve özel sağlık muayenahaneleri tarafından yürütülmektedir.

2000 yılı itibariyle Gümüşhane şehrinde sağlık fonksiyonunda 76'sı doktor, 159'u hemşire-ebe-sağlık memuru ve 250'si de yardımcı hizmet personeli olmak üzere toplam 485 kişi hizmet veriyordu (Tablo 2.10). Bu değer de hizmetler fonksiyonunda çalışanların (6471 kişi) % 7.5'ini oluşturmaktadır (Tablo 2.2).

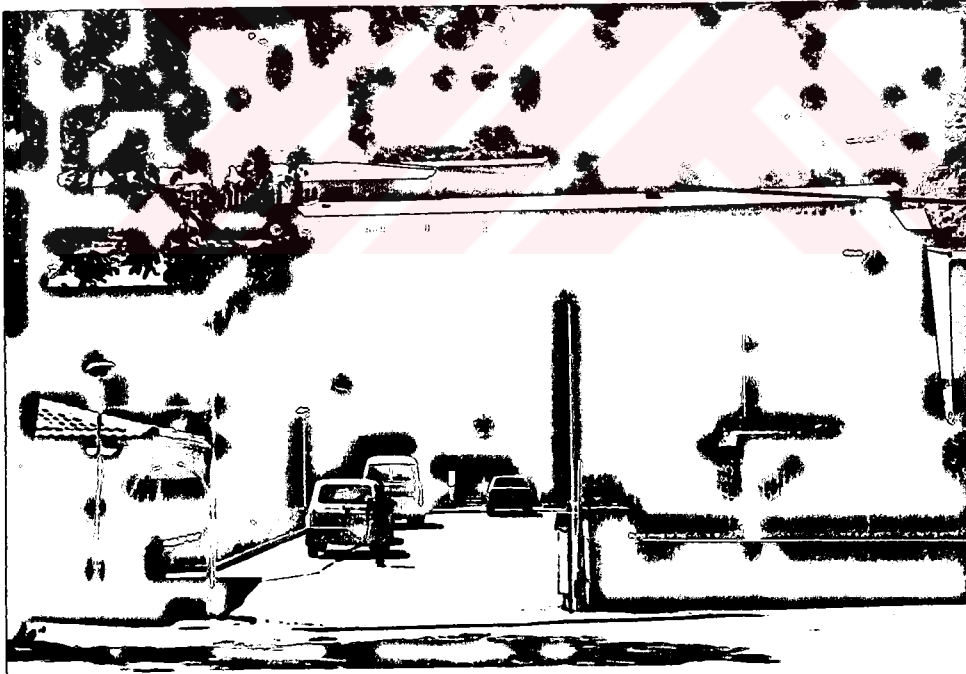
Gümüşhane'deki en önemli sağlık kuruluşu Devlet Hastahanesi'dir (Fotoğraf 2.8). Yatak kapasitesi 200 olan hastanede Dahiliye, Hariciye, K.B.B., Kadın Doğum, Çocuk Hastalıkları, Ortopedi, Göz, Nöroloji, Radyoloji ve Diş servisleri bulunmaktadır. 1998 yılında hastahane 73239 hasta ayakta 6125 hasta yatarak tedavi görürken, 7450 hasta ise ilk muayenelerinden sonra başka illerdeki (özellikle Trabzon ve Erzurum)

hastahanelere sevk edilmiştir. Yine aynı yıl hastahane 341'i büyük, 272'si orta, 245'i de küçük olmak üzere toplam 858 ameliyat ile 645 doğum gerçekleştirilmiştir¹⁰⁸.

Tablo 2.10. Gümüşhane Şehrinde Sağlık Hizmetlerinde Çalışanların Dağılımı (2000).

Sağlık Birimi	Doktor	Hemşire-Ebe-Sağlık Memuru	Yardımcı Hizmet Personeli	Toplam
Devlet Hastahanesi	26	83	102	211
1 Nolu Sağlık Ocağı	5	18	5	28
2 Nolu Sağlık Ocağı	5	10	4	19
3 Nolu Sağlık Ocağı	5	6	4	15
Verem Savaş Dispanseri	4	5	9	18
Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Plânlaması	6	9	8	23
S.S.K. Dispanseri	2	5	5	12
İl Sağlık Müdürlüğü	-	9	77	86
Halk Sağlığı Lâboratuvarı	-	2	4	6
Selom Tomografi Merkezi	1	2	-	3
İbn-i Sina Tıp Merkezi	2	2	1	5
Hemodializ Ünitesi	1	3	-	4
Kan Merkezi	1	3	-	4
Sağlık Eğitim Merkezi	2	2	3	7
Eczahaneler (8 Adet)	-	-	18	18
Özel Sağlık Muayenehaneleri	16	-	10	26
Toplam	76	159	250	485

Kaynak: İl Sağlık Müdürlüğü verilerinden.

Fotoğraf 2.8. Gümüşhane'deki en büyük sağlık kuruluşunu Devlet Hastahanesi oluşturur.

Gümüşhane Devlet Hastahanesi'nde (2000 yılı) 14 uzman, 8 pratisyen doktor, 2 diş hekimi, 2 psikolog, 83 hemşire-ebe-sağlık memuru ve 102 yardımcı hizmet

¹⁰⁸ Belirtilen veriler İl Sağlık Müdürlüğü'nden alınmıştır.

personeli olmak üzere toplam 211 personel görev yapmaktaydı.

Şehirdeki bir diğer sağlık kuruluşunu ise Sağlık Eğitim Merkezi oluşturmaktadır. Nesrin Halit Zarbun Anaokulu binasında hizmet vermekte olan bu sağlık kuruluşunda 2 doktor, 2 hemşire ve 3 yardımcı hizmet personeli görev yapmakta olup, 1998 yılında 18582 hastaya hizmet vermiştir. Ayrıca şehirde böbrek hastalıklarının tedavisi için 1992 yılında kurulan Anadolu Böbrek Vakfı Hemodializ Ünitesi ve 1998 yılında hizmete açılan kan merkezi de bulunmaktadır. Bu kuruluşlarda 1998 yılı itibarıyla 2 doktor, 4 hemşire, 2 laborant görev yapmaktaydı. Bunların dışında şehirde Seltom Tomografi Merkezi ve İbn-i Sina Tıp Merkezi ile eczahaneler (8 adet) ve özel sağlık muayenahaneleri gibi sağlık hizmeti veren kuruluşlar da bulunmaktadır.

Gümüşhane'deki diğer sağlık kuruluşları daha çok doğum, aile plânlaması, çocuk sağlığı, halk sağlığı ve eğitimi, ilk yardım, çevre temizliği gibi konularda hizmet vermektedir.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde sağlık fonksiyonu, Gümüşhane şehrine merkezilik özelliği kazandıran hizmet fonksiyonları arasında değerlendirilebilir. Nitekim şehrin sağlık hizmetleri etki bölgesi, hemen hemen tüm ili kapsamaktadır. Bununla birlikte Gümüşhane Devlet Hastahanesi'nde uzman doktor eksikliği yanı sıra bazı hastalıkların teşhis ve tedavilerinin ancak tam teşekküllü hastahanelerde yapılabilmesi gibi nedenlerle, il genelinde özellikle Trabzon ve Erzurum şehirlerindeki sağlık hizmetlerinden faydalanılmaktadır. Bu durum, sağlık hizmetleri bakımından şehrin yetersiz olduğunu gösterir.

Kanalizasyon ve su şebekelerinin yetersiz olması yanında şehir kanalizasyonunun açık bir şekilde Harşit çayına bırakılması, zaman zaman çeşitli enfeksiyon hastalıklarının görülmesine neden olmaktadır. Ayrıca Karadeniz Bölgesi genelinde olduğu gibi Gümüşhane'de de içme sularındaki iyot oranının düşük olmasına bağlı olarak sıkça guatr hastalıkları görülmektedir¹⁰⁹.

2.1.2.5. Ulaşım Fonksiyonu

Bugünkü Gümüşhane şehrinin kurulup gelişmesinde, coğrafi konumunun zemin hazırlamış olduğu, ulaşım fonksiyonu avantajları temel rolü oynamıştır. Zira Gümüşhane şehrinin de içerisinde bulunduğu Harşit çayı vadisi, Karadeniz Bölgesi'ni

Doğu Anadolu'ya ve İran'a bağlayan önemli bir doğal yol güzergâhını oluşturur. Tarihî devirlerden beri Trabzon ve Giresun'u Gümüşhane üzerinden Erzurum'a bağlayan önemli ulaşım hatları vadiyi takip etmektedir¹¹⁰. Böylece Doğu Karadeniz kıyılarının önemli liman şehri olan Trabzon'u İran'a bağlayan tarihî yol, Karadeniz kıyılarını Trabzon'un doğusunda terk ettikten sonra Değirmendere vadisinin açmış olduğu doğal koridordan sonra 1795 m yükseltideki Zigana Tüneli vasıtasıyla Harşit vadisine ulaşmaktadır. Gümüşhane ve çevresi bu yol ile kolaylıkla Bayburt'a bağlanmakta ve ardından Kop Geçidi (2370 m)'nden geçerek Erzurum'a ulaşmakta, daha doğuda Aras vadisini izleyerek İran'a ulaşmaktadır. Ayrıca bu yoldan şehrin 10 km güneyinden ayrılan bir diğer yolla Spikor Geçidi aşılıarak Erzincan'a ve ülkemizin diğer bölgelerine ulaşım sağlanmaktadır. Gümüşhane'yi Karadeniz kıyılarına (Giresun'a) bağlayan ikinci bir güzergâhı ise Harşit vadisini takip ederek Tirebolu'nun doğusunda sahile ulaşan yol oluşturur.

Ulaşım bakımından elverişli bir konumda olmasına rağmen, özellikle 20. yüzyılda ulaşım sistem ve araçlarında meydana gelen yenilikler bu fonksiyonun önemini yitirmesine neden olmuştur. Nitekim ulaşım fonksiyonunun, şehrin ticarî ve ekonomik hayatı üzerindeki etkinliği günümüzde oldukça azalmıştır.

Gümüşhane şehrinde hizmetler fonksiyonunda istihdam edilen faal nüfusun (6471 kişi) % 13.0 (845 kişi)'i ulaşım fonksiyonunda çalışmaktadır (Tablo 2.11, Tablo 2.12). Bu oranla ulaşım fonksiyonu, yönetimden sonra kültür fonksiyonu ile birlikte en önemli hizmet fonksiyonu durumundadır.

Tablo 2.11. Gümüşhane Şehrindeki Ulaşım Fonksiyonu İle İlgili Kurumlar ve Çalışan Sayıları (2000).

Kurum Adı	Çalışan Sayısı (Kişi)
Karayolları 101. Şube Şefliği	75
Posta İşletme Başmüdürlüğü	55
Türk Telekom Başmüdürlüğü	218
Gümüşhane Şoförler Odası	4
Toplam	352

Kaynak: Anket ve mülakat sonuçlarından.

¹⁰⁹ SAN, A.,-ÖZSARI, H.,-BAŞOL, S., AKÇAY, G.,-SARAÇOĞLU, K., 1991, *Gümüşhane'nin Sağlık Sorunları ve Alınması Gerekli Tedbirler*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 230-231.

¹¹⁰ TOZLU, S., 1997, *Trabzon-Erzurum Bayezid Yolu (1850-1900)*. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, s. 239-243.

Şehirde ulaşım fonksiyonunda çalışan nüfusun 273 kişisi (% 32.3) haberleşme hizmetlerinde çalışmaktadır. Posta hizmetleri bakımından Gümüşhane şehri, il genelindeki tüm yerleşmelere göre merkezilik özelliğine sahiptir.

Gümüşhane'nin ulaşım fonksiyonunu; şehirlerarası ulaşım, şehir ile kırsal yerleşmeler arasındaki ulaşım ve şehir içi ulaşım şeklinde üçe ayırarak incelemek mümkündür. Şehrin diğer şehirlerle olan bağlantısı sadece karayoluyla ve daha önce de belirtilen yol güzergâhları ile sağlanmaktadır. Bu güzergâhlarla Gümüşhane Trabzon'a 98 km, Giresun'a 160 km, Bayburt'a 78 km, Erzincan'a 148 km ve Erzurum'a 210 km uzaklıktadır. Az önce de belirtildiği gibi Gümüşhane'nin en önemli ulaşım hattını, Trabzon-İran Transit Karayolu, bir başka deyişle E-97 (D-885) karayolu oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.9). Gümüşhane'yi diğer yerleşme merkezlerine (Erzincan ve Giresun) bağlayan yollar, bu ana yoldan ayrılır.

Fotoğraf 2.9. Bugünkü Gümüşhane şehrinin kurulup gelişmesindeki en önemli etkenlerden birisi olan ve Karadeniz kıyılarını Doğu Anadolu üzerinden İran'a bağlayan E-97 (D-885) karayolundan bir görünüm.

Gümüşhane'den ülkemizin diğer şehirlerine her gün otobüs seferleri düzenleyen 6 adet seyahat firması (Yeşil Gümüşhane, Bayburt Seyahat, Ulusoy, Kanberoğlu, Turay ve Süzer) vardır. Bunlardan 4'ü (Ulusoy, Kanberoğlu, Turay ve Süzer) Erzurum-Trabzon arasında, geriye kalan 2'si (Yeşil Gümüşhane ve Bayburt Seyahat) ise diğer şehirlerle olan bağlantıyı sağlamaktadır. Gümüşhane'nin İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa gibi şehirlerle bağlantısı Trabzon üzerinden gerçekleştirilirken; Sivas, Malatya,

Diyarbakır, Kahramanmaraş, Gaziantep gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ile olan bağlantısı ise Erzincan üzerinden sağlanmaktadır. Şehirlerarası yolculuk için ihtiyaç duyulan hizmetler, 1998 yılında yeni binasına taşınan Gümüşhane Otobüs Terminali'nde verilmektedir (Fotoğraf 2.10). Lokanta, market ve çay ocağı gibi iş yerlerinin bulunduğu terminaldeki seyahat firmalarında toplam 12 kişi çalışmaktadır.

Fotoğraf 2.10. Gümüşhane Otobüs Terminali'nden bir görünüm.

Gümüşhane şehrinin ilçeleri ile Trabzon ve Bayburt arasında olan ulaşım bağlantısında karşılıklı minibüs seferleri de kullanılmaktadır. Nitekim Gümüşhane ile tüm ilçeleri arasında her gün düzenli minibüs ve belediye otobüs seferleri vardır. Ayrıca Gümüşhane'nin yönetim bölgesi içerisindeki yerleşmelerin özellikle de merkez ilçeye bağlı köylerin ticarî merkezi olması, şehir ile bu yerleşmeler arasında sık bir ulaşım ağının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Gümüşhane, küçük ve tek merkezli bir şehir olduğundan, şehir içi ulaşım büyük ölçüde yaya olarak sağlanmaktadır. Bununla birlikte şehrin güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yaklaşık 12 km kadar bir uzunluğa sahip olması nedeniyle uzak mahalleler arasında ulaşım, belediyeye ait otobüsler ve dolmuş taksilerle sağlanmaktadır. Bu amaçla belediye otobüsleri, şehrin güneydoğu kesimindeki İnönü-Yenimahalle-Eskibağlar-Bağlarbaşı mahalleleri ile kuzeybatıdaki Özcan-Canca-Hacıemir mahalleleri arasında düzenli seferler yapmaktadır. Aynı şekilde Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu'nun bulunduğu Bağlarbaşı mahallesi ile Özcan mahallesi

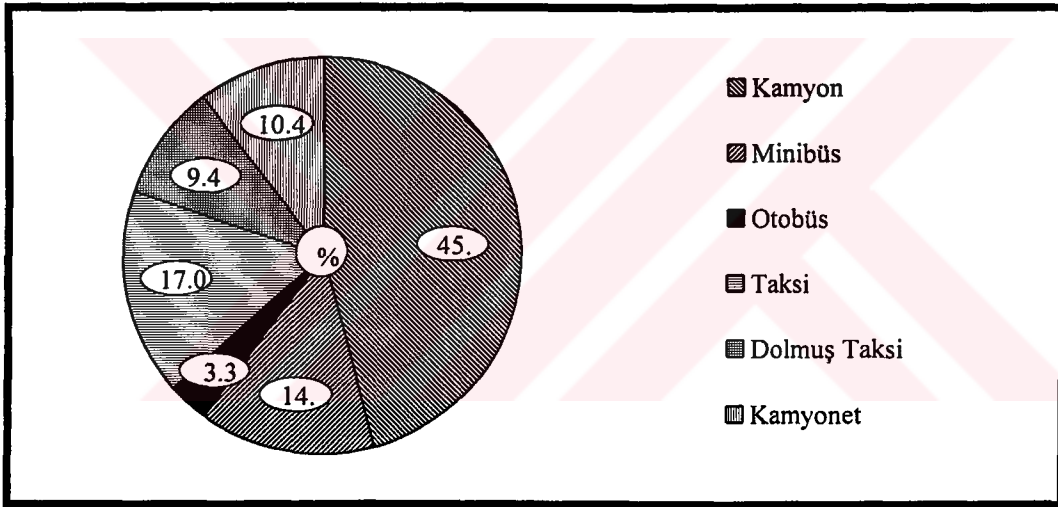
arasında 45 dolmuş taksi çalışmaktadır. Ayrıca ticarî taksiler de şehir içi ulaşımın sağlanmasında kullanılan diğer araçlardır.

Gümüşhane şehrinde 1999 itibariyle ticarî motorlu taşıt sayısı 481 kadardır (Tablo 2.12, Şekil 2.4). Bunların % 45.8 (220 adet)'ini kamyonların oluşturması, şehrin önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunması nedeniyle yük taşımacılığının yolcu taşımacılığına göre daha fazla önem kazandığını göstermektedir.

Tablo 2.12. Gümüşhane Şehrindeki Ticarî Motorlu Taşıt Sayısı (1999).

Taşıt Türü	Sayısı (Adet)	%'si
Kamyon	220	45.8
Minibüs	68	14.1
Otobüs	16	3.3
Taksi	82	17.0
Dolmuş Taksi	45	9.4
Kamyonet	50	10.4
Toplam	481	100.0

Kaynak: Gümüşhane Şoförler Odası verilerinden.

Şekil 2.4. Gümüşhane Şehrindeki Ticarî Motorlu Taşıtların Türlerine Göre Dağılımı (1999).

Trabzon limanını İran'a bağlayan E-97 (D-885) yolu üzerindeki şehirde karayolu taşımacılığı hemen her dönemde önemini korumuş ve bu alanda şehirde zaman içerisinde bir nakliyecilik sektörü doğmuştur. Karayolu ulaşım araçlarının gelişip yaygınlaşmadığı dönemlerde at arabaları ile yapılan nakliyecilik, daha sonraları modern yük taşımacılığı yapan kamyon ve T.I.R.'larla gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Önceleri yurt içi taşımacılığı şeklinde gelişen nakliyecilik, 1975 yılından sonra Samsun, Giresun ve Trabzon limanlarından İran ve Irak'a yönelerek şehrin ekonomik kalkınmasına önemli katkılar yapmıştır. 1975-1988 yılları arasında en gözde zamanı olan nakliyecilik sektörü, 1988 yılından itibaren gittikçe azalmaya başlamıştır. Özellikle İran-Irak savaşı

yıllarında (1979-1988), İran'ın ihtiyaç duyduğu malların büyük bir kısmının ülkemiz üzerinden (Trabzon Limanı) karşılanması, nakliyecilik sektörünün de gelişmesine zemin hazırlamıştır. Ancak savaş sonrasında İran'ın Avrupa ile olan ticarî ilişkilerinin daha çok Ukrayna ve Kafkas ülkeleri üzerinden sağlanması¹¹¹, 1991 yılında Körfez savaşının patlak vermesi Gümüşhane'deki nakliyecilik sektörünü büyük ölçüde sekteye uğratmıştır. Ayrıca, özellikle 1990'lı yılların başından itibaren ülkemizde petrol ürünleri (benzin-mazot) fiyatlarındaki yüksek artışlar şehirdeki transit taşımacılığı durma noktasına getirmiştir. Nitekim 1984 yılında il genelinde, Trafik Müdürlüğü'ne kayıtlı 1702 olan kamyon sayısı, 1998'de 1347'ye düşmüştür. Nakliyecilerin çoğunluğu Kocaeli iline giderek burada taşıyıcılar kooperatifleri kurmuşlardır.

Gümüşhane'de trafik yoğunluğunun en fazla olduğu güzergâh E-97 (D-885) karayoludur. Trabzon-İran Transit Karayolu olarak da bilinen bu yola Giresun ve Erzincan yollarının bağlanması, sözkonusu karayolunun önemini daha da arttırmaktadır.

Gümüşhane şehrinden geçen E-97 (D-885) karayolunda günlük trafik yoğunluğu yıllara göre nispeten düzenli bir artış seyri izlemektedir. Nitekim 1989 yılında Gümüşhane-Pirahmet arasında bir günlük karşılıklı araç geçişi 609 kadarken, 1999'da bu yoğunluk 1983'e ulaşmıştır (Tablo 2.13).

Tablo 2.13. Gümüşhane Şehrinden Geçen E-97 (D-885) Karayolunun Değişik Kesitlerinde Günlük Ortalama Trafik Yoğunluğu.

Güzergâh Kesitleri	Araç Türü	1989	1995	1999
Torul-Gümüşhane	Otomobil	342	778	1007
	Otobüs	34	51	73
	Kamyon ve T.I.R.	233	360	365
	Toplam	609	1189	1445
Gümüşhane-Pirahmet	Otomobil	342	728	1265
	Otobüs	34	58	100
	Kamyon ve T.I.R.	233	381	618
	Toplam	609	1167	1983
Pirahmet-Bayburt	Otomobil	233	448	819
	Otobüs	32	33	67
	Kamyon ve T.I.R.	207	284	475
	Toplam	472	765	1361

Kaynak: Karayolları Trabzon 10. Bölge Müdürlüğü verilerinden.

Görüldüğü gibi hemen her dönemde tüm güzergâhlarda geçiş yapan araçların büyük bir çoğunluğu otomobillerdir. Nitekim 1999 yılında Gümüşhane-Pirahmet arasında geçiş yapan toplam 1983 aracın % 63.8 (1265 adet)'ini otomobiller

¹¹¹ YAZICI, H., 1995, *Sansa Boğazı'nın (Erzincan) Kara ve Demiryolu Ulaşımındaki Önemi*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 1, Erzurum, s. 470.

oluşturmuştur. E-97 (D-885) karayolunun önemli bir transit ticaret yolu olması, toplam araç geçişlerinde kamyon ve T.I.R.'ların da sayısını arttırmıştır. 1989 yılında Gümüşhane-Pirahmet arasında geçiş yapan toplam araçların (609 adet) % 38 (233 adet)'ini kamyon ve T.I.R.'lar oluştururken, 1999'da bu oran % 31 (618 adet)'e gerilemiştir. Yük taşımacılığı yapan araç sayılarındaki oransal azalmanın temel sebebi, özel otomobil sayısının artması yanısıra İran ve Irak ile Trabzon üzerinden yapılan transit taşımacılığın azalmasıdır.

Gümüşhane ilinde hava alanı bulunmadığı için seyahatlerini hava yolu ile yapmayı tercih edenler Trabzon, Erzincan veya Erzurum'a gitmektedir. Bununla birlikte Köse ilçesinin Salyazı beldesinde hava alanı yapımına başlanmıştır. Günümüze (2000) kadar 30 m genişlik ve 1160 m uzunluğunda bir pist yapılmış durumdadır. Ancak daha büyük uçakların iniş ve kalkışına uygun olarak pist uzunluğunun 2950 m'ye çıkarılması yanısıra diğer altyapı ve teknik donanımın tamamlanması plânlanmıştır. Belirtilen eksikliklerin giderilerek hava alanının hizmete açılması, Gümüşhane ve Bayburt illerinin ülkemiz ve dünya ile hava yoluyla da bağlantı kurmasını sağlayacaktır. Aslına bakılırsa sözü edilen yerleşmelerin nüfuslarının az ve ekonomik gelişmişlik düzeylerinin düşük olması, hava yolu ulaşımına talebin düşük düzeyde kalmasına neden olmuştur. Ayrıca Trabzon hava alanının da bu yerleşmelere yakın (Gümüşhane şehrine yaklaşık 100 km uzaklıktadır) olması, hava alanı ihtiyacını büyük ölçüde azaltmaktadır.

Gümüşhane'nin coğrafi konumunun zemin hazırlamış olduğu ulaşım kolaylıklarına rağmen, yük ve yolcu taşımacılığı yapan araçların günümüzde çoğunlukla transit geçiş yapmaları, bu fonksiyonun şehrin ekonomik hayatındaki etkinliğini büyük ölçüde azaltmıştır.

2.1.2.6. Turizm Fonksiyonu

Gümüşhane ili, gerek doğal ve gerekse de beşerî turistik değerler bakımından oldukça zengin bir potansiyele sahiptir. Önemli bir geçiş noktası üzerinde bulunan yerleşme, tarih boyunca birçok medeniyetin egemenliğine sahne olmuştur. Bu nedenle il genelinde başta kale olmak üzere, camiler, kiliseler, medreseler, hamamlar, hanlar, türbeler, çeşmeler, köprüler inşa edilmiş ve bunların bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Ayrıca sit alanı olarak ilân edilen Eski Gümüşhane'nin yanısıra kendine özgü mimarileri ile Gümüşhane evleri ilin diğer tarihî turistik değerleridir. Yayla-dağ turizmi, mağara turizmi, travertenler ve çağlayanlar ilin geliştirilebilecek doğal turistik

kaynaklarını oluşturmaktadır.

Gümüşhane şehrindeki tarihî turistik değerler arasında en fazla ilgi çeken Eski Gümüşhane'dir. Özellikle Süleymaniye camii ve çeşitli kiliseler buradaki temel çekiciliklerdir. Ancak tarihî eserlere karşı yeterince ilgi gösterilmemesi, bu eserlerin büyük ölçüde tahrip olmasına neden olmuştur. Sit alanı durumuna getirilen Eski Gümüşhane'nin tarihî ve turistik binalarının restore edilerek turizme özellikle de dış turizme hizmet eder duruma getirilmesi, Gümüşhane şehrinin ekonomik kalkınmasının itici güçlerinden birisi olacaktır. Bugünkü şehir Cumhuriyet devrinde kurulduğu için çok eski tarihî eserlere sahip değildir. Bununla birlikte yerleşme tarihinin eskiye dayanması il genelinde birçok kale yerleşmesinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Keçi kalesi, Kov kalesi, Canca kalesi, Akçakale, İkisü kalesi, Edre kalesi, Dokil kalesi, Bayana kalesi, Ardasa kalesi, Satala kalesi, Avliyane kalesi ve Coloşona kalesi gözetleme ve korunma amaçlı yerleşmelere en güzel örnekleri oluşturmaktadır. Sözkonusu yapılar günümüzde dikkat çekici tarihî turistik değerler arasındadır. Öte yandan Hutura, Pavrezi, Çakırkaya, Panaghia kiliseleri ile Yağmurdere beldesi sınırları içerisindeki Santa harabeleri diğer önemli tarihî turistik eserlerdir¹¹². Bu değerlerin yanında kendine özgü mimarileri ile Eski Gümüşhane evleri önemli turistik çekicilikler arasındadır.

Az önce bahsedilen beşerî turistik kaynakların yanısıra Gümüşhane ili çok çeşitli doğal turistik kaynaklara da sahiptir. Sağlık turizmi açısından son derece önemli olan mağaralar, doğal turistik kaynakların en önemlilerindendir. Yapılan çalışmalara göre il genelinde turizm potansiyeli bulunan toplam mağara sayısı 24 kadardır. Doğu Karadeniz Bölümü ile karşılaştırıldığında, Gümüşhane çevresi karst şekillerinin yaygın olarak görüldüğü saha olarak dikkati çeker. Kireçtaşlarının oldukça saf ve çok kırıklı olması mağara oluşumuna elverişli ortam oluşturan faktördür¹¹³. Gümüşhane ilinde mağara sayısı fazla olmakla birlikte günümüzde bunlardan Karaca mağarası yurt içi ve yurt dışı turizme hizmet eder durumdadır. Akçakale mağarasında ise düzenleme çalışmaları yapılmakta olup yakın bir zamanda turizme hizmet eder duruma gelecektir. Astım hastalığına iyi geldiği belirtilen Karaca mağarası, Gümüşhane'nin 17 km kuzeybatısında, Torul ilçesine bağlı Cebeli köyünün Karaca mahallesi yakınlarındaki

¹¹² ÖZEY, R., 1991, a.g.e., s. 326.

¹¹³ SOLMAZ, F., 1998, *Gümüşhane Çevresinde Karst Şekilleri*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 33, İstanbul, s. 152.

Kırantaş mevkiinde, denizden 1550 m yükseklikte yer almaktadır¹¹⁴. Trabzon-Gümüşhane karayoluna (E-97) yaklaşık 5 km uzaklıkta bulunan Karaca mağarası, damlataşı oluşukları bakımından çok zengindir (Fotoğraf 2.11). Oldukça yüksek bir turizm potansiyeline sahip olan mağara 1994 yılında hizmete açılmıştır. 1998 yılında yaklaşık 25000 kişinin ziyaret ettiği mağara İl Turizm Müdürlüğü tarafından işletilmektedir. Ziyaretçilerin çoğunluğunu günübirlikçiler oluşturmakla birlikte yabancı turistler de mağaraya büyük bir ilgi göstermektedir. Mağara çevresinde ziyaretçilere hizmet eden iki kır kahvesi bulunmaktadır.

Fotoğraf 2.11. Damlataşı oluşukları bakımından çok zengin olan Karaca mağarası, yoğun bir şekilde turizme hizmet etmektedir(Foto Ali UZUN).

Gümüşhane ilindeki turizm potansiyeli yüksek bir diğer mağara da şehrin yaklaşık 10 km doğusunda merkeze bağlı Akçakale köyü sınırları içerisinde bulunan Akçakale mağarasıdır. Deniz seviyesinden 1585 m yükseklikte bulunan mağaranın iç alan toplamı 18500 m² dir. Yatay yönde gelişen mağara nispeten zengin damlataşı oluşuklarına sahiptir (Fotoğraf 2.12)¹¹⁵. Mağara girişi, ışıklandırma ve iç düzenleme çalışmalarının yapıldığı Akçakale mağarası, henüz turizme açılmamıştır. Yüksek bir turistik potansiyele sahip olan mağaranın turizme hizmet eder duruma getirilmesi için

¹¹⁴ UZUN, A., 1991, *Karaca Mağarası*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 269.

¹¹⁵ UZUN, A.,-ZEYBEK, H.İ., 1996, *Akçakale Mağarası (Gümüşhane)*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 31, İstanbul, s. 39.

gerekli çalışmaların ivedilikle tamamlanması önem taşımaktadır. Zira Gümüşhane'nin kalkınması için harekete geçirilebilecek ekonomik kaynakların en önemlilerinden birisini turizm sektörü oluşturmaktadır.

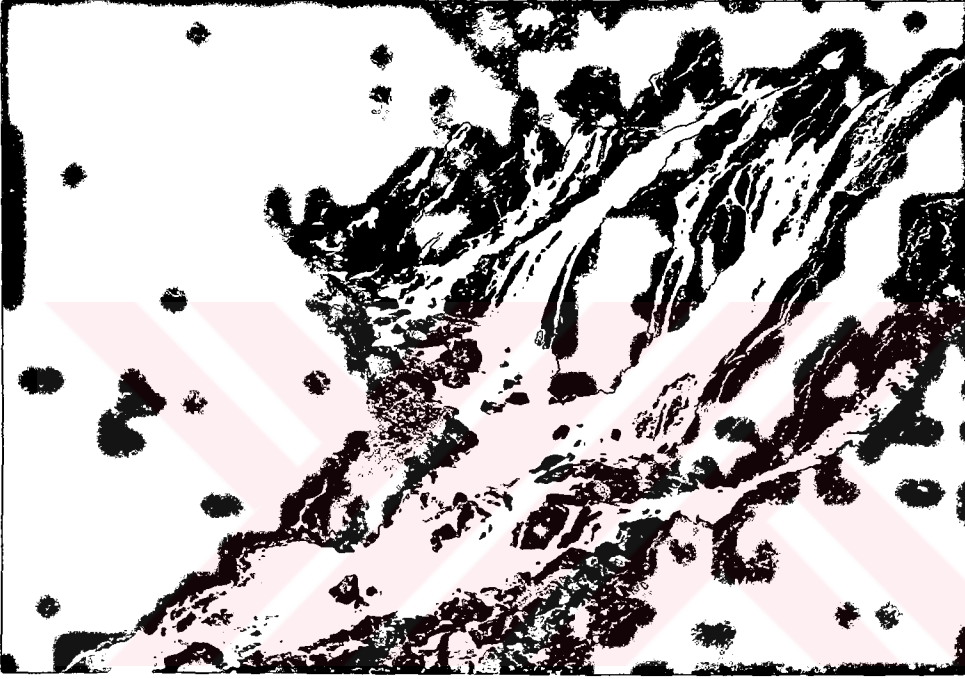

Fotoğraf 2.12. Gümüşhane ilindeki turizm potansiyeli yüksek bir diğer mağarayı da Akçakale mağarası oluşturur.

Gümüşhane ili litolojik yapısının önemli bir kısmını karstik araziler meydana getirmektedir. Bu arazilerin yaygın olduğu yerler özellikle mağara ve traverten oluşukları bakımından elverişli şartlar taşımaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi Gümüşhane ili mağaralar bakımından zengindir. Bunun yanında kireçli yer altı suyunun yeryüzüne çıktığı yerlerde, içerisindeki eriyik maddelerin çökmesiyle oluşan travertenler, Akkale travertenleri olarak Torul ilçesi Dedeli köyünde karşımıza çıkmaktadır. Sularının çeşitli cilt hazırlıklarına iyi geldiğine inanılan bu doğa harikası, Gümüşhane şehri ve köyleri ile ülkemizin çeşitli illerindeki Gümüşhaneliler tarafından ziyaret edilmektedir. Ayrıca Akkale travertenlerinin olduğu yerde her yılın Mayıs ayında yaklaşık 30000 kişinin katılımıyla Ayazma şenlikleri yapılmaktadır. Bu tür doğal güzelliklerin çevre düzenlemesi yapılarak, turizme girdi sağlayacak hale getirilmesi, Gümüşhane'nin gelişmesi için atılacak adımlardan birisi olacaktır.

Çağlayanlar ve şelâleler, başlıca doğal turistik kaynaklar arasında yer alırlar.

Amaca uygun altyapı yatırımlarının yapılıp, tanıtılmaları kaydıyla bunlar, birer *turistik çekim merkezi* olabilmektedirler. Ülkemizde az tanınan bu doğa harikasına bir örneği de Gümüşhane ilinin Şiran ilçesi sınırları içerisindeki Seydibaba köyü yakınında bulunan Tomara çağlayanı oluşturmaktadır (Fotoğraf 2.13). Tomara¹¹⁶ deresi üzerinde bulunan çağlayanın Gümüşhane şehrine uzaklığı yaklaşık 101 km kadardır¹¹⁷. Tomara çağlayanının doğal yapısı, sulama suyu alınması suretiyle, bozulmuştur. Ancak bu doğa harikasının bir an önce koruma altına alınarak gerekli çevre düzenlemelerinin yapılması, çağlayan çevresini yoğun bir rekreasyon faaliyet sahası durumuna getirecektir.

Fotoğraf 2.13. Tomara çağlayanından bir görünüm.

Topografik yapısı nedeniyle Gümüşhane ili oldukça yüksek bir *yayla-dağ turizmi* potansiyeline sahiptir. İl genelinde yaklaşık 283 yayla bulunmaktadır. Bunlardan bazıları turizm merkezi (Zigana yaylası ve Erikbeli yaylası) olarak ilân edilmiştir. Atla gezinti, binicilik sporları ve çim kayağı gibi sportif faaliyetlere uygun olan yaylaların çekim merkezleri olmalarında havası, suları ve bitki örtüsü gibi doğal güzelliklerinin yanında kendine özgü mimarileri ile yayla evleri önemli rol oynamaktadır. Bu yaylalar büyük ölçüde iç turizme hizmet etmekle birlikte yapılan şenliklerle de dış turizme hizmet etmektedir. Gümüşhane ilinin Kadırga, Kazıkbeli, Güvendi, Alacapazar, Zigana,

¹¹⁶ Tomara: Doğada kendiliğinden yetişen tek yıllık bir bitkidir. Çağlayanın adının buradan geldiği tahmin edilmektedir.

¹¹⁷ DOĞANAY, H., 2000, *Türkiye’de Az Tanınan Üç Doğa Harikası: Tomara, Sırakayalar ve Muradiye Çağlayanları*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, Erzurum, s. 2-3.

Ayazma, Dörtkonak, Çamlıköy, Köse ve Yeşilbük yaylalarında her yıl düzenli olarak Haziran-Temmuz-Ağustos aylarında geleneksel yayla şenlikleri yapılmaktadır. Büyük bir nüfus birikiminin olduğu bu yayla şenlikleri aynı zamanda ticarî faaliyetleri de canlandırmaktadır.

Yaz mevsiminde daha çok yaylacılık faaliyetlerinin önem kazandığı Zigana Dağı Turizm Merkezi, kış mevsiminde ise kayak sporunun yapıldığı bir merkez olarak tanınmıştır. Gümüşhane'ye yaklaşık 50 km uzaklıkta ve Zigana Dağı üzerinde bulunan kayak merkezinin ortalama yükseltisi 2000 m kadardır. Ulaşımın son derece kolay olduğu bu merkez, Gümüşhane ili Torul ilçesi sınırları içerisinde bulunur. Zigana Dağı Turizm Merkezi yaz aylarında yayla turizmi ve çim kayağı, kış aylarında ise kış sporlarına uygun şartlarıyla turizm sezonunun kesintiye uğramadığı ender yörelerimizden biridir. Ancak bu potansiyelin henüz yeterince harekete geçirilmiş olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim günümüzde bu kayak sporu merkezinde 65 yatak kapasiteli, 150 kişilik restoranı olan bir otel bulunmaktadır¹¹⁸. Taleple orantısız olan konaklama kapasitesi, yapılacak yeni tesislerle arttırılmalıdır. Çünkü herhangi bir yerde turistik çekiciliklerin olması, orada turistik aktivitenin gelişmesi için yeterli değildir. Turizmin temel unsurları olan ulaşım ve konaklama gibi imkânların da iyi bir şekilde organize edilmesi gerekmektedir¹¹⁹. Büyük ölçüde iç turizme hizmet eden Zigana Dağı Turizm Merkezi'ne daha çok Trabzon, Giresun, Rize ve Ordu gibi Doğu Karadeniz kıyı illeri ile Gümüşhane ilinden kayak yapmak amacıyla gelinmektedir. Kayak turizmi bölgesinin bu önemli potansiyeli yatak kapasitesinin az, araç parkı ve çevre düzenlemeleri konusunda bazı problemlerin olması nedeniyle yeterince harekete geçirilememiştir. Eğer turizm sektöründen daha fazla girdi sağlamak istiyorsak, yapılması gereken ilk iş turistik yerlerin ulaşım ve konaklama sorunlarını çözmek olmalıdır. Nitekim modern turizmin temel unsurlarını *çekicilikler, ulaşım ve konaklama* gibi unsurlar oluşturmaktadır.

Ayrıca Gümüşhane ili sınırları içerisindeki buzul göllerinin yanında Kürtün ilçesindeki *Örümcek Ormanları*, oldukça yüksek potansiyele sahip doğal turizm alanlarıdır. Nitekim Torul ilçesindeki Artebel deresinin kaynak kısmında bulunan irili ufaklı 18 buzul gölü ve çevresi (yaklaşık 5859 ha.lık bir alan), *Artebel Gölleri Tabiat*

¹¹⁸ BULUT, İ., 1998, Torul'un Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Yay. No: 876, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 95, Araştırma Serisi No: 35, Erzurum, s. 175-176.

¹¹⁹ ÖZGÜÇ, N., 1998, Turizm Coğrafyası (Özellikler-Bölgeler). Çantay Kitabevi, İstanbul, s. 46.

Parkı olarak ilân edilmiştir. Anıt göknar ve ladin ağaçlarının bulunduğu Örümcek Ormanları görülebilecek diğer doğal turistik çekicilikleri oluşturur.

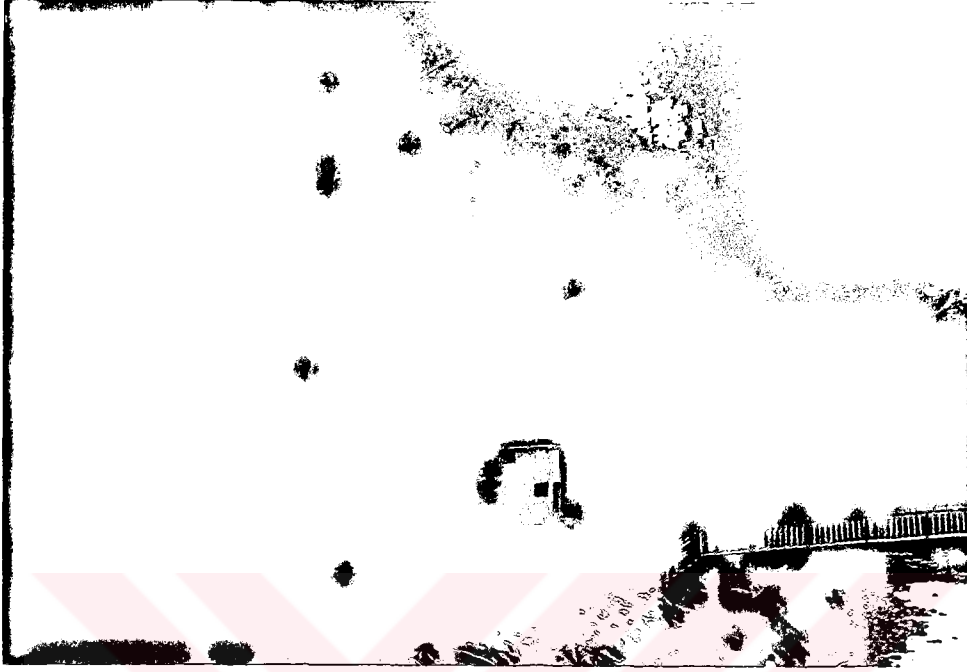
Gümüşhane nüfusuna hizmet veren beşerî turistik çekiciliklerin birini de 1999 yılının Eylül ayında Tekke beldesinde açılan *Gümüşdamla Yüzme Havuzu* oluşturur (Fotoğraf 2.14). 30 m boyunda ve 10 m genişliğinde olan havuzun 2.15 m, 1.70 m ve 1 m gibi farklı derinlik kısımları bulunmaktadır. Soyunma ve giyinme yerlerinin bulunduğu havuzda ziyaretçilerin yiyecek-içecek ihtiyaçlarını karşılayacak bir de büfe hizmet vermektedir. Yaklaşık 2.5-3 ay (temmuz, ağustos ve eylül) kadar devam eden yüzme sezonunda havuzdan özellikle Gümüşhaneliler faydalanmaktadır. Hafta sonlarında yaklaşık 200 kişinin yararlandığı havuza olan talebi arttırmak için çocuk havuzu ve halı saha yapılması plânlanmıştır. Bu tür ek tesislerin yapılması ile yüzme havuzu ve çevresi bir kompleks haline gelebilir. Sosyal etkinlikleri kısıtlı olan Gümüşhane gibi yerleşmelerde halkın boş zamanlarında gidip dinlenebileceği bu tesisler son derece önemlidir.

Fotoğraf 2.14. Büyük ölçüde Gümüşhane şehir nüfusunun faydalandığı Gümüşdamla Yüzme Havuzu'na (Tekke beldesinde) olan talep, özellikle hafta sonlarında yoğunlaşmaktadır.

Gümüşhane şehir nüfusunun rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan en önemli alanlardan birisi de, belediye tarafından 1998 yılında Bağlarbaşı mahallesinin çıkışında

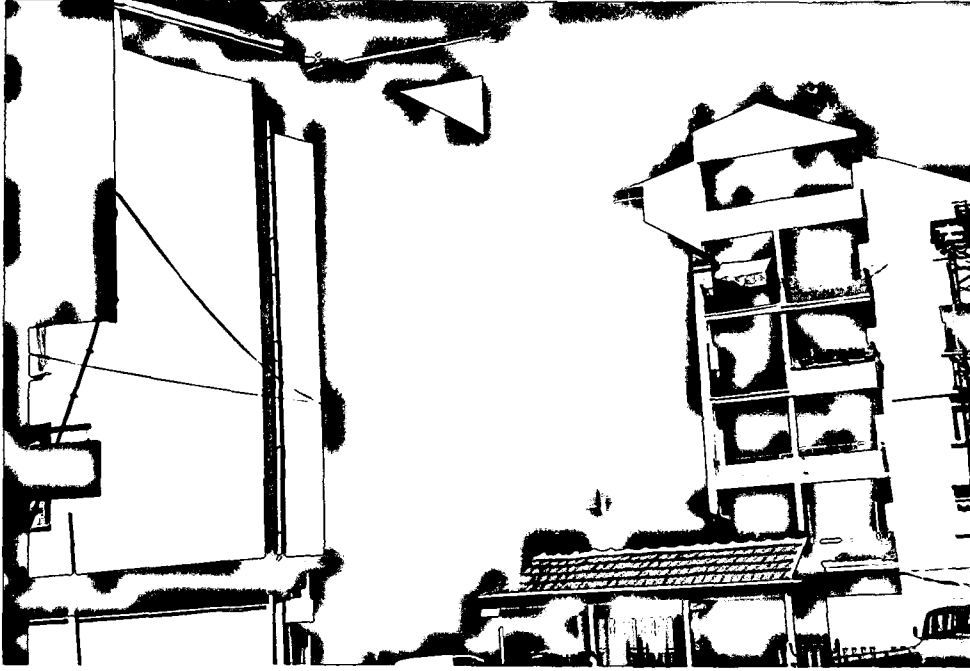
yapılan, Gümüşhane Belediyesi Aile Bahçesi'dir (Fotoğraf 2.15). Çevre düzenlemesi yapılmış, Harşit çayı kenarındaki ağaçlıklı bu bahçe, özellikle hafta sonlarında şehir nüfusunun akın ettiği rekreasyon sahalarının başında gelmektedir.

Fotoğraf 2.15. Gümüşhane şehir nüfusunun rekreasyon ihtiyacını karşılayan Gümüşhane Belediyesi Aile Bahçesi'nden bir görünüm.

Çok çeşitli doğal ve beşerî turistik kaynaklara sahip olan Gümüşhane; tanıtım, altyapı ve konaklama yetersizlikleri nedeniyle bu potansiyeli henüz yeterince harekete geçirememiştir. Gerçekten de şehirde tur organizasyonunu yürüten seyahat acenteleri olmadığı gibi, Turizm Bakanlığı belgeli sadece 70 yatak kapasiteli bir otel (Yeni Gümüş Otel) ile Zigana dağında Zigana Gümüşkayak tesisleri bulunmaktadır (Fotoğraf 2.16). Bu nedenle şehirde turistik aktivitenin canlı olduğunu söylemek mümkün değildir. Zira 1998 yılında Gümüşhane'ye gelen yerli ve yabancı turist sayısı 25103 kişi olup, bunların hemen hemen tamamına yakınının da günübirlikçiler oluşturmaktadır¹²⁰. Dolayısıyla şehirde 2000 yılı itibariyle İl Turizm Müdürlüğü personeli dikkate alınmazsa, geçimini tamamen turizmden karşılayanların sayısı son derece azdır.

¹²⁰ İl Turizm Müdürlüğü'nden alınmıştır.

Fotoğraf 2.16. Gümüşhane şehrindeki en önemli konaklama tesisini, Yeni Gümüş Oteli oluşturur.

2.1.2.7. Ticaret Fonksiyonu

Hizmetler başlığı altında değerlendirilen ve şehre merkeziyet gücü kazandıran en önemli fonksiyonlardan birisi, ticaret fonksiyonudur. Zira şehirler, birçok bakımdan olduğu gibi, etki sahasındaki yerleşmelerin ticarî hizmet merkezleri durumundadır¹²¹.

Bilindiği üzere Gümüşhane şehrinin kuruluş ve gelişmesi madencilik (gümüş madeni) fonksiyonuna bağlıydı. Ancak daha sonra bu fonksiyonun önemini kaybetmesiyle birlikte şehir, yer değiştirmiştir. Bugünkü Gümüşhane'nin Harşit vadisinde kurulmasının temel sebebi, elverişli ulaşım şartlarıdır. Nakliyecilik sektörünün çeşitli nedenlerle etkinliğini büyük ölçüde kaybetmesi, şehir kuruluş yerinin fonksiyonel sürekliliğini¹²² hemen hemen ortadan kaldırmıştır.

Gümüşhane'nin günümüzde olduğu gibi eski dönemlerde de Trabzon-İran Transit Yolu üzerinde bulunması, ticarî yönden önemini arttırmış ve şehrin zamanla bir pazar yeri durumuna gelmesinde etkili olmuştur. 15.-16. yüzyıllarda özellikle İran, Hindistan ve Suriye gibi ülkelerden gelen tüccarlar, kervanlar ile getirdikleri malları,

¹²¹ ÖZÇÖREKÇİ, H., 1944, *Anadolu'da Küçük Şehir Araştırmaları*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi, Cilt: III, Sayı: 1, Ankara, s. 71.

¹²² TUNCEL, M., 1977, *Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Denem: İzmit*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 22, İstanbul, s. 93-97.

altın ve gümüş parayla değiştirirlerdi¹²³.

Evliya Çelebi, şehirde 300 dükkân ile 1 bedestenin bulunduğunu, kilim ve seccadelerin yanında çanak-çömlek yapımının da önemli olduğunu ve yılda yaklaşık 30-40 bin testinin imâl edildiğini belirtmektedir. Aynı dönemde Trabzon'a ve yurt dışına satışı yapılan deri ürünleri (kuzu, tavşan, tilki, sansar ve ayı postları) ticareti de gelişmişti¹²⁴. Ayrıca meyve ticareti de önemliydi. Gümüşhane'de yetiştirilen elma ve armutlar sandıklarla Trabzon, İstanbul ve Erzurum'a gönderiliyordu¹²⁵.

Cumhuriyet devrinde, ülkemiz genelinde yaşanan gelişme ve değişimlere paralel olarak, Gümüşhane şehrinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Nitekim şehrin 1924 yılında il yönetim merkezi durumuna getirilmesi, bu yıldan itibaren çeşitli şehrsel fonksiyonların (yönetim, ticaret, sağlık ve eğitim gibi) gelişmesine zemin hazırlamıştır. 2000 yılı itibariyle Gümüşhane'de ticaret fonksiyonunda çalışanların sayısı 1162 kişi olup, hizmetler fonksiyonunda çalışanların % 18.0'ını oluşturur (Tablo 2.14, Şekil 2.15). Görüldüğü üzere ticaret, yönetim fonksiyonundan sonra ikinci sırada gelen hizmet fonksiyonu durumundadır.

Tablo 2.14. Gümüşhane Şehrindeki Ticarî İş Yeri ve Çalışan Sayıları (2000).

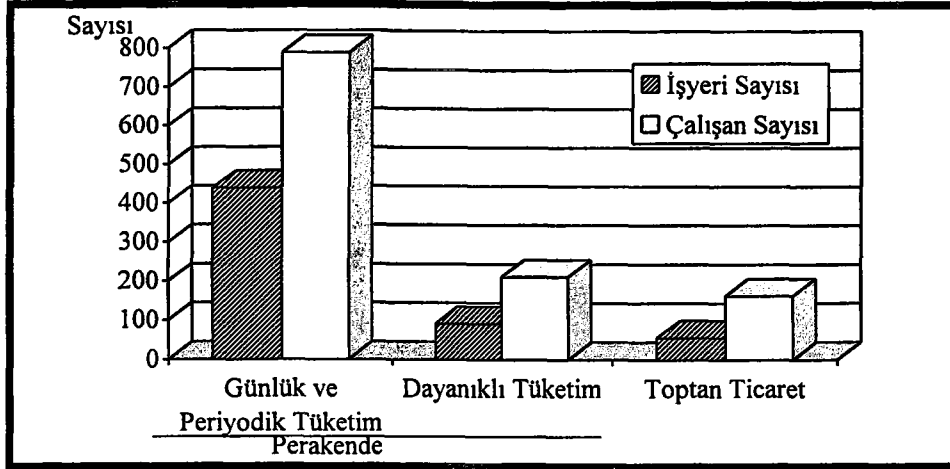
İş Yeri Türü	İş Yeri Sayısı	%'si	Çalışan Sayısı	%'si
Perakende Ticaret	530	90.5	999	86.0
Günlük ve Periyodik Tüketim	439	75.0	788	67.8
Bakkal-Market	187	31.9	267	23.0
Giyim	32	5.5	72	6.2
Kahvehane-Çay Ocağı	83	14.2	154	13.3
Diğerleri	137	23.4	295	25.3
Dayanıklı Tüketim	91	15.5	211	18.2
İnşaat Malzemeleri	8	1.4	33	2.8
Elektrik Malzemeleri	8	1.4	25	2.2
Beyaz Eşya-Mobilya	20	3.4	37	3.2
Oto Galerisi-Oto Lastikçisi	8	1.4	20	1.7
Oto Yedek Parça	10	1.7	23	2.0
Hırdavat	17	2.9	27	2.3
Züccaciye	5	0.8	9	0.8
Diğerleri	15	2.5	37	3.2
Toptan Ticaret	56	9.5	163	14.0
Sebze Komisyoncusu	7	1.2	22	1.9
Gıda	23	3.9	44	3.8
Zahireci	6	1.0	19	1.6
Tekel Bayisi	1	0.2	3	0.3
Meşrubat Bayisi	3	0.5	14	1.2
Tüp Bayisi	7	1.2	28	2.4
Diğerleri	9	1.5	33	2.8
Toplam	586	100.0	1162	100.0

Kaynak: Gümüşhane Belediyesi İktisat Müdürlüğü verilerinden.

¹²³ KIRZIOĞLU, I., 1991, a.g.e., s. 48.

¹²⁴ YURT ANSİKLOPEDİSİ, 1982, Anadolu Yay. A.Ş. Cilt: 5, İstanbul, s. 3244.

¹²⁵ OKAY, V., 1938, a.g.e., s. 71-72.

Şekil 2.5. Gümüşhane Şehrinde Ticarî İş Yerleri ve Çalışanların İş Kollarına Göre Dağılımı (2000).

Ticaret fonksiyonundaki gelişme, özellikle şehrin il yönetim merkezi olmasından sonra hız kazanmıştır. Gümüşhane'nin il yönetim merkezi olmasıyla etki sahası genişlemiş ve hizmetler fonksiyonu ile ilgili olarak daha fazla nüfus şehre gelmeye başladığından ticaret potansiyeli artmıştır.

Gümüşhane'de ticarî faaliyetlerin çoğunluğunu, *perakende ticaret* oluşturur. Nitekim şehirdeki toplam ticarî iş yeri sayısının % 90.5 (530 adet)'ini perakende ticaretin yapıldığı iş yerleri oluşturmaktadır (Tablo 2.14, Şekil 2.5). Yönetim bölgesi nüfusunun az ve tarımsal üretiminin sınırlı olması yanısıra alım gücünün düşüklüğü, toptan ticaretin gelişmesini engellemiştir. Bu nedenle şehirdeki ticarî iş yerlerinin ancak %9.5 (56 adet)'i toptancıdır. Gümüşhane şehrinde toptan ticaretin gelişmemesinin bir başka nedeni de ihtiyaç duyulan maddelerin birçoğunun Trabzon'dan daha fazla seçme imkânı ile daha ucuza alınabilmesidir. Gıda maddeleri ile tarım ürünleri ticaretine dayanan toptan ticaret ile ilgili 56 iş yerinde toplam 163 kişi çalışmaktadır.

Gümüşhane'de perakende ticaretin sürdüğü iş yerleri daha çok gıda ve giyim gibi günlük ve periyodik tüketim malları satan dükkânlardan oluşmaktadır. Nitekim toplam iş yeri sayısının % 31.9 (187 adet) kadarını bakkal ve marketler oluşturur (Tablo 2.14, Şekil 2.5). Giyim eşyası satan iş yerleri (% 5.5), kahvehane-çay ocakları (% 14.2) ile diğerleri (% 23.4) eklendiğinde, günlük ve periyodik ihtiyaçlara yönelik satış yapan ticaret iş yerlerinin oranı % 75'e ulaşır. Öte yandan mobilya ve elektrikli ev aletleri gibi dayanıklı tüketim malları satan dükkânların sayısı az olmakla birlikte ihtiyacı karşılayacak düzeydedir.

Günlük ve periyodik tüketim içerisinde değerlendirilen *diğerleri* başlığı altındaki

yaklaşık 137 ticarî iş yerinde 295 kişi çalışmaktadır. Bu iş yerlerinin çoğunluğunu lokanta(15 adet), manav(14 adet), kasap(14 adet), ayakkabıcı(11 adet), büfe(11 adet), kuyumcu-saatçi(10 adet), kırtasiye(9 adet), pastahane(6 adet), kuruyemişçi(6 adet) ve akaryakıt istasyonları(3 adet) oluşturmaktadır.

Gümüşhane şehri ve yönetim bölgesi nüfusunun az olması yanında alım gücünün de düşük olmasına bağlı olarak, tek ürün satan iş yerleri yerine çok çeşitli malların bir arada satışa sunulduğu dükkânlar yaygınlaşmıştır. Belirli bir ihtisaslaşmanın görülmediği ticaret iş yerlerinde toptancılık ve perakendecilik birbirine karışmaktadır. Aynı şekilde bu durum, iş yerlerinin şehrin içerisindeki dağılımlarında da görülmektedir. Örneğin çoğu zaman bakkal ve ayakkabıcı dükkânları yan yana olabildiği gibi, beyaz eşya satan dükkânlar da bunların hemen yanında bulunabilmektedir. Buna karşılık, büyük sermaye gerektiren dayanıklı tüketim malları satan iş yerlerinde , pazarı oluşturan nüfus miktarı ve alım gücünün düşük olması nedeniyle elektrikli ev aletleri, halı ve mobilya gibi mallar aynı iş yerinde satışa sunulmaktadır. Görüldüğü üzere belirli bir ihtisaslaşmanın olmaması, ülkemizin az nüfuslu şehirlerinin ortak bir özelliğidir. Aynı şekilde Gümüşhane gibi küçük şehirlerin tipik özelliklerinden birisi de, ticarî faaliyetlerin daha çok bir ya da iki ana cadde üzerinde toplanmasıdır (Fotoğraf 2.17).

Fotoğraf 2.17. Gümüşhane şehrinde ticarî faaliyetler daha çok Cumhuriyet ve devamındaki Atatürk caddeleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Ülkemizdeki şehirlerin büyük bir çoğunluğunda esas fonksiyon, ticaret ve idarî bölge merkezliğidir¹²⁶. Gümüşhane şehrinde de yönetimden sonra ticaret ikinci derece önemli fonksiyon durumundadır. Böyle olmakla birlikte Gümüşhane’de kır-şehir ilişkisini belirgin bir şekilde ortaya koyan ve onu *şehirsel bir pazar yerleşmesi*¹²⁷ haline getiren, salı günleri kurulan haftalık pazardır. Salı günleri şehirde kurulan *haftalık pazar*, Gümüşhane’de ticaret aktivitesini arttıran en önemli etkidir (Fotoğraf 2.18). Bu pazarda daha çok gıda ve giyim malları satışa sunulmaktadır. Pazarda dikkati çeken özelliklerden birisi gıda ve giyim bölümlerinin birbirinden ayrılmış olmasıdır. Giyim ve züccaciye Zafer Meydanı’nda yer alırken, gıda maddeleri Hasanbey Caddesi üzerinde satılmaktadır. Haftalık pazarın dikkati çeken bir diğer özelliği de köylerde üretilen çeşitli sebze ve meyve ile hayvansal ürünlerin pazara konu olmamasıdır. Kanaatimizce bunun temel sebebi kır nüfusunun büyük ölçüde geçim tipi tarım yapmasıdır. Zira üretilen ürünler sadece köylü nüfusun kendi ihtiyacını karşılamakta ve dolayısıyla da pazarlama yapılamamaktadır.

Fotoğraf 2.18. Haftalık pazarın kurulduğu salı, şehirdeki ticarî aktivitenin en yüksek olduğu gündür.

Gümüşhane’nin özellikle merkez ilçeye bağlı köylerinden, çeşitli gıda ve giyim

¹²⁶ AKÇURA, T., 1971, *Türkiye’de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri*. Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Enst., Edebiyat Fak. Matbaası, İstanbul, s. 192.

¹²⁷ TOLUN (DENKER), B., 1970, *Silivri’de Gelişen Şehirsel Fonksiyonlar Hakkında*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 17, İstanbul, s. 97.

ihtiyaçlarını karşılamak üzere, çok sayıda insan bu pazara katılır. şehirde kurulan haftalık pazarın ilçeler üzerindeki etkisi oldukça azdır. Buralarda da haftanın belirli günlerinde pazarların kurulması yanısıra söz konusu yerleşmelerin ticarî bağlantılarını daha çok Bayburt, Erzincan, Trabzon ve Giresun şehirleriyle sürdürmeleri gibi faktörler pazarın etki sahasını daraltmıştır.

Haftalık pazar kadar olmamakla birlikte her salı günü kurulan canlı hayvan pazarı, şehirdeki ticaret aktivitesine belirli bir katkı yapmaktadır. Gümüşhane'nin özellikle merkez ilçeye bağlı köylerinden getirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar burada pazarlanmaktadır.

Bilindiği zere Gümüşhane, pestil ve kme üretimiyle de tanınmaktadır. Özellikle merkez ilçe ile Torul ilçesinde yıllık ortalama 100-150 ton kadar üretilen bu ürünlerin büyük bir kısmı İstanbul, Ankara, Trabzon, Samsun, Ordu, Bayburt ve Erzurum gibi illere pazarlanmaktadır. Büyük ölçüde ailelerin kendileri ürettikleri pestil ve kmenin bir kısmı, E-97 karayolu boyunca inşa edilen küçük kulübelerde satışa sunulmaktadır (Fotoğraf 2.19). Esas hammaddesini taze dut, un ve ceviz gibi tarımsal ürünler ile çeker ve sütün oluşturduğu pestil-kme; birçok ailenin önemli gelir kaynağı durumundadır.

Fotoğraf 2.19. Gümüşhane'de üretilen pestil ve kmenin bir kısmı, Trabzon-İran Transit Karayolu boyunca inşa edilen kulübelerde satışa sunulmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, şehirdeki ticarî faaliyetlerin istenilen

ölçüde gelişmediği görülür. Gümüşhane ilinin fizikî ve beşerî coğrafya özelliklerinin yanı sıra Trabzon gibi daha büyük bir çekim merkezine yakın olmasının da ticarî aktivitenin gelişmemesinde önemli etkileri vardır. Gümüşhane'nin birçok hizmet bakımından Trabzon'un etki sahası içerisinde kalması, şehirleşme hızını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca ilin coğrafi yapısı, ilçeler ile şehrin ulaşım bağlantısını zorlaştırmıştır. Buna bağlı olarak Kelkit, Şiran, Köse, Kürtün ve Torul ilçeleri daha çok Trabzon, Erzincan, Bayburt ve Giresun şehirleri ile ticarî aktivitelerini sürdürmektedirler. Böylece Gümüşhane şehrinin ticarî açıdan oluşturduğu hinterlandın dar bir sahaya tekabül etmesi, şehrin merkezîyet gücünü zayıflatmaktadır. Gümüşhane şehrinin ihtiyaç duyduğu gıda, giyim ve sanayi malları Trabzon, Erzurum, Erzincan ve İstanbul gibi şehirlerden alınırken, dışarıya çoğunlukla un, meyve suyu, kireç ve giyim malları ile pestil satılmaktadır.

2.1.2.8. Diğerleri

Gümüşhane şehrinde hizmetler fonksiyonunda istihdam edilen faal nüfusun (6471 kişi) yaklaşık % 16.1 kadarını (1044 kişi) diğer hizmet fonksiyonunda çalışanlar oluşturur (Tablo 2.2, Şekil 2.2). Bu başlık altındaki nüfusun % 26.2 (274 kişi)'si güvenlik hizmetlerinde çalışmaktadır. İl Emniyet Müdürlüğü'nde 264 personel görev yaparken, İl Jandarma Komutanlığı'nda 10 personel bulunmaktadır. Bununla birlikte İl Jandarma Komutanlığı'nda bulunan yaklaşık 320 asker, şehrin ticarî aktivitesi üzerinde belirgin bir katkı yapmaktadır.

Gümüşhane'de inşaat işlerinde çalışanların sayısı 745 kişi olup, diğer hizmet fonksiyonunda çalışanların (1044 kişi) % 71.4'ünü oluşturur. Şehirde özellikle 1980'li yıllardan sonra kurulan toplu konut kooperatifleri, inşaat sektörünün canlanmasına zemin hazırlamıştır. Belediyeye yılda ortalama 30 inşaat başvurusu yapılırken, bunların büyük bir kısmını toplu konut kooperatifleri oluşturmaktadır. Nitekim 2000 yılı itibarıyla şehirde toplam 11 toplu konut kooperatifi faaliyet göstermekteydi.

Geçimini seyyar satıcılıktan sağlayan işgücü de yaklaşık 25 kişi kadar olup diğer hizmet fonksiyonunda çalışanların % 2.4 kadarını oluşturur.

2.1.3. Sanayi Fonksiyonu

Gümüşhane'de sanayi faaliyetleri, oransal bakımdan hizmetlerden sonra ikinci sırada yer alsa bile, tesis sayısı ve çalışan işgücü miktarı dikkate alındığında yeterince gelişmemiş olduğu görülür. Modern sanayi tesisi olarak birkaç fabrika dışında, daha çok

yerel ihtiyaçlara cevap verecek şekilde organize edilen atölye tipi küçük işletmeler yaygındır.

Gümüşhane şehrinde faal nüfusun (8060 kişi) % 10.2 (821 kişi)¹²⁸'si sanayi fonksiyonunda çalışmaktadır (Tablo 2.15). Bu değerden de anlaşılacağı üzere sanayi, şehirdeki ikinci önemli fonksiyon durumundadır. Ancak özellikle modern sanayi tesis sayısı ve çalışan sayılarının az olması, Gümüşhane'de aslında sanayinin gelişmemiş olduğunu gösterir.

Tablo 2.15. Gümüşhane Şehrindeki Sanayi Faaliyetlerinin Türlerine Göre Dağılımı (2000).

Sanayi Türü	İş Yeri Sayısı	%'si	Çalışan Sayısı	%'si
Atölye Tipi Sanayi				
Marangoz	23	14.6	87	10.6
Alüminyum Doğrama	2	1.3	8	1.0
Demir Doğrama ve Kaynakçı	14	8.9	35	4.3
Mermer Atölyesi	2	1.3	9	1.1
Taş Atölyesi	2	1.3	5	0.6
Fırın	20	12.8	93	11.3
Terzi	14	8.9	29	3.5
Taş Ocağı	2	1.3	6	0.7
Kum-Çakıl İşleme	2	1.3	7	0.9
Oto Tamir ve Bakımı	23	14.6	64	7.8
Tamirci	37	23.7	77	9.4
Tarım Ürünleri Sanayi	3	1.9	13	1.6
Diğerleri	6	3.9	11	1.3
Toplam	150	95.8	444	54.1
Modern Sanayi				
Taşa-Toprağa Dayalı Sanayi	3	1.8	104	12.7
Giyim Sanayi	1	0.6	215	26.2
Gıda Sanayi	3	1.8	58	7.0
Toplam	7	4.2	377	45.9
Genel Toplam	157	100.0	821	100.0

Kaynak: Gümüşhane Belediyesi İktisat Müdürlüğü ve mülakat sonuçlarından.

2.1.3.1. Atölye Tipi Sanayi

Gümüşhane'de, *küçük sanayi*¹²⁹ olarak da adlandırılan, atölye tipi sanayi modern sanayi faaliyetlerine göre daha fazla gelişmiştir. Şehirdeki toplam sanayi tesislerinin % 95.8 (150 adet)'ini atölye, % 4.2 (7 adet)'sini ise modern sanayi iş yerleri oluşturur. Ancak tek başına tesis sayılarının değerlendirilmesiyle sanayi faaliyetlerinin tipi ve yapısı hakkında isabetli sonuçlara ulaşılamaz. Aynı zamanda bu sanayi tesislerinde çalışan işgücü miktarının da dikkate alınması gerekir. Bu yönüyle bakıldığında Gümüşhane'deki toplam 150 adet atölye tipi iş yerinde 444 kişi (toplam sanayi

¹²⁸ Bu sayıya merkez ilçe sınırları içerisindeki modern sanayi tesislerinde çalışanlar da dahil edilmiştir.

işçilerinin % 54.1'ini oluşturur) çalışırken, 7 adet modern sanayi tesisinde 377 kişi (sanayi işçilerinin % 45.9'unu oluşturur) istihdam edilmektedir (Tablo 2.15).

Atölye tipi sanayi, şehir nüfusunun olduğu kadar çevresindeki kırsal nüfusun da ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak sürdürüldüğü için, şehrin merkezîlik özelliğini güçlendiren faaliyetlerden biri durumundadır.

Nüfusun alım gücünün yükselmesi ve ulaşım faaliyetlerinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak şehir ve kırsal yerleşmelerde motorlu araçlardaki artış, özellikle 1980'li yıllardan sonra bu araçların tamir ve bakımına yönelik iş yerlerinin hızla artmasına neden olmuştur. Günümüzde bu alanda faaliyet gösteren toplam iş yeri sayısı yaklaşık 23 kadardır. Öte yandan E-97 karayolunun hemen şehrin içinden geçmesi, oto tamir ve bakım atölyelerinin iş yoğunluklarını oldukça arttırmıştır.

Gümüşhane küçük sanayi sitesinde, çeşitli tarım ürünlerini işleyen, 3 adet atölye tipi sanayi iş yeri bulunmaktadır. Bu iş yerlerinde daha çok kuşburnu, böğürtlen, kayısı, şeftali, vişne gibi meyve suları ile kuşburnu çayı ve çeşitli marmelâtlar (özellikle kuşburnu marmelâdı) üretilmektedir. Üretimde kullanılan hammaddelerden böğürtlen Gümüşhane ilinden, kuşburnu Gümüşhane, Erzurum, Kars illerinden temin edilirken diğer meyve suyu hammaddeleri ise ülkemizin çeşitli meyve suyu fabrikalarından konsantre olarak alınmaktadır. Elde edilen mamul maddeler daha çok İstanbul, İzmit, Denizli ve Iğdır gibi şehirlere gönderilmektedir. Bu şehirlerden başka birçok şehre gönderilen ürünler, Gümüşhane'nin merkezîyet gücünü önemli ölçüde geliştirmiştir.

Gümüşhane şehrinde atölye tipi sanayi iş yerlerinin % 23.7 (37 adet)'sini tamirhaneler oluşturur. Her bir iş yerinde çalışan sayısının ortalama 2-3 kişi olduğu bu faaliyet alanı, daha çok dayanıklı tüketim mallarının bakım ve tamirine yöneliktir. Söz konusu iş yerleri saat, radyo-televizyon, buzdolabı-çamaşır makinesi ve ayakkabı tamirhanelerinden oluşur.

Gümüşhane'de, işletme ve çalışan sayıları bakımından, önemli atölye tipi sanayi tesislerini ekmek fırınları ve terzihaneler oluşturur. Şehirdeki toplam 20 ekmek fırınında 93 kişi çalışmaktadır. Üretilen ekmeğin büyük bir kısmı şehirde tüketilmekle birlikte, ulaşımın kolayca sağlanabildiği yakın çevre köylere de pazarlanmaktadır.

Son yıllarda giyim sanayindeki gelişmelere bağlı olarak sayıları azalan terzihaneler, bir diğer atölye tipi sanayi faaliyetlerini oluşturmaktadır. Şehirdeki 14

¹²⁹ TÜMERTEKİN, E., 1969, Sanayi Coğrafyası. İstanbul Üniv. Yay. No: 751, Coğrafya Enst. Yay. No:

terzihanede toplam 29 kişi çalışmaktadır.

2.1.3.2. Modern Sanayi

Gümüşhane ilinin 1968 yılında kalkınmada I. derecede öncelikli iller kapsamına alınması ve sağlanan desteklerin yanında yurt dışında çalışan işgücünün katkıları ile kurulan kooperatifler ve halka açık anonim şirketler (Güdesan Un Fabrikası, Gümüşsu Gıda Sanayi gibi) ile modern sanayi tesislerinin kurulmasına başlanmıştır. Böylece Gümüşhane’de önemli sanayi tesislerinin çoğunluğu 1980’den sonra hizmete açılmıştır. Bu durumun temel sebebi, yurt dışında çalışan işgücünün özellikle 1980’den sonra sözkonusu yatırımlara katılmasıdır.

Gümüşhane’de modern sanayi tesisi olarak nitelendirilebilecek tesislerin, Harşit vadisi boyunca doğuda Kale beldesi ile batıda Mescitli köyü arasında yaklaşık 30 km’lik bir alana dağıldığı görülmektedir¹³⁰. Taşa-Toprağa Dayalı Sanayi (Çimento Sanayi Ticaret A.Ş., Gümüşkale Kireç Sanayi Ticaret A.Ş., Barit Maden Türk A.Ş.), Giyim Sanayi (İncinur Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.) ve Gıda Sanayi (Güdesan Un Fabrikası, Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş., Mezbaha) modern sanayi faaliyetleri olarak ele alınacaktır. Adı geçen sanayi tesislerinin hemen hepsinin belediye yönetim bölgesi dışında bulunmasına rağmen çalışmamızda ele alınmasının temel sebebi, şehrin merkezîyet gücünü büyük oranda geliştirmiş olmalarıdır. Nitekim 1980’de Gümüşhane şehrinin nüfusu 12735 kadarken bu yıldan itibaren modern sanayi tesislerinin açılmasıyla şehir nüfusu 1985’te 22067’ye ulaşmıştır. Görüldüğü üzere özellikle modern sanayi tesisleri, yerleşmelerin nüfuslarını arttıran temel faktörlerin başında gelmektedir.

Gümüşhane’ye merkezîlik özelliği kazandıran ve şehirleşme sürecini hızlandıran önemli bir etken durumundaki modern sanayi tesislerinde toplam 377 kişi çalışmaktadır. Bu da sanayi iş yerlerinde çalışanların % 45.9 kadarını oluşturur.

2.1.3.2.1. Taşa-Toprağa Dayalı Sanayi

2.1.3.2.1.a. Gümüşhane Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.

Merkez ilçeye bağlı Arzular köyünde bulunan fabrikanın yapımına 1988 yılında başlanmıştır. ÇİTOSAN tarafından yıllık 150 bin ton kapasiteli olarak kurulan çimento

22, İstanbul, s. 51.

¹³⁰ YILMAZ, O., 1991, *Gümüşhane’nin Sanayi Faaliyetleri ve Potansiyeli*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 290.

öğütme ve paketleme tesisleri 1991 yılında üretime başlamıştır (Fotoğraf 2.20).

Gümüşhane'nin kalkındırılması ve işsizliği önlemek amacıyla kurulan fabrikanın ortakları arasında Türkiye Çimento ve Toprak Sanayi A.Ş., Köyteks Yatırım Holding A.Ş. ve Gümüşhane İl Özel İdaresi bulunmaktaydı. Ancak 1996 yılında özelleştirilerek özel bir holdinge (Rumeli Holding) satılan fabrika, 1997 yılının Haziran ayı sonunda üretime ara vermiştir. Temmuz 1998'den itibaren ise yeniden faaliyete başlayan tesiste daha çok Trabzon Çimento Fabrikası'ndan getirilen çimentonun paketleme işlemleri yapılmaktadır. Sözkonusu fabrikanın paketleme işlemleri de dahil tüm faaliyetleri 2000 yılı itibariyle durdurulmuştur.

Fotoğraf 2.20. Yörenin kalkındırılması ve işsizliği önlemek amacıyla kurulan Gümüşhane Çimento Fabrikası'ndan bir görünüm.

Gümüşhane şehrine yaklaşık 22 km uzaklıkta bulunan tesisin kuruluş alanı 10 ha. kadardır. Özelleştirilmeden önce 70 işgücünün çalıştığı sanayi tesisinde 1999 yılı itibariyle 13 işgücü bulunmaktaydı. Bu sanayi tesisine komple bir çimento fabrikası demek doğru olmaz. Çünkü tesis üretime başladığında sadece çimento öğütme ve paketleme ünitesi vardı. Bir başka deyişle yarı mamul çimento hammaddesi olan klinker üretim imkânları yoktu. Dolayısıyla fabrika 1988 Temmuz ayına kadar Aşkale, Van, Yozgat, Ünye, Ergani ve Elazığ'daki çimento fabrikalarından klinker alarak üretim faaliyetlerine devam etmiştir. Zaten adı geçen tesis, klinker üretim ünitesi yapılarak tesisin komple bir çimento fabrikası durumuna getirilseydi, yaklaşık 230 kişiye

doğrudan iş imkânı sağlanmış olacaktır.

1991 yılında faaliyete geçen Gümüşhane Çimento Sanayi tesisinin kuruluş kapasitesi 150000 ton/yıl kadardır. Ancak biraz sonra da yıllara göre üretim durumu incelendiğinde hiçbir zaman bu değere ulaşamadığı görülecektir. 1991 yılında fabrikada 10832 ton kadar çimento üretilmişken 1997’de üretim miktarı yaklaşık 3000 tona kadar düşmüştür (Tablo 2.16, Şekil 2.6). Tesisin klinker üretim ünitesinin olmaması ve 1996 yılında özelleştirilmesinden sonra klinker öğütme işlemine ara verilmesi, fabrikanın yıllara göre üretiminde görülen dalgalanmaların temel sebepleridir. Faaliyete başladığı ilk yıl 10832 ton çimento üretimi yapan fabrika, 1992 yılında % 748 gibi büyük bir artışla 81027 tona ulaşmıştır. 1993 yılında ise 112350 ton ile en yüksek seviyesine ulaşan üretim miktarı, 1994’te 98981 tona gerilemiştir. 1995 yılında fabrikanın çimento üretimi tekrar artarak 102000 tona ulaşmıştır. 1996 yılında tesisin özelleştirilmesi ile çimento üretimi düşmeye başlamış ve 1997 yılının Temmuz ayında da üretime ara verilmiştir. 1998 ve 1999 yıllarında ise Trabzon’dan getirilen çimentonun paketlemesinin yapıldığı tesis, 2000 yılında tüm faaliyetlerini durdurmuştur. Tesisinin yıllara göre çimento üretim değerleri incelendiğinde, 1996 yılına bir başka deyişle fabrikanın özelleştirildiği yıla kadar, hemen her yıl üretimin düzenli bir şekilde arttığı gözlenir. Ancak fabrikanın özelleştirilmesi ile birlikte azalan üretim, 2000 yılında tamamen durmuştur.

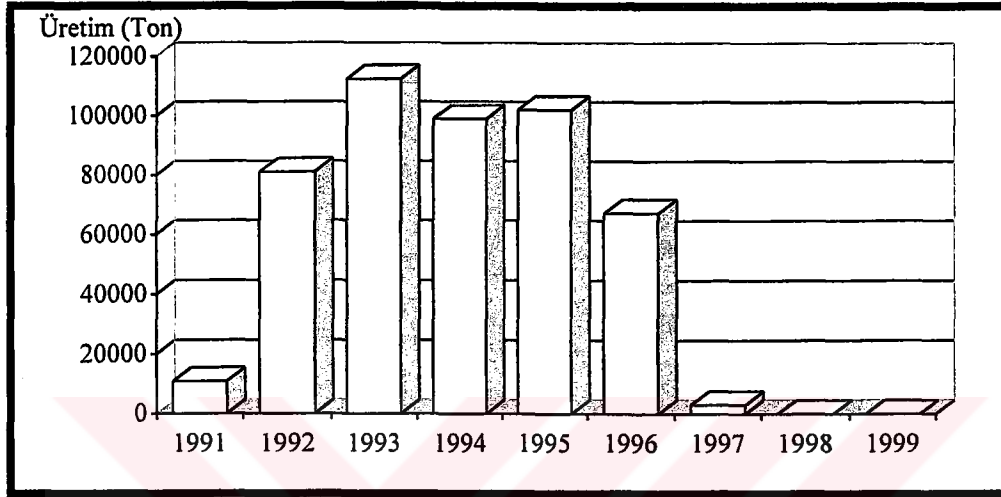
Tablo 2.16. Gümüşhane Çimento Sanayi’nin Çimento Üretimi ile Çimento Satışlarının Yıllara Göre Değişimi (1991-1999).

Yıllar	Üretilen Çimento (Ton)	İllere Göre Satış Durumu							Toplam Satış (Ton)
		Gümüşhane	Bayburt	Erzincan	Trabzon	Rize	Erzurum	Giresun	
1991	10832	9662	-	-	-	-	-	-	9662
1992	81027	53701	23600	2945	-	-	-	60	80306
1993	112350	68680	26678	-	12848	4112	-	-	112318
1994	98981	43675	10611	12480	22034	318	5081	7161	101360
1995	102000	65947	9718	225	16932	-	-	8398	101220
1996	67178	39026	10296	741	15511	-	-	739	66313
1997	3006	3666	660	-	49	-	-	-	4375
1998	-	12247	3032	-	-	-	-	-	15279
1999	-	3165	1315	-	-	-	-	89	4569
Toplam	475374	299769	85910	16391	67374	4430	5081	16447	495402

Kaynak: Gümüşhane Çimento Sanayi ticaret servisi kayıtlarından.

Gümüşhane Çimento Sanayi’nin ürettiği çimento başta Gümüşhane ve ilçeleri olmak üzere Bayburt, Erzincan, Trabzon, Rize, Erzurum ve Giresun gibi illere pazarlanmaktadır (Tablo 2.16). Trabzon’da çimento fabrikası bulunmasına rağmen

Gümüşhane'den Trabzon'a çimento gönderilmesinin temel sebebi, özellikle 1988 yılında Sarp Sınır Kapısı'nın açılmasıyla, Doğu Karadeniz Bölümü kıyı kuşağında meydana gelen hızlı yapılaşma süreci nedeniyle üretimin yetersiz kalmasıdır. Sözkonsu tüketim merkezlerine satılan çimentonun tamamı karayolu ile gönderilmektedir. Üretimin pazarlandığı yerler dikkate alındığında, fabrikanın Gümüşhane şehrine geniş sayılabilecek bir etki alanı oluşturduğu görülür.

Şekil 2.6. Gümüşhane Çimento Sanayi'nin Yıllara Göre Çimento Üretim Durumu (1991-1999).

Gümüşhane ili ve çevresinde kış aylarında inşaat sezonunun durgun olması, çimento üretimi ve satışlarını büyük oranda düşürmektedir. Nitekim fabrikanın mevsimlere göre çimento satışları incelendiğinde, yaz mevsimi ile kış mevsimi satışları arasındaki büyük fark dikkati çeker. Örnek olarak 1995 yılı çimento satışlarının mevsimlere dağılımı incelendiğinde, yaz mevsiminin % 41.6 gibi büyük bir oran teşkil ederken, kış mevsimi satışları ancak % 10.2 oranında kalmıştır (Tablo 2.17, Şekil 2.7).

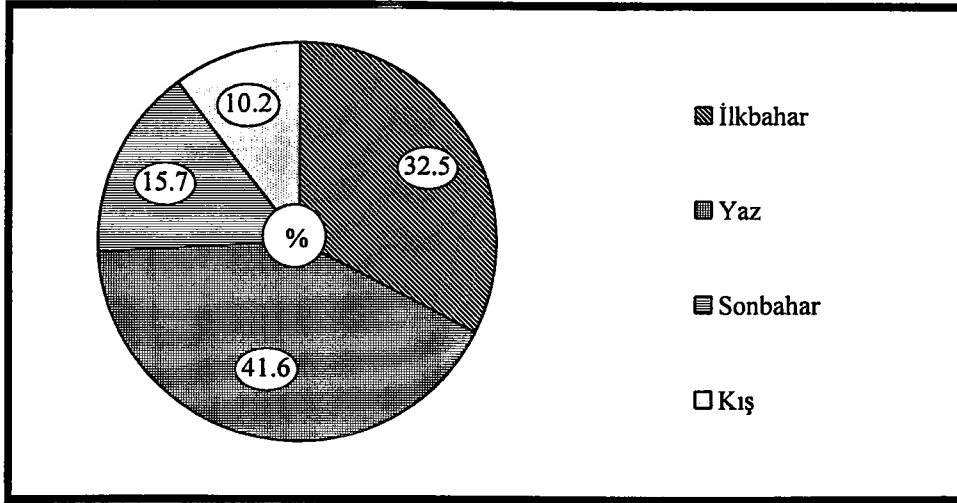
Tablo 2.17. Gümüşhane Çimento Sanayi'nin Mevsimlere Göre Çimento Satışı.

Yıllar	İlkbahar	%'si	Yaz	%'si	Sonbahar	%'si	Kış	%'si	Toplam
1992	16303	20.3	35481	44.2	24733	30.8	3789	4.7	80306
1993	28438	25.3	42803	38.1	36081	32.1	4996	4.5	112318
1994	23814	23.5	37575	37.1	33643	33.2	6328	6.2	101360
1995	32947	32.5	42065	41.6	15912	15.7	10296	10.2	101220

Kaynak: Ticaret servisi kayıtlarından.

Gümüşhane'nin kalkınmasını sağlamak ve işsizliği önlemek amacıyla çimento öğütme ve paketleme tesisi olarak faaliyete geçen fabrika, 2000 yılı itibariyle tüm faaliyetlerini durdurmuştur. Gümüşhane ekonomisinin lokomotifi olabilecek bu tesisin, klinker üretim ünitesinin de yapılmasıyla, bir an önce faaliyete geçirilmesi en akılcı

yaklaşım olacaktır. Zira hammadde ve pazar şartları çimento fabrikasının çalışması için son derece elverişlidir.

Şekil 2.7. Gümüşhane Çimento Sanayi Çimento Satışlarının Mevsimlere Göre Dağılımı(1995).

2.1.3.2.1.b. Gümüşkale Kireç Sanayi Ticaret A.Ş.

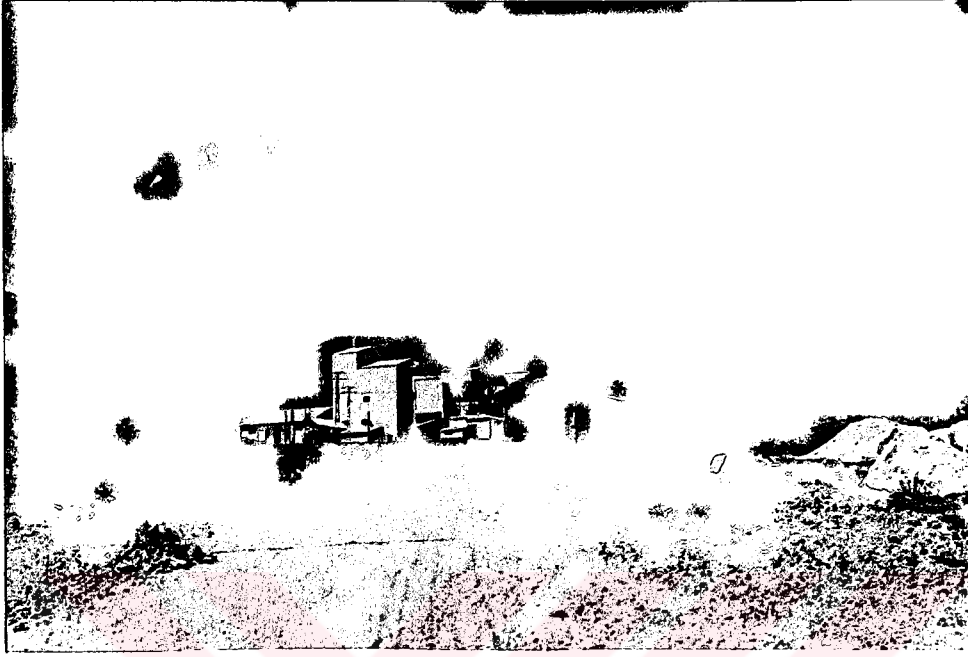
Gümüşhane şehrine yaklaşık 25 km uzaklıktaki Kale beldesinde (merkez ilçeye bağlıdır) yer alan tesisin yıllık kapasitesi 33 bin ton kadardır. 1972 yılında 25 olan ortak sayısı 1982 yılında 2000 kişiyi aşmıştır. Halka açık olan şirkette en büyük hisse Gümüşhane İl Özel İdaresi'ne aitti. Yapımına 1974 yılında başlanan fabrika 1981 yılında tamamlanarak deneme üretimine alınmış ve 1982 yılında faaliyete geçmiştir (Fotoğraf 2.21).

Sanayi tesisinin kurulmasında; hammadde olarak kullanılan kireçtaşının Kale beldesi çevresinde bulunması, yörenin kalkındırılması ve dışarıya olan göçlerin önlenebilmesi gibi faktörler büyük rol oynamıştır. Enerji kaynağı olarak elektrik, fuel oil ve mazot kullanılan fabrikanın ana faaliyet sahasını entegre kireç ile torbalanmış toz kireç üretimi oluşturmaktadır¹³¹. Yanlış ekonomik uygulamalar sonucunda 1990 yılında kapanan fabrika, 1999 yılında özelleştirilmiş ve 2000 yılının Nisan ayında tekrar üretime başlamıştır.

Gümüşkale Kireç Sanayi'nin üretim değerleri incelendiğinde hiçbir zaman tam kapasiteyle çalışmadığı görülür (Tablo 2.18, Şekil 2.8). 1982 yılında 5120 ton olan kireç üretimi, 1988 yılında yaklaşık % 243'lük bir artışla 12000 tona ulaşmıştır. Ancak tesisin yıllara göre üretim miktarlarına bakıldığında 1983, 1984 ve 1985 yıllarında

¹³¹ YILMAZ, O., 1991, a.g.e., s. 290.

azalan üretimin 1986 yılından itibaren artmaya başladığı dikkati çeker. Bu yılda 9643 ton üretim yapan fabrika, 1987 yılında 14450 ton ile en yüksek üretim değerine ulaşmıştır.

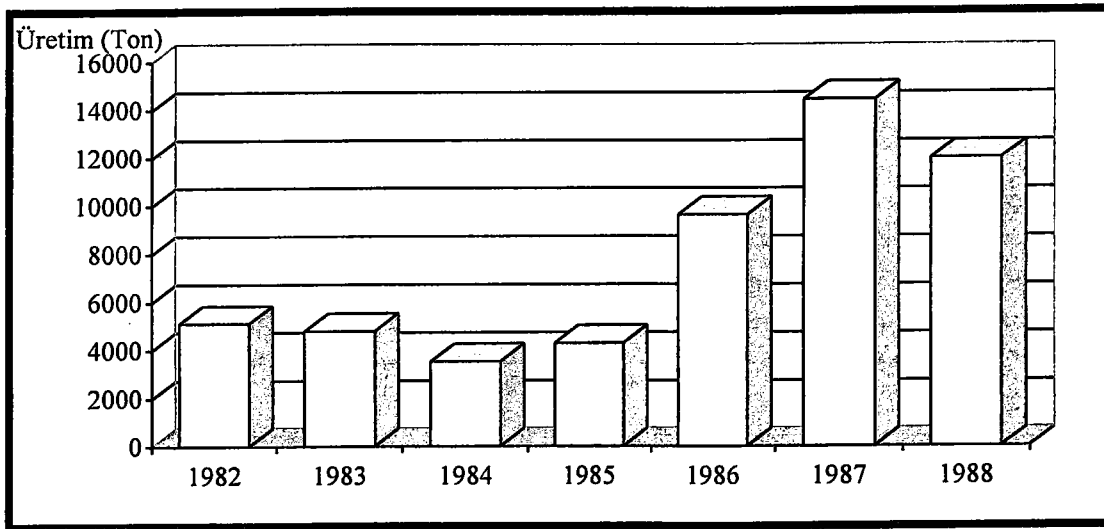

Fotoğraf 2.21. Gümüşhane'deki taş-toprağa dayalı bir diğer sanayi tesisi olan Gümüşkale Kireç Fabrikası'ndan bir görünüm.

Tablo 2.18. Gümüşkale Kireç Sanayi'nin Yıllara Göre Üretim Durumu.

Yıllar	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Üretim Miktarı (Ton)	5120	4800	3540	4290	9643	14450	12000

Kaynak: Gümüşkale Kireç Sanayi kayıtlarından.

Şekil 2.8. Gümüşkale Kireç Sanayi'nin Üretimindeki Gelişmeler.

Özelleştirilmeden önce 40 kişinin çalıştığı fabrikada günümüzde (2000) 26 kişi istihdam edilmektedir. Çalışan personelin coğrafi dağılımına bakıldığında, çoğunluğun Gümüşhane şehri ve Kale beldesinden olduğu görülür. Vardiyalı üretim sisteminin olduğu fabrikanın ürettiği ürünler başta Gümüşhane ve ilçeleri olmak üzere Trabzon, Rize, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Ağrı, Sivas ve Giresun gibi illere pazarlanmaktadır. Hammadde temininin kolay oluşuna bağlı olarak kurulan Gümüşhane Kireç Sanayi'nin ürünlerini pazarladığı yerler dikkate alındığında, bu fabrikanın Gümüşhane şehrini önemli bir etki sahasının merkezi konumuna getirdiği anlaşılr.

2.1.3.2.1.c. Barit Maden Türk A.Ş.

Gümüşhane şehrine yaklaşık 40 km uzaklıktaki tesis, merkez ilçeye bağlı Karamustafa köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Özel sektör tarafından 1991 yılında kurulan fabrika Çinko-Flotasyon (yarı mamul konsantre çinko) üretimi yapmaktadır. Modern yöntemlerle üretim yapılan sanayi tesisinde, yenileme çalışmaları 1993 yılında yapılmıştır (Fotoğraf 2.22).

Fotoğraf 2.22. Barit Maden Türk A.Ş. Fabrikası'ndan bir görünüm.

Günlük üretim kapasitesi ortalama 16 ton olan fabrikanın yıllık üretim kapasitesi de 5715 ton kadardır. Ancak tesis tüm yıl boyunca çalışmaz. Kış mevsiminde üretime ara veren tesis, nisan-kasım ayları (yaklaşık 8 ay) arasında üretim yapmaktadır. Kış mevsiminde fabrikada suların donması, ocaklardan hammadde çıkarımı ve taşınmasının zorlaşması sanayi tesisinin üretime ara vermesinin temel sebepleridir. Fabrikada bir

günde ortalama 200 ton hammadde işlenerek bundan yaklaşık 16 ton yarı mamul çinko-sülfür elde edilmektedir. İşlenen hammadde fabrikaya ait galerilerden çıkarılmaktadır. Enerji kaynağı olarak elektriğin kullanıldığı tesiste 24 saat üretim yapılmaktadır.

İşlenen hammaddede tenör oranının düşük (200 ton hammaddeden yaklaşık 16 ton çinko-sülfür elde edilmektedir), üretilen yarı mamul maddenin de fiyatının ucuz olması ve tesisin kış aylarında çalışmaması işletme masraflarını arttırmaktadır. Belirtilen zorluklar nedeniyle fabrika, 1998 Kasım ayında üretim faaliyetlerini durdurmuştur. 1998 yılında sanayi tesisinde 65 kişi çalışmaktaydı. Sanayi tesisinin üretim yaptığı yıllar (1991-1998) arasında, yıllık ortalama üretim miktarı 4000 ile 5000 ton arasında değişmekteydi. Elde edilen yarı mamul çinko-sülfür büyük ölçüde yurt dışına özellikle de Bulgaristan, Almanya ve İtalya gibi ülkelere pazarlanmaktadır. Üretilen çinkonun yurt dışına gönderilmesi Giresun limanından denizyolu ile gerçekleştirilmektedir.

2.1.3.2.2. Giyim Sanayi

2.1.3.2.2.a. İncinur Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.

Gümüşhane'deki en önemli modern sanayi tesisi durumundaki fabrika, şehrin yaklaşık 5 km doğusunda bulunmaktadır. Modern sanayide istihdam edilen personelin % 57 (215 kişi)'si adı geçen tekstil fabrikasında çalışmaktadır.

Sümerbank'ın bir yan kuruluşu olan Köyteks Yatırım Holding A.Ş. tarafından 1987 yılında yapımına başlanan tesis, 1989 yılı Ağustos ayında üretime geçmiştir (Fotoğraf 2.23). 1994 yılına kadar çeşitli özel sektörlere kiralanması yoluyla çalıştırılan tesis, bu yılda özelleştirildi. Neoteks firması tarafından satın alınan fabrika, 1996 yılına kadar işletildi. Ancak ihale bedelini ödeyemeyince tesis, tekrar ihale edilerek İncinur Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.'ye satılmıştır.

İşsizliğin önlenmesi ve yörenin kalkındırılması gibi faktörlerin kuruluşunda etkin olduğu tesisin, 13000 m² lik (6000 m² si kapalı, 7000 m² si açık) bir alanı vardır. 1996 yılında 13 kişinin çalıştığı tesiste, günümüzde (2000) 215 kişi çalışmaktadır. Enerji kaynağı olarak elektrik ve fuel oil kullanan fabrikanın ana faaliyet konusu hazır giyimdir. Hammadde olarak kullandığı kumaşı yurt içinden temin eden tesiste eşofman, tişört, gecelik, pijama ve iç çamaşırı gibi hazır giyim malları üretilmektedir. Yılda ortalama 1.5-2 milyon adet hazır giyim malı üreten tesisin en önemli sorunu ulaşım ve bürokrasidir. Gümüşhane'de gümrük olmadığı için ihraç edilecek mallar İstanbul'a

gönderilmektedir. Bu da büyük oranda zaman kaybına neden olmaktadır. İhraç edilecek ürünler Harşit vadisini takip eden karayoluyla Tirebolu üzerinden gönderilmektedir. Bunun için kullanılan kamyonlar Gümüşhane'den temin edilmektedir. Tamamen ihracata yönelik olarak üretim yapan fabrika, ürettiği malları başta Almanya olmak üzere İtalya ve A.B.D. gibi ülkelere satmaktadır.

Fotoğraf 2.23. Gümüşhane'deki en büyük modern sanayi tesisi durumundaki İncinur Tekstil Ticaret ve Sanayi A.Ş.'den bir görünüm.

Gümüşhane ekonomisine, 1999 yılı itibariyle, ayda yaklaşık 50 milyarlık bir girdi sağlayan tesiste çeşitli sosyal imkânlar da bulunmaktadır. Misafirhane ve kantin gibi sosyal tesisleriyle birlikte, doktorun da bulunduğu fabrikada işçilere öğle yemeği ve yılda iki kez gıda ve giyim yardımı yapılmaktadır.

Suyu keson kuyularla temin eden fabrikada hiçbir çevre kirletici unsur yoktur. Ayrıca 4 yıl içerisinde (1996-2000) fabrika sahasının çevre düzenlemesi de yapılarak 7000 ağaç dikilmiştir. Meyve, sebze ve gıda maddesi ihtiyacını büyük ölçüde Gümüşhane'den karşılayan tesis, şehir ekonomisinin lokomotifi durumundadır.

2.1.3.2.3. Gıda Sanayi

2.1.3.2.3.a. Güdesan Un Fabrikası

Güdesan Gümüşhane Dericilik ve Değirmencilik Ticaret ve Sanayi A.Ş., 1975

yılında 1116 ortaklı halka açık bir anonim şirket olarak kurulmuştur. Başlangıçta deri işlemek ve ayakkabı üretmek amacıyla kurulan şirket, D.P.T.'nin yapmış olduğu ön araştırma sonucu kredi sağlayamayınca un fabrikasına dönüştürüldü¹³².

Gümüşhane şehrine 6 km uzaklıktaki Mescitli köyünün güneyinde ve E-97 karayolunun hemen kenarında bulunan ve 1975 yılında yapımına başlanan fabrika, 1981 yılında tamamlanmıştır (Fotoğraf 2.24). Aynı yıl deneme üretimine başlayan fabrika, 1982 yılında üretime geçmiştir. Ancak gerek sermaye yetersizliği ve gerekse de hammadde teminindeki güçlükler nedeniyle 1984 yılı Temmuz ayında üretime ara vermiştir. Gümüşhane İl Özel İdaresi'nin katkılarıyla 1986 yılının Kasım ayında tekrar üretime başlayan fabrika ancak 1989 yılında kâra geçmiştir. Bu şekilde 1998 yılına kadar üretime devam eden fabrika, 1998'de özelleştirilmiştir.

Fotoğraf 2.24. Güdesan Un Fabrikası'ndan Bir Görünüm.

Güdesan Un Fabrikası'nın günlük üretim kapasitesi 130 ton, aylık üretim kapasitesi 4000 ton ve yıllık üretim kapasitesi de 48000 ton kadardır. Bununla birlikte, özellikle sermaye yetersizliği, fabrikanın tam kapasiteyle çalışmasını engellemektedir. Tesisin hammadde olarak kullandığı buğday daha çok Gümüşhane, Adana, Amasya ve Çorum illerinden temin edilmektedir. Kış mevsiminde ise büyük oranda ithal buğday kullanılır. İthal buğday Samsun limanından kamyonlarla fabrikaya getirilmektedir. Fabrikada ayrıca yan ürün olarak kepek çıkmaktadır. Kepek, işlenen buğdayın yaklaşık

¹³² YILMAZ, O., 1991, a.g.e., s. 294-295.

% 20'si kadardır.

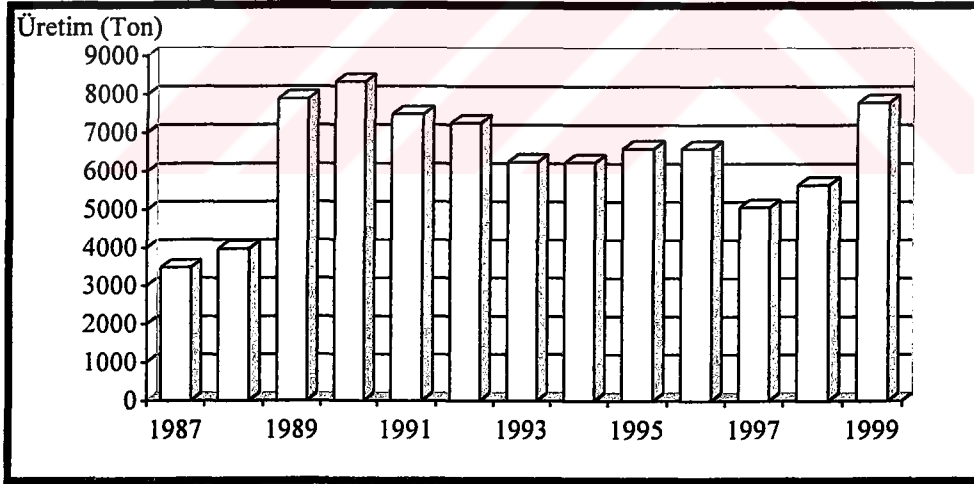
Sözkonusu un fabrikasında 1989 yılında 41 kişi çalışırken, günümüzde (2000) 25 kişi çalışmaktadır. Bu da Gümüşhane'deki modern sanayi tesislerinde çalışanların (377kişi) yaklaşık % 6.6'sını oluşturur.

Güdesan Un Fabrikası'nın yıllara göre üretim miktarları incelendiğinde, belirli bir istikrarın olmadığı görülür. Fabrikanın ilk faaliyete geçtiği 1987 yılında 3480 ton üretim yaparken, 1999 yılında bu miktar yaklaşık % 223'lük bir artışla 7786 tona ulaşmıştır (Tablo 2.19, Şekil 2.9). Fabrikanın üretim yaptığı 13 yıllık dönemde görülen artışlara rağmen, yıllara göre üretim miktarlarındaki dalgalanmalar dikkati çeker. 1990 yılında en yüksek üretim miktarına ulaşan fabrikanın (8322 ton) bu yıldan sonra üretim miktarları azalmıştır. Fabrikanın üretiminde görülen dalgalanmaların en önemli sebebi sermaye yetersizliğidir.

Tablo 2.19. Güdesan Un Fabrikası'nın Yıllara Göre Üretim Durumu (1987-1999).

Yıllar	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Üretim Mik.(Ton)	3480	3973	7880	8322	7484	7250	6239	6235	6594	6586	5062	5650	7786

Kaynak: Ticaret servisi kayıtlarından.

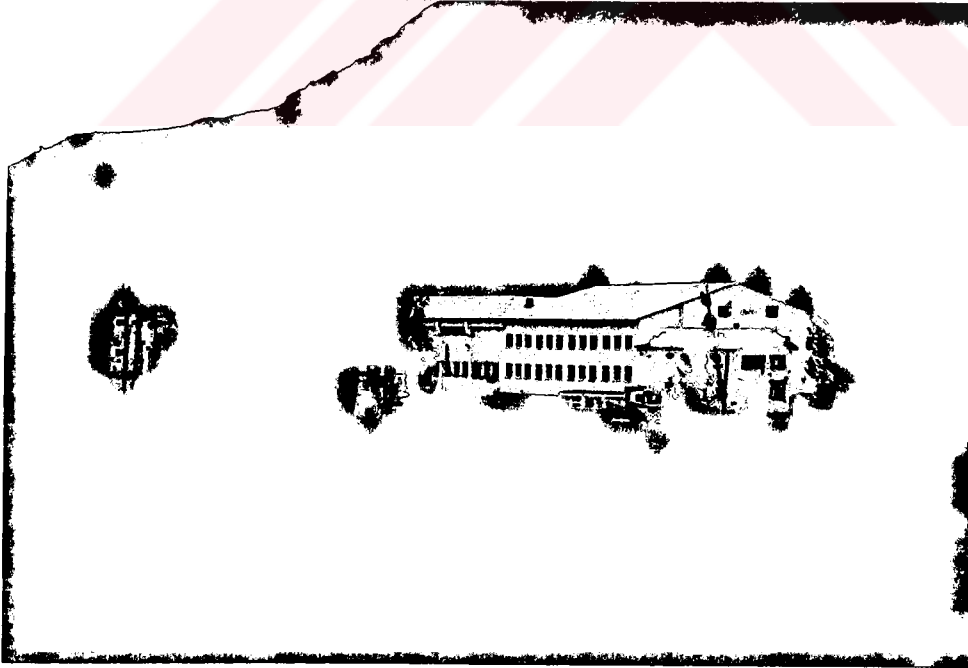
Şekil 2.9. Güdesan Un Fabrikası'nın Üretimindeki Gelişmeler (1987-1999).

Güdesan Un Fabrikası'nda üretilen ürünler başta Gümüşhane olmak üzere Trabzon, Bayburt, Erzurum, Erzincan ve Iğdır gibi illere pazarlanmaktadır. Geçmiş yıllarda Gürcistan'a da ihracat yapan tesisin sermaye yetersizliğine çözüm bulunduğu zaman, etki sahasında bulundurduğu yerler itibariyle, şehrin merkezîlik özelliğini daha da güçlendirecektir.

2.1.3.2.3.b. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş.

Gümüşhane şehrine yaklaşık 11 km uzaklıkta Tekke beldesinde bulunan tesisinin yapımına, Kooperatifler Destekleme Genel Müdürlüğü'nün girişimleri sonucu 1976 yılında başlanmış, 1981 yılında tamamlanarak deneme üretimine alınmış ve 1982 yılında üretime geçmiştir.

Hammadde ve su temin imkânlarının kolay olması yanında yörenin kalkındırılması amacıyla kurulan tesis, Harşit çayı kenarında bulunmaktadır (Fotoğraf 2.25). 1997 yılına kadar Gümüşhane İl Özel İdaresi, Gümüşhane Belediyesi ve Tekke Belediyesi tarafından işletilen fabrika 1997 yılında özelleştirilmiştir. Yıllara göre üretim miktarları değişmekle birlikte fabrikada meyve suyu, marmelât, dut pekmezi ve kuşburnu çayı üretimi yapılmaktadır. Bu ürünlerin üretiminde kullanılan hammaddelerden böğürtlen Gümüşhane ilinden, kuşburnu Gümüşhane ve Erzurum illerinden, kızılıçık Erzurum, Gümüşhane ve Artvin illerinden, vişne büyük ölçüde Gümüşhane ilinden, kayısı Erzincan ve Gümüşhane illerinden ve şeftali ise daha çok konsantre (çekirdeği alınarak üretime hazır hale getirilmiş yarı mamul madde) olarak Bursa'daki meyve suyu fabrikalarından alınmaktadır. Aynı zamanda üretimde kullanılan vişne ve kayısı hammaddeleri de Tokat ve Bursa'daki meyve suyu fabrikalarına gönderilerek karşılığında üretime hazır konsantreleri alınmaktadır.

Fotoğraf 2.25. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Fabrikası'ndan bir görünüm.

Fabrikada üretilen ürünleri marmelâtlar (kuşburnu, kızılıçık, böğürtlen ve alıç

marmelâtları), meyve suları (kuşburnu, kıvılcık, böğürtlen, vişne, kayısı ve şeftali suları), kuşburnu çayı ve dut pekmezi oluşturur. Sanayi tesisinde hammadde alımları, haziran ayının ortalarında başlar ve temmuz ayı sonuna kadar devam eder. Alınan ürünler konsantre hale getirilip, soğuk hava deposunda bekletilmektedir. Bunun sonucu olarak fabrika nisan-eylül ayları arasında meyve suyu, eylül-nisan ayları arasında ise daha çok marmelât, çay ve pekmez olmak üzere yıl boyunca faaliyet göstermektedir (Fotoğraf 2.26). Fabrikada tek vardiya olarak çalışmalar sürdürülürken, hafta sonlarında üretim yapılmamaktadır. Özelleştirilmeden önce 60 kişinin çalıştığı tesiste günümüzde (2000) 24 kişi çalışmaktadır. Bu da Gümüşhane’de modern sanayi tesislerinde çalışanların % 6.4’ünü oluşturur.

Fotoğraf 2.26. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Fabrikası’nda üretilen ürünlerden bir görünüm.

Fabrikanın yıllara göre üretim miktarları incelendiğinde belirli bir istikrarın olmadığı görülür (Tablo 2.19). Yıllara göre üretimde görülen artışlar ve azalışlar hammadde teminindeki güçlüklerle birlikte talep azlığı ya da çokluğuna bağlıdır. Nitekim 1994 yılında toplam 437 ton ürün elde edilirken, bu değer 1995 (943.2 ton) ve 1996’da (995.2 ton) artarak 1998’de 1110.4 ton ile en yüksek değerine ulaşmıştır. 1994-1998 yılları arasındaki oransal artış yaklaşık % 254 kadardır. Ancak az önce belirtilen sebeplerle 1999 yılında üretim bir önceki yıla göre % 56 oranında azalarak 626.5 tona düşmüştür. 1999 yılında üretilen toplam 626.5 ton üründen en fazla üretilenleri

kuşburnu marmelâdı (88.6 ton), kuşburnu suyu (208.1 ton) ve vişne suyu (195.0 ton) oluşturur (Tablo 2.20).

Tablo 2.20. Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Fabrikası'nın Yıllara Göre Üretim Miktarları (1994-1999).

Üretilen Ürünler(Ton)	1994	1995	1996	1998	1999
Kuşburnu Marmelâdı	125.8	295.6	166.3	47.7	88.6
Kızılcık Marmelâdı	20.3	35.3	29.2	14.2	6.2
Alıç Marmelâdı	8.6	14.0	7.1	19.3	-
Böğürtlen Marmelâdı	19.9	17.9	9.4	1.7	12.6
Kuşburnu Suyu	201.4	392.6	502.0	322.7	208.1
Kızılcık Suyu	20.6	46.0	88.5	68.1	24.4
Böğürtlen Suyu	10.0	93.5	83.8	81.8	18.3
Vişne Suyu	30.4	37.1	80.6	385.6	195.0
Kayısı Suyu	-	-	-	35.5	25.6
Şeftali Suyu	-	-	-	92.4	19.8
Kuşburnu Çayı	-	11.2	28.3	41.4	27.0
Dut Pekmezi	-	-	-	-	0.9
Toplam	437.0	943.2	995.2	1110.4	626.5

Kaynak: Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. kayıtlarından.

Pazarlama sistemi bayilikler şeklinde gerçekleştirilen fabrikanın 1996 yılında ülke genelinde 55 dağıtım bayisi bulunmaktaydı. Fabrikanın ürettiği ürünler başta Gümüşhane olmak üzere İstanbul, Ankara, İzmir, Trabzon, Erzurum ve Erzincan gibi illere pazarlanmaktadır¹³³.

Sanayi tesisinin yıllık ortalama kapasitesi meyve sularında 8448 ton, marmelatlarda 2025 ton ve çaylarda ise 77 ton kadar. Ancak üretim değerleri dikkate alındığında hiçbir zaman bu kapasiteye ulaşamadığı görülür. Fabrikanın tam kapasite ile çalışamamasının temel nedenleri, işletme sermayesinin yetersiz oluşu ve pazara uzak olmasıdır. Özellikle sermaye yetersizliği, tesisin ülkemizdeki diğer büyük meyve suyu fabrikaları ile rekabetini güçleştirmektedir. Fabrikanın tam kapasite ile çalışması durumunda hammadde temini konusunda sorunlarla karşılaşılabilir. Bu nedenle Gümüşhane ilinde doğal olarak yetişen kuşburnu bitkisinin (Fotoğraf 2.27)¹³⁴ kültür

¹³³ AYYILDIZ, H.,-TOKSOY, D., 1996, *Kuşburnu Ürünlerinin Pazarlanmasında Karşılaşılabilecek Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme (Gümüşhane Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Örneği)*. Kuşburnu Sempozyumu (5-6 Eylül 1996). İstanbul, s. 358.

¹³⁴ Kuşburnu (*Rosa sp.*) çalı formunda, oldukça fazla dallanan, 3-4 m.ye kadar boylanabilen çok yıllık bir bitkidir. Türkiye'de, 16 türü Doğu Karadeniz Bölümü'nde olmak üzere doğal olarak toplam 27 türü yetişmektedir. Bu bitkiye genellikle orman kenarlarında, dağ yamaçlarında, taşlı ve verimsiz topraklarda, tarla ve yol kenarlarında rastlanmaktadır. Kök sistemi oldukça derinlere (4 m.ye kadar) indiği için kuraklığa son derece dayanıklıdır. Avrupa ülkelerinde deri, gıda ve ilaç endüstrilerinde kullanılan kuşburnu ülkemizde daha çok marmelat, meyve suyu ve çay üretimi gibi alanlarda kullanılmaktadır.

altına alınarak geliştirilmesi gerekmektedir¹³⁵. Böyle bir yaklaşım hem toprak erozyonunu önleyecek, hem de yöre halkına ekonomik bir katkı sağladığı gibi, fabrikaya da büyük miktarda hammadde oluşturacaktır.

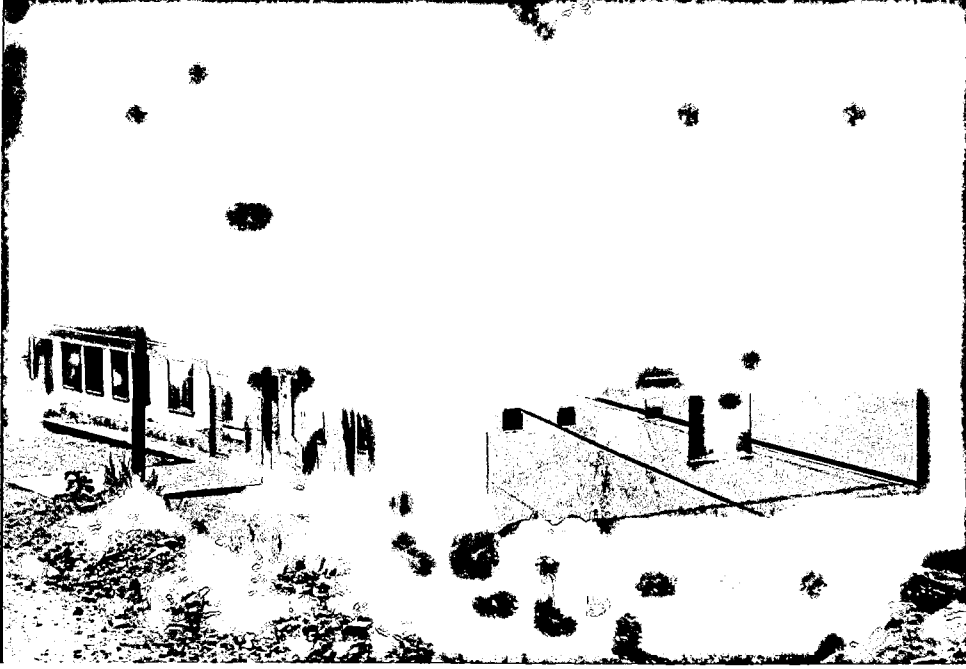
Fotoğraf 2.27. Önemli bir sanayi hammaddesi olan ve Gümüşhane ile âdeta özdeşleşen kuşburnu bitkisinin görünümü.

2.1.3.2.3.c. Mezbaha

Şehir merkezinin batısında (Özcan mahallesinde), E-97 karayolunun hemen güney kenarında, bulunan tesis 1986 yılında kurulmuştur (Fotoğraf 2.28).

Gümüşhane ili özellikle de merkez ilçeye bağlı köylerdeki hayvancılık faaliyetlerini destekleyen bu tesiste 9 kişi çalışmaktadır. Daha çok koyun ve sığır gibi hayvanların kesildiği mezbahada bir haftada ortalama 175 hayvan (141 büyükbaş, 34 küçükbaş) kesilmektedir. Burada kesimi yapılan hayvanlardan elde edilen et, büyük ölçüde şehirdeki kasaplara günlük olarak dağıtılmaktadır. Gümüşhane'nin özellikle merkez ilçeye bağlı köylerini etki altında tutan mezbaha, bu yönüyle şehrin merkezîlik özelliğini arttıran bir tesis durumundadır. Ancak mezbaha atıklarının doğrudan Harşit çayına bırakılması, güncelliğini koruyan çevre sorunlarının başında gelmektedir.

¹³⁵ ARSLAN, N.,-GÜRBÜZ, B.,-GÜMÜŞÇÜ, A., 1996, *Kuşburnunun Kültüre Alınması ve Islahının Temel İlkeleri*. Kuşburnu Sempozyumu (5-6 Eylül 1996). İstanbul, s. 149-154.

Fotoğraf 2.28. Mezbaha, özellikle merkez ilçe köylerindeki hayvancılık faaliyetlerini destekleyen önemli tesislerden biridir.

2.2. Gümüşhane'nin Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri

Şehir fonksiyonlarının ortaya çıkışı ve çeşitliliği ile nüfus miktarı arasında yakın bir ilişki vardır. Herhangi bir yerleşmede şehrsel fonksiyonların gelişebilmesi için nüfus miktarının belirli bir sınırın üzerinde olması gerektiğinden, kır-şehir ayırımında fonksiyonlar ile yerleşmelerin nüfus miktarının birlikte ele alınması zorunluluğu vardır¹³⁶.

Aynı zamanda nüfus miktarının yanında, iktisaden faal nüfusun sektörel dağılımı ve o yerleşme birimindeki yapısal gelişim de değerlendirilmelidir¹³⁷. Faal nüfusun % 50'den fazlasının tarım dışı faaliyetlerde çalıştığı yerleşmeleri şehir kabul eden görüş¹³⁸ esas alındığında, faal nüfusun sadece % 9.5'inin tarım, geriye kalan % 90.5'inin ise tarım dışı faaliyetlerde (hizmetler ve sanayi) çalıştığı Gümüşhane, küçük bir şehir yerleşmesi durumundadır (Tablo 2.21, Şekil 2.10). Bu tip şehirler, etki alanları içinde kalan daha küçük kırsal yerleşmeler ile daha büyük merkezler arasında aracı rolü görevini görmektedirler.

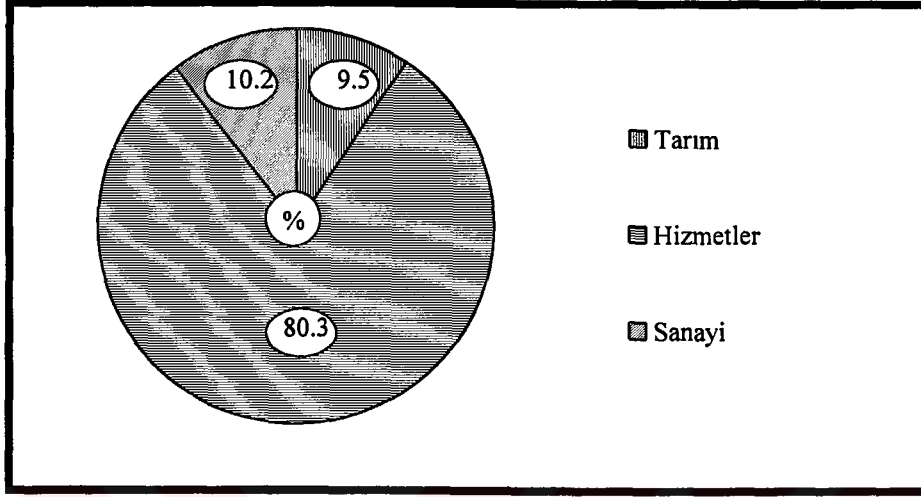
¹³⁶ TÜMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., s. 42-43.

¹³⁷ ÖZÇAĞLAR, A., 1996, *Türkiye'nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12, Ankara, s. 20.

Tablo 2.21. Gümüşhane Şehrinde Faal Nüfusun Çalıştığı Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).

Fonksiyonlar	Tarım	Hizmetler	Sanayi	Toplam
Faal Nüfus	768	6471	821	8060
%'si	9.5	80.3	10.2	100.0

Kaynak: Tablo 2.1'den yararlanılmıştır.

Şekil 2.10. Gümüşhane'de Faal Nüfusun Çalıştığı Fonksiyonlara Göre Dağılımı (2000).

Bir yerleşmenin barındırdığı nüfusun giderek artması, tarım dışı fonksiyonlarda çalışan nüfusun artmasına zemin hazırlar. Gerçekten de 10000 ve daha fazla nüfuslu şehirlerimizde tarım sektöründeki işgücü, çalışan nüfusun % 10'unu pek aşmaz¹³⁹. Tablo 2.21 incelendiğinde Gümüşhane'de tarımsal faaliyetlerde çalışanların faal nüfusun ancak % 9.5'ini oluşturduğu görülür. Gümüşhane'de hizmetler (% 80.3) hâkim fonksiyonu oluşturmakta, sanayi (% 10.2) ise hizmetlerden sonra şehrin ikinci önemli fonksiyonu durumundadır.

Birçok araştırmacının kabul ettiği gibi şehir-kır ayırımında 10000 nüfus kriteri ve bazı bilim adamlarına göre şehir-kır ayırımında en bilimsel kriter¹⁴⁰ olan tarım dışı faaliyetlerde çalışanların faal nüfusun % 50'den fazlasını oluşturması esası dikkate alınırsa, Gümüşhane'nin bir şehir yerleşmesi özelliği gösterdiği açıktır.

Zaman içerisinde akıp giden faaliyetler veya yapılan iş anlamına da gelen fonksiyonlar, yerleşmelerin yapısal özelliklerini göstermeleri bakımından son derece önemlidir¹⁴¹. Bu bakımdan değerlendirildiğinde Gümüşhane, ekonomik fonksiyon

¹³⁸ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 424.

¹³⁹ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 424.

¹⁴⁰ DARKOT, B., 1967, a.g.e., s. 4.

¹⁴¹ ÖZGÜR, E.M., 1996, *Yeni İlçe Merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12, Ankara, s. 26.

sınıflandırmasına göre tam anlamıyla bir *hizmet şehri*¹⁴² durumundadır. Zaten ülkemizdeki 858 il ve ilçe merkezinin yaklaşık % 50 (433 yerleşme)'sinde salt hizmet fonksiyonu ön plândadır¹⁴³. Aslına bakılırsa hemen hiçbir dönemde Gümüşhane'de tarım fonksiyonu, ön plâna çıkmamıştır. Kuruluşu ve gelişmesi madencilik fonksiyonuna dayanan Eski Gümüşhane'nin bugünkü konumda kurulmasında, ulaşım en önemli etkidir. Dolayısıyla şehirde tarımın etkinliğinin son derece az olması, 1935 Genel Nüfus Sayımı'ndan da kolayca anlaşılmaktadır. Bu dönemde Gümüşhane'de yaşayan toplam 3161 kişinin sadece % 5.5 (173 kişi) kadarı tarımla uğraşırken, geriye kalan % 94.5 (946 kişi) oranındaki bir nüfus tarım dışı faaliyetlerde çalışmaktaydı¹⁴⁴. Aradan geçen yaklaşık 65 yıla rağmen şehrin fonksiyonel yapısı hemen hemen aynıdır.

Gümüşhane'de şehrsel fonksiyonların çeşitlenmiş olmasına rağmen, şehir yerleşmelerinde ticaret merkezi, sanayi bölgesi ve ikâmetgâh sahası¹⁴⁵ gibi şehir içi arazi kullanımında olması gereken farklılıklar görülmemektedir. Bu da Gümüşhane'nin plânlama kriteri¹⁴⁶ bakımından henüz tam anlamıyla şehir özelliği kazanmadığını gösterir. Şehrin dikey yönden ziyade yatay yönde genişlemesi ve çeşitli altyapı hizmeti eksiklikleri, fizyonomik görünüm açısından Gümüşhane'nin şehirleşme sürecini tamamlayamadığı, bir başka deyimle *şehrsel hayat tarzının*¹⁴⁷ henüz tam olarak ortaya çıkmadığını gösterir.

Bugünkü Gümüşhane şehrinin ulaşım bakımından elverişli bir konumda bulunmasına karşılık; topografyanın tarımsal faaliyetlere fazla imkân tanınaması, sanayinin gelişmemesi, transit ticaretin önemini kaybetmesi ve şehrin yerleşmeye uygun olmaması nüfus birikimini engellemiş ve şehrsel fonksiyonları da fazla gelişmemiştir. Özellikle sanayi faaliyetlerinin gelişmemesi, nüfusun sanayileşmiş şehirlere göç etmesine zemin hazırlamıştır. Zaten ülkemizde şehirleşmenin sanayiye dayanmaktan daha çok hizmet iş kollarında çalışanların sayısının artması ile meydana geldiği

¹⁴² ÖZÇAĞLAR, A., 1997, Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler). Ekol Yayınevi, Ankara, s. 11.

¹⁴³ ÖZGÜR, E.M., 1996, *İl ve İlçe Merkezlerimizin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması*. Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 5, Ankara, s. 59.

¹⁴⁴ YÜCEL, T., 1961, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁵ TUMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., s. 46.

¹⁴⁶ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 418.

¹⁴⁷ TUMERTEKİN, E., 1973, a.g.e., s. 52.

bilinmektedir¹⁴⁸. Bunun yanısıra Gümüşhane'ye yakın daha büyük şehir yerleşmelerinin bulunması, şehrin ticaret fonksiyonunun önemini yitirmesine neden olmuştur. Nitekim Gümüşhane'nin Kelkit ve Köse ilçesi Erzincan¹⁴⁹, Şiran ve Torul ilçeleri ise Trabzon şehri ile ticaret faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yukarıda belirtilen tüm faktörler, şehrsel fonksiyonların çeşitlenmesini ve etkin hale gelmesini engelleyerek Gümüşhane şehrinin merkezîyet gücünü zayıflatmıştır.

Sonuç olarak Gümüşhane 10000 nüfus ve faal nüfusun % 50'den fazlasının tarım dışı fonksiyonlarda çalışıyor olması gibi kriterlere göre, *hizmet fonksiyonunun* hâkim durumda olduğu, ülkemizin küçük şehir yerleşmelerinden birisidir.

2.3. Gümüşhane Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı

Şehirlerin en önemli özelliklerinden biri de fonksiyon sahalarının farklı alanlarda toplanmış olmasıdır. Zaten şehir ile kır yerleşmelerinin ayırımında kullanılan kriterlerden birisi de plânlama kriteridir. Buna göre şehirlerdeki dikey ve yatay büyüme, belli bir plân dahilinde olmalıdır. Şehir içi arazi kullanılışı yönünden; konut yerleşim bölgeleri, sanayi kullanılış bölgeleri, ulaşım, park ve yeşil alanlara ayrılmış bölgeler, ihtiyaçla orantılı bir şekilde plânlanmış olmalı ve plânlı büyütülmelidir¹⁵⁰. Fonksiyonların mekân içerisinde farklı bir şekilde toplanması veya diğer bir anlatımla fonksiyonların mekân içerisinde düzenlenme şekli, *şehir strüktürü* olarak da tanımlanmaktadır¹⁵¹.

Şehir içi arazi kullanılışındaki farklı özellikler, yerleşmenin şehirleşme sürecini belirlemede de önem taşımaktadır. Nitekim, metropoliten şehirlerde her bir fonksiyon sahası diğerlerinden belirgin bir şekilde ayrılırken, küçük şehirlerde şehir içi arazi kullanılışı, bütün şehrsel fonksiyonların genellikle bir veya iki ana cadde ve meydan etrafında yoğunlaştığı iş ve ticaret merkezi ile konut sahası olmak üzere iki fonksiyonel kullanılış alanı ile sınırlı kalmaktadır.

Gümüşhane şehri de fonksiyon sahalarının birbirine karışmış olmasıyla, ülkemizin küçük şehir yerleşmelerine tipik bir örnek oluşturmaktadır. Gümüşhane şehri,

¹⁴⁸ KELEŞ, R., 1970, *Türkiye'de Şehirleşme Eğilimleri* Sosyal Bilimler Fak. Dergisi, Cilt: XXV, Sayı: 4, Ankara, s. 41-83.

¹⁴⁹ AKPINAR, E., 2000, Kelkit ve Köse İlçelerinin Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum, s. 419.

¹⁵⁰ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 418.

¹⁵¹ TOLUN-DENKER, B., 1976, Şehir İçi Arazi Kullanılışı. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2054, Coğrafya Enst. Yay. No: 83, İstanbul, s. 23.

özellikle 1970'li yıllardan itibaren hem nüfus açısından hem de yerleşim alanı bakımından sürekli bir gelişme ve değişme göstermiştir. Bunun sonucu olarak da şehrsel kullanıma ayrılan toprakların alanlarında sürekli bir büyüme söz konusu olmuştur. Nitekim Gümüşhane, 1970'li yıllara kadar Karaer ve Hasanbey mahallelerinin merkezini oluşturduğu tek merkezli bir yerleşme durumundaydı. Daha sonra ise nüfus artışı ve topografik nedenlerle şehir güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yatay yönde genişlemiştir. Çizgisel bir yayılım gösteren şehrin bu yöndeki uzunluğu 12 km kadardır. Ancak bu uzanış süreklilik göstermez. Yerleşmeye elverişsiz dik eğimli alanlar şehrin uzanışını kesintiye uğratır.

Günümüzde (2000) Gümüşhane Belediyesi yönetim bölgesi sınırları dahilinde kalan alan 3148.1 ha. kadardır. Böyle olmakla birlikte bu alanın 449.52 hektarı, imar plânı yapılarak şehrsel kullanıma sunulmuştur. Şehrsel arazinin büyük bir çoğunluğunu konut alanları (173.33 ha.) oluştururken, ulaşım alanları da 150.06 ha. ile ikinci sırada gelmektedir (Tablo 2.22, Harita 2.2). Şehrin merkezini oluşturan Hasanbey, Karaer ve İnönü mahallelerinde ticarethaneler, bankalar, resmî kuruluşlar ve okullar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu mahalleler şehirde arsa fiyatlarının en yüksek düzeyde olduğu yerlerdir. Canca, Özcan, Hacıemin, Süleymaniye, Çamlıca, Bağlarbaşı ve Eskibağlar mahalleleri ise şehrin kenar bölgelerini oluşturduğu için düşük arsa fiyatlarıyla karşımıza çıkar

Tablo 2.22. Gümüşhane Şehrinde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı (2000).

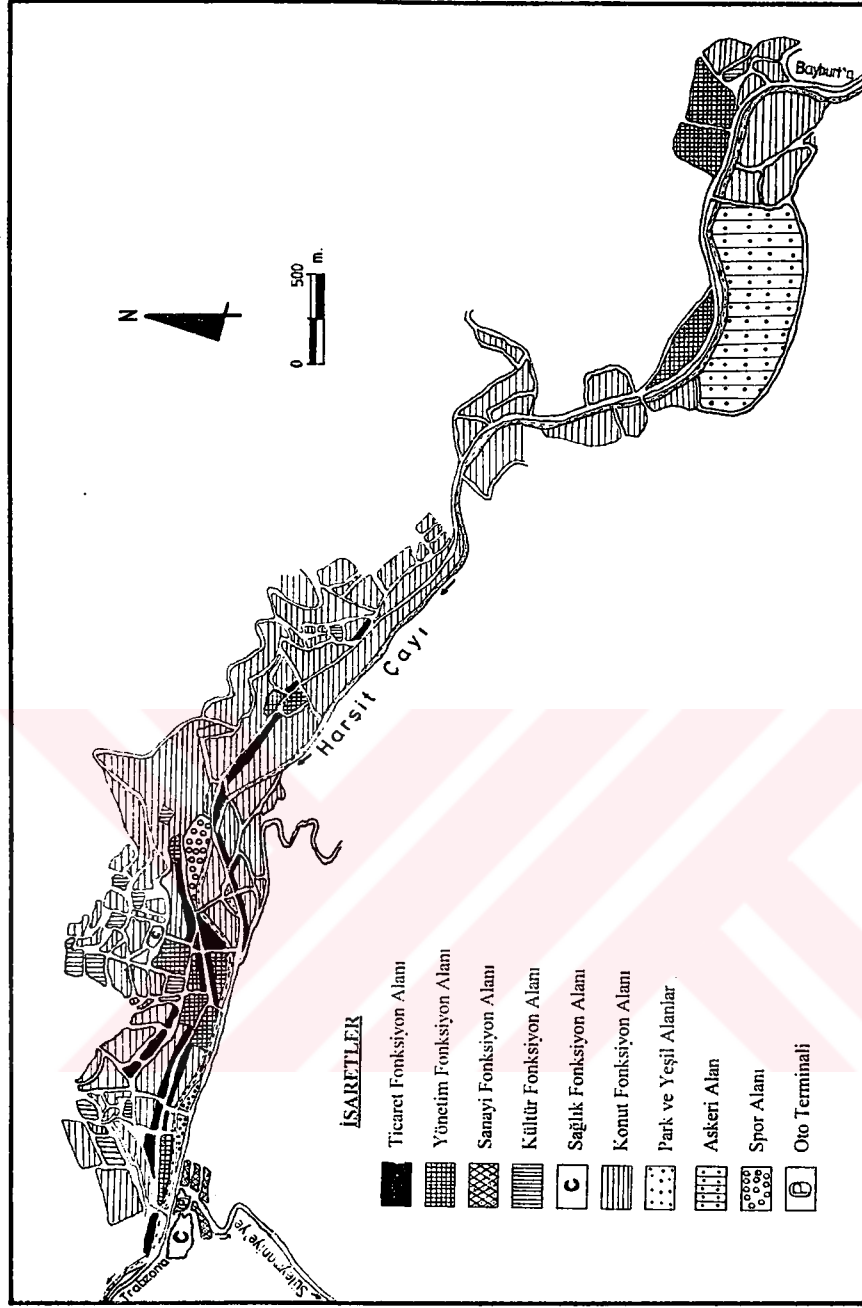
Kullanım Alanı	Kapladığı Alan (Hektar)	%'si
Ticaret Alanı	5.96	1.3
Sanayi Alanı	7.95	1.8
Konut Alanı	173.33	38.5
Resmî Fonksiyon Alanları	41.22	9.2
Ulaşım Alanları	150.06	33.4
Park ve Yeşil Alanlar	64.54	14.4
Diğer Kullanılış Alanları	6.46	1.4
Toplam	449.52	100.0

Kaynak: Gümüşhane (Merkez) İlave İmar Plânı Araştırması.

2.3.1. Ticaret Fonksiyon Alanları

Genel olarak Gümüşhane gibi tek merkezli küçük şehirlerde iş ve ticaret alanları, birkaç ana cadde ile bu caddeleri birbirine bağlayan ara sokaklar üzerinde toplanma eğilimi gösterir. Gümüşhane ilinde nüfus birikiminin az olması yanısıra ilin Trabzon ve Giresun gibi büyük şehirlerin etki bölgesi içerisinde bulunması, şehirde ticarî faaliyetlerin gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. Ticaret aktivitesinin düşük olması,

bu fonksiyona ayrılan arazinin de az olmasına zemin hazırlamıştır.

Harita 2.2. Gümüşhane Şehir İçi Arazi Kullanım Haritası.

Gümüşhane şehrinde ticaret fonksiyonu için kullanılan alanların toplamı 5.96 ha. kadardır (Tablo 2.22). Bu da şehirsiz arazilerin (449.52 ha.) % 1.3 gibi düşük bir oranını oluşturur. Nüfus ile ticaret alanları birbirine oranlandığında kişi başına yaklaşık 2.6 m² lik bir alan düşer. Şehirlerde kişi başına düşen ticaret alanları konusunda belirgin bir standart bulunmamaktadır. Bu değerlerin ülkeden ülkeye değişmesinde yerleşmelerin büyüklüğü, şehir nüfusunun ekonomik yapısı ve şehirlerin etki sahasındaki nüfusun

miktarı ile ekonomik yapısı en önemli etkenlerdir¹⁵². Bununla birlikte şehirlerde kişi başına 2.5-6.5 m² lik bir ticaret alanı düşmesi, en çok benimsenen değerlerdir¹⁵³. Bu açıdan bakıldığında Gümüşhane’de kişi başına düşen ticaret alanlarının ortalama değerlerin alt sınırında olduğu görülür.

Bilindiği gibi hemen bütün şehirlerde bir iş ve ticaret alanı bulunmaktadır. Ancak bu alanın merkezi iş sahasına dönüşmesi, nüfusu 100000’in üzerindeki büyük şehirlerde gerçekleşmektedir¹⁵⁴. Nüfusu 100000’in altındaki küçük ve orta büyüklükteki şehirlerde, iş ve ticaret alanı konut sahaları ile karışık durumdadır. Merkezi iş sahası gelişmiş şehirlerde, bu alanda oturan nüfus yoğunluğu düşük, binalar ise çok katlıdır.

Günümüzde Gümüşhane, 22775 kişilik nüfusu ile küçük şehir yerleşmelerine tipik bir örnektir. Yukarıda en belirgin özelliğini vurguladığımız büyük şehirlere özgü merkezi iş sahasının Gümüşhane’de oluşmadığını söyleyebiliriz. Gümüşhane ile etki sahasında nüfus birikiminin az olması, şehrin gelişerek modern bir görünüm almasını engellediği gibi, konut ve iş yerlerinin bir arada olması sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Konunun başında da ifade edildiği üzere Gümüşhane şehrinin iş ve ticaret merkezi, belli başlı caddeler ve bu caddelere bağlanan ara sokaklar üzerinde dar bir sahaya tekabül etmektedir (Harita 2.2). Bunların en önemlileri, İran-Trabzon karayoluna paralel bir uzanış gösteren Atatürk Caddesi ile hemen devamını oluşturan Cumhuriyet Caddesi’dir (Fotoğraf 2.29). Resmî binaların bir kısmı, banka şubeleri, oteller, lokantalar, pastahaneler ve diğer büyük sayılabilecek mağazalar bu caddeler üzerinde bulunmaktadır. Dükkânlar sattıkları mallar itibariyle çeşitlilik gösterirler. Dayanıklı tüketim malları satan (halı, mobilya, beyaz eşya, elektrik malzemeleri), periyodik ihtiyaçlara cevap veren (konfeksiyon, züccaciye, kırtasiye, manifatura, fotoğrafçı, eczahane vb.) ve günlük ihtiyaçları karşılayan (bakkal, kuru yemişçi, tekel bayii vb.) dükkânlar gruplaşma göstermeksizin bu caddeler üzerinde dağılmıştır. Böyle olmakla birlikte bu caddelerde de genellikle binaların birinci katları iş yeri, diğer katları ise ikametgâha ayrılmış konutlardan oluşmaktadır.

Gümüşhane’de Cumhuriyet ve Atatürk caddelerinin uzantısı olarak değerlendirilebilecek bir başka iş ve ticaret alanı da Fuadiye Caddesi’dir. Bu caddede

¹⁵² GÖÇER, O., 1984, Şehirlerde Ticaret Alanları. İstanbul Teknik Üniv. Kütüphanesi, Sayı: 1286, İstanbul, s. 40.

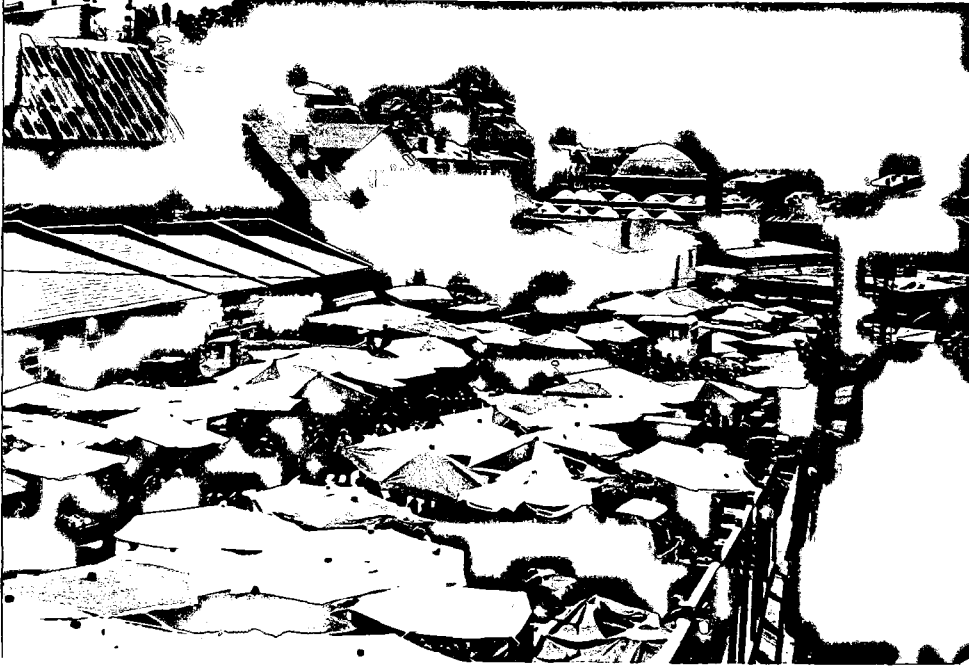
¹⁵³ GÖÇER, O., 1984, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁴ TOLUN-DENKER, B., 1976, a.g.e., s. 47-50.

daha çok ev eşyaları satan dükkânlar, pastahaneler ve kahvehaneler gibi iş yerleri bulunmaktadır. Cumhuriyet ve Atatürk caddelerini doğudan İran-Trabzon karayoluna bağlayan bu caddede de konut ve ticaret sahaları tamamen birbirine karışmış durumdadır. Yukarıda belirtilen en önemli ticarî faaliyet aksının dışında, bu caddelerin kuzeyinde ve onlara paralel bir uzanış gösteren Hasanbey Caddesi ile devamındaki Zafer Meydanı ikinci derecede önemli ticaret sahası özelliğindedir. Zaten şehirde salı günleri kurulan haftalık pazar da sözü edilen bu alanlarda kurulmaktadır. Hasanbey Caddesi'ni kuzey-güney doğrultusunda kesen Kıbrıs Caddesi ise haftalık pazarın özellikle de gıda bölümünün kurulduğu yerdir (Fotoğraf 2.30). İran-Trabzon karayolunun çeşitli kesimlerindeki dar sahalarda ve bu yol ile Atatürk Caddesi ve Hasanbey Caddesi'ni birbirine bağlayan ara sokaklar, şehirdeki diğer ticaret alanlarını oluşturur. Ayrıca merkezden uzak bazı mahallelerde bakkal, fırın, berber ve terzi gibi ticarî iş yerlerine de rastlamak mümkündür.

Fotoğraf 2.29. Gümüşhane’de ticarî faaliyetlerin yoğun olduğu Cumhuriyet Caddesi’nden bir görünüm.

Fotoğraf 2.30. Gümüşhane şehrindeki haftalık pazarda gıda bölümü, Kıbrıs Caddesi üzerinde kurulmaktadır.

2.3.2. Sanayi Fonksiyon Alanları

Bir çok bilim adamı esas itibariyle şehirleri mesken sahaları, sanayi bölgesi ve ticaret sahası olmak üzere üç büyük gruba ayırmaktadır¹⁵⁵. Kuşkusuz küçük şehirlerle büyük şehirler arasında arazi kullanılışları bakımından büyük farklılıklar dikkati çekmektedir. Özellikle büyük şehirlerde bu bölgeler kesin çizgilerle birbirinden ayrılırken, küçük şehirlerde fonksiyonel kullanılış sahalarının büyük ölçüde karışmış olduğu görülür. Modern anlamdaki şehirlerin ortaya çıkışını sağlayan sanayi faaliyetleri, büyük arazi ünitelerine ihtiyaç duymaları ve çeşitli çevresel etkileri (gürültü ve çevre kirliliği gibi) nedeniyle genellikle şehir yerleşmelerinin dışında gelişme eğilimi göstermiştir¹⁵⁶.

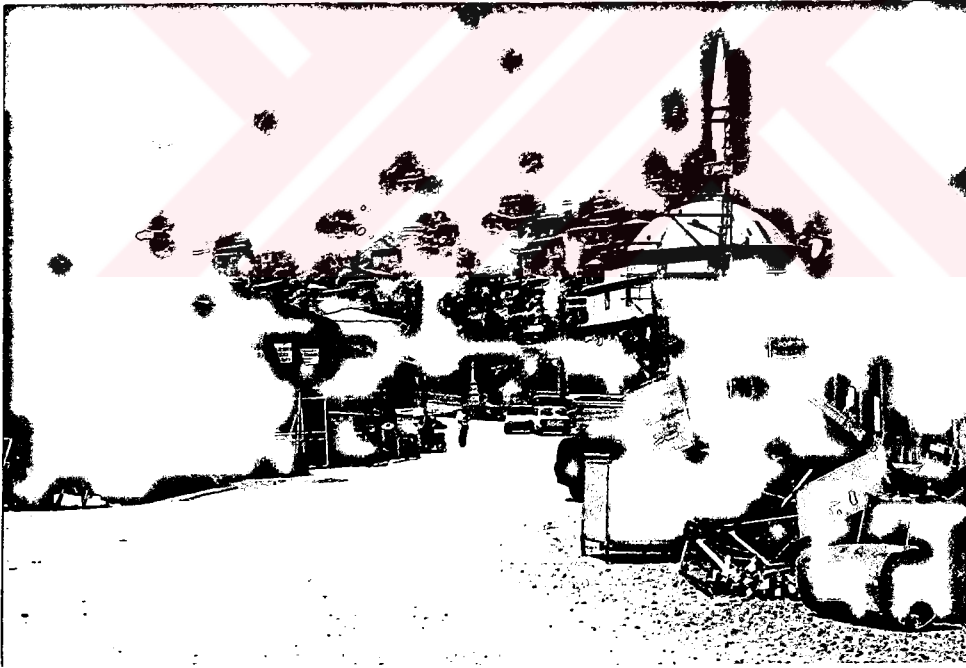
Daha önce de belirtildiği gibi Gümüşhane şehrinde faaliyet gösteren sanayi tesisleri, daha çok atölye tipi küçük işletmelerden oluşmaktadır. Bunlar da eski ve yeni küçük sanayi sitelerinde toplanmışlardır (Fotoğraf 2.31, Fotoğraf 2.32). Oto tamir ve bakımıyla ilgili olan işletmeler, 120 iş yerinden meydana gelen ve 9000 m² alana sahip küçük sanayi sitesinde bulunmaktadır. Süleymaniye mahallesindeki eski küçük sanayi

¹⁵⁵ YAVUZ, F., 1953, Şehircilik Ders Kitabı. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 31-13, Ankara, s. 70.

sitesinde ise büyük ölçüde demir ve alüminyum doğrama atölyeleri yer almaktadır.

Fotoğraf 2.31. Gümüşhane Küçük Sanayi Sitesi'nin genel görünümü.

Fotoğraf 2.32. Gümüşhane Otobüs Terminali'nin hemen güneyinde bulunan eski küçük sanayi sitesinden bir görünüm.

Gümüşhane'de şehirsiz arazi içerisindeki sanayi alanı toplamı 7.95 ha. kadardır.

¹⁵⁶ ÖZDEŞ, G., 1974, Şehir Bölgeleri-Şehirlerde Zoning Kavramı, Kuramları ve Çalışma Bölgeleri. İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fak. Şehirsiz Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü Yay. No: 1, İstanbul, s. 129.

Bu da şehir arazilerinin yaklaşık % 1.8 gibi düşük bir oranını oluşturur (Tablo 2.22, Harita 2.2). Aslına bakılırsa Gümüşhane’de sanayinin gelişmemiş olması, bu amaçla kullanılan arazi toplamının da düşük kalmasındaki en önemli etkidir.

Gümüşhane’de henüz bir Organize Sanayi Bölgesi yoktur. Ancak 1997 yılında başlatılan Organize Sanayi Bölgesi projesi, 1998 yılında D.P.T. tarafından onaylanarak 2000 yılı itibariyle proje ve altyapı ihalesi tamamlanmıştır. Bununla birlikte finansman yetersizliği nedeniyle projenin inşaat çalışmalarına henüz (2000) başlanılmamıştır. Bu projenin hayata geçirilmesi, kuşkusuz Gümüşhane sanayisinin itici gücü olacaktır.

2.3.3. Konut Fonksiyon Alanları

Gümüşhane’nin şehir içi arazi dağılımı içerisinde en büyük oranı konut yerleşim alanları oluşturmaktadır. Nitekim yaklaşık 449.52 ha. kadar olan şehrsel arazinin % 38.5’i (173.33 ha.) konut alanlarıyla kaplıdır (Tablo 2.22, Harita 2.2).

Genel olarak Gümüşhane’nin konut yerleşim alanları, Harşit çayı vadisinin genişlediği kesimdeki, Hasanbey ve Karaer mahalleleri ile Karşıyaka ve İnönü mahallelerinde yoğunlaşmıştır (Fotoğraf 2.33, Fotoğraf 2.34). Bu mahalleler dışında, şehrin güneydoğu ve kuzeybatı kesimlerinde de vadinin yerleşmeye imkân vermesiyle konut alanları genişlemeye başlamıştır. Zaten şehrin merkezî kesimlerinde yapılaşma alanlarının çok sınırlı olması nedeniyle özellikle Harşit çayı vadisinin güneydoğu kesimleri yeni genişleme alanları olarak plânlanmıştır. Yeni belirlenmiş olan bu iskân sahalarında, daha çok toplu konut kooperatifleri tarafından konutlar inşa edilmektedir (Fotoğraf 2.35).

Gümüşhane şehrinde 1999 yılı itibariyle 4965 bina ve 4731 konut (ikametgâh) bulunmaktadır (Tablo 2.23). Bina ve konutların mahallelere dağılışı oldukça eşitsizdir. En fazla konutun bulunduğu mahalleler sırasıyla İnönü (1149 adet), Hasanbey (1128 adet), Karaer (598 adet), Karşıyaka (595 adet), Çamlıca (452 adet) ve Yenimahalle (375 adet)’dir. Bunun yanında Bağlarbaşı (289 adet), Özcan (203 adet), Canca (53 adet), Eskibağlar (47 adet), Süleymaniye (41 adet) ve Hacıemin (35 adet) ise düşük bina sayısına sahip mahallelerdir. Bina sayısı fazla olan mahallelerde doğal olarak konut sayısı da fazladır.

Şehirdeki mahalleler konut yoğunluğu bakımından değerlendirildiğinde hektar başına 10’dan fazla konutun düştüğü mahalleler İnönü (29.5), Karşıyaka (23.6), Karaer (19.3) ve Hasanbey (11.1)’dir. Yenimahalle hariç tutulursa diğer mahallelerde konut

yoğunluğunun oldukça düşük olduğu dikkati çeker (Tablo 2.23).

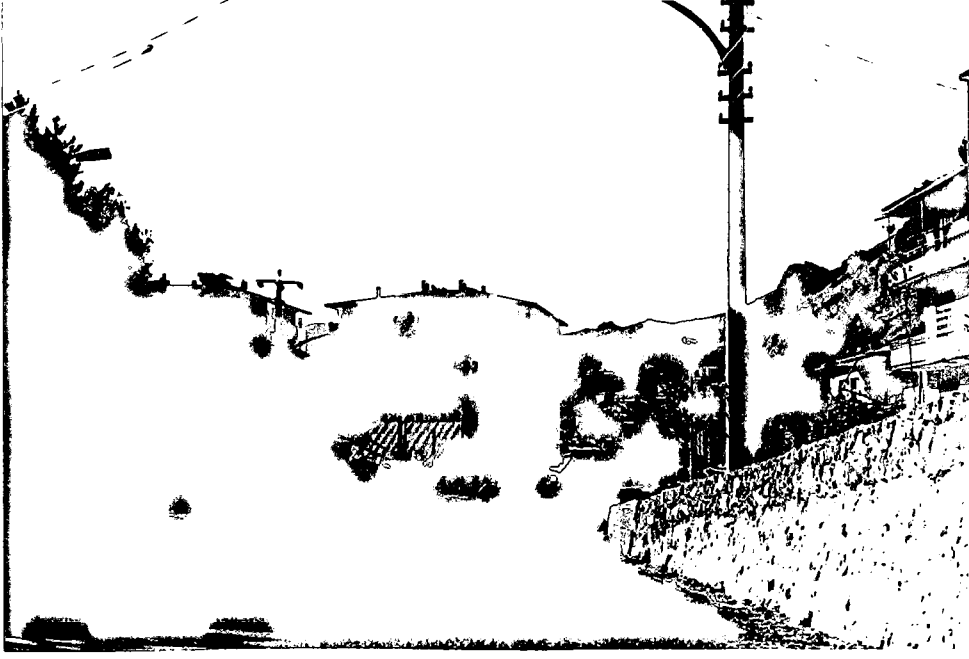
Fotoğraf 2.33. Gümüşhane'nin Hasanbey ve Karaer mahallelerindeki konut alanlarından bir görünüm.

Fotoğraf 2.34. Karşıyaka mahallesi son yıllarda gelişen toplu konut alanlarının yoğunlaşma sahasıdır.

Mahallelere göre konut yoğunluğunun az ya da çok oluşunda mahalle alanlarının yüzölçümü, arazinin topografik özellikleri, park ve yeşil alanlar ile çok fazla alan kaplayan resmi binaların bulunması gibi faktörler etkili olmuştur. Nitekim Canca, Çamlıca, Hacıemin, Özcan ve Süleymaniye gibi gerek çok alan kaplayan ve gerekse de

hemen tamamen kırsal özellik gösteren mahallelerde konut yoğunluğu çok düşüktür.

Fotoğraf 2.35. Gümüşhane şehrinin güneydoğu kesimleri, yeni konut genişleme alanları olarak belirlenmiştir.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Gümüşhane’de konut alanları, şehrin merkezî mahallelerinde (Hasanbey, İnönü, Karaer ve Karşıyaka) yoğunlaşmıştır. Harşit çayının oluşturduğu dar vadinin bu kesimlerde genişleyerek yerleşmeye uygun olması konut yoğunluğunun temel nedenidir. Topografik şartlar nedeniyle yerleşmeye uygun arazilerin az olması, şehirde çok katlı binaları zorunlu kıldığı halde, sadece Karşıyaka mahallesinde binaların kat sayıları fazladır (ortalama 8-9 kat). Hasanbey, İnönü ve Karaer mahallelerinde binalar ortalama 2-3 katlı iken, diğer mahallelerde binaların ortalama kat sayısı 1-2 kat kadardır. Belirtilen nedenlerle şehrin özellikle kuzey ve güney yamaçlarındaki konut genişleme alanları hemen hemen bitmiştir. Bunun yanında dikey yönde de gelişemeyen şehir daha çok güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzunlamasına, bir başka deyişle yatay yönde gelişmek durumunda kalmıştır. Şehrin yatay yönde genişlemesi, özellikle vadi tabanındaki verimli bağlık ve bahçelik alanların yapılarla işgal edilmesine zemin hazırlarken, geniş bir sahaya yayılan yerleşme noktalarına da çeşitli belediye hizmetlerinin götürülmesi zorlaşmaktadır. Yerleşmeye elverişli arazinin son derece kıt olduğu Gümüşhane’de bu sorunun aşılması için öncelikle çok katlı binaların yapılması gerekir. Yine vadi tabanındaki verimsiz arazilerin tespit edilerek toplu konut alanlarına dönüştürülmesi, konut probleminin

çözülmesinde bir başka yaklaşım tarzı olabilir.

Tablo 2.23. Gümüşhane Şehrinde Mahallelere Göre Konut ve Bina Yoğunluğu (1999).

Mahalle Adı	Alanı (Ha.)	Hane Sayısı	Bina Sayısı	Konut Yoğunluğu (Hane/ha.)	Bina Yoğunluğu (Bina/ha.)
Bağlarbaşı	88.0	175	289	2.0	3.3
Canca	1096.0	50	53	0.05	0.05
Çamlıca	440.0	187	452	0.4	1.0
Eskibağlar	54.7	128	47	2.3	0.9
Hacıemin	190.0	48	35	0.3	0.2
Hasanbey	168.2	1860	1128	11.1	6.7
İnönü	23.2	685	1149	29.5	49.5
Karaer	47.9	923	598	19.3	12.5
Karşıyaka	16.3	385	595	23.6	36.5
Özcan	258.2	140	203	0.5	0.8
Süleymaniye	745.8	18	41	0.02	0.05
Yenimahalle	19.8	132	375	6.7	18.9
Toplam	3148.1	4731	4965	1.5	1.6

Kaynak: Gümüşhane İl Sağlık Müdürlüğü, Tapu Kadastro Müdürlüğü ve Belediye verilerinden yararlanılmıştır.

2.3.4. Resmî Fonksiyon Alanları

Bu başlık altında başta il idaresini oluşturan bütün idarî kurumlar, sağlık, eğitim ve askerî hizmetlere ait kullanım alanları değerlendirilmiştir. Gümüşhane'deki şehrsel arazilerin (449.52 ha.) yaklaşık % 9.2 (41.22 ha.) kadarı resmî fonksiyon alanlarına ayrılmıştır (Tablo 2.22).

Resmî fonksiyon alanları adı altında toplanan şehrsel toprakların (41.22 ha.) % 41.7 (16.92 ha.)'si yönetim fonksiyonu sahalarına ayrılmıştır (Tablo 2.24). Gümüşhane'nin 1924 yılında il yönetim merkezi durumuna getirilmesi, özellikle yönetim fonksiyonunun gelişmesine zemin hazırlamıştır. Tüm küçük ve orta büyüklükteki şehirler gibi yönetim fonksiyon sahası olarak nitelendirilebilecek belirli bir saha yoktur¹⁵⁷. Gümüşhane'de yönetim ve diğer kamu binaları şehir içerisinde bir esasa dayanmadan gelişigüzel dağılmış durumdadır.

Gümüşhane şehrinde yönetim fonksiyonuna hizmet eden binalar belirli alanlarda toplanmamış olmasalar da Karaer ve Hasanbey mahalleleri bu fonksiyonun yoğunlaşma sahasıdır. Yenimahalle ve Bağlarbaşı da yönetim fonksiyonu binalarının bulunduğu diğer mahallelerdir. Karaer mahallesinde bulunan Hükümet Konağı, birçok resmî daireyi bünyesinde bulundurması nedeniyle en önemli yönetim hizmet binası durumundadır (Fotoğraf 2.36). Karaer mahallesindeki Atatürk caddesinin hemen

¹⁵⁷ TOLUN-DENKER, B., 1974-1977, *Edirne Şehrinin Kullanılış Alanları*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 20-21, İstanbul, s. 97.

kenarında bulunan Gümüşhane Belediye binası ise ihtiyaca cevap veremeyecek durumdadır (Fotoğraf 2.37). Şehre daha iyi hizmet verilebilmesi için, geniş bir arazide yeni bir belediye binasının yapılması gerekmektedir.

Tablo 2.24. Gümüşhane’de Resmî Kurumlara Ait Kullanım Alanları (1999).

Kullanım Şekli	Alanı (Ha.)	%’si
Yönetim Fonksiyonu	16.92	41.1
Eğitim Fonksiyonu	18.42	44.7
Sağlık Fonksiyonu	3.68	8.9
Askerî Alan	2.20	5.3
Toplam	41.22	100.0

Kaynak: Gümüşhane (Merkez) İlave İmar Plânı Araştırması.

Fotoğraf 2.36. Gümüşhane şehrinde yönetim fonksiyonuna hizmet eden birçok kurum, Hükümet Konağı’nda toplanmıştır.

Gümüşhane’de eğitim-öğretim binaları, şehrin resmî fonksiyon alanlarının (41.22 ha.) yaklaşık % 44.7 (18.42 ha.) kadarını oluşturur (Tablo 2.24). Bu orandan da anlaşılacağı üzere eğitim-öğretim alanları, şehirdeki resmî fonksiyon bölgeleri içerisinde en geniş alana sahiptir. İlk ve orta öğretim kurumlarının şehir içindeki mekânsal dağılımlarına bakıldığında, yerleşim alanının geniş bir sahaya yayılmış olması nedeniyle, hemen her mahallede bir veya iki okulun bulunduğu dikkati çeker. Bununla birlikte şehrin merkezî kısmını oluşturan Hasanbey, Karaer ve İnönü mahalleleri okullaşma bakımından başta gelir. Zaten beş okulun bulunduğu İnönü mahallesi, *okullar bölgesi* olarak adlandırılmaktadır.

Fotoğraf 2.37. Gümüşhane Belediye Binası'ndan bir görünüm.

Gümüşhane'deki resmî fonksiyon sahalarına ayrılan arazilerin % 14.2 (5.88 ha.) kadarını ise sağlık kurumları ile askerî alanlar oluşturmaktadır (Tablo 2.24).

2.3.5. Ulaşım Fonksiyon Alanları

Şehirsel araziler içerisinde önemli kullanış şekillerinden biri de ulaşım fonksiyon alanlarıdır. Şehir içindeki yollar ile ulaşım ile ilgili yapı ve tesisleri bir tür arazi kullanımı olarak kabul etmek gerekir. Yapılan çeşitli çalışmalarda genel olarak yollar için ayrılan alanın şehir arazisinin % 30 kadarı olduğu belirtilmektedir¹⁵⁸.

Gümüşhane şehrinde ulaşım fonksiyonu için kullanılan alan 150.06 ha. kadardır. Bu da şehir yerleşim alanının % 33.4'ü gibi yüksek bir oranı oluşturur. Görüldüğü üzere şehirde konut alanlarından sonra en fazla kullanım alanı ulaşım fonksiyonuna ayrılmıştır. Ancak ulaşım alanları toplamının yüksek çıkmasında İran-Trabzon (E-97) karayolunun da bu toplama eklenmesinin payı büyüktür. Şehir içinde otopark sıkıntısı olduğu gibi şehir içi yollar oldukça dar ve yetersizdir.

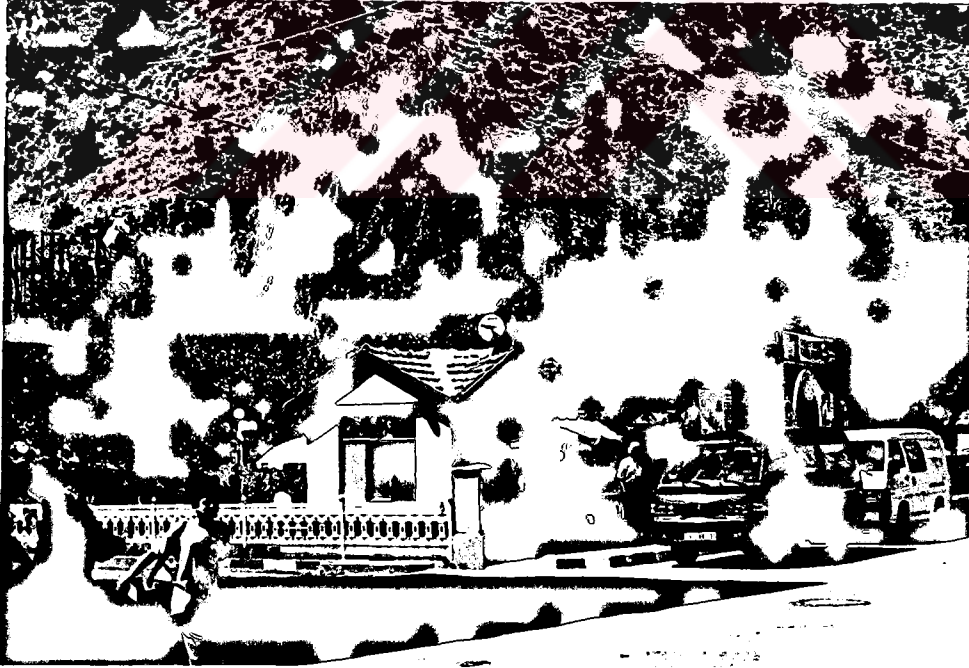
2.3.6. Park ve Yeşil Alanlar

Şehir yerleşmelerinde en önemli kullanış alanlarından birini de *yeşil alanlar* oluşturur. Nüfus ve konut yoğunluğunun çok fazla olduğu şehirsel yerleşmelerdeki yeşil

¹⁵⁸ YAVUZ, F.,-KELEŞ, R.,-GERAY, C., 1978, Şehircilik Sorunlar, Uygulama ve Politika. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 415, Ankara, s. 293.

alanlar, birer *solunum penceresi*¹⁵⁹ görevini görmeleri nedeniyle, şehir plânlamalarında önemle üzerinde durulan konulardan biridir. Gümüşhane'nin küçük bir şehir olması ve kırsal kesimle kolaylıkla bağlantı kurulabilmesi, yeşil alanlara duyulan ihtiyacı büyük oranda azaltmıştır. Bununla birlikte çağdaş anlamdaki bir şehrin en önemli unsurlarından birisi de hiç kuşkusuz yeşil alanlardır.

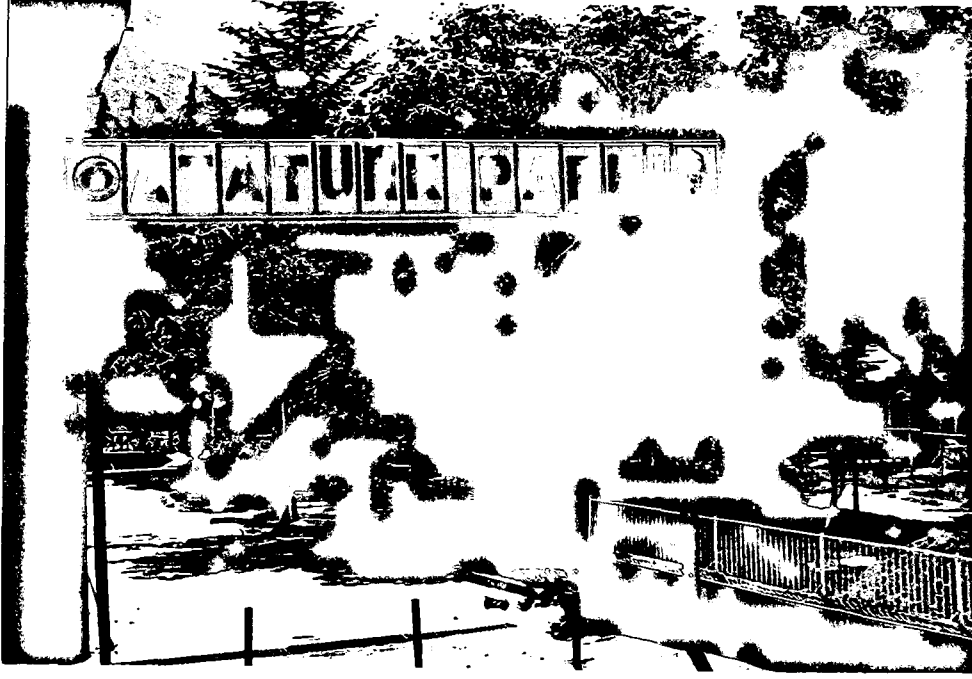
Gümüşhane'deki şehrsel arazilerin (449.52 ha.) yaklaşık % 14.4 (64.54 ha.) kadarını park ve yeşil alanlar oluşturur (Tablo 2.22). Genel olarak çağdaş kriterlere göre, şehir topraklarının en az % 10'unun yeşil alanlara ayrılması gerektiği kriteri¹⁶⁰ dikkate alınacak olursa, Gümüşhane'deki yeşil alan varlığının yeterli olduğu söylenebilir. Bu yeşil alanların da yaklaşık % 73.4 (47 ha.)'ünü halkın kullanımına açık olan park şeklinde düzenlenmiş *aktif yeşil alanlar* teşkil eder (Fotoğraf 2.38, Fotoğraf 2.39). Bunlardan Atatürk ve Fatih parkları Karaer mahallesinde, Cumhuriyet ve Mimar Sinan parkları Hasanbey mahallesinde, Belediye Piknik Alanı Bağlarbaşı mahallesinde ve Karşıyaka Piknik Alanı ise Karşıyaka mahallesinde bulunmaktadır. Bu parkların alanları 400 m² ile 3500 m² arasında değişmektedir. Yine son yıllarda azalmakla birlikte, Harşit vadisinin tabanındaki bağlık ve ağaçlık sahalar şehrin diğer önemli yeşil alanlarını oluşturur.

Fotoğraf 2.38. Fatih Parkı'ndan bir görünüm.

¹⁵⁹ DOĞANAY, H., 1986, *Erzurum'da Yeşil Alan Varlığı*. Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, Fasikül: 2, Cilt: 15, Erzurum, s. 43.

¹⁶⁰ KELEŞ, R., 1993, *Kentleşme Politikası*. İmge Kitabevi Yay. No: 13, Ankara, s. 160.

Fotoğraf 2.39. Atatürk Parkı'ndan bir görünüm.

2.3.7. Diğer Kullanış Alanları

Gümüşhane şehrinde araziden yararlanma oranları yüksek olan alanlar dışında, diğer şehrsel arazi kullanışları da gözardı edilmemelidir. Bu kullanışlar etkinlik derecelerine göre dinî tesis alanları başta olmak üzere spor alanları, sosyo-kültürel tesis alanları ve mezarlıklar şeklinde sıralanabilir.

Gümüşhane'deki şehrsel arazilerin (449.52 ha.) yaklaşık % 1.4 (6.46 ha.)'ünü diğer kullanış alanları oluşturur. Bunlar içerisinde en büyük oran 2.38 ha. ile dinî tesis alanlarına (özellikle camiler) aittir. Gümüşhane'de iki adet stat (biri çim diğeri topraktır), bir adet spor salonu ve bir adet küçük çim saha bulunmaktadır. Şehirde spor alanları toplamı 1.95 ha. kadardır. Gümüşhane şehrindeki altı mezarlığın toplam alanı ise 1.05 ha.'dır.

2.4. Gümüşhane'nin Etki Alanı

Bilindiği üzere şehirler, yakın çevreleri ve hinterlandları ile sıkı kültürel ve özellikle de ekonomik ilişkileri bulunan yerleşme birimleridir. Bu nedenledir ki bir şehrin büyüklüğü ve önemi, genellikle onun etki sahasının genişliği ile doğru orantılıdır. Şehirler etki sahasındaki yerleşmelerin, birçok hizmet açısından, merkezi durumundadırlar. Şehrsel hizmetler ne kadar uzaklara yayılır ise, şehrin önemi de o

derece artar¹⁶¹. Bir merkezî yer ve onun etki sahası beraberce fonksiyonel bir birlik teşkil etmektedir. Bir başka ifade ile şehir ve çevresi arasındaki ilişkiler karşılıklıdır. Şehirler için gerekli olan gıda maddeleri ve diğer tarım ürünleri çevredeki kırsal sahalardan temin edilirken, kır yerleşmelerinin ihtiyaç duyduğu birçok hizmet de şehirlerde toplanmıştır¹⁶².

Şehir yerleşmelerinin merkeziyet gücü büyük ölçüde, buralarda toplanmış olan fonksiyonların çokluğuna ve çeşitliliğine bağlıdır¹⁶³. Gümüşhane ilinde nüfus birikiminin az olması yanısıra Trabzon, Erzurum, Erzincan ve Giresun gibi daha büyük şehirlerin etki sahasında bulunması, Gümüşhane'deki şehrsel fonksiyonların çeşitlenmesini ve güçlenmesini engellemiştir. Tüm bu özelliklerine karşın 1924 yılında Gümüşhane'nin il yönetim merkezi durumuna getirilmesi, şehrin idarî merkez özelliğini geliştirmiştir. Nitekim günümüzde (2000) şehrin en önemli fonksiyonlarından biri olan yönetim fonksiyonu, doğal olarak tüm yönetim bölgesi sınırları içerisinde kuvvetli bir şekilde hissedilmektedir. Buna karşın özellikle sağlık ve ticaret fonksiyonu bakımından Gümüşhane, büyük oranda Trabzon, Erzincan ve Erzurum şehirlerinin etki sahasında bulunur. Gümüşhane şehrinde bulunan çeşitli kademedeki okullar da öğrenci aldıkları yerler itibarıyla hemen tüm ülkeyi etkilemektedir. Aynı zamanda Gümüşhane'deki modern sanayi tesislerinin ürettiği çeşitli malların pazarlandığı yerler dikkate alındığında, sanayi fonksiyonunun yurt içi ve yurt dışında şehre önemli sayılabilecek bir etki sahası oluşturduğu görülür. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Gümüşhane'nin yönetim fonksiyonu ile özellikle ticaret ve sağlık fonksiyon etki sahalarının örtüşmediği görülür. Zaten bölgenin en büyük yerleşmesi Samsun 5. kademe merkez olarak kabul edilirken, Trabzon bölgesel gelişme merkezi olarak 4. kademe merkez sayılmaktadır. Bu şehrsel kademelenmede Gümüşhane, Bayburt, Rize, Artvin, Sinop, Amasya, Tokat, Ordu, Giresun il merkezleri 3. kademe merkezlerdir¹⁶⁴. Bu nedenle Gümüşhane büyük ölçüde, 4. kademe merkez olan Trabzon şehrinin fonksiyonel etki sahası içerisinde bulunmaktadır.

¹⁶¹ GÖNEY, S., 1977, a.g.e., s. 1-3.

¹⁶² KARABORAN, H.H., 1990, *Merkezî Yer Olarak İslahiye ve Hassa (Bir Yerleşme Coğrafyası Araştırması)*. Fırat Üniv. Dergisi (Sosyal Bilimler), Cilt: 4, Sayı: 2, Elazığ, s. 147-148.

¹⁶³ GOTTMANN, J., 1976, *Şehrsel Merkeziyetin Gelişmesi (Çeviren Nazmiye Özgüç)*. İstanbul Üniv. Yay. No: 2087, Coğrafya Enst. Yay. No: 80, İstanbul, s. 5-6.

¹⁶⁴ GÜMÜŞHANE BELEDİYESİ, 1988, a.g.r., s. 9-11.

III. BÖLÜM

GÜMÜŞHANE’NİN YERLEŞİM ÖZELLİKLERİ

3.1. Şehrin Yerleşim Plânı ve Onu Şekillendiren Faktörler

Doğal çevre, insan ve onun eserlerinden oluşan bir mekân birimi olarak tanımlanan yerleşmelerin kurulup gelişmesi, büyük ölçüde doğal çevrenin yerleşmelere sağladığı imkânlarla ve kaynaklara bağlıdır¹⁶⁵. Böyle olmakla birlikte şehir yerleşim plânlarının şekillenmesinde fizikî coğrafya (özellikle jeolojik-jeomorfolojik ve hidrografik faktörler) ile beşerî coğrafya (şehirlerin kuruluş sebepleri, şehir imâr plânları, dinî faktörler, gelenek ve görenekler ile şehir nüfusunun sosyo-ekonomik durumu) faktörleri etkin bir rol oynamaktadır¹⁶⁶.

Yukarıda belirtilen faktörlerin hemen hepsinin Gümüşhane şehrinin yerleşim plânı üzerinde etkisi olsa da yeryüzü şekilleri (topografik yapı) ile şehrin gelişmesi ve plânı arasında dikkat çekici bir etkileşim söz konusudur. Nitekim yamaçları oldukça dik (V profilli) Harşit çayı vadisinde kurulmuş olan Gümüşhane şehri, fizikî gelişme ve genişlemeye uygun bir konumda değildir. Bu nedenle şehir daha çok vadi tabanı boyunca güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda yatay yönde gelişerek çizgisel bir uzanış kazanmıştır (Fotoğraf 3.1). Harşit çayı vadisinin oldukça dar ve derin olması, Gümüşhane şehrinin vadi boyunca yaklaşık 12 km uzunluğunda bir alana yayılmasına neden olmuştur. Ancak bu uzanış topografik nedenlerden dolayı süreklilik göstermez ve yer yer dik eğimli alanlar, şehir yerleşmesini kesintiye uğratır. Hasanbey, Karaer ve İnönü mahallelerinin bulunduğu kesimde Harşit çayı vadisinin nispeten genişlemesi, şehrin merkezî kısmının burada oluşmasına zemin hazırlamıştır. Şehir yerleşim alanına etki eden jeomorfolojik faktörlerden en önemlilerini yüzey şekilleri ile şehir zemininin litolojik yapısı oluşturmaktadır¹⁶⁷. Örneğin arazinin eğimi fazla olunca, inşaat sektöründe masrafların artması yanında çeşitli şehirsal altyapı hizmetlerinin (su, elektrik, kanalizasyon ve yollar gibi) de yapılması büyük oranda zorlaşır. Gümüşhane şehrinin de dar ve eğimi fazla olan bir vadi (Harşit çayı vadisi) kurulmuş olması, yerleşme alanının sağlıklı bir büyüme ve gelişme göstermesine imkân vermemektedir. Harşit çayı vadisinin kuzey yamaçlarında eğim değerlerinin düşük olması şehrin bu alanlara doğru gelişmesine zemin hazırlarken, güney yamaçlarda eğimin oldukça yüksek ve jeolojik yapının da heyelân ihtimalini ortaya çıkarması şehrin bu kesimlerde

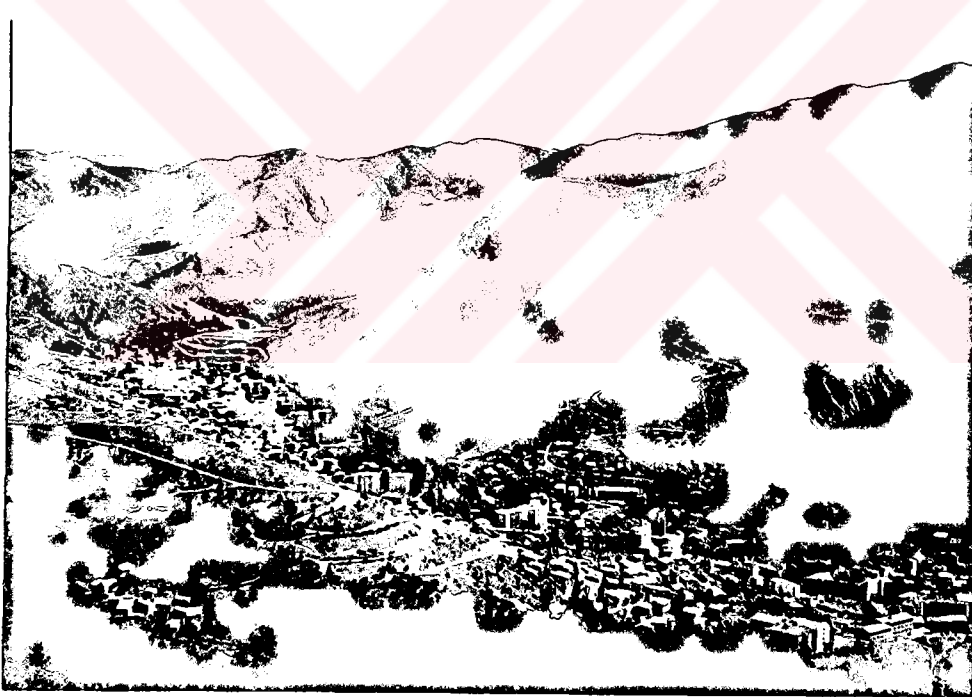
¹⁶⁵ KOÇMAN, A., 1991, *İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar*. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, Ankara, s. 102.

¹⁶⁶ BAYHAN, İ.H., 1969, *Şehir Plânlaması*. İskender Matbaası, İstanbul, s. 13.

¹⁶⁷ BİLGİN, A., 1991, *Uygulamalı Jeomorfoloji*. Akdeniz Üniv. Isparta Mühendislik Fak. Yay. No: 38, Isparta, s. 128.

gelişmesini engellemiştir. Ayrıca eğimli vadi yamaçları üzerinde gelişen şehirde, cadde ve sokak sistemi büyük ölçüde güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda eş yükselti eğrilerine paralel bir uzanış gösterir. Böylelikle şehir içi ulaşımın az da olsa kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Vadilerde kurulmuş olan şehirlerin, bazı plânlama sorunları vardır. Taşkın tehlikesi, şehrin fizikî genişlemesinin vadi doğrultusunda yani çizgisel olma zorunluluğu, ırmağın her iki yakasına doğru genişlemek zorunda olan şehir semtleri arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek için çok sayıda köprülerin inşa edilmesi zorunluluğu bunların başlıcalarıdır¹⁶⁸. Yukarıda belirtilen plânlama sorunlarından taşkın tehlikesi dışındakileri Gümüşhane şehrinde de gözlemlemek mümkündür. Harşit çayının her iki tarafında da gelişen Gümüşhane, parçalı bir şehir yerleşmesi durumundadır. Bu nedenle şehrin iki yakasındaki semtler arasında bağlantıyı sağlamak üzere Harşit çayı üzerinde 15 köprü inşa edilmiştir.

Fotoğraf 3.1. Gümüşhane şehri, topografyanın etkisiyle, Harşit çayı vadisi boyunca gelişerek çizgisel bir uzanış kazanmıştır.

Gümüşhane şehir plânının oluşmasında ve gelişmesinde en etkin rolü oynayan fizikî coğrafya faktörlerinin yanısıra, beşerî coğrafya faktörlerinin de etkisini gözardı

¹⁶⁸ DOĞANAY, H., 1984, Bölge Plânlamasının Coğrafi Esasları. Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Edebiyat Bölümleri Ders Notları Yay. No: 63, Coğrafya Bölümü Ders Notları Yay. No: 8, Erzurum, s. 17-18.

edemeyiz. Bilindiği üzere Gümüşhane, ilk olarak gümüş madeni çıkarımı ve işlemeciliğine bağlı olarak bugünkü Süleymaniye (Eski Gümüşhane) mahallesinde kurulmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gümüş madenlerinin tükenmesi, şehrin İran-Trabzon arasında önemli bir ulaşım güzergâhı olan Harşit çayı vadisine inmesine neden olmuştur. Böylece Gümüşhane Harşit çayı vadisi boyunca küçük bir yol boyu şehri durumuna gelmiştir. Gümüşhane’de yapılan imar plânlaması çalışmaları da büyük ölçüde arazinin topografik yapısına uyum göstermiştir. Zira bugüne (2000) kadar yapılan imar plânlarında, şehir gelişim alanları vadi boyunca güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda öngörülmüştür. Gelenek ve görenekler de Gümüşhane şehir plânı üzerinde etkili olmuştur. Nitekim şehirde az olmakla birlikte görülen çıkmaz sokaklar ve bahçeler içerisinde inşa edilmiş etrafı duvarlarla çevrili 1-2 katlı evler, geleneklere bağlı olarak oluşmuştur. Aynı zamanda şehrin merkezî kısımlarının dışında genellikle arazi fiyatlarının ucuz ve nüfusun büyük bir kısmının kırsal hayatın temel özelliklerinden kurtulamamış olması, şehrin dikey yönden daha çok yatay yönde genişlemesine neden olmuştur.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa Gümüşhane şehir yerleşim plânı, büyük ölçüde yeryüzü şekillerinin (topografik yapı) denetiminde şekillenmiştir diyebiliriz. Güneydoğu-kuzeybatı doğrultusundaki Harşit çayı vadisinin oldukça dar olması, şehrin de bu yönde çizgisel bir gelişme göstermesine zemin hazırlamıştır. Nitekim şehrin bu yöndeki uzunluğu yaklaşık 12 km kadardır. Harşit vadisinin aynı zamanda Zigana ve Kop geçitleri vasıtasıyla¹⁶⁹ önemli bir ulaşım güzergâhına tekabül etmesi, şehrin vadi boyunca gelişmesini teşvik etmiştir.

3.2. Şehirsel Altyapı

Bir şehrin işlevlerini görebilmesi, büyümesi ve gelişmesi için gerekli olan temel hizmetler olarak tanımlanan altyapı¹⁷⁰, aynı zamanda şehir ve kır yerleşmelerinin ayırımında kullanılan kriterlerden birisidir. Bu amaçla şehirsel altyapı başlığı altında içme ve kullanma suyu, kanalizasyon, elektrik, haberleşme ve iletişim ile temizlik hizmetlerinin incelenmesi uygun olacaktır.

Gümüşhane ve çevresi hem yer altı hem de yerüstü su kaynakları bakımından zengin sayılabilecek bir potansiyele sahiptir. Böyle olmakla birlikte Gümüşhane’nin su

¹⁶⁹ YALÇINLAR, İ., 1967, *Türkiye’de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 17, İstanbul, s. 60.

şebekesi ancak 1989 yılında yapılarak, şehre saniyede 110 l su verme imkânı sağlanmıştır. Harşit çayından 3 keson kuyu vasıtasıyla sağlanan içme kullanma suyu, şehrin kuzeybatısındaki depolara pompalanıp, belirli bir su basıncı oluşturularak yerleşim alanına dağıtılmaktadır. Gümüşhane şehrinde su alamayan mahalleler olmasa da mevsimlik su sıkıntısı yanında teknik ve jeomorfolojik özelliklerden kaynaklanan sorunlara bağlı olarak zaman zaman su sıkıntısı çekilmektedir. Mevcut su şebekesinin ihtiyacı karşılayamaması nedeniyle, 1995 yılında içme suyu hattının yenilenmesi çalışmalarına başlanmıştır. 2000 yılı itibariyle projenin yaklaşık % 90'ı tamamlanmıştır. Şehrin yatay yönde geniş sayılabilecek bir alana yayılması ve zeminin litolojik yapısının çalışmaları güçleştirmesi, projenin uzamasına neden olmuştur. Yapılan bu yeni çalışmayla içme suyu şebeke inşaatının tamamlanması, şehrin uzun yıllar su ihtiyacını karşılayacaktır.

Gümüşhane şehrinde kanalizasyon sisteminin yetersiz olması ve kanalizasyon atıklarının hiçbir arıtma işlemine tâbi tutulmadan direkt olarak Harşit çayına bırakılması, sistemin yenilenmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle yaz mevsiminde suyu çok azalan Harşit çayına şehir kanalizasyon atıklarının bırakılması, önemli bir çevre sorunu haline gelmiştir. İller Bankası tarafından 1993 yılında yapılan ihaleyle, şehrin kanalizasyon şebeke inşaatı özel bir firmaya verilmiştir. 7 yıldır devam eden kanalizasyon inşaatının 2000 yılı itibariyle yaklaşık % 90'ı bitmiştir. Bu projenin tamamlanması şehrin kanalizasyon sistemindeki yetersizliği gidereceği gibi, Harşit çayındaki kirlenmeyi de belirgin ölçüde azaltacaktır. Zira daha önceleri arıtılmadan Harşit çayına bırakılan kanalizasyon atıkları, tüm şehri kapsayan ana toplayıcı ile birlikte şehir dışındaki arıtma tesisine aktarılacak ve temizlendikten sonra Harşit çayına bırakılacaktır.

Gümüşhane'deki mevcut elektrik şebekesi ihtiyaca cevap verebilecek durumdadır. Ancak ülkemizdeki elektrik enerjisi sıkıntısı nedeniyle sık sık meydana gelen kesintiler, doğal olarak şehri de etkilemektedir. 1998 yılında Gümüşhane ilinde 48890417 kwh. elektrik enerjisi tüketilmiştir. Bu tüketimin de yaklaşık % 58.3 (28837955 kwh.) kadarı merkez ilçede gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle 1998'de il genelinde kişi başına düşen elektrik tüketimi 309.8 kwh. iken merkez ilçede bu değer 731.1 kwh. gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Merkez ilçede elektrik enerjisi

¹⁷⁰ KELEŞ, R., 1998, Kentbilim Terimleri Sözlüğü. İmge Kitabevi Yay., Ankara, s. 17.

tüketiminin yüksek olması, büyük sanayi tesislerinin merkez ilçede toplanmış olmasına bağlıdır.

Gümüşhane günümüzdeki tüm modern haberleşme imkânlarından faydalanmaktadır. Şehirde yaklaşık 273 kişi haberleşme hizmetlerinde çalışmaktadır. Şehirde posta hizmetleri Posta İşletmeleri Başmüdürlüğü tarafından yürütülürken, telefon hizmetleri ise Türk Telekom Başmüdürlüğü tarafından yerine getirilmektedir. Diğer taraftan Gümüşhane’de T.R.T. dışında yayın yapan özel radyo ve televizyon kanalları da bulunmaktadır. Aynı zamanda İstanbul, Ankara ve Trabzon gibi merkezlerde çıkan gazeteler günlük olarak şehre gelmektedir. Gümüşhane’de haftalık olarak çıkan yerel gazeteler ise şehirdeki diğer haberleşme ve iletişim unsurlarını oluşturur.

Fotoğraf 3.2. Gümüşhane şehrinin çöp döküm sahasından bir görünüm.

Şehir yerleşmelerinin en önemli altyapı hizmetlerinden olan çöplerin toplanması ve imha edilmesi, Gümüşhane Belediyesi tarafından yürütülmektedir. Hemen her mahalleye yeteri sıklıkta çöp kutuları konulmuş olup, sözkonusu çöpler temizlik araçları tarafından düzenli bir şekilde alınmaktadır. Gümüşhane şehrinde çöplerin toplanmasında herhangi bir sorun bulunmamakla birlikte, çöplerin depolanması ve imha edilmesinde bir takım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Çöp döküm alanı olarak kullanılan yer, şehrin yaklaşık 5 km kadar kuzeybatısında eğimli bir yamaçtır (Fotoğraf 3.2). Çöp

döküm alanının Gümüşhane'nin dışında bulunmasına rağmen, şehrsel atıkların hiçbir ayırma tâbi tutulmadan gelişigüzel buraya dökülmesi önemli bir çevre sorunu oluşturmaktadır. Nitekim bu çöplerin içindeki birtakım tıbbî atıklardan kaynaklanan zehirli maddeler özellikle yağışlı dönemlerde akışa geçerek Harşit'e karışmak suretiyle ırmağın ekolojik dengesini bozmaktadır. Belirtilen olumsuzluğun giderilmesi için çöpler niteliklerine göre (evsel ve tıbbî atıklar gibi) ayrılarak toplanmalı ve tıbbî atıklara yeni bir depolama ve imha sahası belirlenmelidir.

3.3. Konut Tipleri ve Yapı Malzemeleri

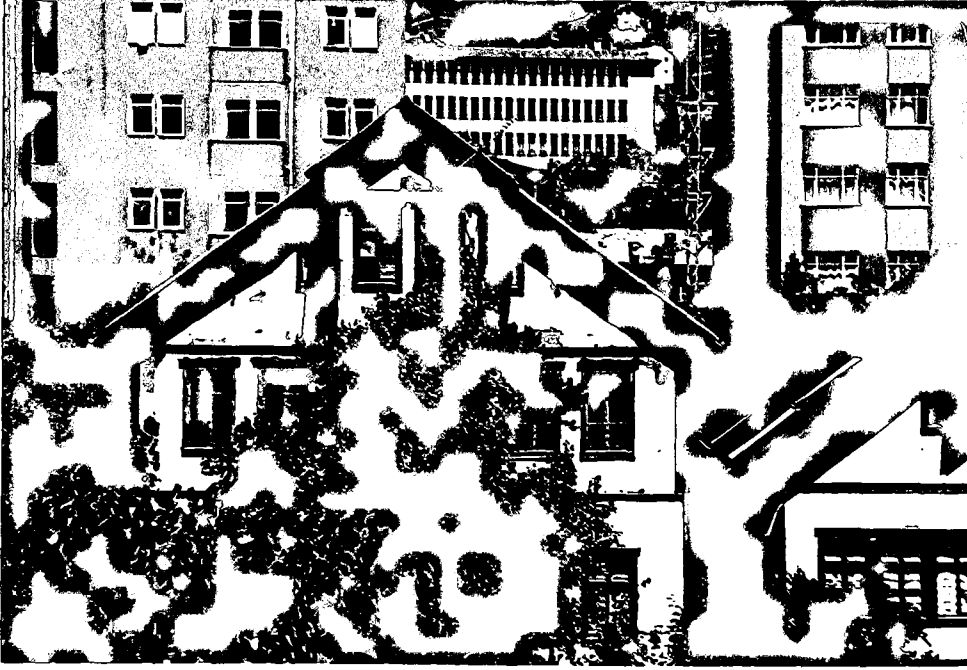
Konutların yapım şekli ve fonksiyonlarının oluşmasında yapı gereci, uğraşılan ekonomik faaliyet şekilleri, ailelerin sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyleri ile tarihî nedenler ve gelenek-görenekler gibi çok çeşitli faktörün etkisi vardır¹⁷¹. Böyle olmakla birlikte özellikle şehir yerleşmelerindeki konutların plânları ve kullanılan yapı gereçleri büyük oranda birbirine benzemektedir. Ancak yine de şehirle tam anlamıyla bütünleşememiş nüfusun çoğunlukta olduğu, ülkemizin küçük şehir yerleşmelerinden biri olan Gümüşhane'de konut tipleri ve kullanılan yapı malzemelerinde birtakım farklılıkların olduğu dikkati çeker. Bu açıdan değerlendirildiğinde Gümüşhane şehrindeki konutları Gümüşhane evleri, kırsal özellik taşıyan ve eklentileri olan evler, 2-3 katlı geçiş tipi evler ve modern kooperatif evleri şeklinde sınıflandırarak incelemek mümkündür.

Gümüşhane evlerinin oluşumunu şehrin zengin tarihî geçmişi, topografik özellikleri, iklim şartları, yapı malzemesi ve insanların sürdürdükleri hayat tarzları biçimlendirmiştir. Eski Gümüşhane ve bugünkü şehirde yaklaşık 50 eski ev bulunmaktadır.

Geleneksel Gümüşhane evleri çoğunlukla iki katlıdır. Evler geniş bir meyve bahçesi içerisinde bulunur (Fotoğraf 3.3). Esas cephe sokak veya manzaraya yöneliktir. Bahçenin bir kenarında helâ, ahır-samanlık, mutfak, hamam-çamaşırhane gibi yardımcı hizmet mekânları bulunmaktadır. Gümüşhane evlerinin bahçeleri meyve ağaçları ve çiçeklerle süslenmiştir. Etrafı taş duvarlar veya ahşap tarabalarla çevrili bahçeler, şehrin yer değiştirmesi ve yeni şehirdeki arazi darlığı yüzünden oldukça azalmıştır (Fotoğraf

¹⁷¹ DOĞANAY, H., 1997, a.g.e., s. 320-321.

3.4)¹⁷².

Fotoğraf 3.3. Eski Gümüşhane evleri geniş bahçeler içerisinde inşa edilmiştir.

Fotoğraf 3.4. Şehirdeki diğer binalarla tezat oluşturan Gümüşhane evlerine tipik iki örnek.

Gümüşhane evlerinin yapı malzemelerini taş, kerpiç ve ahşap oluşturur. Sac, kiremit, toprak ve hartama gibi malzemeler damlarda, tuğla ise bacalarda ikinci

¹⁷² KARPUZ, H., 1991, *Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). Ankara, s. 156.

derecede kullanılan malzemelerdir. Eğimli arazilerdeki evlerin zemin kat duvarları, çevreden kolayca temin edilen volkanik taşlardan inşa edilmiştir. Genellikle hatıllı moloz taş duvarlar örülmüştür. Bazı evlerde düzgün yonu taşı kullanılmıştır. Üst katların cephelerinde ahşap karkas arasında kerpiç dolgulu veya hatıllı kerpiç duvarlar bulunur. İç bölmeler, çıkmalar, bazen bütün cepheler bağdadî duvarlara sahiptir. Damlarda ahşap kirişler (mertekler) üzerine ince tahtalar ve ağaç dalları yerleştirildikten sonra bunun üzerine de karılmış toprak serilir. Bu şekilde elde edilen düz toprak dam ikinci bir çatı ile örtülür. Böylece çatı ile evin ikinci katı arasında ısı yalıtımı sağlanmış olur. Gümüşhane evlerinin sacdan yapılan çatıları, kar örtüsünü tutmayacak şekilde dört omuz veya iki yana eğimli beşik çatı tarzında yapılmıştır. Beşik çatılar yüksek olup, 20. yüzyıl başlarından sonra yaygınlaşmıştır. Bu çatıların örtü gereci olarak çinko levhalar kullanılmıştır. Bazı kırma çatılı evlerde ise alaturka kiremit, bazılarında ise sadece ahşap örtü malzemesi hartama kullanılmıştır¹⁷³.

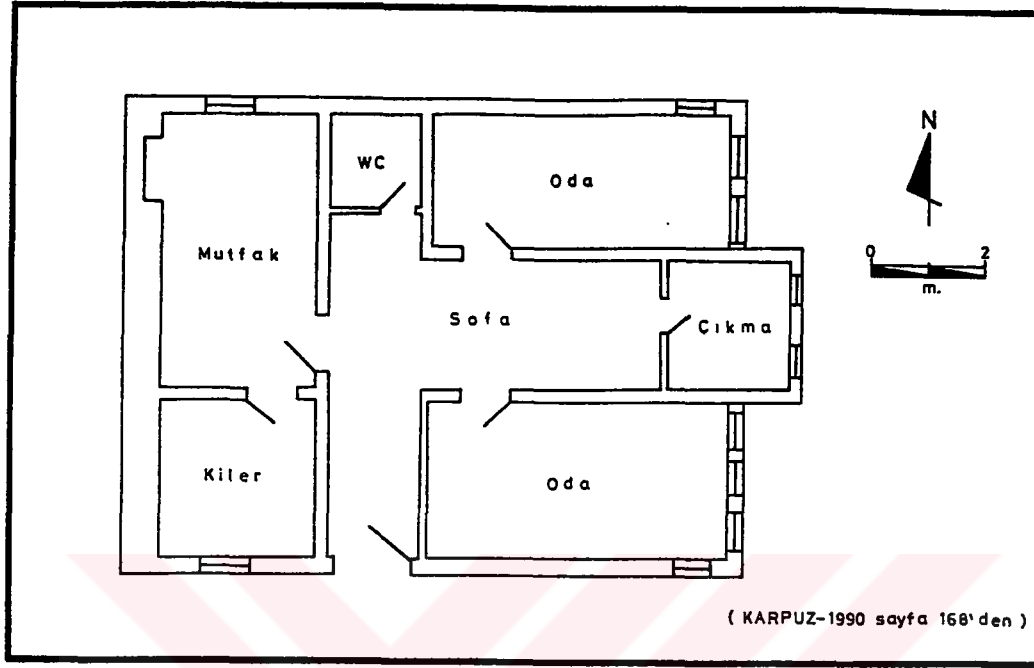
Eski Gümüşhane’de yaşamış olan Rum toplumunun yapı kültürünü yansıtan Gümüşhane evlerinin plân elemanlarına kısaca değinmek yerinde olacaktır. Bu evlerin bahçelerindeki ahır, samanlık, ocaklık, çamaşırhane gibi üniteler taş ve kerpiçten yapılmış düz veya çatılı basit mekânlardır.

Evlerin zemin katına ortadaki ana kapı ile girilir. Bu katta kış odaları, kiler, mutfak, helâ ve nadiren de ahır bulunur. Kiler ve mutfakın tavanı kaplamasızdır. Birinci kata zemin kattan bir ahşap merdivenle çıkılır. Ayrıca arazi meyilli olduğu için evin dışından ve arkadan bir merdivenle birinci kat sofasına çıkılır. Bazı evlerde birinci kat girişi yan taraftadır. Bu evlerde sofa bir aralıkla yan kapıya bağlanmıştır¹⁷⁴.

Gümüşhane evlerinin esas yaşama alanını birinci katlar oluşturur. Bu katta sofa etrafında dizilen odalar bulunmaktadır. Evlerdeki oda sayısı ev sahibinin ekonomik gücüne ve nüfusuna bağlıdır. Genelde 3-4 odanın bulunduğu birinci katta mutfak ve helâ gibi mekânlara da yer verilmiştir. Sofa, odalar arasındaki ortak yaşama alanıdır. Genellikle ince-uzun dikdörtgen plânlıdır. Cephede sofa genişliğinde çıkma yapan ev örnekleri yaygındır (Şekil 3.1). Plân tipleri bakımından Gümüşhane evlerinin hemen hepsi iç sofalı plânda yapılmıştır. Hem iklim şartları, hem de dönemin mimarî tarzı buna uygundur. Evlerin dış cephe duvarları çamurla sıvalanarak badanalanmıştır. Gümüşhane evlerinin en önemli iç mekân unsurlarından birisini de beşik çatı arasına yerleştirilen

¹⁷³ KARPUZ, H., 1991, a.g.e., s. 156-157.

köşk odası oluşturur. Bunlar cepheye dikkat çekmek, evin gösterişini arttırmak için büyüklü küçüklü pencerelerle süslenmişlerdir. Bu odaların iç kısımları çoğunlukla donatılmamıştır¹⁷⁵.

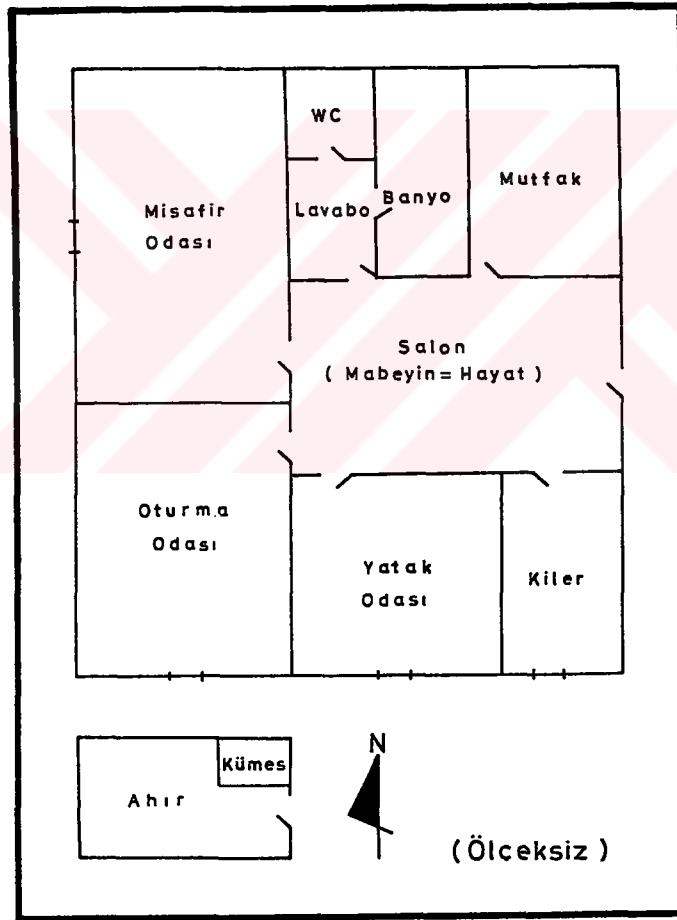
Şekil 3.1. Gümüşhane Evlerinin Birinci Kat Plânı.

Gümüşhane evleri, tasarım ve süsleme bakımından büyük ölçüde coğrafi çevrenin özelliklerini yansıtan önemli mimarî eserlerdir. Son yıllardaki hızlı sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte toplumsal yaşayışta meydana gelen değişimler, eski evlerin hızla yok olmasına neden olmuştur. Gümüşhane’de yaklaşık 50 tane bulunan bu evlerin sadece 29 tanesi koruma altına alınmıştır. Evlerin bir kısmı halen ikametgâh olarak kullanılsa da hemen hepsinin tamir edilmesi gerekmektedir. Şehirdeki yerleşim yeri sıkıntısı, eski Gümüşhane evlerinin yıkılarak yerlerine apartman dairelerinin yapılmasına yol açmıştır. Tarihi ve turistik değerleri çok yüksek olan bu evlerin koruma altına alınarak aslına uygun restore edilmesi, şehrin gelecek nesillere bırakacağı en önemli kültür hazinesi olacaktır.

Gümüşhane şehrindeki bir diğer konut tipini de kırsal özellik taşıyan, hemen yanında eklentisi bulunan ve bir kısmı da gecekondu tipinde olan konutlar oluşturur. Bu konutlar şehrin tamamında bulunmakla beraber Bağlarbaşı, Eskibağlar, Yenimahalle, Süleymaniye, Canca, Hacıemin ve Özcan gibi mahalleler yoğunlaşma sahalarıdır.

¹⁷⁴ KARPUZ, H., 1991, a.g.e., s. 157.

Şehrin merkezî kısmının dışında kalan bu sahalarda konutlar, birbirinden uzakta ve bahçeler içerisinde inşa edilmişlerdir. Ayrıca bahçede ahır, samanlık ve tavuk kümesi gibi eklentiler, taş malzemeler kullanılarak basit bir şekilde yapılmıştır. Bu tipteki konutlarda yakacak genellikle evin çatısında saklanır. Belirtilen özellikleri ile daha çok köy konutlarına benzeyen bu konutların iç mekânlarına bakıldığında, çağdaş yaşam ünitelerinin hemen hepsinin bulunduğunu görebiliriz (Şekil 3.2). Kırsal özellik taşıyan bu konutlarda yapı gereci olarak büyük oranda taş malzemeler kullanılırken az da olsa kerpice de yer verilmiştir. (Fotoğraf 3.5, Fotoğraf 3.6). Şehrin hemen hemen tüm konutlarında olduğu gibi bu tip konutlarda da çatılar iki ya da daha fazla yana eğimli olarak yapılmış olup, çatı örtü gereci olarak da büyük ölçüde sacdan faydalanılmıştır (Fotoğraf 3.7).

Şekil 3.2. Gümüşhane Şehrinde Kırsal Özellik Gösteren Bir Konut Plânı.

¹⁷⁵ KARPUZ, H., 1991, a.g.e., s. 157-158.

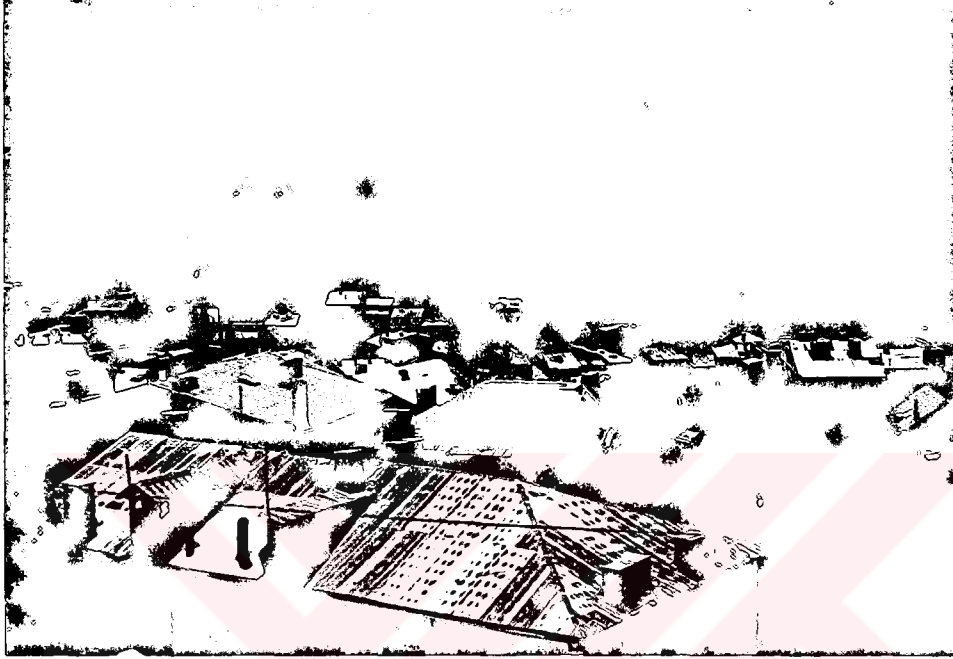
Fotoğraf 3.5. Gümüşhane’de kırsal özellikteki konutlarda yapı gereci olarak büyük ölçüde taş kullanılmaktadır.

Fotoğraf 3.6. Taş malzeme ile birlikte kerpiğin de kullanıldığı konutlardan bir görünüm.

Gümüşhane’de en yaygın konut tipini ortalama 2-3 katlı ve geçiş tipi olarak da adlandırabileceğimiz konutlar oluşturur (Fotoğraf 3.8). Hemen her mahallede sıkça rastlanan bu konutlar, genellikle bir ailenin ikametgâhını oluşturur. Modern yapı

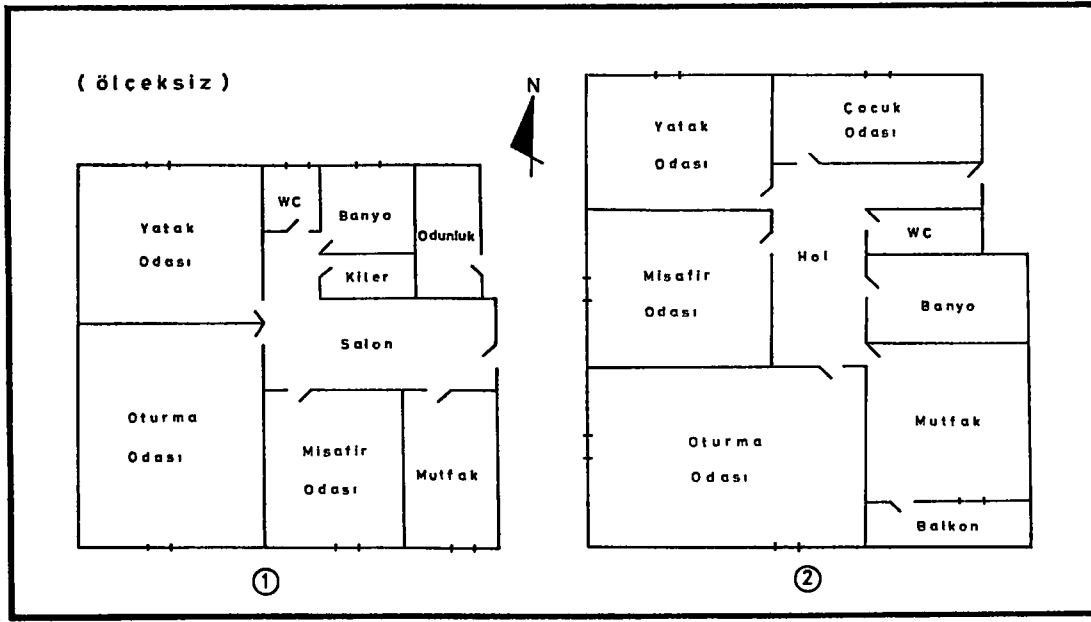
gereçleri olan tuğla, briket, çimento ve demirin kullanıldığı konutların çatı örtü malzemesi sacdır. Geçiş tipi konutların iç mekân düzenlemelerine bakıldığında, kullanım alanları çok geniş olmamakla birlikte, insanların hemen tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek ünitelere sahiptir (Şekil 3.3).

Fotoğraf 3.7. Gümüşhane şehrindeki konutlarda çatı örtü gereci olarak büyük ölçüde sac malzeme kullanılmıştır.

Fotoğraf 3.8. Gümüşhane'deki en yaygın konut tipini ortalama 2-3 katlı geçiş tipi konutlar oluşturur.

Şekil 3.3. Gümüşhane Şhrinde Geçiş Tipi(1) ve Modern Konutların(2) Plânları.

Tüm şehirlerimizde olduğu gibi Gümüşhane’de de coğrafi çevrenin etkisinin en az hissedildiği konutlar modern konutlardır. Şhrin daha çok Karaer, Hasanbey, İnönü ve Karşıyaka gibi merkezî mahallelerde 9-10 katlı binalar hâkim durumdadır. Tamamen çağdaş yapı gereçlerinin kullanıldığı konutlar, oldukça geniş iç mekânları ve farklı kullanım alanlarıyla dikkat çekmektedirler (Şekil 3.3). Bu yönüyle modern kooperatif konutları, Türkiye genelinde olduğu gibi Gümüşhane’de de, konut açığının¹⁷⁶ giderilmesinde etkin bir rol üstlenmişlerdir.

3.4. Başlıca Şhirscl Plânlama Sorunları

*Mekânın amaca en uygun şekilde düzenlenmesi*¹⁷⁷ olarak tarif edilen plânlama, kır yerleşmeleri ile şehir yerleşmelerini birbirinden ayıran en önemli kriterlerden birisidir. Zira şehirlerdeki yatay ve dikey büyümeler belirli bir plân dahilinde gerçekleştirilir. Özellikle günümüzün çok nüfuslu şehirleri için plânlama, vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Bu anlamda şehir plânlamalarında yapılacak hatalar veya gözden kaçırılacak hususlar, şehir yerleşmelerinde çözülmesi oldukça güç sorunları ortaya çıkaracaktır. Kuşkusuz her şehir, içerisinde bulunduğu coğrafi ortamdan kaynaklanan birtakım sorunlarla karşı karşıyadır. Araştırmamıza konu oluşturan

¹⁷⁶ KELEŞ, R., 1984, Kentleşme ve Konut Politikası. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 540, Ankara, s. 270.

¹⁷⁷ ERİNÇ, S., 1963, *Tatbiki Coğrafya ve Plânlama*. Şehircilik Konferansları (1962-1963 yaz yarılı), İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fak. Şehircilik Kürsüsü Yay. No: 1, İstanbul. s. 32.

Gümüşhane şehri de özellikle fizikî coğrafya faktörlerinin ortaya çıkardığı olumsuz şartlara sahiptir.

Gümüşhane şehrinin plânlanmasında karşılaşılan en temel sorun topografik yapıdır. Daha önce de değinildiği üzere yamaçları oldukça dik Harşit çayı vadisinde kurulmuş olan Gümüşhane, fizikî gelişme ve genişlemeye uygun bir konumda değildir. Dolayısıyla şehir daha çok vadi tabanı boyunca yaklaşık 12 km boyunca çizgisel bir yayılım göstermiştir. Şehirde yerleşmeye uygun arazilerin çok kısıtlı olması en önemli sorunların başında gelmektedir. Öte yandan şehrin özellikle kuzey kesimlerindeki jeolojik yapısının volkanik kayalardan (andezit, bazalt, granit) oluşması, yerleşmeyi sınırlandıran bir diğer faktördür. Eğim değerlerinin fazla olması ve jeolojik yapının da yerleşmeye müsait olmaması, şehrin güneye doğru genişlemesini engellemiştir. Topografik nedenlerle Gümüşhane’de düz ya da düze yakın arazilerin son derece sınırlı olması, şehrin büyük ölçüde vadi boyunca yatay yönde genişlemesine zemin hazırlamıştır. Ayrıca şehrin merkezî kesimlerinde de (Hasanbey, Karaer ve İnönü mahalleleri) yerleşmenin eğimli araziler boyunca tırmanması ve jeolojik özelliklerden kaynaklanan olumsuzluklar, şehirde birçok altyapı hizmetlerinin (şehir içi yollar, su, kanalizasyon, temizlik gibi) verilmesini güçleştirmektedir. Gümüşhane şehrinde topografik yapının elverişsizliği cadde ve sokak sistemi ile yaya kaldırımlarının da oldukça dar bir şekilde yapılmasına neden olmuştur. Bu özellik de şehirde önemli bir trafik sorunu şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Harşit çayının Gümüşhane’yi ikiye bölmesi şehrin parçalı bir form kazanmasına sebep olurken, karayolu köprüleri de plânlamanın ayrılmaz bir parçası olarak önem kazanmıştır. Nitekim Gümüşhane’de şehrin kuzey ve güney kesimlerini birbirine bağlayan 15 kadar köprü inşa edilmiştir.

Gümüşhane şehrinde topografik yapının ortaya çıkardığı olumsuzluklardan sonra az da olsa iklim elemanlarından kaynaklanan sorunlar üzerinde durulacaktır. Şehirde çeşitli güçlükler yol açan iklim elemanları sıcaklık ve yağıştır. Şehirde ortalama yıllık sıcaklık 9.7 °C kadarken, bu değer yaz aylarında (özellikle temmuz ve ağustosta) 20 °C ye ulaşmaktadır. Ayrıca yaz mevsiminde yağış miktarının düşük olması, Gümüşhane’de yaz aylarında önemli ölçüde kuraklık sorununa neden olmaktadır. Bunun yanında şehirde aylık sıcaklık ortalamalarının 0 °C nin altında olduğu ay sayısı 2’yi (ocak ve şubat) bulmaktadır. Yine günlük sıcaklık ortalamalarının 15 °C’nin altına düştüğü sürenin başlangıcından bitimine kadar (ekim-nisan) şehirde konutların ısıtılması

gerekmektedir. Bu da şehirde zaman zaman hava kirliliği sorununa yol açmaktadır. Gümüşhane’de kış mevsiminde gerçekleşen yağışlar genellikle kar şeklindedir. Kar yağışlı günler sayısı 28.6’yı bulmakta ve yağın karın yerde kalma süresi 47.6 güne ulaşmaktadır. Ortalama donlu gün sayısı ise 57 gün olup, kasım-aralık-ocak-şubat en fazla don görülen aylardır. Belirtilen iklim verileri kış mevsiminde şehirdeki yolların zaman zaman kar örtüsüyle kapanmasına ve buzlanmalara neden olmaktadır. Özellikle E-97 karayolu üzerindeki tünellerde ve şehir içindeki eğim değerleri yüksek yollarda (Gümüşhane şehrindeki bu yollarda, buzlanmanın önüne geçebilmek için daha çok parke taşı kullanılmıştır.) meydana gelen buzlanmalar trafikte aksamalara sebep olmaktadır. Ancak karayolları ve belediye ekiplerinin yaptığı çalışmalar bu sorunu büyük ölçüde gidermektedir. İlkbahar mevsiminde görülen şiddetli sağanak yağışlar yanı sıra şehirdeki arazilerin eğim değerinin de yüksek olması, yamaçlardaki gevşek taş ve toprak örtüsünün selinti suları ile yerleşim alanına kadar taşınmasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözülebilmesi için yüzeysel akışa geçen suları toplayabilecek bir drenaj sisteminin kurulması ve yamaçlarda akıntı olabilecek sahalarda ağaçlandırma ile birlikte mühendislik yapılarının yapılması gereklidir.

Bilindiği üzere Gümüşhane şehri 3. derece deprem bölgesi içerisinde yer almaktadır. Kuzey Anadolu Fay Hattı’nda meydana gelen depremlerin etki sahasında bulunan şehirde, bugüne kadar herhangi bir yıkım kaydedilmemiştir. Bu nedenle şehirde inşaat tekniklerine uyulması suretiyle 5 kata kadar bina yapılmasına müsaade edilmiştir. Ancak yerleşmeye uygun arsa sıkıntısı ve arsaların çok pahalı olması 5 kat sınırlamasının özellikle kooperatif konutlarınca aşılarak 9-10 kata ulaştığı görülmektedir. Arsa sıkıntısının büyük ölçüde hissedildiği şehirde konutların dikey yönde yükselmesi bu yönüyle olumlu gözükürken, kat sayısı az diğer konutları gölgeleyerek güneş alma sürelerini azaltması önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Trabzon-İran karayolunun (E-97) şehrin içinden geçmesi güncelliğini koruyan plânlama sorunlarının başında gelmektedir. Bu yol boyunca araçların oldukça hızlı seyretmeleri, zaman zaman ciddi trafik kazalarına neden olmaktadır. Az önce de belirtildiği gibi şehrin parçalı bir yapıya sahip olması karşıdan karşıya yaya geçişlerini arttırmaktadır. Yaya geçişlerinin yoğun olduğu yerlerde, geçişlerin daha güvenli olması için 2 tane üst geçit yapılmıştır. Ancak bu geçitler yeterli değildir. Bu yol üzerinde yaya geçişlerinin yoğun olduğu 3 noktada daha üst veya alt geçitlerin yapılması

gerekmektedir. Şehirdeki otopark alanlarının yetersiz olması nedeniyle E-97 karayolu kenarları motorlu araçların park alanları durumuna gelmiştir (Fotoğraf 3.9). Yol trafiğini büyük ölçüde tehlikeye sokan bu uygulamaya, yeni otopark alanları belirlenerek ivedilikle son verilmelidir. Bunun dışında salı günleri şehirde kurulan pazar (Zafer Meydanı ve çevresinde), trafik sıkışıklığını daha da arttırmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için Cumhuriyet Caddesi trafiğe kapatılarak pazar burada kurulabilir.

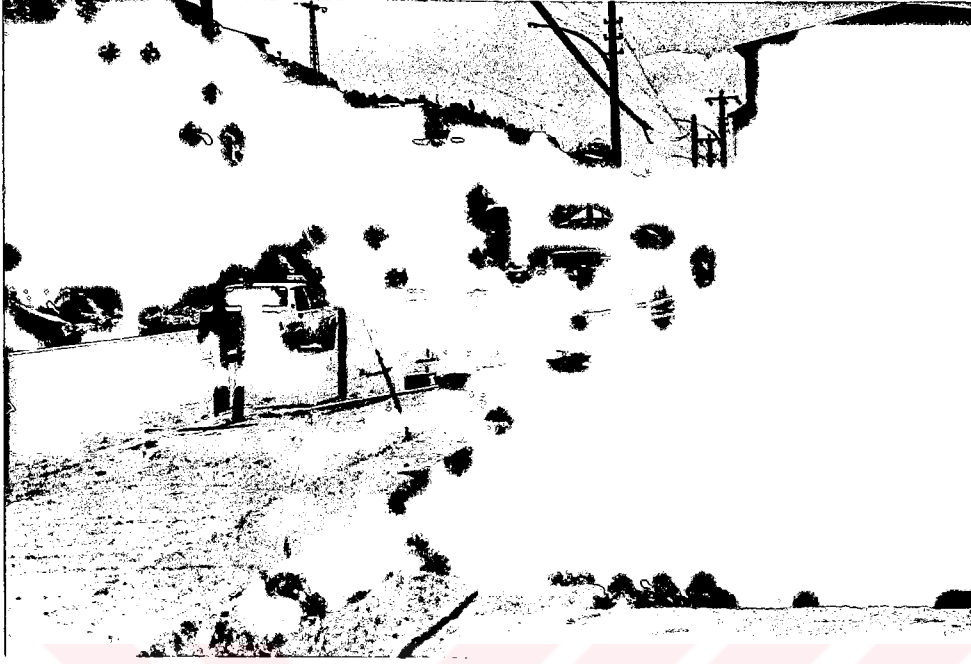

Fotoğraf 3.9. Gümüşhane'deki otopark sıkıntısı nedeniyle motorlu araçların bir kısmı, E-97 karayolu kenarlarına park ederek yol güvenliğini tehlikeye sokmaktadır.

Kanalizasyon atıklarının hiçbir arıtma işlemine tâbi tutulmadan doğrudan Harşit çayına bırakılması, özellikle yaz aylarında çayın suyunun büyük ölçüde azalmasına bağlı olarak, önemli bir çevre sorunudur. Ancak yapımı devam eden yeni kanalizasyon sistemiyle bu sorun ortadan kaldırılacaktır. Cadde ve sokak sisteminin dar olması yanı sıra buralarda görülen bakımsızlıklar şehrin diğer problemlerini oluşturmaktadır (Fotoğraf 3.10).

Eğimli sahalarda kurulmuş şehirlerde olduğu gibi Gümüşhane'de de şehir içi yaya ulaşımında birtakım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Özellikle şehrin merkezî kısımlarındaki eğimli yamaçlarda yaya ulaşımı daha çok merdivenli sokak sistemleriyle sağlanmaktadır. Gümüşhane şehrini karakterize edebilecek unsurlardan birisi olan merdivenli sokak sistemi, insanların hareket kabiliyetlerini kısıtladıkları gibi motorlu taşıtların da trafik akışını sınırlandırmıştır. Ayrıca çöplerin toplanması ve olası yangın

olaylarına müdahale edilmesi de büyük oranda zorlaşmaktadır.

Fotoğraf 3.10. Yaya kaldırımlarının dar ve bakımsız olması yanında, eğim değerlerinin fazla olduğu kenarlarında korkuluklar da yoktur.

Ülkemizin özellikle büyük şehirlerinde çözülmesi oldukça güç bir hâl alan gecekondular sorunu, büyük boyutlarda olmasa da, Gümüşhane şehrinde de karşımıza çıkmaktadır. Kırdan şehre göç eden genelde düşük gelirli aileler, şehrsel hayatla çelişen evler inşa ederek buralarda yaşamaktadırlar. Gümüşhane’de gecekondular tipi evler daha çok Hasanbey, Özcan ve Yenimahalle gibi mahallelerde yoğunlaşmıştır. Gecekondularda yaşayan ailelerin çoğunluğu evlerinin yanlarına küçük eklentiler yaparak birkaç büyükbaş hayvan da beslemektedirler. Şehrsel yaşam tarzıyla bağdaşmayan bu durum, Gümüşhane’nin fizyonomik bakımdan şehirleşmesinde görülen eksikliklerdir.

Gümüşhane’nin eski bir kent yerleşmesi olması ve ülkemizde belediyelerin Nâzım İmar Plânı yapması zorunluluğunun 1930 Tarih ve 1580 Sayılı Belediye Yasası ile zorunlu hale getirilmesi, şehrin plânsız gelişmesindeki etkenlerden birisidir. Öte yandan mevcut imar plânlarının zaman zaman şehir yöneticileri tarafından dikkate alınmaması, plânsız gelişmenin nedenleri arasında gösterilebilir. Bu nedenle Gümüşhane’deki şehir imar plânlaması çalışmalarına kısaca da olsa değinmek amacımız yönünden uygun olacaktır.

Gümüşhane’de şehir imar plânlaması çalışmaları Cumhuriyet dönemi ile

başlamıştır. Ancak şehrin ilk imar plânı hakkında yeterince bilgi yoktur. Bununla birlikte 1964 yılında başlayan çalışmalar, 1967 yılında imar plânına dönüştürüldü. Bu plânda şehrin gelişim alanı 109 ha. olarak öngörüldü. Şehrin il merkezi haline getirildiği yıllarda 2-3 katlı olan konaklar, 1967'den sonra 4-5 katlı betonarme binalara dönüştürülmeye başlandı. Böylece Harşit çayı vadisinin genişlediği Hasanbey ve Karaer mahallesi etrafında şehir gelişmeye başladı. Bu yıllarda hızlı bir şehirleşme sürecine giren Gümüşhane, 1976-1977 yıllarında en yüksek seviyesine ulaştı. Nitekim aynı dönemde şehrin gelişim alanının yetersiz olduğu gerekçesiyle, 1976 yılında yeşil bahçelerin arasından yol geçirilmek suretiyle bahçeler parsellenmiş ve vadinin içinde 5-6 katlı yüksek binalar inşa edilmeye başlanmıştı. Bu imar plânından sonra, 1981 yılında şehirde yeni yapılaşma ve gelişme alanları göz önüne alınarak, yeni plânlamaya ihtiyaç duyulmuş ve 1985 yılında ilave ve revizyon imar plânları hazırlanmıştır. Şehrin bundan sonraki yeni ilave ve imar plânı ise 1988 yılında hazırlanarak 2005 yılında şehirde 55000 kişinin yaşayacağı varsayılmıştır. Ancak arazi kıtlığı nedeniyle şehrsel gelişim alanı 150 ha.'ı aşamamıştır. Zaten Gümüşhane şehir nüfusunun da yakın bir gelecekte belirtilen değere ulaşması mümkün gözükmemektedir. Bu plânla vadi içerisindeki yeni sahaların yerleşim alanına dönüştürülmesi sağlanmıştır¹⁷⁸. Günümüzde de şehrin gelişim sahası olarak, vadinin buralarda genişlemesi nedeniyle, doğu kesimleri öngörülmektedir. Ancak yine de Harşit çayı vadisindeki bağlık-bahçelik alanların yok olmaması için, şehirdeki kullanılmayan eski konutların yıkılarak yerlerine çok katlı konutların yapılması en uygun çözüm olarak gözükmemektedir. Böylelikle günümüz şehirlerinin en önemli plânlama sorunlarından birisi olan amaç dışı arazi kullanımı az da olsa engellenmiş olacaktır.

¹⁷⁸ Belediye Fen İşleri Müdürlüğü kayıtlarından.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Karadeniz Bölgesi'nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde bulunan Gümüşhane şehri, yüzölçümü 6575 km² yi ve nüfusu 153990'ı bulan bir il yönetim bölgesinin merkezi durumundadır.

Gümüşhane, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda uzanan ve deniz seviyesinden ortalama yükseltisi 1150 m olan Harşit çayı vadisi ile bu vadinin nispeten az eğimli kuzey yamaçları üzerinde kurulmuştur.

Karadeniz iklimi ile Doğu Anadolu'nun karasal iklimi arasında bir geçiş sahası durumunda olan Gümüşhane şehrinde, yıllık ortalama sıcaklık değeri 9.7 °C'dir. Sıcaklık ortalamaları bakımından daha çok Karadeniz iklim özelliklerinin görüldüğü şehirde, yıllık ortalama yağış miktarı 424.2 mm kadardır. Yağışın yaklaşık % 39'u ilkbahar mevsiminde düşmektedir. Bununla birlikte, en az yağışın yaz mevsiminde görülmesi, Gümüşhane'deki yağış rejiminin Doğu Anadolu karasal yağış rejimine benzediğini göstermektedir.

Gümüşhane'nin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu hakkında kesin bilgiler olmasa da şehrin iki defa yer değiştirdiği bilinmektedir. Bu açıdan Gümüşhane, maden yataklarının neden olduğu yer değiştirmenin ülkemizdeki tek örneğidir. Gerçekten de ilk olarak Canca mahallesinde kurulan şehrin, ikinci kez kurulduğu Süleymaniye mahallesinde taşınmasında, gümüş madenleri etkili olmuştur. Şehrin günümüzde bulunduğu Harşit çayı vadisine taşınmasında ise madenlerin tükenmesinin yanında, ulaşım fonksiyonu avantajları da (Trabzon-Erzurum karayolu) gözardı edilmemelidir.

Gümüşhane şehri, Harşit çayının açmış olduğu dar ve derin vadi boyunca, bahçeler arasına (merkezi oluşturan mahaller hariç) serpilmiş gevşek dokulu mahaller halinde uzanır. Topografik yapının etkisiyle çizgisel bir uzanış gösteren şehrin Bayburt istikametinden gelindiğinde ilk mahallesini oluşturan Bağlarbaşı'ndan Trabzon çıkışındaki Mescitli köyü yakınına kadar uzunluğu yaklaşık 12 km'yi bulur. Ancak bu uzanış, topografyanın etkisiyle süreklilik göstermez. Yer yer yerleşmeye elverişli olmayan dik eğimli alanlar ile jeolojik açıdan sakıncalı olan sahalara, şehir yerleşmesini kesintiye uğratar.

Gümüşhane gerek Osmanlılar ve gerekse de Cumhuriyet devrinde hemen daima bir yönetim merkezi olmuştur. Gerçekten de şehir, Osmanlı İmparatorluğu döneminde

bir süre Erzurum vilâyetine, bir süre de Trabzon vilâyetine bağlı bir kaza merkezi durumundaydı. Tanzimat döneminde ise Trabzon vilâyetine bağlı bir sancak merkezi iken, 1870 yılında bağımsız Mutasarrıflık olmuştur. 1924 yılında il yönetim merkezi durumuna getirilen Gümüşhane şehri, günümüzde 6575 km² lik yönetim bölgesi sınırları içerisinde yer alan altı ilçe (Merkez ilçe, Torul, Kürtün, Kelkit, Şiran ve Köse), 3 bucak (Kale, Çayra, Yağmurdere), 333 köy ve 300 den fazla da geçici yerleşmenin idarî merkezidir. Sözkonusu bu yerleşmelerde 1997 yılında yapılan nüfus sayımına göre 153990 kişi yaşamaktaydı.

1997 yılı itibariyle Gümüşhane şehir nüfusu 22775 kadardır. 1927-1997 yılları arasındaki 70 yıllık sürede şehir nüfusu yaklaşık dokuz katlık bir artış göstermiştir. Nisbî olarak bir artış gerçekleşmiş olsa da şehirde yeterli bir nüfus birikimi olmamıştır. Gümüşhane ilinin bir ilçesi olan Bayburt'un 1989 yılında il yönetim merkezi haline getirilmesi ve daha da önemlisi, istihdam imkânlarının kısıtlı olmasına bağlı olarak, ülkemizin özellikle gelişmiş merkezlerine gerçekleşen yoğun göçler, Gümüşhane'de nüfus birikimini engelleyen faktörler olarak dikkati çekmektedir.

Gümüşhane, tarım dışı fonksiyonların geliştiği bir şehir yerleşmesidir. Zaten yerleşme tarihinin hemen hiçbir döneminde tarımsal fonksiyonlar şehirde ön plâna çıkmamıştır. Kuruluş ve gelişmesi büyük ölçüde gümüş madenlerine bağlı olan Gümüşhane'nin günümüzdeki şehrsel fonksiyonları incelendiğinde ilk sırayı hizmetler fonksiyonunun aldığı görülür. Hizmetler şehrin hâkim fonksiyonu olup, faal nüfusun % 80.3 (6471 kişi)'ü bu fonksiyonda çalışmaktadır. Gümüşhane'de hizmetler fonksiyonu, yerleşmenin il yönetim merkezi olduğu 1924 yılından sonra hızla gelişmiştir. Yönetim, şehre fonksiyon kazandıran ve nüfus birikimi sağlayan bir etken olmuştur. Hizmetler fonksiyonu içerisinde yönetimden sonra ikinci sırada bulunan ticaret fonksiyonu, daha çok perakende ticaretin geliştiği küçük ölçekli iş yerleri ile temsil edilmektedir. Ticaret faaliyetlerinin gelişmemesinde Gümüşhane'nin küçük bir yerleşme olması, etki sahası nüfusunun miktar ve alım gücünün düşük olması ve coğrafi yapı nedeniyle şehrin ilçeleri ile olan ticarî bağlantısının zayıf olması etkili olan faktörlerdir. Özellikle Kelkit, Köse, Şiran ve Kürtün ilçeleri ulaşımdan kaynaklanan sorunlar yanında seçme imkânlarının daha fazla olması nedeniyle komşu illerle (Bayburt, Erzincan ve Trabzon) alış veriş yapmaktadırlar. Ayrıca Gümüşhane'nin Trabzon gibi daha büyük bir çekim merkezine yakın olması, bazı fonksiyonların (ticaret ve sağlık gibi) güçlenmesini

engelleyerek şehrsel gelişimi sekteye uğratmıştır.

İstihdam imkânlarının kısıtlı olmasına bağlı olarak Gümüşhane, ülkemizde en fazla göç veren dördüncü ildir. Bu durum, yerleşmenin büyüyerek şehrsel fonksiyonlarının gelişmesini ve merkezilik özelliğinin güçlenmesini önleyen en önemli sorundur. Göçlerin çözümüne yönelik en gerçekçi yol, göçün kaynaklandığı alanların öncelikle sosyal ve ekonomik şartlarının iyileştirilmesinden geçtiğine göre, Gümüşhane’de de istihdam oluşturacak kaynakların artırılması gerekmektedir. Yapılacak yatırımların şehrin potansiyel kaynaklarına dayandırılması, istenilen sonuçlara ulaşmanın ön şartı durumundadır.

Gümüşhane’nin sahip olduğu ekonomik potansiyelin rasyonel bir şekilde harekete geçirilmesi, şehrin 40-50 bin nüfus barındırmasına imkân verebilecektir. İnsanlarının daha mutlu ve müreffeh yaşayabileceği, çağdaş şehir görüntüsüne sahip bir Gümüşhane için; coğrafi düşüncenin ilkeleri dahilinde aşağıdaki şekilde getirilen çözüm önerilerinin, şehir yöneticileri tarafından dikkate alınacağı umudunu taşımaktayız.

1- Gümüşhane şehrinde istihdam oluşturabilecek en önemli potansiyel ekonomik kaynak turizmdir. Gerek doğal ve gerekse de beşerî turistik değerler bakımından oldukça zengin olan Gümüşhane ilinde, yaz ve kış turizmini geliştirme olanakları mevcuttur. Gümüşhane’nin turizm alanında karşılaştığı sorunların başında, turistik konaklama tesislerinin yetersiz olması gelmektedir. Bu nedenle Gümüşhane’ye günübirlik olarak gelen yerli ve yabancı turistler, konaklama ve eğlence imkânlarının çok daha fazla olduğu Trabzon şehrine dönerler. Böylece Gümüşhane’nin turizmden elde ettiği gelir oldukça düşük bir düzeyde kalmaktadır. Turizmin gelir getiren bir ekonomik sektör durumuna getirilmesi için birtakım tedbirlerin alınması gerekir. Bunun için öncelikle turistlerin hemen her türlü eğlence ve dinlence ihtiyaçlarını karşılayabilecek konaklama tesisleri yapılmalıdır. Yeni Gümüş Oteli ve Zigana Gümüşkayak tesisleri ihtiyacı karşılamaktan uzaktır. Yöre müteşebbislerine örnek oluşturması amacıyla turistik konaklama yatırımlarının öncelikle devlet eliyle yapılması gerekir. Konaklama sorununun aşılmasından sonra, ilin çok zengin doğal ve beşerî turistik değerlerinin etkin bir şekilde tanıtılması ve paket programların hazırlanması uygun olacaktır. Az önce de değinildiği üzere Gümüşhane ili hem yaz ve hem de kış turizmi açısından oldukça elverişli şartlara sahiptir. **Zigana Dağı Turizm Merkezi**, önemli kış sporları merkezlerimizden birisidir. Yaz aylarında da *yayla turizmi* ve *çim*

kayağı aktiviteleriyle turizm sezonu yıl boyunca devam eder. Yaz aylarında ise yapılacak paket programlarla Gümüşhane ilinin birçok turistik değeri gezilebilir. Bu paket programın içeriği Karaca ve Akçakale mağaraları, Gümüşhane evleri, Eski Gümüşhane, Akkale travertenleri, Tomara çağlayanı, Artebel Gölleri Tabiat Parkı (Torul ilçesi sınırları içerisindeki bu alan irili ufaklı 18 buzul gölünü kapsamaktadır), Örümcek ormanları (Kürtün ilçesinde), Gümüşdamla Yüzme Havuzu gibi doğal ve beşerî turistik çekiciliklerden oluşabilir. Bu paket programın etkinliğinin artırılması için Akçakale mağarasının bir an önce hizmete açılması ve Tomara çağlayanının da çevre düzenlemesi yapılarak kır kahvelerinin hizmete açılması gerekir. Ayrıca şehirdeki Gümüşhane evlerinin restore edilerek bir kısmının müze ve bir kısmının da motel, kafeterya, pansiyon gibi turistik işletmelere dönüştürülmesi faydalı olacaktır. Sit alanı olarak ilân edilmiş Eski Gümüşhane’de tarihsel yapılar yok olma noktasına gelmiştir. Buradaki tarihsel yapıların zaman geçirilmeden koruma altına alınması gerekir. Gümüşhane’de sit alanı haline getirilen *İmera manastırı*, *Sadak*, *Salyazı* ve *Santa* harabeleri diğer tarihî turistik değerleri oluştururlar. Bilindiği gibi Gümüşhane ili yayladağ turizmi bakımından oldukça yüksek bir potansiyele sahiptir. Her yıl geleneksel olarak yapılan *Kadırga*, *Kazıkbeli*, *Güvendi*, *Alacapazar*, *Zigana*, *Ayazma*, *Dörtkonak*, *Çamlıköy*, *Köse* ve *Yeşilbük* yayla şenlikleri etkin bir turist çekim merkezleri olabilir. Ancak bu şenliklere daha çok yerli turistler katılmaktadır. Yapılacak tanıtımlar ve paket programlarla yabancı turistler de yaylalara çekilebilir. Ayrıca bu yaylalardaki boş yayla evleri, aslına uygun bir şekilde düzenlenerek, pansiyon-kafeterya ve lokanta olarak kullanılabilir. Bu yaklaşım şehir hayatından bıkan turistlere, kırsal turizm faaliyetlerine katılarak rahatlama imkânı sağlar. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, Gümüşhane’nin kalkınması için harekete geçirilebilecek en önemli ekonomik kaynak turizm sektörüdür.

2- Gümüşhane’yi önemli bir eğitim şehri olarak kabul etmek mümkündür. Zira günümüzde (2000) şehirde 1 ana okulu, 10 ilköğretim okulu, 9 lise ve K.T.Ü.’ne bağlı Gümüşhane Meslek Yüksek Okulu ile Mühendislik Fakültesi bulunmaktadır. Söz konusu bu okullarda 1999-2000 eğitim-öğretim yılında 9407 kadar öğrenci öğrenim görmektedir. Bu sayıya öğretmen ve yardımcı hizmet personelinin de eklersek eğitimle ilgili yaklaşık 10000 nüfusun bulunduğu Gümüşhane şehri, bu açıdan oldukça geniş bir etki sahasına sahiptir. Üniversite kurulması için gerekli altyapı unsurlarının henüz hazır

olmadığı Gümüşhane’de eğitim fonksiyonunun daha da güçlendirilmesi için, fizikî kapasitesi uygun olan Mühendislik Fakültesi’nde jeodezi-fotogrametri, elektrik-elektronik, makine ve maden mühendislikleri açılabilir. Böylece Gümüşhane’de şehrin gelişmesine ve ticaret aktivitesine daha fazla katkı yapabilecek yüksek öğretim öğrenci sayısı artmış olacaktır.

3- Gümüşhane’nin bugünkü Harşit çayı vadisindeki konuma taşınmasında en önemli etkenlerden birisi de ulaşım avantajlarıdır. Zira şehir Trabzon-İran transit karayolu gibi önemli bir yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Ancak ulaşım sistem ve araçlarında meydana gelen değişme ve gelişmeler yanısıra Türkiye üzerinden İran ve Irak’a gerçekleştirilen transit ticaretin de azalması, bu fonksiyonun etkinliğini büyük ölçüde zayıflatmıştır. Zaten bu gelişmeler sonucu Gümüşhane’de nakliyecilikle uğraşan nüfusun büyük bir kısmı Kocaeli’ye göç ederek burada taşıyıcılar kooperatifleri kurmuşlardır. Bu açıklamalardan anlaşılabileceği üzere ulaşım, günümüzde Gümüşhane şehrinin merkezîlik özelliğini arttıran bir fonksiyon durumunda değildir.

4- Gümüşhane’nin ekonomik kalkınmasına yön verebilecek bir diğer sektör de madenciliktir. Gümüşhane ili maden kaynakları bakımından oldukça zengindir. Gümüşhane’ye ismini veren gümüş madenleri eski çağlardan beri işletilmiştir. En son 1883 yılında yabancı bir şirket tarafından işletilmeye başlanan gümüş madenleri, ekonomik olmaması nedeniyle 1888’de faaliyetine son vermiştir. Gümüşhane’de madencilik faaliyetinde bulunan firma sayısı 427 kadardır. Ancak bunların sadece 20 adeti çinko, kurşun, bakır, alüminyum, barit ve maden kömürü çıkarımı yapan küçük işletmeler durumundadır. Geriye kalanları ise daha çok arama ve ön işletme çalışmaları yapmaktadır. İl genelindeki altın, bakır-kurşun-çinko, barit, demir, feldspat, gümüş, kaolen, kil-kireçtaşı ile linyit yataklarının mevcut rezerv ve tenör miktarları tespit edilerek uygun olanlarının işletilmesine başlanmalıdır. Ancak burada karşılaşılan en önemli sorun, maden yataklarının parçalı ve çok derinlerde olması nedeniyle, işletmenin masraflı olmasıdır. Ayrıca madencilik sektörünün Gümüşhane ekonomisinde itici bir güç olması için çıkarılan madenlerin hammadde şeklinde değil de işlenerek satılması gerekir.

5- Gümüşhane’de sanayi faaliyetleri, oransal bakımdan hizmetlerden sonra ikinci sırada yer alsa bile, tesis sayısı ve çalışan işgücü miktarı dikkate alındığında yeterince gelişmemiş olduğu görülür. Nitekim şehirdeki faal nüfusun (8060 kişi) % 10.2

(821 kişi)'si sanayi fonksiyonunda çalışmaktadır. Bu fonksiyonda çalışan nüfusun da % 54.1 (444)'i atölye tipi sanayi faaliyetlerinde istihdam edilmektedir. Çok sayıda işgücü çalıştıran modern sanayi tesisleri ise özellikle 1980 yılından sonra hizmete açılmıştır. Merkez ilçe sınırları dahilinde bulunan 7 sanayi tesisinde 377 kişi çalışmaktadır. Hammadde kaynaklarının sınırlı olması, nüfus azlığı, sermaye yetersizliği ve büyük pazarlara uzaklık gibi faktörler, modern sanayinin gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. Gümüşhane Çimento Fabrikası, çimento hammaddelerinin bol olmasına rağmen, 2000 yılında üretimini durdurmuştur. Bu tesisin kapasitesi arttırılarak derhal üretime geçmesi, Gümüşhane şehrinin merkezilik özelliğini güçlendirecektir. Yine Gümüşhane ilinde bolca yetişen kuşburnu ve vişne gibi meyvelere dayalı olarak kurulan Gümüşsu Gıda Sanayi Fabrikası, daha sonraki yıllarda çok çeşitli meyve suları, marmelâtlar ve çaylar üretmeye başlamıştır. Ancak sermaye yetersizliği ve rekabet şartları tesisin karşılaştığı en önemli sorunlardır. Kuşburnu bitkisinin kültür altına alınması ve sermaye probleminin de çözüme kavuşturulması yanında tesisin rekabet gücünün arttırılması, bu fabrikanın daha etkin ve verimli çalışmasına zemin hazırlayacaktır. Genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Gümüşhane'deki modern sanayi tesislerinin sayısını yakın bir gelecekte, büyük bir istihdam oluşturacak şekilde, arttırmak mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle mevcut tesislerin sermaye ve pazarlama güçlüklerinin giderilmesi ile kapasitelerini arttırmaları daha olumlu bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca yeri belirlenmiş olan organize sanayi bölgesinin yapımına bir an önce başlanmalıdır. Zira organize sanayi bölgesinin kurulması Gümüşhane'deki sanayi faaliyetleri için itici bir güç olabilir.

6- Gümüşhane il arazisinin büyük bir kısmının dağlık alanlardan oluşması, tarım yapılabilecek arazilerin az ve parçalı olmasına neden olmuştur. Gümüşhane şehrinin de içinde bulunduğu Harşit çayı vadisi, az da olsa verimli tarım topraklarının bulunduğu bir sahadır. Harşit vadisi ve merkez ilçe köylerinde daha çok meyve ve sebze tarımı gelişmiştir. Son yıllarda ise seracılık faaliyetlerini geliştirme çalışmaları yapılmaktadır. Bu ve benzeri çalışmalar nüfusun gelir seviyesini yükselterek, Gümüşhane şehrindeki ticarî aktiviteyi de arttıracaktır. Ayrıca özellikle merkez ilçe köylerinde hayvancılık faaliyetlerinin (süt sığırcılığı, besi sığırcılığı, koyunculuk, tavuk yetiştiriciliği ve arıcılık) teşvik edilerek geliştirilmesi hem nüfus göçünü bir miktar olsun önleyecek ve hem de bunların pazarlanmasıyla Gümüşhane şehrinin merkezîyet gücü artacaktır. Yine

büyük ölçüde ev tipi üretim şeklinde sürdürülen pestil ve köme yapımcılığı, üretimin arttırılması ve daha fazla kazanç sağlaması için atölye tipi işletmelerde yapılabilir. Zira Gümüşhane denilince akla gelen ilk ürünler olan kuşburnu ve pestil daha iyi değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak Gümüşhane'nin kurulup gelişmesinde en önemli rolü, madencilik fonksiyonu oynamıştır. Ancak gümüş madenlerinin tükenmesiyle birlikte şehrin yer değiştirerek bugünkü konumuna taşınmasında ulaşım avantajları da etkili olmuştur. Günümüzde ise Gümüşhane, hizmet fonksiyonlarının ön plâna çıktığı az nüfuslu bir şehir yerleşmesi durumundadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKÇURA, T., 1971, *Türkiye’de Şehirleşme ve Bazı Şehir Örnekleri*. Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Enst., Edebiyat Fak. Matbaası, s.187-221, İstanbul.**
- AKKAYAN, T., 1979, Göç ve Değişme. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2573, İstanbul.**
- AKPINAR, E., 2000, Kelkit ve Köse İlçelerinin Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.**
- ALTINBİLEK, M.S., 1997, Plânlama Sorunları Açısından Erzincan’ın Şehir Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.**
- ARSLAN, N.,-GÜRBÜZ, B.,-GÜMÜŞÇÜ, A., 1996, *Kuşburnunun Kültüre Alınması ve İslahının Temel İlkeleri*. Kuşburnu Sempozyumu (5-6 Eylül 1996). s. 149-156, İstanbul.**
- ATALAY, İ., 1994, Türkiye Coğrafyası (Genişletilmiş 4. Baskı). Ege Üniv. Basımevi, İzmir.**
- AVCI, S., 1992, *Bayburt İlinde Nüfusun Gelişimi ve Dağılışı*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 27, s. 159-177, İstanbul.**
- AYYILDIZ, H.,-TOKSOY, D., 1996, *Kuşburnu Ürünlerinin Pazarlanmasında Karşılaşılabilecek Sorunlara İlişkin Bir Değerlendirme (Gümüşhane Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. Örneği)*. Kuşburnu Sempozyumu (5-6 Eylül 1996). s. 357-368, İstanbul.**
- BAYHAN, İ.H., 1969, Şehir Plânlaması. İskender Matbaası, İstanbul.**
- BEKDEMİR, Ü., 2000, Giresun Kent Coğrafyası. Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.**
- BİLGİN, A., 1991, Uygulamalı Jeomorfoloji. Akdeniz Üniv. Isparta Mühendislik Fak. Yay. No: 38, Isparta.**
- BULUT, İ., 1998, Şehir Coğrafyası Açısından Sorgun. Atatürk Üniv. Yay. No: 877, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 96, Araştırma Serisi No: 36, Erzurum.**
- BULUT, İ., 1998, Torul’un Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniv. Yay. No: 876, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 95, Araştırma Serisi No: 35, Erzurum.**
- D.İ.E., 1927, 1935, 1940, 1945, 1950, 1955, 1960, 1965, 1970, 1975, 1980, 1985, 1990, 1997, Genel Nüfus Sayımı-İdarî Bölünüş, Ankara.**
- D.İ.E., 1990 Genel Nüfus Sayımı. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri-Gümüşhane, Ankara.**
- D.İ.E., 1993, Türkiye İstatistik Yıllığı. Ankara.**
- D.İ.E., 1995, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar. Ankara.**
- DARKOT, B., 1955, *Altıncı Genel Nüfus Sayımı*. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: XII, Sayı: 15-16, s. 85-100, İstanbul.**
- DARKOT, B., 1967, *Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriterleri*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 17, s. 3-8, İstanbul.**
- DARKOT, B., 1988, İslâm Ansiklopedisi (Gümüşhane Maddesi), Millî Eğitim Basımevi, Cilt: 4, İstanbul.**
- DOĞANAY, H., 1983, Erzurum’un Kentsel Fonksiyonları ve Başlıca Plânlama Sorunları (Basılmamış Doçentlik Tezi). Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, Erzurum.**
- DOĞANAY, H., 1984, Bölge Plânlamasının Coğrafi Esasları. Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Edebiyat Bölümleri Ders Notları Yay. No: 63, Coğrafya Bölümü Ders Notları Yay. No: 8, Erzurum.**
- DOĞANAY, H., 1986, *Erzurum’da Yeşil Alan Varlığı*. Atatürk Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Araştırma Dergisi, Fasikül: 2, Cilt: 15, s. 43-63, Erzurum.**

- DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşerî Coğrafyası. Millî Eğitim Bakanlığı Yay. No: 2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 877, Eğitim Dizisi: 10, İstanbul.
- DOĞANAY, H., 1999, Coğrafya'ya Giriş. Çizgi Kitabevi Yay. (Beşinci Basım), Konya.
- DOĞANAY, H., 2000, *Türkiye'de Az Tanınan Üç Doğa Harikası: Tomara, Sırakayalar ve Muradiye Çağlayanları*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, s. 1-24, Erzurum.
- EMİROĞLU, M., 1975, *Türkiye Coğrafi Bölgelerine Göre Şehir Yerleşmeleri ve Şehirli Nüfus*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 7, s. 125-145, Ankara.
- EMİROĞLU, M., 1981, *Türkiye'de Son Sayımlar ve Kentleşme Olayının Boyutları*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 10, s. 43-73, Ankara.
- ERGUVANLI, K., 1950, Trabzon-Gümüşhane Arasındaki Bölgenin Jeolojik Etüdü. M.T.A. Raporları, Ankara.
- ERİNÇ, S., 1963, *Tatbiki Coğrafya ve Plânlama*. Şehircilik Konferansları (1962-1963 yaz yarılı), İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fak. Şehircilik Kürsüsü Yay. No: 1, İstanbul.
- GATTİNGER, T.E., 1962, 1:500000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Trabzon Paftası. M.T.A. Enstitüsü Yay., Ankara.
- GENEL NÜFUS SAYIMI, 1990, Daimî İkametgâha Göre İç Göçün Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Devlet İstatistik Enst. Yay., Ankara.
- GOTTMANN, J., 1976, Şehirsel Merkeziyetin Gelişmesi (Çeviren Nazmiye Özgüç). İstanbul Üniv. Yay. No: 2087, Coğrafya Enst. Yay. No: 80, İstanbul.
- GÖÇER, O., 1984, Şehirlerde Ticaret Alanları. İstanbul Teknik Üniv. Kütüphanesi, Sayı: 1286, İstanbul.
- GÖNEY, S., 1977, Şehir Coğrafyası-I. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2274, Coğrafya Enst. Yay. No: 91, Cilt: 1, İstanbul.
- GÜMÜŞHANE BELEDİYESİ, 1988, Gümüşhane (Merkez) İlave İmâr Plânı Araştırması. Adana.
- GÜMÜŞHANE İLİ ÇEVRE DURUM RAPORU, 1999, Gümüşhane Valiliği Çevre Koruma Vakfı Müdürlüğü Yay., Trabzon.
- GÜNER, İ., 1997, *İğdir'in Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırmadaki Yeri*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 32, s. 79-98, İstanbul.
- HOŞGÖREN, M.Y., 1984, Hidrografi'nin Ana Çizgileri I (Yeraltı Suları, Kaynaklar, Akarsular). İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2619, İstanbul.
- KARABORAN, H., 1989, *Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar*. Fırat Üniv. Dergisi, Sosyal Bilimler, Cilt: 3, Sayı: 1, Elazığ.
- KARABORAN, H.H., 1990, *Merkezî Yer Olarak İslahiye ve Hassa (Bir Yerleşme Coğrafyası Araştırması)*. Fırat Üniv. Dergisi (Sosyal Bilimler), Cilt: 4, Sayı: 2, s. 145-158, Elazığ.
- KARPUZ, H., 1991, *Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 155-183, Ankara.
- KELEŞ, R., 1970, *Türkiye'de Şehirleşme Eğilimleri* Sosyal Bilimler Fak. Dergisi, Cilt: XXV, Sayı: 4, s. 41-83, Ankara.
- KELEŞ, R., 1984, Kentleşme ve Konut Politikası. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 540, Ankara.
- KELEŞ, R., 1993, Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi Yay. No: 13, Ankara.
- KELEŞ, R., 1998, Kentbilim Terimleri Sözlüğü. İmge Kitabevi Yay., Ankara.
- KETİN, İ., 1983, Türkiye Jeolojisine Genel Bir Bakış. İstanbul Teknik Üniv. Kütüphanesi, Sayı: 1259, İstanbul.

- KILIÇASLAN, A., 1991, *Trabzon'daki Gümüşhaneliler. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*.s. 199-207, Ankara.
- KIRZIOĞLU, I., 1991, *Gümüşhane Kentinin İmâr Plânlama Çalışmaları. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990)*. s. 47-53, Ankara.
- KOCA, H.,-DOĞANAY, H., 1998, *Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki Tipik Örnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 33, s. 1-24, İstanbul.
- KOÇMAN, A., 1991, *İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar*. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 3, s. 101-122, Ankara.
- KOÇMAN, A., 1993, *Türkiye İklimi*. Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 72, İzmir.
- KÖSE, A., 1996, *Fonksiyonel Özellikleri Yönünden İvrindi*. Atatürk Üniv. Yay. No: 831, Kâzım Karabekir Eğitim Fak. Yay. No: 74, Araştırma Serisi No: 16, Erzurum.
- KURAN, E., 1991, *Cumhuriyet Devrinde Gümüşhane'nin Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişmesi*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 23-27, Ankara.
- KUTLUTAN, R., 1991, *Geçmişten Bugüne Gümüşhane ve Geleceğe Ait Düşünceler*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 55-67, Ankara.
- OKAY, V., 1938, *Cumhuriyet'in 15. Yılında Gümüşhane*. Atatürk Üniv. Kütüphanesi, Erzurum.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1996, *Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12, s. 7-24, Ankara.
- ÖZÇAĞLAR, A., 1997, *Türkiye'de Belediye Örgütlü Yerleşmeler (Kasabalar-Şehirler)*. Ekol Yayınevi, Ankara.
- ÖZÇÖREKÇİ, H., 1944, *Anadolu'da Küçük Şehir Araştırmaları*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Dergisi, Cilt: III, Sayı: 1, s. 69-75, Ankara.
- ÖZDEŞ, G., 1974, *Şehir Bölgeleri-Şehirlerde Zoning Kavramı, Kuramları ve Çalışma Bölgeleri*. İstanbul Teknik Üniv. Mimarlık Fak. Şehirsel Bölgeler ve Ulaşım Kürsüsü Yay. No: 1, İstanbul.
- ÖZEY, R., 1991, *Gümüşhane ve Çevresindeki Kırsal Yerleşmelerin Başlıca Coğrafi Sorunları ve Çözüm Yolları*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 307-383, Ankara.
- ÖZGÜÇ, N., 1988-1992, *Şehirsel Koruma ve Coğrafya*. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, s. 61-122, İstanbul.
- ÖZGÜÇ, N., 1998, *Turizm Coğrafyası (Özellikler-Bölgeler)*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- ÖZGÜR, E.M., 1996, *İl ve İlçe Merkezlerimizin, Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Dağılımı Bakımından Sınıflandırılması*. Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı: 5, s. 53-71, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1996, *Yeni İlçe Merkezlerimizin Fonksiyonel Bakımdan Gösterdiği Özellikler*. Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı: 12, s. 25-32, Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1998, *Türkiye Nüfus Coğrafyası*. GMC Basın-Yay. Ltd.Şti., Ankara.
- SAN, A.,-ÖZSARI, H.,-BAŞOL, S., AKÇAY, G.,-SARAÇOĞLU, K., 1991, *Gümüşhane'nin Sağlık Sorunları ve Alınması Gerekli Tedbirler*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 229-244, Ankara.
- SAN, S.Ö., 1991, *Gümüşhane Müstakil Sancağı'ndaki Mahalleler, Aileler ve Efsaneler, Hikâyeler*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 119-140, Ankara.
- SAYILARLA GÜMÜŞHANE, 1997, *Gümüşhane Valiliği Yay. No: 2*, İstanbul.

- SOLMAZ, F., 1998, *Gümüşhane Çevresinde Karst Şekilleri*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 33, s. 151-162, İstanbul.**
- TABBAN, A., 1980, Kentlerin Jeolojisi ve Deprem Durumu. İmar ve İskân Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.**
- TANDOĞAN, A., 1989, Türkiye’de 1975-1980 Döneminde İller Arası Göçler. Karadeniz Teknik Üniv. Yay. No: 141, İktisadî ve İdarî Bilimler Fak. Yay. No: 5, Trabzon.**
- TANDOĞAN, A., 1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Eser Ofset Matbaacılık Yay., Trabzon.**
- TANDOĞAN, A., 1991, *Türkiye’de Göç Veren İller Arasında Gümüşhane’nin Yeri*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 185-197, Ankara.**
- TANOĞLU, A., 1959, *Türkiye’de Nüfusun Dağılışı*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 10, s. 3-15, İstanbul.**
- TEKELİ, İ., 1998, *Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi*. Türkiye’de İç Göç Konferansı, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., s. 7-21, İstanbul.**
- TİMUR, S., 1972, Türkiye’de Aile Yapısı. Hacettepe Üniv. Yay. No: D-15, Ankara.**
- TOLUN (DENKER), B., 1970, *Silivri’de Gelişen Şehirsel Fonksiyonlar Hakkında*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 17, s. 93-102, İstanbul.**
- TOLUN-DENKER, B., 1974-1977, *Edirne Şehrinin Kullanılış Alanları*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 20-21, s. 79-117, İstanbul.**
- TOLUN-DENKER, B., 1976, Şehir İç Arazi Kullanılışı. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay. No: 2054, Coğrafya Enst. Yay. No: 83, İstanbul.**
- TOZLU, S., 1997, Trabzon-Erzurum Bayezid Yolu (1850-1900). Atatürk Üniv. Sosyal Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum.**
- TOZLU, S., 1998, XIX. Yüzyılda Gümüşhane. Akademik Araştırmalar Yay. No: 6, Araştırma İnceleme Seri No: 4, Erzurum.**
- TUNCEL, M., 1974-1977, *Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler Hakkında Bir İlk Not*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 20-21, s. 119-128, İstanbul.**
- TUNCEL, M., 1977, *Şehir Yerleşmelerinde Kuruluş Yerinin Fonksiyonel Sürekliliğe Etkisi Üzerine Bir Denemi: İzmit*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 22, s. 93-97, İstanbul.**
- TUNCEL, M., 1980, *Türkiye’de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 23, s. 123-160, İstanbul.**
- TUNCEL, M., 1991, *Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler ve Gümüşhane Örneği*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 29-33, Ankara.**
- TUNCEL, M., 1996, Gümüşhane. Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi, Cilt: 14, İstanbul.**
- TURAN, O., 1971, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi (İkinci Baskı). Nakışlar Yayınevi. İstanbul.**
- TÜMERTEKİN, E., 1968, Türkiye’de İç Göçler. İstanbul Üniv. Yay. No: 1371, Coğrafya Enst. Yay. No: 54, İstanbul.**
- TÜMERTEKİN, E., 1969, Sanayi Coğrafyası. İstanbul Üniv. Yay. No: 751, Coğrafya Enst. Yay. No: 22, İstanbul.**
- TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv. Yay. No: 1840, Coğrafya Enst. Yay. No: 72, İstanbul.**
- TÜMERTEKİN, E., 1977, *Türkiye’de İç Göçler Üzerine*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Sayı: 22, s. 28-42, İstanbul.**

- TÜMERTEKİN, E., 1994**, Beşerî Coğrafya. İstanbul Üniv. Yay. No: 3819, İletişim Fak. Yay. No: 2464, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E.,-ÖZGÜÇ, N., 1998**, Beşerî Coğrafya (İnsan-Kültür-Mekân). Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, 1970**, M.E.B. Basımevi, Cilt: 18, Ankara.
- TÜRKDOĞAN, O., 1999**, *Türkiye’de Göçler, Sorunları ve Çözüm Yolları*. Türk Dünyası Araştırmaları Yay., Sayı: 119, s. 5-24, İstanbul.
- USLU, G.A., 1980**, Gümüşhane Çevresinin Tarihi ve Sanat Eserleri (1969-1971). İstanbul.
- UZUN, A., 1991**, *Karaca Mağarası*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 269-285, Ankara.
- UZUN, A.,-ZEYBEK, H.İ., 1996**, *Akçakale Mağarası (Gümüşhane)*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 31, s. 39-53, İstanbul.
- YALÇINLAR, İ., 1967**, *Türkiye’de Bazı Şehirlerin Kuruluş ve Gelişmelerinde Jeomorfolojik Temeller*. İstanbul Üniv. Coğrafya Enst. Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 17, s.53-66, İstanbul.
- YAVUZ, F., 1953**, Şehircilik Ders Kitabı. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 31-13, Ankara.
- YAVUZ, F.,-KELEŞ, R.,-GERAY, C., 1978**, Şehircilik Sorunlar, Uygulama ve Politika. Ankara Üniv. Siyasal Bilgiler Fak. Yay. No: 415, Ankara.
- YAZICI, H., 1995**, *Sansa Boğazı’nın (Erzincan) Kara ve Demiryolu Ulaşımındaki Önemi*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 1, s. 456-474, Erzurum.
- YAZICI, H., 1995**, *Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt*. Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 30, s. 189-218, İstanbul.
- YILMAZ, O., 1991**, *Gümüşhane’nin Sanayi Faaliyetleri ve Potansiyeli*. Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane Sempozyumu (13-17 Haziran 1990). s. 287-305, Ankara.
- YURT ANSİKLOPEDİSİ, 1982**, Anadolu Yay. A.Ş. Cilt: 5, İstanbul.
- YÜCEL, T., 1960**, *Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri ve Şehirler*. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: XVI, Sayı: 20, s. 23-35, Ankara.
- YÜCEL, T., 1961**, *Türkiye’de Şehirleşme Hareketleri*. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl: XVII, Sayı: 21, s. 31-42, Ankara.
- ZAMAN, M., 2000**, *Gümüşhane İli’nin Turizm Potansiyeli*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 4, s. 209-236, Erzurum.
- ZAMAN, M., -DOĞANAY, S., 2000**, *Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane*. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı: 3, s. 245-285, Erzurum.
- 1869 Trabzon Vilâyeti Salnamesi. Trabzon, s. 141.
- 1904 Trabzon Vilâyeti Salnamesi. Trabzon, s. 119.

ÖZGEÇMİŞ

Doğanay, 28.04.1974’de Trabzon’da doğdu. Sırasıyla Trabzon Merkez Yeşilyurt Köyü İlkokulu, Dolaylı Köyü Ortaokulu ve Erzurum Kâzım Karabekir Endüstri Meslek Lisesi’ni bitirdi.

Yüksek öğrenimine, 1992’de Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitimi Bölümü’nde başlayan Doğanay, 1996’da bu fakülteden mezun oldu. Aynı yıl Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisans eğitimine başlarken, Coğrafya Eğitimi Bölümü’nde açılan araştırma görevliliği sınavını da kazanarak aynı üniversitede akademik hayatına başladı.

Evli ve bir çocuk babası olan Doğanay, hâlen Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı’nda görevini sürdürmektedir.

Serkan DOĞANAY